

ISTVÁNEFFY GYULA PALÓC
NÉPKÖLTÉSI
GYŰJTEMÉNY

A MISKOLCI
HERMAN OTTÓ MÚZEUM
NÉPRAJZI
KIADVÁNYAI
II.

I S T V Á N F F Y G Y U L A

PALÓC
NÉPKÖLTÉSI GYŰJTEMÉNY

1963

*Legy. N. 61 - 2080
Miskolc, 1964. 10. 14.*

II.

Születésének századik évfordulója alkalmából
sajtó alá rendezte

Bodgál Ferenc

Ajánlott bibliográfiai rövidítés: HOMNépk.

Felelős kiadó: Komáromy József

Borsod megyei Nyomdaipari V., Miskolc — Felelős vezető: Méry György
Készült 600 példányban az MSZ 3402—52. szabvány szerint
17 A/5 ív terjedelemben — 1963 — 6145

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető (Bodgál Ferenc) — — — — —	7
<u>Istvánffy Gyula művei</u> — — — — —	23
Gyula Istvánffy: Volksdichtung der Palozen — — — — —	25
Gyula Istvánffy: Ludovobásnická zbierko kraja Palócmi obývaného — — — — —	27
Istvánffy Gyula: Palóc népköltési gyűjtemény — — — — —	29
Névnapi és ünnepnapi köszöntők — — — — —	31
Pohárköszöntők — — — — —	39
Tréfás- és gúnydalok — — — — —	42
Betlehemes játékok — — — — —	50
Adomák — — — — —	64
Gyermekjátékok — — — — —	67
Találós mesék, kérdések — — — — —	90
Tréfás versecskék — — — — —	112
Kiolvasó versek — — — — —	119
Katonadalok — — — — —	122
Szerelmi dalok, balladák — — — — —	138
Közmondások, szólásmódok — — — — —	191
Mesék — — — — —	193
Jegyzetek a meseanyaghoz (Kiss Gabriella) — — — — —	267

BEVEZETŐ

I.

Szeder Fábiánnak a Tudományos Gyűjtemény 1819. évfolyamában a palócokról megjelent cikke óta több feljegyzés, leírás, cikk foglalkozik e nyelvjárásilag, hagyományaiban, viseletében és szokásaiban környezetétől eltérő s hagyományos életformájához sokáig szívosan ragaszkodó népcsoporttal.¹

Egyesek az Igor énekekben szereplő polovecekkel azonosítják, mások kunoknak, vannak akik hun-szkita maradványnak említik. A palóc név köznapj alakjában már a XVII—XVIII. században is előfordul, vannak akik ezt az elnevezést gúnynévként fogják fel, mások büszkéek rá. A palócok többségükben Borsod-Gömör-Heves-Nógrád megyében laknak s általában két nagy csoportra osztják őket. A keleti palócok Borsod-Gömör-Hevesben, a nyugati palócok Nógrádban laknak. A múlt század közepétől a palócokról szóló leírások elszaporodnak s a szerzők szokásuk, nyelvjárásuk, viseletük, családszervezetük vagy vallásuk alapján igyekeznek a palócságot meghatározni.²

A palócság s különösen a Borsod-Heves megyei palócok szokásainak, dalainak, meséinek, babonáinak, építkezésének, társaséletének egyik jeles kutatója volt Istvánffy Gyula. Életrajzát a teljes és végleges megoldás nélkül az alábbiakban felvázolni kötelességünknek érezzük.

Istvánffy Gyula 1863 november 20-án született Miskolcon. Gyermekkorának nagy részét az Újváros utca 9. számú házában tölti. Apja helybeli kékfestőmester. Itt a parasztok, céhes mesterek által lakott utcában pajtásaival megismeri a gyermekjátékok eredeti szépségét s a játékban elfáradt kisfiút édesanyja mesével altatja el. A népi környezet hatására már gyermekkorában megfogam benne a néphagyományok szeretete s majd később, fiatal nevelő korában nemcsak szereti, hanem gyűjti, ápolja, s szokott szerénységével és szorgalmával közre is bocsátja azokat. Elemi iskoláit, majd a gimnázium négy alsó osztályát szülővárosában járja, az V. és VI. osztályt az egri cisztereknél, majd a VII. osztályt ismét Miskolcon végezte el. Apja szerény jövedelme kevés az öt gyermek iskoláztatásához, s ő is csak úgy tud tovább tanulni, ha beáll a minorita rend növendékei közé. Egy évet mint novicius Nyirbátorban is töltött s ezidő alatt szorgalmasan felkészült érettségi vizsgájára, amit később a miskolci ev. ref. gimnáziumban sikeresen letett. 1881-ben Nagyenyedre ke-

rült elemi iskola tanítónak, majd a következő évben kilépett a rendből s egy ideig pénzügyi fogalmazónak készülvén, az ottani adófelügyelő-ségnél dolgozott. 1883-ban Budapestre ment s 1886-ban az állami pedagógiumban nyelv- és történettudományi polgári iskolai oklevelet nyert. Már novicius korában irogat s érzelmeit ügyes kis versecskében próbálja kifejezni. Néprajzi tudós érdeklődése azonban volt tanárai hatására, parádi nevelősködése közben alakult ki. Itt nyer alkalmazást 1887—88-ban Károlyi grófnál s közben a palóc nép életének tanulmányozásával foglalkozik. 1890-ben Lipótszentmiklóson kiadott „Palóc mesék a fonóból” című kötetének bevezetésében „ez áldott szép vidékről” írja a következőket.

„Valamikor én is itt laktam e nép közt s úgy ismerem őket, talán, mint magamat. Hanem hát ezt is másnak köszönhetem. Mikor én a jó palócok országában laktam, volt nekem ott két kedves kis tanítványom, egy megenni való szép kislányka, meg egy okos, értelmes kis fiúcska. Úgy szeretett, úgy ragaszkodott hozzám ez a két gyermek, mint testvér a testvérehez. Node én sem maradtam adósuk a szeretettel, nem panaszkodhatnak rám. Ennek a két gyermeknek köszönhetem én, hogy a palóc népet ismerni tanultam, mert ők kértek, ők ostromoltak üres óráimban sokszor, hogy mesélgessek nekik valami szépet, hanem hogy azokat a tündérmeséket már rég elfelejtém, melyeket valamikor szegény jó édesanyamtól hallottam, elmentem hát én a nép közé, csendes téli esteken, beültem a fonóba, s gyermeki áhítattal hallgattam a guzsaj mellett üldögélő öregasszonyoknak, vagy a kemence szőgeiben heverésző ősz palócznak mesélő szavát, bámulva, csodálva, hogy mit, mit nem alkot meg ez egyszerű népnek csapongó phantasiaja egy szebb, egy boldogabb világról, s annak lakóiról.

Igy jártam én titkon a téli estvék sötétjében mesét tanulgatni, a jó palócok nádfedelese kunyhójába, s így gyűjtöttem össze mindazt, amit e kis kötet magában rejt.

Nem az enyém tehát az érdem, ha ezzel némi szolgálatot tehetek hazai ethonográfiánknak s ha e néhány mese, egy pár kellemes órát szerezne, ne nekem köszönjétek, kedves kis olvasók, hanem az én volt két kis tanítványomnak.”³

Ebben az időben, az 1880—90-es években válik önálló tudománnyá a néprajz, létrejön a külön kutatógárda, a szakfolyóiratok, s a Néprajzi Társaság. Istvánffy pályafutását volt tanárai, a kor kiváló etnográfusai: Király Pál, Herrmann Antal és mások; Katona Lajos, Alexics György, Munkácsi Bernát egyengetik, s tőlük kér tanácsot a gyűjtéshez, segítséget művei megjelentetéséhez. Ebben az időben a gyűjtést, kutatást még igen kevesen végzik, s ez nem nagy anyagi és erkölcsi megbecsüléssel jár. Parádról keltezett leveléről Hermann Antal azt hiszi, nyaralni jár oda. „...Parádra nem nyaralni járok, hanem állandóan itt lakom, — írja. Koldús ember vagyok én ahhoz, Tanár úr kérem, hogy fürödni járjak. Bár úgy telne valami jó igazgatói fizetésből. Már a második évet töltöttem itt, amelynek csak annyiból veszem hasznát, hogy mélyebben belepillanthatok a palócság életébe: különben az ember elzárva minden olyantól, mellyel lélekben művelődhetnék. Azért szeretném már, ha ál-

lášhoz juthatnék valami nagyobb vidéki városban. Hanemhát úgy veszem észre, hogy én sem burokban születtem.”⁴

Bár állandóan anyagi gondokkal küzd, s végleges állása sincs, nem mond le néprajzi kutatásáról. Mikor tudomására jut, hogy egy néprajzi folyóirat indul, örömmel ajánlja fel szolgálatait, s gyűjtött anyagát. „A meséket az újonnan meginduló folyóirat részére szívesen megküldöm, csak arra nézve kérem mélyentisztelt Tanár úrnak becses felvilágosítását, hogy milyen módot kövessék a beküldendő mesék leírásánál? Tájí kiejtés szerint írjam-e le, avagy rendes ortográphiával lehetőleg szorosan alkalmazkodva a népi kifejezésekhez és szólás mondásokhoz?

Szellemi támogatásban szívesen részesítem a lapot, de már anyagi támogatásban nevelői állásom nagyon szerény fizetésénél fogva nem részesíthetem, mert örülni fogok, egész bizalommal megvallva, ha egy nyári nadrágot vehetek rajta, illetve belőle.”⁵

Állás ügye jó ideig nem oldódik meg. 1888 április 10-én írja Herrmann Antalnak: „Állomásra nincs még kilátásom máig sem! Nem tudom, hogy hová megyek a jövő tanévben. Itt már nevelőre nincs szükség, kis tanítványom a gymnasiumba megy, úgylehet N. Károlyba.”⁶

A tanár mindent elkövet tanítványa érdekében s bizonyára neki köszönhetjük, hogy Istvánffy nem sokára Liptószentmiklósról nevezik ki. „Kineveztetésem alkalmából küldött szíves gratulációjáért őszinte köszönetemet küldöm. Kíváncsi vagyok rá nagyon, hogyan esett ez tudomására kedves Tanár Úrnak, miután én Budapestre absolute nem írtam meg a két esztendő óta epedve várt véletlen szerencsét.

A kinevezés már nem Parádón ért, hanem Nagy Bittsén (Trencsén megye), hova Szabó Feri ajánlatja után szeptember hó 1-én egy magán jellegű polgári fiú iskolához mentem. Össze-vissza két hetet töltöttem ott, s a kinevezés folytán ide kellett jönnöm. Helyzetem meglehetősen, collegáim igen derék emberek, valamint igazgatónk is páratlan jó.

Hetenkint van 21 órám, tanítom a magyar nyelvtant a II. III. IV. osztályban, a latin nyelvtant mind a négyben, s a földrajzot, történelmet a III. osztályban, melynek egyúttal főnöke is vagyok.

Collegák 10-en vagyunk — köztünk 3 nő (helyesebben „közülünk”!), én csak a fiú iskolában tanítok. — Iskolánk eléggé látogatott, összesen 145 gyermek látogatja a két iskolát.”⁷

Lipótszentmiklósi tartózkodása előnyére válik. Hamarosan bekapcsolódik a város társadalmi életébe s nevelői munkája mellett egyre elmélyültebben foglalkozik a néprajzzal. Először Parádón gyűjtött kilenc meséjét szeretné a gyermekek számára 1890. karácsonyára megjelentetni, azt remélvén, hogy ebből némi anyagi haszna is származna. A meséket először volt tanítványainak, a Károlyi gyermekeknek akarta ajánlani (egyik tanítványa a földosztó Károlyi Mihály volt), azonban apjuk halála miatt ezt már nem tudta megvalósítani, így Mikszáthot kérte föl az előszó megírására. „Mikszáth úgy hallgat, mint a hal a vízben, két rendbeli ajánlott levelemre nem felelt, midőn az előszó megírására fölkertem; majd megküldtem neki díszkötésben a mesék egy példányát, azt sem mondta, félkalap. Pedig megyénk főispánja előtt úgy nyilatkozott a kép-

viselőház folyosóján, *hogy írni fog nekem a mesék végett, melyekről nagyon hízolgőleg nyilatkozott.* — Ilyenformán sem előszó, sem utószó.”⁸

Említett könyve Mikszáth Kálmán országgyűlési képviselő úrnak, mint a Magyarországi Néprajzi Társaság palócz osztálya szakelőadójának s a „Jó palócok” koszorús írójának ajánlva jelent meg.

Panaszkodik, hogy Mikszáth a meséit agyonhallgatta s bizony a mű kiadása ráfizetéses volt.⁹ A kis munkáról azonban a lapok elismerően nyilatkoznak.¹⁰

A alakuló Néprajzi Társaság tagja lesz s az 1890-ben meginduló néprajzi szakfolyóirat első számában „Egy török és egy palócz népmese rokonsága” és „Egy kis adalék a palócz nép babonáihoz” című cikkeivel jelentkezik. Bár a török-palóc népmese rokonságának, illetve eredeztetésének kérdésében kissé elhamarkodottan foglal állást (s erre a mesekutató Katona Lajos azonnal reflektál is), későbbi munkái alapos elmélyültségről tesznek tanubizonyságot.¹¹ Lelkes szervezője lapokon keresztül és személyesen is a Társaságnak s továbbra is szorgalmasan gyűjt. 1891. március 15-i levelében azt érdeklődi meg Hermann Antaltól „... vajjon nem lehetne-e valahonnan szerezni 50—60 forintot egy kis ethnographiai tanulmányút költségeinek fedezésére. A nyarat szeretném eltölteni Palóczzában, felső Heves és Borsod megyében, csakhogy nincs elegendő fedezetem hozzá. — Vagy ha valahogy ki lehetne csinálni a minisztériumban, hogy menekülhetnék e vad pátriából melegebb tájakra, a „jó palócok” szomszédságába.”¹² Újabb gyűjtőútjainak eredményeként jelenik meg még ebben az évben egy cikke „A palócok barbonczása” címen a Túristák Lapjában s ebben a lapban a későbbi években is szívesen közlik igen alapos táj- és népismertető cikkeit. (A Diósgyőrhátori völgy 1891, 65—76, Juhászélet a lipthói havasokon 1892, 375—386, Palócz babonák és temetkezési szokások 1892, 246—248, Az alacsony Tátra hegységei 1895, 40—73.)

Az Ethnographiának első évfolyamától kezdve állandó munkatársa, leírja a mátraalji palócok betlehemes játékait, szokásait, babonáit, de nem feledkezik meg környezetete szlovák ajkú lakosainak tanulmányozásáról sem s „Felvidéki tót babonák”, „Liptómezei tót babonák” címen adja közre gyűjtéseit.¹³ Hogy környezetének tanulmányozásában jobban elmélyedhessen, megtanul szlovákul is. Nyaranként ismét visszatér Borsod és Heves megye palóc népéletét tanulmányozni s tanácsokért, támogatásért sokszor fordul Munkácsi Bernáthoz is. 1894-ben eddigi palóc anyagát külön füzetben is megkíváncsiatják jelentetni s kéri, számoljon be munkásságáról „... Ami pedig a palóc népélet minden irányban való tanulmányozását illeti, arra nézve írhatom, hogy magam is ezt tűztem ki egyelőre célul, csak a kivitelben akadályoznak sokszor anyagi gondok, mert bizony a minisztériumrólunk, polgári iskolai tanárokról, nem valami fényesen gondoskodott. Hiszen ha a matura után jobban előrelátó vagyok, bizony-bizony másképp cselekedtem volna. Hanem azért valamit így is fordíthatok e célra, mert kedvvel tanultam és tanulom megismerni a palóc népi életet. A nyáron szándékom ismét lemenni közéjük.”¹⁴

Az ötlet megvalósul s a palócokról írott munkái „Palócz néprajzi ta-

nulmányok” cím alatt a Néprajzi Füzetek 2. számaként jelenik meg Budapesten 1894-ben. Az egyik példányt a szakfolyóiratnak is megküldi ismertetés végett megjegyezvén, hogy az adatokat maga, saját költségén gyűjtötte.¹⁵

A füzetet volt tanára, Herrmann Antal is köszönettel fogadja s elismerő bírálatot ír róla. „Kívánjuk, hogy Istvánffy, aki olyan jóízűen tudott már egy egész kötet palóc mesét elmesélni, lankadatlan kedvvel folytassa palóc tanulmányait. Vidéki tanárember számára a mi kússa társadalmi és nemzetiségi helyzetünkben alig van háládatosabb (nem a honoráriumot értem) és alkalmasabb tudományos és mégis üdítőbb foglalkozás a lokális ethnográfiánál. Kíváncos volna, hogy újabb gyűjtések és dolgozatok felhasználtságának a Pápai palóc munkájának kiadásánál. Így olyan munka jöhetne létre, mely Jankó Jánosnak Kalotaszegi és Torda-aranyosi nagyérdemű könyvei mellett is legkiemelkedőbb néprajzi monográfiánk volna és mintául szolgálhatna e nemből. Vajha a milléneum már készen találná e munkát.”¹⁶

Bár a palóc füzetet tizenkét lapban ismertették s a kritika elég kedvező volt, az iskolánál megüresedett igazgatói állás betöltésével tapasztalt méltánytalanság s a környezet sokszor megnyírbálja ambícióit. „De hát az ilyen isten háta mögé rejtett kis városban az ember valóban minden nap egy nótát felejt. Önművelődésre alig van alkalm, nemhogy még írói passiók kielégítése végett forrásmunkákra tehessen szert”, — panaszolja.¹⁷ Az átmeneti elkedvetlenedés nem töri meg annyira, hogy munkáját tovább ne folytathá. 1894-ben jelenik meg három néprajzi munkája a szakfolyóiratban, 1895-ben pedig ír a palóc babonákról és gyermekjátékokról s hozzákezd a matyó népelet tanulmányozásához. 1895. júliusában az iskolai szünidő alatt Mezőkövesd, Tard, Szentistván „község lakosságának, a még ethnográfiailag vajmi kevésbé ismertetett matyóknak népeletét tettem megfigyelésem tárgyává, hogy a régmúlt időknek az a kevés megmaradott emléke legalább följegyezve maradjon meg, mielőtt az eredetiség zománczát e népről is teljesen lepattogtatná a rohamosan terjedő művelődés” — írja, s terjedelmes tanulmányát „A borsodi matyó nép élete” címen 1896-ban az Ethnographiában közli. Szerinte a matyók a palócok egyik ága, erre mutat nyelvünk, szokásaik és családszervezetük hasonlósága is.¹⁸ Munkáját a következő évben saját költségén könyv alakban is kiadja s ezt a munkát sajátkezű rajzaival illusztrálja. Már a folyóiratban megjelent művet is jelentőségéhez mérten fogadják s Katona Lajos szerint: „A pusztá adatgyűjtésnél jóval több már az a terjedelmes monográfia, amelyben Istvánffy Gyula a borsodi matyó nép életét behatóan és annak minden néprajzilag érdekes ágára kiterjeszkedően ismerteti.” Igen elismerően nyilatkozik munkájáról Herrmann Antal is.¹⁹ A milléneumi év kedvező a néprajzi kutatás szempontjából. Ez alkalommal nyílik meg az egyes tájegységeket eredeti házakban bemutató milléneumi falu s itt egy eredeti mezőkövesdi és palóc ház is szerepel.

A múlt század végén indul meg „Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képből”, az egyes tájak ismertetésével foglalkozó könyvsorozat s ennek 1900-ban megjelent Magyarország VI. kötetében az ekkor már

jónevű etnográfus Istvánffy Gyula ír összefoglaló tanulmányt a palócokról.

Munkájában mindig segít s gyűjtőútjaira is sokszor elkíséri felesége, aki számára a népdalokat is lekottázza. 1901-ben eléri azt, amire régóta vágyott, iskolaigazgatónak nevezik ki Breznóbányára. Itt néprajzi munkássága mellett tanári szakával, a történelemmel is mélyebben foglalkozik, előadásokat tart, tankönyvet ír a polgári iskolák III—IV. osztálya számára. 1901-ben miskolci népdalokat közöl, 1905-ben palóc nótákat.²⁰

Két évtizedes pedagógusi munkája után 1908-ban a miskolci leánypolgári iskola igazgatójának nevezik ki, élete ezután teljesen összefonódik szülővárosának társadalmi, tudományos életével. Bár mint igazgató eléggé elfoglalt, a nyári szünidőben továbbra is néprajzi gyűjtést végez s 1911-ben jelenik meg a mintaszerűen megírt s ma is sokszor felhasznált munkája „A borsod megyei palócok”. Ugyanebben az esztendőben „A palócok lakóháza és berendezése” címen tárgyi néprajzi tanulmányt ír az 1887—88-ban Parádon töltött két év alkalmával, valamint az 1893-ban és később gyűjtött anyagából.²¹

Energiája, a néprajz iránt rajongó szeretete kimeríthetetlen s bár korai haláláig állandóan dolgozik, neve ezután már nem jelenik meg a szakfolyóiratok hasábjain s „Palóc népköltési gyűjtemény” című kötete már kéziratban maradt.

II.

Istvánffy Gyula nyomtatásban megjelent művei mellett Herrmann Antalhoz, Munkácsi Bernáthoz, Sebestyén Gyulához intézett levelein kívül csak a „Palóc népköltési gyűjtemény” maradt meg sajtókész kéziratban s egyik bekötött, valószínűleg a múlt század végéről származó kézírata is hasonló címet visel. Gyűjtési módszerét s a néprajzról alkotott felfogását általunk eddig elsőnek ismert cikkének („Két borsodi népmese”) bevezetője jól megvilágítja: „Népköltészetünk termékeit mi máshoz sem hasonlíthatnók találéokban, mint a vadvirágokhoz. Amint ezeknek lehető legegyszerűbb színükben van valami összhangzó, mely mindig kedvessé teszi őket az ember előtt, úgy népköltészetünk termékeinek egyszerűségében is van valami harmónikus.

Mindenike a nép lelkében fogamzott, a nép ajkáról szakadt ugyan, mégis egynémelyike költők öntudatos művészi alkotásával is kiállná a versenyt, s a világirodalom nem egy koszorúsa szellemi alkotása méltó büszkeségének tartaná népköltészetünk egy-egy termékét forma és tartalom tekintetében egyaránt. Azonban nemcsak ezekben, hanem a népköltészet termékeinek ama nagyobb részében is meg van az a harmónia, melyek a nép költői szellemének nem éppen olyan szerencsésen sikerült alkotásai, hogy ők is ama verseny részeseivé lehetnének. Nem mindenben mutatkozik ugyan a forma iránti érzék, s nem mindenki tartalmában a finom ízlés, sőt nem egy nagyon is keresetlen e tekintetben, mégis, mivel mindenike, amint mondtam, a nép agyában, lelkében fogam-

zott, s a nép ajkáról szakadt, mint ilyennek, annak képzelőtehetségét, érzését, gondolkodásmódját, egész lelki világát tárják fel előttünk, a maga érzését, gondolkodásmódját, egész lelki világát tárják fel előttünk, a maga lehetőleg nagyobb egyszerűségében élénken festik a népet, úgy amint él, amint gondolkodik, amint beszél és cselekszik. És éppen ez a kereketlen egyszerűség az, mely bennök annyira tetszik nekünk.

Népmese költészetünk két borsodi termékét van szerencsém ezúttal e lapok t. olvasóinak bemutatni, amelyeket a városi civilizáltabb néppel vajmi keveset érintkező pusztai ember ajkáról lestem el és tettem papírra, lehetőleg azon kifejezésekkel és szólás mondásokkal, amint azokat a mesemondó ajkáról hallottam, bár nem egy helyen nem a finomabb ízléssel megegyező szavát kénytelenítettem használni, de csak azért, nehogy a népköltészet gényusa ellen elkövetett szentségtöréssel vádolhassam.”²²

Múlt századi népköltési gyűjteményeinkben — Kriza János kötetéből az MNGy 14 kötetéig — gyakori, hogy a gyűjtő a hallott szöveget utólag jegyzi le, átírja vagy átkölti. Nem egyszer a kötet szerkesztői is szükségesnek tartják, hogy változtassanak a szövegen s még a hiteles népmesegyűjtés első kezdeményezőjének tekintett Kálmány Lajos is átírta meséit. Arany László is nagy gonddal áttílizálta azokat a meséket, melyeket közre adott és az MNGy köteteinél sem beszélhetünk a mai értelemben vett hitelességről.²³ A népmesegyűjtő ebben a korban még nem írdeákja, hanem társszerzője a népi mesemondóknak.

Katona Lajos kitűnő folkloristának volt tanítványa Berze Nagy János népmesekutató is, a helyszínen készített vázlat alapján emlékezetből jegyzi le, vagy stilizálta anyagát. E lejegyzés nem szószerinti rögzítés, hanem a szöveg újra fogalmazása „a népnyelv szellemében”. Valószínűleg hasonlóképpen dolgozott Istvánffy is. Mi csak nyomtatásban megjelent műveit s sajtókész kéziratát ismerjük, eredeti lejegyzések, fogalmazványok eddig nem kerültek elő. Istvánffy Gyula első kötetét az ifjúságnak szánta, mi sem természetesebb tehát, ha feltételezzük, hogy a meséket áttílizálta: egyes erősebb kifejezéseket, „sallangos kitéréseket” elhagyott, jellegzetesnek ítélt tájszavakat beleszó. Eljárásával sikerült elérni, hogy meséi az eredeti ízt adják vissza. Mesekezdő formulái és a szöveg közé szúrt beleszólások mind azt sejtetik, hogy meséit részben vagy egészben a helyszínen jegyezte le, a mesemondó alkalmakon tett gyakori látogatása s mesemondói tehetsége következtében utólagos módosítás minden valószínűség szerint inkább növelték, mint csökkentették szövegeinek esztétikai értékét. Istvánffy Gyula több mint harminc meséje tehát „a kevés számú helyszínen gyűjtött irodalmi hitelességű” palóc mese közé tartozik.²⁴⁻²⁵

Palóc tréfás verseit, tájszavait és párbeszédeit a Magyar Nyelvőr is szívesen közli.²⁶ Gyűjtéseinél feltünteti a helyet, a gyűjtés időpontját, s legtöbbször az adatközlőre vonatkozó adatokat is. Istvánffy azonban nem csupán a népi szellemi kultúra szépségei érdeklik, hanem vizsgálatait az anyagi kultúra jelenségeire is kiterjeszti. Ő említi először — 1896-ban — a *matyó summásokat*, jegyez le summásdalokat 1899 és 1912-ből. „Az 1909. év nyarán a „Borsod-Miskolci Múzeum és Közmű-

velődési Egyesület” megbízásából is, több mint három hétre terjedő néprajzi kirándulásokat tettem a Bükk hegység északnyugati nyúlványai között elterülő 14 palócz községbe, nevezetesen: Bánfalva, Bánhorváth, Dédes, Bóta, Sata, Uppony, Csokva-Omány, Mercse, Királd, Nagy-Visnyó, Csernely, Szilvás és Apátfalva községekbe.

E tanulmányi kirándulásom célja volt egyfelől meggyőződni arról, vajjon a palóczság tényleg csak azokban a községekben van-e elterjedve, melyeket a palóczok régi kutatója és ismertetője, Pintér Sándor az 1880-as évek elején kiadott palócz néprajzi tanulmányában felsorol, másfelől pedig, hogy meggyőző-e vagy legalább megegyező volt-e a múltban e vidék palóczságának életmódja és szokása a Heves megyében élő mátraaljai palóczokéval, s hogy a palóczok valamennyien csak katolikus vallásuak-e, vagy vannak közöttük más felekezetűek is?

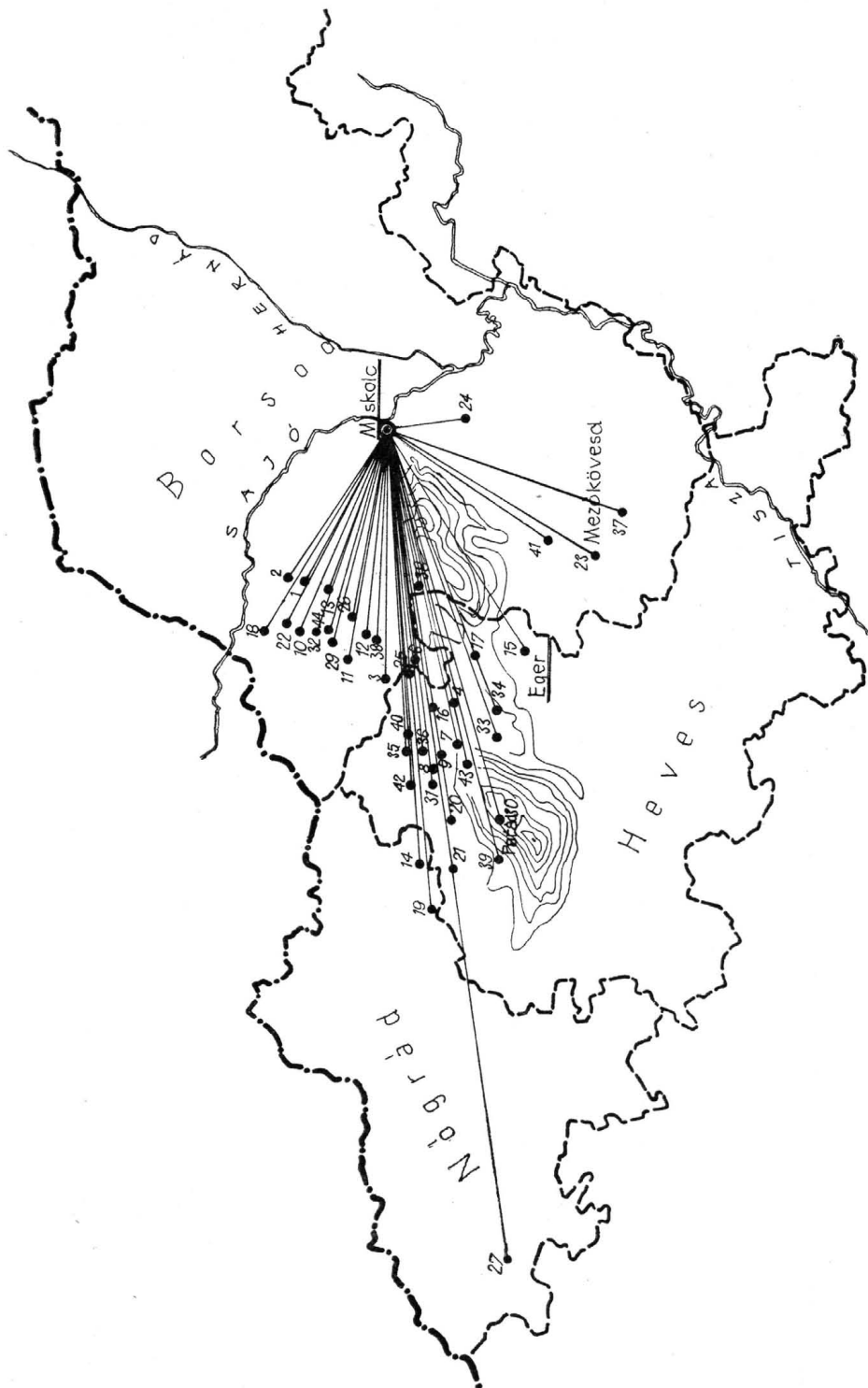
E végből ethnographiai kutatásom főleg a régi és újabb palócz ház építkezési módjára, a lakásberendezésre, a lakodalmi, születési, keresztelési és temetkezési szokásokra, az egyes napokhoz és ünnepkörökhöz fűződő babonák, valamint népköltési és nyelvészeti adatok följegyzésére terjedt ki.”²¹

Az 1908-ban megépült Eger-putnoki vasútvonal, a gyárakba, kőszénbányákban való munka, az Amerikába való kivándorlás az életforma gyökeres megváltozását vonta maga után már Istvánffy kutatása idején is. Ez az életforma változás az első világháború óta tovább tart és a Sajó-völgyi bányák, gyárak nemcsak a táj arculatát, hanem a benne lakó nép életét, gondolkodásmódját is alapvetően megváltoztatták. A régi életforma emlékeit számunkra Istvánffy Gyula tanulmányai őrizték meg s ezek a művek a mai kulturtörténeti, összehasonlító néprajzi kutatások számára nélkülözhetetlenek.

Istvánffy Gyula palóc gyűjtései:

Jelmagyarázat a térképen Miskolchoz

1. Bánfalva (Borsod)	18. Királd (Borsod)
2. Bánhorvát (Borsod)	19. Kisterenye (Nógrád)
3. Balaton (Borsod)	20. Mátraballa (Heves)
4. Bátor (Heves)	21. Mátramindszent (Heves)
5. Bekölce (Heves)	22. Mercse (Borsod)
6. Bélapátfalva (Borsod)	23. Mezőkövesd (Borsod)
7. Bükkaranyos (Heves)	24. Mezőnyék (Borsod)
8. Bükkszék (Heves)	25. Mikófalva (Heves)
9. Bodony (Heves)	26. Nagyvisnyó (Borsod)
10. Bóta (Borsod)	27. Nőtincs (Nógrád)
11. Csernely (Borsod)	28. Omány (Borsod)
12. Csokva (Borsod)	29. Parád (Heves)
13. Dédes (Borsod)	30. Pétervására (Heves)
14. Dorogháza (Nógrád)	31. Sata (Borsod)
15. Eger (Heves)	32. Sirok (Heves)
16. Egerbocs (Heves)	33. Szajla (Heves)
17. Egercsehi (Heves)	34. Szentdomonkos (Heves)

35. Szentterzsébet (Heves)
36. Szentistván (Borsod)
37. Szilvás (Borsod)
38. Szuha (Heves)
39. Szúcs (Heves)

40. Tard (Borsod)
41. Tarnalelesz (Heves)
42. Terpes (Heves)
43. Uppony (Borsod)

III.

Istvánffy Gyula születésének éve egybeesik a magyar népköltészeti gyűjtés második korszakával. Egy évszázaddal ezelőtt, 1863-ban zajlik le a „Vadrózsapör”, Kriza János székely népköltési gyűjteménye körüli vihar. Grozescu Julián román népköltészeti kutató azt állította ugyanis, hogy a Kőmives Kelemen és a Molnár Anna balladája nem eredeti mű, hanem román fordítás, plágium. Bár a vita mindkét oldalról nem volt mentes a sovíniszta elfogultságtól, a vita hevében újból föllángolt a népköltészeti gyűjtés s ekkor nemcsak a két ballada variánsait, hanem sok új, ismeretlen balladát is sikerült találni. Ezidőtől kezdve nemcsak a gyűjtések szaporodnak, hanem elméleti munkák is íródnak, újabb kötetek jelennek meg.

A kiegyezés utáni Magyarországon az első világháborúig, illetve a két világháború közötti időszakig két, egymással összefüggő korszakot különböztetünk meg. Az első korszak a kiegyezéstől a századfordulóig tart, a második korszak a század kezdetétől az első világháborúig. Már az első korszakban elvlik a népköltészeti gyűjtés a nemzeti mozgalmaktól s bár még ekkor írók és a népköltés körül hábaszkodnak, ez az az időszak, amikor létrejön a fiatal tudomány, a folklór s megindul a magyar népköltészet eddigénél teljesebb feltárása.²⁸ Különösen jelentős elméleti munkát végez ebben az időben Katona Lajos, s igen jelentős Istvánffy tanárának, Hermann Antalnak munkássága is, aki mindig szívesen segíti kedves, volt tanítványát is. Istvánffy pályakezdete is erre az időre esik.

Istvánffy sokoldalú kutató volt, s a népi társadalom életének kutatása mellett mindig szívesen foglalkozott a palóc népköltészet gyűjtésével. Már 1888-ban azt írja Hermann Antalnak: „A palóc népköltési gyűjteményemet igyekszem kerek egészen összeállítani. Egy keveset összeböngészhettem, igyekszem ezután feldolgozni.”²⁹ Valószínűleg ebből az időből való első, kéziratban maradt kísérlete a palóc népköltési gyűjtemény összeállítására.³⁰ Későbbi leveleiben is tájékoztatja Hermann Antalt, hogyan halad a palóc népköltészet gyűjtésével. Ilyentárgyú cikkei az Ethnographiában, Magyar Nyelvőrben s a napilapokban közli, adataink szerint csak 1912-ben merül fel benne újból a gondolat, hogy eddigi anyagát újabb kutatás után kiegészítve a Magyar Népköltési Gyűjtemény sorozatában megjelenteti. A Kisfaludy Társaság által 1872. óta kiadott kötetek egy-egy tájegység népköltészetét igyekeznek összefoglalni s eddig az időpontig 13 kötet jelent meg. Sebestyén Gyulához fordul a kötet megjelentetése érdekében, aki kéri, hogy a művet küldje be. „A kéziratot most from szedés alá, íghát beküldeni nem tudom, hanem a kézirat, ha az Ethnographiában megjelenteket is hozzáveszem, a következőkből áll idáig: 150 népdal, 110 találós kérdés és mese, 12 gyermek

játék, 7 mese, 2 betlehemes játék, továbbá közmondások, karácsonyi, Gergely napi, pünkösdi versek. Ezekhez csatolható volna egy palócz táj-szótár, a nálunk használatos tájszavakból összeállítva. Ezekből áll eddigi gyűjteményem s ezeket szeretném egy kötetre valóval kiegészíteni a Kisfaludy Társaság segítségével, e nyáron...

En hiszem és remélem, hogy a Kisfaludy Társaság nem fog gyűjteményem értékeiben csalódni. Magam gyűjtöttem, a magam költségén éveken keresztül s szeretném most már másoknak is hozzáférhetővé tenni.³¹

Következő levelében örömmel közli Sebestyén Gyulával, hogy a Kisfaludy Társaság a kötet összeállításához kért segítséget megszavazta s köszöni a közbenjárást.³² Az anyaggyűjtéssel szépen halad s nyári gyűjtőútja előtt kéri a következő igazolást: „A Kisfaludy Társaság a maga részéről készségesen és hivatalosan igazolja, hogy Istvánffy Gyula a miskolci állami polgári iskolai igazgató Társaságunk megbízásából és támogatásával jár palócz népköltési és ethnographiai adatok gyűjtése végett s egyúttal készséggel ajánljuk az illetékes köröknek, hogy Istvánffy Gyula igazgató urat e kulturális és nemes célú munkájában erkölcsileg támogatni szíveskedjenek.”³³ Az anyaggyűjtést 1912-ben be is fejezi s december 18-án megküldi művét Vargha Gyula főtítkárnak. A kéziratot jegyzetekkel való ellátás végett Vargha Gyula hamarosan visszaküldi, de ez a munka már nehezen halad. Panaszskodik Istvánffy, hogy a jegyzeteket a szükséges könyvek hiányában elkészíteni nem tudja s a következő év elején levélben fordul ez ügyben a Kisfaludy Társasághoz.³⁴

Mélyen tisztelt Elnökség!

A Kisfaludy Társaság 1912. évi határozatával kegyes volt engem palócz népköltési adatok gyűjtésével megbízni és segíyezni is.

A Társaság megtisztelő bizalmának igyekezzék megfelelni, Borsod-, Heves- és Nógrád megyék területén végzett gyűjteményem eredményéről a következőkben van szerencsém beszámolni.

A tervezett „palócz” kötet számára van gyűjteményemben

260 (szerelmi-, katona-, stb.) népdal,

11 névnapi és ünnepnapi köszöntő vers,

6 pohárköszöntő,

192 találós mese-, kérdés,

13 tréfás vers,

10 állathivogató,

24 gyermek játék,

11 kiolvasó vers,

1 betlehemes játék, továbbá vőfély rigmusok és

20 palócz mese.

Az egész gyűjtemény rendezve, számozva s nyomdába szedés alá adható kéziratban van.

Óhajtottam a gyűjteményt összehasonlító jegyzeteit is elkészíteni s csak most egy félévi fáradságos munka után látom, hogy a tervem teljesen keresztülvihetetlen, mert az összehasonlító jegyzetek elkészítéséhez még szükséges magyar népköltési gyűjtemények és kötetek itt Mis-

kolczon sem a középiskolai, sem más könyvtárakban föl nem lelhetők, a budapesti nyilvános könyvtárak pedig nem hajlandók használatra kiadni, mint azt az Egyetemi Könyvtár igazgatója meg is írta.

Amidőn tisztelettel hozom a tekintetes Elnökség tudomására, hogy ily körülmények között az összehasonlító jegyzetek elkészítése részéről lehetetlen, egyúttal kérem is, hogy méltóztassék e jegyzetek összeállításával oly valakit megbízni, kinek fővárosi könyvtárunkban meglevő gyűjtemények alapján inkább módjában lesz e jegyzeteket összeállítani.

Egyúttal kérem a mélyen tisztelt Elnökséget, hogy kéziratomat, melyet a Társaság óhajának megfelelően bármikor postára adhatok, méltóztassék a M. Népk. Gyűjtemény önálló kötete gyanánt ha lehet még ez év folyamán közrebecsájtani.

En hiszem, hogy hiábavaló munkát nem végeztem s gyűjteményemben sok érdekes s talán sok értékes adatot is sikerült följegyezni, úgy a palócz nép költészetére s gondolat világára, valamint a palócz nyelv és észjárásra vonatkozólag egyaránt.

A mélyen tisztelt Társaság szíves értesítését kérve a fentiekre, vagyok kiváló tisztelettel

mindenkor készséges híve

Miskolcz, 1914. január 28-án.

Istvánffy Gyula

polg. isk. felügyelő igazgató

A későbbi időpontból Istvánffy művére vonatkozóan már alig van adatunk. Még ebben az időben megjelenik az MNGy utolsó, XIV. kötete s az első világháború kitörése, majd 1921-ben a szerző halála megakadályozza a Palóc népköltési gyűjtemény megjelenését. Néhány hónappal Istvánffy halála után özvegye megkísérli újból a mű kiadását s ezt meg is küldi 1921. decemberében a Kisfaludy Társaságnak. A lábjegyzetekkel ellátott munka ekkor a következő anyagot foglalja magában: „Névnapi és ünnepnapok köszöntők 10 lap, pohárköszöntők 4 lap, tréfás és gúnydalok 12 lap, betlehemi játékok, adomák 32 lap, gyermek játékok 41 lap, találós kérdések 28 lap, tréfás versek, állathivogatók 12 lap, kiolvasó versek 5 lap, katona-dalok 20 lap, szerelmi dalok, ballada 75 lap, közmondások, szólásmódok 6 lap, mesék 138 lap.”³⁵

A sajtókész munkát 1923-ban az özvegy visszakapja s annak halála után ezt lánya őrzi. A kézirastra 1958-ban bukkant e sorok írója s gépirásos másolatát megvásárolták a Herman Ottó Múzeumnak. Az eredeti kézirat 1962. tavaszán került a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárába. A kötet részben már megjelent anyagot is tartalmaz, nagyjából azonban most jelenik meg először.³⁶ A kötet szerkesztésénél igyekeztem meghagyni Istvánffy eredeti beosztását, csupán az ostyahordáskor elmondott egyik köszöntőverset, mely az eredeti kéziratban a közmondások után szerepelt, a kötet elején lévő hasonló vershez helyeztem. A régi népköltési gyűjteményeknél szokásban volt összehasonlító jegyzetanyag elkészítése már nem látszott megvalósíthatónak, de hasznosnak ítéltük, s a rendelkezésre álló idő alatt megvalósítható is volt, hogy Istvánffy Gyula e kötetben lévő meséit Kiss Gabriella az Aarne-Thomp-

son féle és más mesekatalógusok típuszámaival a későbbi összehasonlító kutatás számára — megjelölje.

A kötet kiadását a gyűjtő születésének 100. évfordulóján kívül a mű tudományos jelentősége is indokolja. Az MNGy eddig megjelent 14 kötete az ország nagy területéről, népköltészetéről ad kora színvonalának megfelelő általános képet s csupán Borsod megye nem rendelkezik ilyen kötettel. Ezt a hiányt a „Palócz népköltési gyűjtemény” pótolja. A kötet kora színvonalán áll, felosztása a hasonló jellegű művekkel megegyezik. Hiánypótló a mű azért is, mert Istvánffy művét megelőzően s azóta sem készült ilyen a palócságról a maga korában megfelelő színvonalú s terjedelmű munka. A most megjelenő kötet az MNGy sorozatot is teljesebbé teszi s az összehasonlító népköltészeti kutatás számára is sok hasznos adatot nyújt.

A kézirat anyagából nem hagytam el semmit. Egyes részei, mint pl. a csúfolók, félreértésekre adhatnak alkalmat, ha nem tudnánk, hogy a falusi korcsmáros zsidó csúfolása nem antiszemitizmusból ered, hanem abból, hogy a gyermekek mindig kicsúfolták a külön, viseletében, szokásában, vagy magatartásában eltérő embereket. Istvánffy Gyula két mesét eredeti palóc tájszólással jegyzett fel. ezeket az eredeti ortográfiával adhatjuk közre.

IV

Istvánffy Gyula több mint három évtizeden keresztül folytatott rendszeres néprajzi gyűjtő- és feldolgozó munkát s munkásságának eredménye 4 kötet, számos tanulmány és cikk. Foglalkozása pedagógus s túlzott szerénységének s a néprajz iránti közhírbőségnek tudható be Miskolcon, hogy tudományos munkásságát kollegái keveset ismerik, alig méltányolják, s húsz évvel halála után is csak mint halszavú poétát említik.³⁷ Istvánffy tudományos munkásságát csak a néprajz szakemberei tartották eddig számon, szülővárosában nevét a fiatalabb nemzedék alig ismeri. Pedig, hogy munkája nem volt jelentéktelen, azt Madarassy Lászlónak, a Néprajzi Társaság főtítkárának Istvánffy elhunytá alkalmából elmondott szavai is bizonyítják: „A régi gárdából való volt, aki tele marokkal szedhette a vadvirágot olyan mezőkön, ahol előtte még nem járt senki. De akkoriban elszánás kellett ehhez is; és ha ő meg nem menti ezeket a veszendő kincseket, melyek nem voltak elzárva és — uramfia — mégsem kellett senkinek, csak a szegény, szürke etnológusnak, ma már talán meg se volnának, mert ha az idők mindennapos szellője nem is, de elsodorta volna a világháború forgószele. Hasznos munkásságáért fonjuk emlékére a hála és elismerés koszorúját.”³⁸

Istvánffy művei adtak ösztönzést a fiatalabb gárdának is a palócság további kutatására s a mai kor kutatóinak véleménye is megegyezik Madarassy Lászlóéval.

„Istvánffy Gyulát, mint a népi társadalomkutatásnak leggazdagabb adatközlőjét kell számontartanunk. Ki kell emelnünk itt nevét azért is,

mert a családi életre vonatkozó adalékokat önmagukért gyűjtötte, nem más cél szolgálatában. Munkássága folyamán szempontjainak gazdagodása, többretegűvé válása nyomon követhető. A magyar nagycsalád tőle érintett motívumai közül, a következő négy évtizeden át nem veszett el egy sem, de azt is meg kell mondanunk, hogy az nem lett több eggyel sem; amilyen egysíkú maradt az adatközlés, ugyanolyan maradt annak szemlélete, a gyűjtésnek, illetve közlésnek módszere is.

Milyen csodálatos, hogy színes leírásainak nem akadt követője! A borsodi matyókról, a mátraalji palócokról és a Borsod megyei palócokról írt közleményei kora ismeretének megfelelő, de legkörültekintőbb gyűjtések...

A Néprajzi Értesítőben 1911-ben közzétett dolgozata csakúgy nem talált követőkre, mint előbb felsorolt közleményei. Pedig ebben módszeres újítást is hozott. Amikor t. i. a lakóházat leírja, kitér a lakásmódra is és bizonyos, az épületen esett változást a lakásmód megváltozásából magyaráz. Ez a „modern” szemlélet csaknem húsz évvel később jelentkezik majd újra Györffy Istvánnál.³⁹

Istvánffy feladatául „a palóc népélet minden irányban kiterjeszkedő vizsgálatát” tűzte ki. Nagyon sokat gyűjtött, publikált, előadásokat tartott s jelentős nevelői munkája mellett végezte — 1908-tól a miskolci múzeum külső munkatársaként is — szabadidejében néprajzi kutatómunkáját. Érdeme, hogy kora szakirodalmának ismeretében saját kutatómunkájával bővíti elődei munkáját, nem egy tévedést igazít ki, elszietett véleményt változtat meg. Gyűjtőmunkája során s publikációiban nem egyoldalú, idillikus képet rajzol a parasztság életéről, hanem bemutatja a gazdasági alap változása következtében létrejövő éleformaváltozást, a nagycsalád vállalkozását éppen úgy, mint a vasútépítkezés következtében létrejövő polgárosodást s felhívja a figyelmet a matyó summaság kialakulására.

A múlt század végétől Istvánffy haláláig alig akadt a palóc népéletnek olyan sokszempontú, elmélyedt kutatója mint ő, s munkássága országosan is figyelemreméltó, értékes.

Istvánffy Gyula munkásságát akkor becsüljük meg méltóképpen, ha születésének századik évfordulója alkalmából kéziratban maradt kötetét most megjelentetjük s szerény, a néprajzért áldozatokat hozó egyéniségét példaképül állítjuk korunk szakmabeli és nem hivatásos kutatói elé.

BODGÁL FERENC

JEGYZETEK:

- 1 Szeder Fábian: A palócokról. Tudományos Gyűjtemény 1819. V. 26—46.
B. S.: Rövid rajzolatja a paraszt lakodalomnak Gömörben. Tudományos Gyűjtemény 1827. III. 38—41.
2. Pintér Sándor: A palócokról. Bp. 1880.
Györffy István: Kik a palócok és mikor említik hazánkban először? Magyar nép, magyar föld. Bp. 1942. 239.
Bodgál Ferenc: Komoróczy Miklós és a barkók. Borsodi Szemle 1962. VI. sz. 107—108.

3. Palócz mesék a fonóból. Meséli Istvánffy Gyula. Liptó Szt. Miklós, 1890.
4. Istvánffy Gyula levelei Herrmann Antalhoz. József Attila Tudomány Egyetem Könyvtára, Szeged. (Másolata Herman Ottó Múzeum Adattára) Parád, 1888. január 30-án.
5. Uo. Parád, 1887. április 22.
6. Uo. Parád, 1888. április 10-én. Aláírva: Liptó Szt. Miklós.
7. Uo. Liptó Szt. Miklós, 1888. október 27.
8. Uo. Liptó Szt. Miklós, 1890. november 29.
9. Uo. Liptó Szt. Miklós, 1891. május 9-én.
10. „Egyetértés” 1891. január 11.
11. Ethnographia I. (1890), 223—226., 295—299.
Katona Lajos: Megjegyzések a török-palócz párhuzamhoz. Ethn. I. (1890), 227—231., 346—371.
12. Istvánffy levelei Herrmann Antalhoz. Liptó Szt. Miklós, 1891. március 15.
13. A felvidéki tótok. „Eger”, 1892. április 19.
Liptó megyei tót babonák. „Liptó”, 1902. március 23., április 13., 27.
Liptó megyei tót babonák. Ethn. XIII. (1902), 31—38., 268—271.
316—319.
Felvidéki tót babonák. Ethn. V. (1894), 338—351.
14. Istvánffy Gyula levelei Munkácsi Bernáthoz; Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára; Kisfaludy Társaság levelezése. Liptó Szt. Miklós, 1894. március 3.
15. Uo. Liptó Szt. Miklós, 1894. augusztus 27.
16. „Élet” 1895. I. 13. sz.
17. Istvánffy Gyula levelei Munkácsi Bernáthoz. Liptó Szt. Miklós, 1895. január 11.
18. Istvánffy Gyula: A borsodi matyó nép élete. Ethn. VII. (1896), 65—83., 165—174., 280—285., 364—373., 447—459.
Istvánffy Gyula: A matyó nép élete. Miskolcz, 1897.
19. A Magyar Néprajzi Társaság 1896. szeptember 26-án tartott rendes évi közgyűlése. Katona Lajos dr. titkári jelentése. Ethn. VII. (1896), 429.
A. H.: A matyó nép élete. (Das Leben des Volkes der Matyó.) Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn. V. (1897), 256.
20. Palóczok. Az Osztrák Magyar Monarchia írásban és képben. Magyarország VI. köt. Bp., 1900. 181—194.
A régi magyarok. Felolvasztatott Breznóbányán a polgári iskolai tanárok által a Szabad Lyceum mintájára rendezett felolvasó estek egyikén. Uránia, 1905. 6—8. sz.
Történelem a polgári leányiskolák III—IV. osztálya számára. Átdolgozta Kovács György. Bp., 1909.
Miskolci népdalok. Ethn. XII. (1901), 419.
Palócz nóták. Ethn. XVI. (1905), 110—115.
21. Ethn. XXII. (1911), 162—166., 222—223., 292—303., 363—368.
Néprajzi Értesítő XII. (1911), 1—16.
22. Borsod megyei Lapok 1886. október 26., 29.
23. Kovács Ágnes: Benedek Elek és a magyar népmesekutatás. Ethn. LXXII. (1961), 430—444.
24. Ortutay Gyula: Magyar népmesék. I. Bp., 1960. 711.
25. Istvánffy levele Herrmann Antalhoz. Parád, 1887. április 22.
Parád, 1888. április 10-én.

26. Magyar Nyelvőr XXIII. (1894), 141., 191., 284., 333. XXIV. (1895), 94—95., 288., 355., 431—432., 487—489.
27. Istvánffy Gyula: A borsod megyei palócok. Ethn. XXII. (1911), 162—163. Vizsgálódásainak eredményeképpen megállapítja, hogy református palócok is vannak s ezek szokásai megegyeznek a mátra-vidéki katolikus palócokéval.
28. Ortutay Gyula: Magyar népmesék. I. Bp., 1960.
29. Istvánffy Gyula levelei Herrmann Antalhoz. Liptó Szt. Miklós, 1888. október 27.
30. „Palóc népköltési gyűjtemény.” Gyűjtötte Istvánffy Gyula polg. iskolai tanár. Zöld, bekötött táblájú kézirat. Tartalma: Palóc népdalok 1—60. old. Betlehemi pásztorjátékok a mátraalji palócoknál 61—70. old. Palóc találós mesék 71—92. old. Siratódal 93. old. Tréfás versikék 94—100. Népdalok folytatás 101—110. old. Eredetije Néprajzi Múzeum EA: 5681. ltsz.
31. Istvánffy Gyula levelei Sebestyén Gyulához. Miskolcz, 1912. február 22. Néprajzi Múzeum EA. Sebestyén hagyaték,
32. Uo. Miskolcz, 1912. március 14-én.
33. Uo.
34. Uo. Miskolcz, 1914. január 28-án.
35. Az özvegy levele a Kisfaludy Társasághoz. Budapest, 1921. december 16. NM Ethnológiai Adattára.
36. A kötetben lévő, már közölt művek a következők:
Ostyahordáskor, karácsony előtt. Palóc néprajzi tanulmányok. Budapest, 1894. 20.
Betlehemes pásztorjátékok I. Néprajzi adatok Nógrádból. Ethn. VIII. (1897), 377—381.
Gyermekjátékok: Hej meggy, meggy..., Körjáték, Pálcsás játék, Az ócsányi legények, Szent Erzsébet..., Fehér liliumszár..., Palóc babonák és gyermekjátékok. Ethn. VI. (1895), 108—118.
Tűz, Körjáték (Tard), Libázás, Kullancsjáték.
A borsodi matyó nép élete. Ethn. VII. (1896), 65—83., 165—174., 280—285., 354—373., 447—459.
Találós mesék, kérdések. Közli valamennyit; Palóc találós mesék. Ethn. II. (1891), 110—111, 219—220., 297—299.
Katona dalok: 1., 7., 11. Palóc néprajzi tanulmányok. Bp., 1894. 35—40.
Balladák: Angolvári Ilona. I. m. 36.
Szerelmi dalok: 31., 47., 50., 53. i. m. 37—39.
Mesék: Babszem Jankó. Palóc mesék a fonóból. Liptó Szt. Miklós, 1890. 11—27.
37. Emlékezés Istvánffy Gyulára. 1863—1921. A miskolci... Polgári Leányiskola Évkönyve az 1940—41. tanévről. Miskolc, é. n. 3—6.
38. Madarassy László főtitkár jelentése a Magyar Néprajzi Társaság 1921. március 30-i közgyűlésén. Ethn. XXXII. (1921), 154.
39. Fél Edit: A magyar népi társadalom kutatása. Bp., 1948. 11—12.
 Az utóbbi évtizedben örvendően megszorodott a palócsággal foglalkozó tanulmányok száma. Ezek felsorolására itt nincs alkalom, de meg kell említenem Morvay Judit: Asszonyok a nagycsaládban (Bp. 1956) című kötetét, mely a palóc nagycsaládról Istvánffy óta a legalaposabb munka.

ISTVÁNFFY GYULA MŰVEI

- Két borsodi népmese.* Borsod megyei Lapok 1886. október 26., 29.
Egy török és egy palócz népmese rokonsága. Ethnographia I. (1890), 223—226.
Betlehemi pásztortörténet a mátraaljai palóczoknál. Ethn. I. (1890), 388—394.
Palócz mesék a fonóból. Meséli... Liptó Szt. Miklós, 1890.
A palóczok „barbonczása”. Túristák Lapja 1890. 87—88.
A sárkányölő királyfi. „Eger”, 1891. január 20. (Mutatvány I. Gy.-nek, lapunk munkatársának „Palócz mesék a fonóból” című munkájából.)
A diósgyőri-hámori völgy. Túristák Lapja 1891. 65—77.
Palócz találós mesék. Ethn. II. (1891), 110—111., 219—220., 297—299.
Juhászélet a Liptói havasokban. Túristák Lapja 1892. 375—386.
Palócz babonák és temetkezési szokások. Túristák Lapja 1892. 246—248.
A felvidéki tótok. „Eger”, 1892. április 19.
Palócz babonák és temetkezési szokások. „Eger”, 1893. január 10.
Adatok a palócz nép babonáihoz. „Eger”, 1893. június 20. (Bevezető rész szerzőnek a Magyar Orsz. Néprajzi Társaság ülésén felolvasott cikéből.)
Mátravidéki palócz szokások. Ethn. V. (1894), 120—127.
Újabb adalékok a palóczok néprajzához. Ethn. V. (1894), 181—199.
Adatok a palócz nép babonáihoz. Ethn. V. (1894), 351—
Újabb adalékok a palóczok néprajzához. Ethn. V. (1894), 181—199.
Felvidéki tót babonák. Ethn. V. (1894), 338—351.
Palócz néprajzi tanulmányok. Néprajzi Füzetek 2. Budapest, 1891.
Tréfás dalok. Magyar Nyelvőr XXIII. (1894), 191.
Tréfás versikék. Magyar Nyelvőr XXIII. (1894), 141., 333.
Az alacsony Tatra hegységei. Túristák Lapja 1895. 60—73.
Palócz babonák és gyermekjátékok. Ethn. VI. (1895), 108—118.
Párbeszéd. Magyar Nyelvőr XXIV. (1895), 108—118.
Tájszók. Magyar Nyelvőr XXIII. (1895), 288., 355., 431—432., 479—487.
A borsodi matyó nép élete. Ethn. VII. (1896), 65—83., 165—174., 280—285., 364—373., 447—459.
A matyó nép élete. Miskolcz, 1897.
Házasság és családi élet. „Szabadság”. 1897. július 14., 17. (Mutatvány I. Gy. „A matyó nép élete” címen megjelent kitűnő munkájából.)

- Néprajzi adatok Nógrádból.* Ethn. VIII. (1897), 377—381.
- Újabb adalékok a palóczok ethnográfiájához.* Ethn. IX. (1898), 305—315., 364—374.
- Palóczok.* Az Osztrák Magyar Monarchia írásban és képben. Magyarországi VI. köt. Bp., 1900. 181—194.
- Miskolci népdalok.* Ethn. XII. (1901), 419.
- Liptó megyei tót babonák.* „Liptó”, 1902. március 23., április 13., 17.
- Liptó megyei tót babonák.* Ethn. XIII. (1902), 31—38., 268—271., 316—319.
- Palócz nóták.* Ethn. XVI. (1905), 110—115.
- A polgári iskolák szakfelügyeletéről.* Polgári iskola 1907. 6. sz.
- A régi magyarok.* Uránia 1905. 6—8. sz.
- Történelem a polgári leányiskolák III—IV. osztálya számára.* Átdolgozta Kovács György. Budapest, 1909.
- Egy szerény indítvány.* Emlékezés Szvorényi Józsefre. Miskolci Napló, 1909. augusztus 11.
- A palóczok lakóháza és berendezése.* Néprajzi Értesítő XII. (1911), 1—16.
- A borsod megyei palóczok.* Ethn. XXII. (1911), 162—166., 222—223., 292—303., 363—368.
- Még egy polgári leányiskolát kell felállítani.* Reggeli Hírlap, 1919. február 26.
- Lakodalmi versek (Alsózsolca).* 1886. 24 lap, kézirat. EA: 2167.
- Gúnydal a miskolci tűzoltókról.* 2 lap, kézirat. EA: 1286.

GYULA ISTVÁNFY: VOLKSDICHTUNG DER PALOZEN

Gyula Istvánffy wurde am 20. November 1863. in Miskolc geboren. Nachdem er seine Studien in Miskolc und Eger beendet hatte, war er als Pädagoge in Paráđ, Liptószentmiklós, Breznóbánya und Miskolc tätig.

Als gegen Ende des vergangenen Jahrhunderts die folkloristische Forschung allmählich zu einer selbständigen Wissenschaft wurde, und sich immer mehr von der Literatur loslöste, wandte er sich dem Studium des Kulturgutes der Palozen, einer ungarischen Volksgruppe, zu. Um diese Zeit schrieb Lajos Katona seine theoretischen Studien, im Verlag der Kiszfaludy Gesellschaft erschienen seit 1872 — zwar nicht regelmässig Werke, die sich mit der Volksdichtung der verschiedenen Landschaften Ungarns befassten.

Als sich dann die Erforschung der ungarischen Volkskunde immer weiter verbreitete und intensivierte, setzte sich Istvánffy — lokale Gegebenheiten nützend — die Erforschung der Lebensgewohnheiten der Palozen zum Ziel.

Doch galt sein gesteigertes Interesse der Volksdichtung. Schon im Jahre 1890. arbeitete er an der Zusammenstellung einer Volksdichtungssammlung der Palozen, die er 1912. im Auftrag der Kiszfaludy Gesellschaft ergänzte. Von besonderer Bedeutung ist seine Volksmärchensammlung: er schrieb mehr als 30 Märchen nieder.

Diese gehören zu den wenigen Palozmärchen, von denen die Gegenwartsforschung feststellte, dass ihr Wortlaut verbürgt an Ort und Stelle aufgezeichnet wurde.

Die ersten Märchen seiner Sammlung stammen noch aus der Zeit, als Istvánffy Erzieher in Paráđ war. Dieses 1890. in Liptószentmiklós herausgegebene Buch widmete er dem grossen ungarischen Schriftsteller der Palozen, Kálmán Mikszáth.

Istvánffys Studien erschienen in verschiedenen Zeitschriften und auch in der Tagespresse, ua. in der Zeitschriften: *Ethnographia*, *Turisták Lapja* (Blatt der Turisten), *Néprajzi Értesítő* (Ethnographischer Anzeiger), *Magyar Nyelvőr* (Ungarische Sprachforscher).

Als zweites Heft der Zeitschrift „*Néprajzi Füzetek*“ (Folkloristische Hefte) erschien 1894. der Band seiner früheren Sammlung „*Palóc néprajzi tanulmányok*“ (Florkloristische Studien über die Palozen).

Von 1896. an verlegte er sich auf das Studium der Matyó, der ungarischen Bevölkerung von Mezökövesd, Tard und Szentistván. Diese Stu-

dien brachte die Zeitschrift „Etnographia“; 1897. erschienen sie dann auch in Buchform.

Als Istvánffy 1908. Schuldirektor in Miskolc wurde, versuchte er seine Paloz-Volksdichtungssammlung in Druck zu geben. Da er aber die nötigen erläuternden Anmerkungen in Ermangelung einschlägiger Literatur nicht anfertigen konnte, zog sich die Herausgabe des Buches in die Länge. Der Ausbruch des ersten Weltkrieges, später der Tod des Autors verhinderten das Erscheinen des Werkes. 1921. bemühte sich auch die Witwe des Forschers vergebens um die Herausgabe des Buches.

1958. gelangte die Handschrift — dank eines Zufalls — dem Schreiber dieser Zeilen, dem jetzt die Herausgabe des Buches obliegt, in die Hände.

Istvánffy war der hervorragendste Kenner der ethnischen Volksgruppe der Palozen und widmete sich mit grosser Hingabe dem Studium ihres Volkstums, sammelte, publizierte und ging in seinen Arbeiten über den damaligen Stand der Folkloreforschung hinaus.

Neben der Erforschung der Volksdichtung der Palozen verdienen es auch seine Abhandlungen über die Grossfamilien und den Baustil des Volkes Erwähnung.

Seine Tätigkeit ist auch deshalb von Bedeutung, weil es bis auf den heutigen Tag noch keine bessere Zusammenfassung der Paloz-Folklore gibt und weil der hier besprochene Band gleichsam als Ergänzung der 14 Bände umfassenden „Magyar Népköltési Gyűjtemény“ (MNGy, Ungarische Folkloresammlung) gewertet werden kann.

Der Herausgeber dieses Bandes veröffentlicht den unverkürzten Text mit nur ganz geringfügigen Abänderungen. Die Einführung bringt die Biographie des Autors, bespricht die Art, wie Istvánffy sammelte und behandelt seine veröffentlichten Studien. Anschliessend folgt die Aufzählung seiner Werke, ferner das von Gabriella Kiss zusammengestellte Typenverzeichnis seiner gesammelten Märchen.

Gyula Istvánffy starb 1921. in Miskolc. Seine Manuskripte werden aus Anlass der hundertjährigen Wiederkehr seines Geburtstages durch das Herman Ottó-Museum mit der tatkräftigen Hilfe des Komitatsrates von Borsod-Abaúj-Zemplén und des Rates der Stadt Miskolc herausgegeben.

GYULA ISTVÁNFFY: ĽUDOVOBÁSNICKÁ ZBIERKA KRAJA PALÓCMI OBYVANÉHO

Gyula Istvánffy narodil sa 20. nov. r. 1863. v meste Miskolc. Detské roky strávil v roľníckom i remeselníckom prostredí cechovom. Už tu sa mu naskytla dobrá príležitosť oboznámiť sa s ľudovými rozprávkami a hrami. Do elementárnych škôl a do gymnázia chodil v Miskolci i v meste Eger (Jáger). Potom sa stal reholníckym novicom a takto sa mu podarilo zložiť skúšku dospelosti. V m. auguste r. 1881. šiel za učiteľa ľudovej školy do Nagyenyedu (mesto sa nazýva teraz: Aiud). Vystúpil z rehole a chcel byť finančným koncipistom. V rokoch 1883—1886. učil sa v štátnom pedagogickom ústave a získal kvalifikácie jazykovedy a historickej vedy.

Poslúchol radu svojich profesorov — boli tí mužovia súčasne vybornými etnografmi vtedajšej doby —: Lajosa Katonu, Györgya Alexicsa, Bernáta Munkácsiho, Pála Királya, Antala Herrmanna a Gyulu Sebestyéna i venoval sa zbieraniu národopisnému. Istvánffy začal študovať život Palócov (Pol'ovcov) koncom min. storočia. Učinil to vtedy keď folkloristika ako veda sa osamostatnila a viac a viac sa odlúčila od literatúry. Vtedy napísal Lajos Katona svoje dielá teoretického významu a spoločnosť Kisfaludy Társaság vydala od roku 1872. rad-radom zväzky, obsahujúce ľudové básne jednotlivých krajov. Národopisný výskum nadobúdala väčších rozmerov než v minulých desaťročiach. Gyula Istvánffy, využívajúc výhody svojho stavu, vytýčil si za cieľ študovať v celku prstonárodný život Palócov. Zaoberal sa najviac ľudovou poéziou. Zostavoval ľudovobásnickú zbierku Palócov už v. r. 1890-tych. Tento materiál doplňoval r. 1912. z poverenia Kisfaludy Társaságu. Jeho zbierka rozprávok mala zvláštny význam. Zapisoval viac než tridsať rozprávok. Tieto rozprávky sú — i podľa mienky dnešných vyskumníkov — „spomedzi dôveryhodných, literárne spoľahlivých, na mieste zbieraných rozprávkových textov Palócov.“ Keď bol vychovávateľom v Paráde, vtedy zbieral pravé rozprávky a tie vydal v Lipt. Mikuláši. Túto knižku venuje spisovateľovi Kálmánovi Mikszáthovi. Istvánffy vyučoval v Lipt. Mikuláši v meštianke v r. 1888—1901 a súčasne pokračoval v systematickej činnosti zberateľskej. Jeho štúdiá uverejňovali časopisy Ethnographia, Néprajzi Értesítő, Magyar Nyelvőr, ba aj noviny.

R. 1894. vyšiel zväzok p. n. „Palóc néprajzi tanulmányok“ (Národopisné štúdiá o Pol'ovcoch), z materiálu skorej zbieraného. Vyšiel zväzok ako 2. č. časopisu Néprajzi Füzetek (Zošity národopisné). Istvánffy sa

zaoberal r. 1896. s obyvateľmi tzv. maťovskými obcami Mezőkövesd, Tard, Szentistván. Túto prácu uverejnil odborný časopis. Autor vydal nasledujúceho roku svoju prácu v Miskolci v knižnej forme vlastným nákladom. Istvánffy bol r. 1901. vymenovaný za riaditeľa do Brezna. Od r. 1908. bol v Miskolci riaditeľom dievčenskej školy meštianky. Pokúsil sa tu znova vydať ľudovobásnickú zbierku, no v nedostatku odbornej literatúry nemôže pripraviť zápisky a takto sa preťahovalo vydanie zväzku. Práca nebola vydaná ani pozdejšie a to z príčiny svetovej vojny. Potom zomrel aj autor. Vdova sa tiež pokúsila o vydanie r. 1921. Na rukopis natrafil zostaviteľ zväzku r. 1958.

Gyula Istvánffy bol výborným pozorovateľom etnickej skupiny: spoločensva Palócov. Na tomto poli zbieral i publikoval, predstihnúc úroveň svojej doby. Krem ľudovobásnického výskumu prevzácne sú i jeho štúdiá o veľkej rodine Palócov a o spôsobe stavby. Jeho pracovitosť má veľký význam už i z tej príčiny, že ani dodnes niet výbornejšieho súhrnu folklorisitky o Palócoch. Tento zväzok dopĺňuje zároveň 14 zv. Národopisnej Zbierky Maďarskej.

Vo vydaní zväzku učinil zostavovateľ iba menšie modifikácie a uverejňuje celkový materiál. Úvod diela sa zaoberá životopisom autora, jeho zberateľskou metódou i prácami. Prilúčený je k zväzku typový zoznam rozprávok zbieraných Gyulom Istvánffym. Zoznam zostavila Gabriella Kiss.

Gyula Istvánffy zomrel v Miskolci (m. II.) Jeho rukopisný zväzok uverejňuje z príležitosti 100. výročia narodenia výborného etnografa Herman Ottó Muzeum. Poskytnite podporu Župná Rada Borsodsko-Abaujsko-Zemplínská a Mestská Rada Miškovská.

ISTVÁNFFY GYULA

PALÓC NÉPKÖLTÉSI GYŰJTEMÉNY

NÉVNAPI ÉS ÜNNEPI KÖSZÖNTŐK

1.

KARÁCSONYI KÖSZÖNTŐ

Jancsika, Jancsika te menj be előre,
Térdet, fejet hajtsunk,
Neked áldást mondjunk.
Ale, aleluja, József és Mária!
Tudom karácsonykor
Sok kalácsot sütnék,
Ha nincsen a házba',
Vagyon a kamrába',
Bárcsak egy fél jutna
Az én tarisznýámba.

(Csokva, 1912)

2.

OSTYAHORDÁSKOR, KARÁCSONY ELŐTT.

Karácsony szent bőjti
Szép emlékezeti,
Mellyel jelentetik
Krisztus születési.
Régi szokásokból
Mesterünk ezt vette,
Egynehány ostyával
Hogy most kedveskedne,
Kíván ő emellett
Örömet szívében,
Testi lelki áldást
E szent ünnepekben,
Élhessen tovább is

Számos esztendőben
Friss jó egészségben!
Uccu! jó gazdasszony
Ugorj fel a padra,
Hozzál egy szál kolbászt
Tedd a tányéromra.

(Parád, 1889)

3.

Karácsonyi éjszakáján
Jézus születése napján
Örüljetek, örvendjetek
A kis Jézus ma született.
Jaj, szegény de fázik,
Könnyeivel ázik,
Mert nincs meleg szobája
Sem ékes palotája,
Csak széna, csak szalma
Melegíték őt,
Meg a barmok párája.

(Karácsony este, vacsora idején cigánygyerekek szokták énekelni az ablak alatt.)

(Parád, 1889)

4.

Karácsony bőjtjén az iskolás gyermekek szép fehér kendővel bekötött tányéron, vagy kosárkában ostyát hordoztak szét a faluba a kántortól, mégpedig mise után délig. Minden házhoz annyi ostyát vittek, ahány tagja volt a családnak. Az ostya átadásakor ilyen verses mondókákkal állottak elő a gyerekek, legelőször is azzal köszöntvén be, hogy „'csértésék a Jézus Krisztus!”

Minthogy már közelgett a karácsony ünnepe,
Mellyel jelentetik Krisztus születése,
Régi szokásból Mesterünk ezt tette
Egy néhány ostyával mostan kedveskedne.
Kívánok emellett örömet szívemből
Testi, lelki áldást a szent ünnepekre,
Élhessünk tovább is számos esztendőbe
A jeles napokon friss jó egészségbe.
Uccu! Jó gazdasszony
Ugorj fel a padra,
Hozzál egy szál kolbászt

Tedd a tányéromba,
Hadd legyen nekünk is Karácsony napjára!
(Parád)

5.

Ádám első atyánk mai szent ünnepét,
Melyet most megértünk, karácsony szent bőjtjét
Kívánjuk érthessük Krisztus születését,
Számos esztendőnkben világra jövését.
Egy kis ajándékot, mint szokásunk tartja
Fáradtságunk után tanítónk mutatja,
Kegyelmeteknek ím' ezt által adatja
Krisztus születését evvel tanúsítja.

D. a. J. Kr! (Balla)

6.

E csekély kis ajándékkal
Léptünk e házba,
Melyet régi ősapáink
Vettek szokásba,
Teszünk emlékezetet
Arról, aki született,
Betlehem istállójába,
A barmok között.
Akinek is a pásztorok
Ajándékot vivének
Őtet leborulva áldák, urukat.
Tőlünk adományunkat
Csekély ajándékunkat
Fogadják el szívesen
Fáradtságunkat.

D. a. J. Kr! (Balla)

ÚJÉVI KÖSZÖNTŐ

Isten kegyelméből itt az új esztendő,
Az ezerkilencszáztizedik jött elő,
Kívánom Istentől, hogy ezen esztendő,
Minden áldásával legyen eltelve.
Aranykalászosokkal viruljon a mező,
Elegendő füvet nyújtson a legelő,

A szőlőskertekben sok legyen a szőlő,
 Legalább hét fürtöt hozzon minden vessző.
 Jármás ökrünk előtt zabbal tele teknő,
 Teheneink közül egy se legyen meddő,
 Egy héten kétszer is teljen a köpülő
 A zsidó a batyut hordja mindig elő'
 Mert polgár lett, erre büszke is lehet ő.
 Az életbe pedig, ha volna vakmerő,
 A mi vagyonunkra vagy életünkre törő,
 Akasztófán süljön ki abból a velő.
 A férfi vagy leány, az egymást szerető
 Legyenek egymáshoz mindenben egyenlő.
 De ne feledjük el mit mond a jövendő,
 Hátra van még mindig a gyászos temető.
 Ha pegy' halál által elhív az esztendő,
 Juttassa lelkedet mennybe a Teremtő.

(Uppony, 1912)

FARSANGI KÖSZÖNTŐK

1.

Óh! szép farsang, kedves idő,
 Elmúlt már az ó-esztendő,
 Az újban is vigadjanak,
 Nekem szalonnát adjanak.
 Ha nincsen a házba,
 Van a kamarába,
 Csak egy darab jusson
 Az én nyársacskámra.

(Csokva, 1912)

2.

MÁS

Farsang, farsang, három napi farsang,
 Itt is adnak, amit adnak
 Ez is Isten háza,
 Szálljon le rája
 Az Isten áldása,
 Hat lóval, hat ökörrel
 Három borjas tehénnel
 Egy aranyos ekével.

(Csokva, 1912)

3.

Itthon van-e a gazda?
 Van-e jó farsangja?
 Ha van jó farsangja
 Egyék, igyék mulatozzék
 Nekem is szalonnát adjék.
 (Omány, 1912)

NÉVNAPI KÖSZÖNTŐ

1.

Egy kis tinta cseppent
 A csizmám orrára,
 Én is érkeztem
 Szent István napjára.
 Hogyha meghalsz nemsokára,
 Tied lesz az egek vára.
 Amennyi kavics van a tenger fenekén,
 Annyi áldás legyen a szt. István fején,
 Szívemből kívánom!
 A garast megvárom.
 (Bóta, 1912)

2.

Egy csepp tinta cseppent a csizmám orrára,
 Én is érkeztem szt. János napjára,
 Vigyen fel az Isten magas menyországba
 Ott legyen életed legszebb boldogsága,
 Mennyei bokréta fényében ragyogjon,
 Szép fényes sugara rajtad mosolyogjon
 Éljen szent János!
 (Greskó Sándor tanító följegyzése, Csokván)

3.

Amidőn sok képen forgatom elmémet,
 Éjjeli álmomból felnyitom szememet,
 Eszembe tűnik ma szent Istvánnak napja,
 Akit az én szívem tisztelni akarna.
 Kívánom, hogy éljen itten sokáig,
 Míg a Duna vize csak nem ér bokáig.
 Ha pedig életed e földön megszakad
 A mennyben találjad angyalok közt magad.
 (Csokva, Greskó Sándor tanító följegyzése)

Ma reggel hajnalban,
 Tiszta gyolcs ruhában,
 Láttam egy szép képet
 Angyali formában,
 Kinek ez az írás függött a nyakában,
 Éljen tehát szt. János örök boldogságban,
 Vigye fel az Isten magos menyországba,
 Legyen neki ottan terített asztala
 Hogy el ne hervadjon égi bokrétája,
 Szívemből kívánom.
 A hatost elvárom.

(Sáta, 1912)

KARÁCSONYI ÉNEK

Egerben a múlt század 80-as és 90-es éveiben karácsony estéjén az iskolás gyerekek csörgős bottal, kettesével jártak házról házra s az ablakon bekopogtatva kértek, hogy

„Dicsértessék a Jézus Krisztus! Szabad-e a kis Jézuskát köszönteni?”

S ha megengedték, bementek a házba s háromszoros „kirie”-vel üdvözölve a benlevőket, a következő verset énekelték:

Óh nagy Isten,
 Neked háladás föld és mennyben,
 Hogy kedves fiadat leküldötted,
 És Szűz Máriától születtetted,
 Neked is dicséret fiú Isten,
 Hogy emberré lettél én érettem.
 Imádom felvállalt emberséged,
 Kihez van kapcsolva istenséged.
 Glóriát mondanak az angyalok
 Örvendnek mennyei nagy táborok.
 Dicsőség a mennyben az Istennek,
 Békesség földön a jó embernek,
 Betlehemnek pusztájában,
 Pásztorok vigyázatában,
 Nagy öröm hirdettetett,
 Mert a barmok fajtájában,
 Ökör, szamár jászolyában,
 Üdvözítőnk született.
 Eljött, úgymond a Messiás
 Kit megjövendőlt az írás,
 Sír a kemény hidegben.
 Szállj be hozzánk Máriával,

Született kis Jézuskával,
És lakozzál szívünkbe,
Hogy mi is az angyalokkal,
Az együgyű pásztorokkal,
Dicséretet mondhassunk.
A régen várt Messiásnak,
A mi édes Jézuskánknak,
Glóriát kiálthassunk.
Szerencsés bűnös ember,
Ezt honnan érdemled,
Ki semmiből teremtett
És a szenvedésre.
Istenségét elrejtve
Emberi homályban
S reszket szent testecskéje
Rongyos istállóban.
Pásztorok leborultak
Rongyos istállóban,
Boruljunk le és sírjunk
Szívől az oltárra
Kérjünk áldást magunkra
És minden jószágunkra,
Holtunk után részesüljünk
A mi Jézusunkba.
Vigan zengjetelek czipserák
Jézus született,
Harsogjatok réztrombiták
Isten: ember lett,
Ki a Szűztől született
S a jászolyba tettett
És ezt Gábrriel arkangyal
Áldottnak mondja.
De az egek Teremtője
Jászolyban nyugszik.
Fölöttünk van a kis Jézus
Örvendezhetünk.
Nem kívánunk egyebet,
Csak tiszta szívet s lelket
Megigérté s meg is adj' az
Örök életet.
Jézus ágyán nincsen paplan,
Fázik, reszke az ártatlan,
Jaj, szegény de fázik
Nincsen neki párnája,
Sem cifra nyoszolyája,
Csak széna, csak szalma,
Barmok szája melegítő kályhája.
Az Isten áldja meg

E háznak gazdáját
Az egész családját
Nemcsak a gazdáját,
Töltse meg az Isten
Pincéjét, kamráját.
Dicsértessék a Jézus Krisztus!

(Török Sándor egri születésű kántor tanító tollbamondása.
Mikófalva, 1912)

POHÁRKÖSZÖNTŐK

1.

Isten éltesen édes jó barátom,
Kezemben van e cifra puhárom,
De ha nem cifra is,
Jó nagy, látom.
Ezt tőke termette, földdel epesztette,
Ennek fehér volt a virágja.
Ez már szív vidámító
Holnap szomorító
Ember bolondító
Erszény laposító.

Mert ha úgy járnál velem, ahogy tegnap láttam egy rongyos molnár-
legényt — még guba se volt rajta — az orrával túrta a földet, mindjárt
áristomba jaktanának. Isten éltesen minden jó embert.

(Uppony, 1912. Patvaros Lázártól)

2.

Isten éltesen,
Bennünket szeressen,
Soha meg ne vessen,
Egyik menyecskétől
Másikhoz vezessen,
Szentkút Verebély
Ez a kis pályinka
Hadd siessen befelé!
(Mikófalva, 1912)

3.

Algyon meg az Isten minket, mikeép senkit mennem áldott.

Aggyon az Isten abból az apró bankóknak az értékéből annyit, (amit
ezelőtt egynehány évvel kidoboltak, hogy nem szabad annak folyni),
hogy mi abba gatyá-korczig jár hassó nk. A nagybúl pedig, ami még most

is folyik, adjon az Isten annyt, hogy még a kitörött ablak-szemet is avval ragaszthassuk be.

Ha pegyig lelkőnk ebből a gyarló világból ki tanálna ficamodni, kurjongatva mehessen föl a menyek országába üveges hintóba. Ottég meg úgy dülhessen lelkőnk az égi jószágoknak, mint Soós Károly csendbiztos szegény elfáradt szántó ökrei a szénakazalnak, mikor Mercsén lakott. — Azt a jóillatú smirkászt pegyig, amit a kofák keserű-túró gyanánt árulnak a Menyország szent piacán, a könyörületesség fanyelű bicskájával a menyeyi fejér lángosra rákenvén, mindég nyalogathassuk: szívesen kívánom!

(Uppony, 1912)

4.

Bor, bor ennek a neve,
Zöld ennek a levele,
Fehér a virágja,
Kapafoggal kocogtatott,
Metsző késsel sanyargatott
Tölgyfába töltetett
Mogyorófával körülvétetett. (hordó)
Bor, hol van benned az erő,
Kitől az ember makverő. (vakmerő)
A bor ember bódító
Erszény pusztító,
Ruha rongyosító
A minap is haragudott a rózsám
Hogy rém borszagú volt a szám,
Isten áldja meg pajtáskám!

(Balla, 1912)

5.

Bor a neved, vörös a színed,
Zöld a leveled.
Vaskapával megkapálják tövecskédet,
Görbe késsel lemetszik a vesszőcskédet.
Ha hegyen termettél,
Járd meg a fejedet,
Ha oldalán termettél
Járd meg az oldalamat,
Ha alján termettél,
Járd meg a lábamat.
Te vagy az a ruhanyúzó
Erszény pusztító,
Becsület vesztő,
Minden rosszra vezető
Előre tizedesek!

Mind a tizen,
fogjátok meg és tegyétek a más világra!
(Isznak)
(Mikófalva, 1912)

6.

Poharazás közben ilyen párbeszéd is szokásos ivás előtt:

- Isten tőlünk!
 - Dicsértessék.
 - Ördög hozzánk!
 - Ne férhessék.
 - Se erő, se egészség!
 - Soha el ne hagyják!
 - Az apád Istenit!
 - Dicsérjük mindnyájan.
- (Sáta, 1912)

TRÉFÁS- ÉS GÚNYDALOK

1.

Megérett az alma a fán
Férjhez menne az a kislány.
Kéreti őt mindenféle
Férjhez menne, de nincs kedve.

Kéreti egy szép mészáros,
Kitől húst hord egész város,
Óh, de véres a ruhája,
Világért sem megy hozzája.

Kéreti egy híres molnár,
Kinek a garatja jól jár,
Óh, de lisztes a ruhája,
Világért sem megy hozzája.

Kéreti egy híres tímár,
Néki aranygyűrűt kínál,
De cserszagú a kötője,
Nem kell az aranygyűrűje.
(Uppony, 1912)

2.

— Gyere haza a korcsmából
Akasztófa címere.
Hát te itten mit keresel
Gyerekek ijesztője?
— Miért jöttél el ily korán,
Hozzatok bort szaporán
Hozzatok bort, hozzatok bort szaporán.

— Mikor veszel nekem ruhát,
Jön már a nagy hideg is?
— Rakok botot a hátadra
Majd lesz akkor meleg is.
— Oh te részeges disznó,
Mindig innál, óh be jó,
Mindig innál, most is innál, óh be jó!

Ha meghalok koporsómat
Nem kísérik a papok,
Fene bánja, most az egyszer
Egy hordó bort felcsapok.
Pokolba mégysz egyenest,
Ott leled az ötvenest,
Ott leled az, ott leled az ötvenest.
(Uppony, 1912)

3.

Elesett a lúd a jégen,
Majd felkel a jövő héten,
Jaj, jaj, jaj!
Nincsen nálunk olyan asszony,
Mint Sáriné komámasszony
Hipp, hopp, ropogott a csuhajla!

Összeverni a bokáját,
Úgy szedi a liba tollát,
Jaj, jaj, jaj!
Túróval süti a lepényt,
Úgy csalogatja a legényt
Hipp, hopp stb.

Lepényemet megettétek,
Szép lányom van, elvegyétek.
Jaj, jaj, jaj!
Nem kell nekünk a kend lánya,
Van még szebb is a faluba.
Hipp, hopp ropogott a csuhajla.
(Bóta, 1912)

4.

Ördög bujjon komámasszony
Lipitt-lopott borjúbőrből kikészített
Papucsának a sarkába,
Minek csalta az én uram éjfél után egy óraker
A korcsmába?
Kilenc iccés a torkom
Tizedikkel megtoldom, komámasszony!

Ördög bujjon komámasszony ködmönébe,
Kilenc liter pálinka fér a zsebébe,
Kilenc liter pálinka
Tizedikkel megtoldja, komámasszony!
(Uppony, 1912)

5.

Este van már, nyolc óra
Ég a világ a boltba,
Ott mérik az afrikát,
Piros színű pántlikát.

Pergő Etel méreti
Derekára kötteti,
Ha ezt Pista megtudja
Azt mondta, hogy levágja.
(Bekölce, 1912)

6.

Cintányéron apró zsíros bogácsa,
Ez a híres Pergő Boris csinálta,
Ez a híres Göndör Józsi megette,
Azt kívánom, hogy forduljon fel tőle.
(Bekölce, 1912)

7.

Banó Mari szép kislány,
Mider van a derekán,
Bikó Károly ne vedd el,
Mert nem győződ miderrel.

Ha a mider elszakad,
Banó Marci elszalad,
Szaladhatsz is utána
Mégsem leszek a párja.
(Mikófalva, 1912)

8.

Bánom, hogy megházasodtam,
A fejemre nagy bút hoztam,
Csalfa lett a feleségem,
Árván maradt a gyermekem.

Kettőt a karomra fogtam,
Hármat a bölcsőbe nyomtam,
Hat a földön furulyázik,
Sej!

Kilenc a sutba kártyázik.

(Mikófalva, 1912)

9.

Egy csacsi egyszer szomjas lett,
Libizaré lapszom, ladoria libizom, szomjas lett.
Mond a leánynak: hozz vizet.

Libizaré lapszom stb.

Vitt neki vizet pohárba

Libizaré lapszom stb.

Nem fért a szája a pohárba

Majd belefér a libizaré lapszom

Ladoria libizom a zsetárba.

(Mikófalva, 1912)

10.

Az éjszaka álmomba,
Zsidót láttam járomba,
Jaj, Istenem, de szánom,
Kicsi neki a járom.

Nyakló kék a nyakára,
Farhám kék a farára,
Befogni egy kocsiba
Úgy hajtani Rozsnyóra — a vásárra.

(Balla, 1912)

11.

Bunda, bunda, aprószőrű bunda,
Hat ökörért nem adnám én oda,
Mert az ökör csak járomba való,
De a bunda szép asszony takaró.

(Balla, 1912)

12.

Ha bemegyek a bableves csárdába,
Ott mulat a krumplileves bújába,
Mákos tészta veri össze bokáját
Túrós csusza öleli a babáját.
Tejbekása lipitty-lotty
Kelkáposzta kapaszkodj,
Csirke csuszpajz a legjobb a világon.

(Sáta, 1912)

12.

Ennek a kislánynak pállott a pofája,
Mondtam az anyjának (hogy) timsót vegyen rája.
Aszonta az anyja (hogy) nem vesz timsót rája,
Akinek nem tetszik ne járjon hozzája.

(Szúcs, 1912)

14.

Kupi Borcsa lábaszára,
Szeplővel van kipingálva,
Ha azt Györke Dezső látná,
Hétesztendős hideg rázná.

Györke mama udvarába,
Két birka legel magába,
Egyik jerke, a másik kos,
Györke mama a kolompos.

(Szúcs, 1912)

15.

Megdöglött a bíró lova,
Nyúzza meg a bíró maga.
Hej! Lóra, lógóra
Dár ide, dár oda csuhajla!

A bőre jó lesz bundának,
Bíró úrnak önmagának,
Ej! Lóra stb.

A négy lába kocsonyának,
Mindenféle rokonjának.
Hej! Lóra stb.

A két szeme zsebórának,
Annak a híres fiának.
Hej! Lóra stb.

A farka meg legyezőnek,
Annak a híres menyének.
Hej! Lóra, lógóra
Dár ide, dár oda csuhajla!

(Bóta, Csokva, 1912)

16.

Bánom, hogy megházasodtam,
A nyakamra nyügöt hoztam,
Dínom, dánom, jaj de bánom,
Míg élek is, házasságom.

Feleségem olyan tiszta,
Kétszer seper egy hónapba
Dínom, dánom stb.

Jókor felkel, nyolc órákor,
Feje olyan, mint a bokor,
Dínom, dánom stb.

Ha kenyeret akar sütni,
Kétszer teszem kovászt neki,
Dínom, dánom stb.

Háromszor is befűt neki,
Mégis sületlen veszi ki,
Dínom, dánom, jaj de bánom
Míg élek is házasságom.
(Uppony, 1880-as évekből)

17.

A zöld borsó, meg a tarka
Bárcsak a borra ballagna,
A hét jönne, a hét menne,
A hét mindig tele lenne.
(Uppony, az 1860-as évekből)

DÁVID ZSIDÓ

(1848-ból való följegyzés. Pók Gyula kántortanító birtokában.)

Olyan dolog történt Györkön,
Milyen még nem volt a földön,
Mert Dávid zsidó árendást
Zsákba dugták mint a macskát.¹

Feje volt ki csak a zsákból,
A nagy orra szakállastól,
Ijedtében úgy reszketett,
Hogy a g... ba eresztett.

1 A muszka katonák

Kivették a ház elébe,
Juhász Gergely szeméjtébe,
Hempergették, mint a disznót,
Szegény vámosgyörki zsidót.

A katonák megtisztelték,
Marha ganélya bekenték,
Nagy kínjában vajmirozott,
Olykor rosszul fohászkodott.

Nem jó vágót talált venni,
Azért kellett így szenvedni,
Úgy kell neki huncut zsidó,
Húsa, bora soha sincs jó.

A sakternak is kijutott,
Hogy Dávidért rimázkodott,
Őt is zsákba parancsolták,
De mégis elbocsájtották.

Dávid is pardont nyert végre,
Hogy megcsigázták kedvükre,
Úgy bújt ki az üres zsákból,
Mint a borjú az anyjából.

(Bóta, 1912)

VASÚTI GÜNYVERS

Az 1880-as évek közepén megnyílt a mátrai vasút ballai állomásának személyzetét a falubeliekből így állították össze a mátraballai palócok:

Új jobbágy Jankó Kossuth
Ára megy a *vasút*.
Új jobbágy Matyi Bodak,
Ott áll meg a *vonat*.
A Putyó meg pályinkás,¹
Ott lesz majd az *állomás*.
Fődes nem jó csődörnek,²
Majd jó lesz ő *főnöknek*.
Murány' Antal jó látó,³
Ő lesz a *felvigyázó*.
Misó Pesta *kalauz*
Csupa szőr, meg nagy bajusz.
Farkas János jó csendes.

¹ Részeges volt.

² Jámbor, szelíd, csendes ember volt.

³ A rossz szeméivei sokáig nézte az embert, hogy felismerje.

Postásnak ő majd jó lesz.
 Rossz a fara van Barcsiknak,⁴
Jó lesz ő trombitásnak.
 Ki felül a vonatba
 Lécz Antal kilyukajtja ⁵
 Misó Miska ott lesi,
 Pádár Matyi neveti
 Misó Jancsi kis csipás,
 Ő lesz majd a *talicskás*.
 A Tulák meg a többi
Rakodnak ki, azt lesi
 Kossuth
 Elkészült a vasút.
 Huta soron végigjár
 Kecskés előtt meg is áll ⁶
 Úgy *tolatnak* felfelé
 Úgy szállonak kifelé.
 (Balla, 1912)

⁴ Suszter volt és sokat szellentett.

⁵ Nagyon hamis ember volt.

⁶ Kecskésnek hívja a falu végét.

BETLEHEMES PÁSZTORJÁTÉKOK

1.

A szereplő személyek rendszeren 12—14 éves flúgyerek, akik felső ruhájuk fölé felöltik apjuk vagy idősebb testvérük egyik fehér vászon ingét s azt derekukon szíjjal vagy madzaggal összekötözik. A játszó személyek: egy *Püspök*, egy *Tündér*, *Maxus* juhász, az *öreg juhász* és a *tarisznya hordozó*. Fejüket kemény papírból készített cifra süveggel fődik. A Tündéré és Maxusé nagy, magas hengeralakú szokott lenni, körülaggatva különféle színű papírláncokkal, a Püspöké pedig hasonló a püspök süvegéhez, melynek a tetejére rendszeren egy nagy aranycsillagot ragasztanak. Az *öreg juhász* kifordított ködmönt ölt magára s hogy külseje a szerephez illőleg megfelelő legyen, arcát kenderkőcből készített bajusszal, szakállal látja el, fejét pedig fekete báránybőr sapka vagy ütött-kopott rossza kalap fődí, mélyen a szemére húzva.

A gyertyácskákval kivilágított tornyos betlehemet a *Püspök* hordozza a nyakába akasztott szíjnál fogva. A *Tündér* és *Maxus* öltözetét egy-egy csörgős bot egészíti ki, a *tarisznyahordozónak* pedig, aki a maga rendszeres ünneplő öltözetében követi a többi, egy vászon tarisznya van a nyakába akasztva, melybe az ajándékol kapott ételfélét (kolbászt, tojást, szalonnát stb) gyűjti.

A pásztorjáték a következőleg folyik le:

Püspök (belép betlehemmel s üdvözlí a ház népét): Dicsértessék a Jézus Krisztus! s leteszi a betlehemet az asztalra.

Maxus (közvetlen a püspök nyomában halad, s megállva mellette, mondja):

Juhaim kosaim erdőbe szaladtak,
Dühös farkasok rám rohantak.
Később, hogy engemet szét nem szaggattak,
Adjon Isten sok juhot az én aklamba.
Hanem csitt, csitt! Valaki dobog én utánam.

Erre belép a *Tündér* s így szól:

Hej, hej, hej! De szép szót hallottam,
Soha életembe olyat nem hallottam,

Toronyát, Boronyát mind összejártam.
Hanem csitt, csitt! Valaki dobog én utánnam.
Ekkor bejő az *Öreg*:

Micsoda, micsoda láрма esett köztetek,
Talán a házigazdának valamit vétettek?

Püspök: nem, semmit.

Öreg: No azért, mer' ha felemelem gyertyánfa botom végét, akkor
tik sem ismeritek a veresbornak a színit. — Dicsértessék a Jézus *Krisz-*
tus! Ezzel én nem gondolok, egy kissé ledőlök,
(Lefekszik a földre.)

A többiek ezalatt együtt éneklik:

Mennyből az angyal
Lejött hozzátok pásztorok, pásztorok,
Hogy Betlehembe sietve menve
Lássátok, lássátok.
Istennek fia, ki ma született
Jászolyba, jászolyba,
Ó leszen néktek üdvözítőök
Valóba', valóba'.
Elmennek négyen köszöntésére
Botokkal, botokkal,
Visznek kezökbe szép, ajándékot
Magokkal, magokkal.
Egyik visz bárányt, a másik juhot
Harmadik tejet, negyedik sajtot.
Hallod pajtás,
Új hírmondás,
Angyalok énekelnek,
Pásztorok örvendeznek,
Új királyunk van!

Ezután *Maxus* és a *Tündér* csörgő botjaikra ülve, körüljárják a földön heverő *öreg*et, miközben a következő verset éneklik:

Pásztorok, hol vagytok?
Talán mind alusztok?
Gyorsan, frissen keljetek,
Reám figyelmezzetek.
Pásztorok, pásztorok,
Jól tudjátok mit mondok,
Világosság fényeskedjen reátok.

Erre a *Püspök* megcsendíti a betlehemben lévő csengettyűt s odaszól az *öreg*hez:

Glória! Hallod pajtás, gomolya!

Öreg: Az *öreg*apád se hallotta.

Püspök: Glória! Hallod pajtás, kórét hínak kaszálni.

Öreg: Ki látott karácsony tájba' kórét kaszálni, mikor a juhászok legjobban szoktak örülni?

Püspök: Glória in excelsis Deo! Nosza tehát emeljük az öreget. (Fel-emelik, majd ismét csenget s odaszól Maxushoz) Mit ajándékozol a kis Jézuskának?

Maxus: Egy pár galambot.

Püspök: Hát hol van?

Maxus: Mivel messzi országútról jöttem, lyukas volt a tarisznyám, az egyik kiszállt. Míg aztat fogdostam, a másik megcsipte a kezemet s az is elrepült.

A **Püspök** erre másodszor csenget s a hozzámenő Tündérhez így szól: Mit ajándékozol a kis Jézuskának?

Tündér: Egy kerek sajtot.

Püspök: Hát hol van?

Tündér: Mivel messzi útról jöttem, lyukas volt a tarisznyám, vagy megettem, vagy elvesztettem.

Püspök: (Harmadszor csenget) Gyűjj kis öreg Betlehembe.

Öreg: Hová, pincébe, bort inni?

Püspök: Betlehembe!

Öreg: Ahá! Betlehembe!

Püspök: Vessik kee, öreg keresztet.

Öreg: Mit, vasperecet?

Püspök: Keresztet.

Öreg: Ahá! Keresztet. (Aztán kezdi a keresztet magára vetni, de bal-kéz

Püspök: Ne avval a kezivel.

Öreg: (A jobb kezével vetvén keresztet.) Lúdhús, tyúkhús, meleg cipó, egy icce bor belecsúsz.

Püspök: Mit operál a kis Jézuskának?

Öreg: Egy eleven bárányt.

Püspök: Hát hol van?

Öreg: Itt van a hátamon, eleven. (Megrázza a hátán lévő kifordított ködmönt vagy bundát a bárány hangját utánózva, **bégetni** kezd.)

Püspök: Én referálok a kis Jézuskának egy pár piros csizmácskát, hogy meg ne fázzon a szent lába.

Ezután együttesen éneklik:

Vigan zengjetelek citerák,
Jézus született,
Harsogjatok dob, trombiták,
Isten ember lett.
Ezt Gábrriel arkangyal
Áldottnak mondja,
Az egeknek teremője
Fekszik jászolyba,
Jászolyba fekszik,
Barmok közt nyugszik.

Nosza édes Maxusom,
 És Tündéri- társam,
 Nosza szívből vigadjunk,
 Ajándékokat adjunk,
 Adjunk, adjunk Jézuskának
 Tiszteletet, becsületet
 Szent Józsefnek, az apjának,
 Vegyen minket kedvibe,
 Szentséges kegyelmibe,
 Született Krisztusunk,
 Megváltó Jézusunk,
 Született Krisztusunk,
 Megváltó Jézusunk,
 Alle, alleluja!

Az ének befejezése után a ház asszonya a betlehemeseket megajándékozta valamivel: egy pár xrt vagy babot, kolbászt, szalonnát, diót ad nekik. Aztán *Maxus* leveszi a püspök fejéről a süveget, nyakába a betlehem szíjját s elkezdik énekelni:

Nosza tehát hagyjuk itt
 A tanya városát,
 Dudaszóval ballagjunk
 Muzsikával sétáljunk,
 Vedd te Andris dudádat,
 Te is Pista sípodat,
 Én is furulyámat.
 Alle, alleluja!

(Nőtincs, Nógrád megye, 1896)

2.

A „betlehenjárás” a Mátra környékén ma is divatos ugyan, de korántsem olyan mértékben, mint még azelőtt csak 50 évvel is, amikor a palóc „suhadar” legények hatan-hatan összeállva, a karácsonyt megelőző Advent egész ideje alatt nemcsak a saját falujokat járták be, hanem a szomszédos községek, tanyák valamennyiét is, bekocogtatván az ablakon, hogy „*Szabad-e a kis Jézuskát köszönteni?*”

A szereplő személyek közül hárman a betlehemi pásztorok képviselői: *Fedor*, *Titere*, *Gubu* juhászok, akik felső ruhájukra fehér férfi inget vesznek föl s azt derékban szíjjal vagy madzaggal kötik meg, hogy az ing alsó része ráncokba verődjék, fejüket fehér papírból készült, henger alakú cifra süveg fűdi, kezükben pedig csörgős bot van. A negyedik szereplő az *Öreg juhász* kenderkóc szakállal, bajusszal, kifordított, fürtös szőrű bundában s báránybőr sapkában jelenik meg. Az ötödik a

fehérbe öltözött *Angyal*, aki a templom alakú s viaszgyertyácskákkal megvilágított „betlehemet” hordozza. Végül a hatodik szereplő a „szamárr”, akinek a pásztorjátéknál csak amolyan statisztika szerepe van, amennyiben ő gyűjti össze és hordozza a betlehemesek után a „négy-lábú” — vagy a „húzos tarisznyá”-ban az itt-ott ajándékba kapott diót, kolbászt, kalácsot, szalonnát stb., melyet aztán más alkalommal közösen fogyasztanak el.

A betlehemesek ott künn a pitvarban vagy a konyhában éneklük:

Jézushoz a kisdedhez,
Ti lelkek sihessetek,
Jertek mindnyájan
Mondjátok: Szalve, szalve!
Mert öröndetes
Szent születési.
Jézushoz a kisdedhez
Ti lelkek sihessetek.

Erre az *Angyal* bekopogtat az „első ház” ajtaján s bemegy a betlehemmel.

Angyal: Hallottál-e pajtás olyan dolgot,
Melyet a mennyei követ mondott:
Hun született Jézus Betlehembe,
Jézus mi megváltónk emberi testben.

(Az angyal csenget, erre Fedor bemegy.)

Fedor: Dicsértessen a Jézus Krisztus, adjon Isten jó estét!
Hun vettem én itt magamat.
Hová húztam-vontam fáradt lábaimat,
Még az nagy hegyeken is túl jártam,
Pásztor pajtásimtól én így elmaradtam,
Így eltévelyedtek nyájbéli juhaim,
Pásztor nélkül lettek szopó báránykáim.
Azért bujban fúvom pásztori nótámat
Hiszem, hogy meglelem kedves barátimat.

(Azután énekl.)

Barátim, pajtásim,
Juhaim, nyájaim
De elmaradtatok,
Csak magam hagytatok.
Titere, Titere
Kedves jó barátom,
Tudom nincsen gondod
Keserves bánatod,
Hegyeken — völgyeken
Mulatozól tudom.

Legelő szép páston
Bikkfa víg árnyékon.

(Erre Titere belép)

Titere: Jó estét Fedor pajtásom
Hallom panaszaidat,
Pásztori szomorú nótádat,
Fáradol, bánkódol, hogy eltévelyedtél,
Talán a nyájadból el is veszítettél,
Vagy pedig farkasok prédájává lettél.

Fedor: Harmincnyolc esztendődt,
Harminchat napokat
Pásztorságban éltem,
Sok szép víg órákat.
Hegyeket völgyeket
Víg mezőket jártam,
Vad kecske-bakokat,
Szarvasokat láttam,
Farkasokat, medvét
Csoportban vizsgáltam,
A vadkan disznóktól
Rettegni nem tudtam.
De midőn nyájamnál
Az egeknek kapui
Megnyíltak ablaki,
Nagy égi villámlás
Hallatszott a hegyeken,
Hangzott a völgyeken,
Akkor az álmomból
Ugrottam nyájamtól,
Erdőből erdőbe
S ím' ide jutottam.

Titere: Ne ijedj, ne rettegj
Jó Fedor pajtásom,
Az álmod nem károd,
Hun vigasztalásod.
Meg vannak nyájaid,
Szép szopó bárányid,
Legelteti a Gubu
Hegyeken, völgyeken
Szép tiszta vizeken.

Fedor: Jól vagyok Titere pajtásom,
Ettől most szívünkbe,
Mulassunk kedvünkre,
Fújjuk fel dudánkat,

Mondjuk el nótánkat,
Mozgassuk lábunkat,
Elfáradt talpunkat.

Fedor, Titere (együtt éneklük):

A szigetbe, a ligetbe
Jó élni, jó élni,
A Gubuval, Titerével
Táncolni, táncolni
A kulacsot, Veres Gyurkát
Forgatni,
Víg énekkel hippet, hoppot
Mondani.

Fedor: Hipp, hopp! (Erre Gubu bemegy a pitvarból)

Gubu: Jó estét kedveseim!
Fedor és Titere, de eltávoztatok,
Az öreg apóval magamat hagytatok.
A nyáját és csordát mind reám bízátok.

Fedor: Jól vagyon Gubu társunk,
Rólad vagyon varsunk (versünk)
Hozott Isten tehát, azért mi mulassunk.
Megőrzi nyájunkat az a nagy, jó Isten,
Azért mi tanyánkat reád bízuk híven.
Üssünk itten tanyát,
Vágjunk le egy kecskét
Amellé egy fecskét,
Amellé pegy' egy szép
Barna kis menyecskét.

Egyszerre mind: Üssünk ne!

(Akkor leülnek egymás háta mögé sorjában a botra, az ajtó elé, olyformán, mint a gyerek, mikor az apja botjával lovacskázik és így várják az *öreget*)

Fedor: Szálsz öreg!

Az öreg erre bemegy s amint látja, hogy három bojtárja az üres kulacsot forgatja egymásközt, így szól:

Öreg: Hát ti így isztok-esztek, az öreget addig így csaljátok?

Fedor: Tőled tanultuk apó!

Öreg: Régen volt az fiam.

Fedor: Ez meg most van apó! Szálsz öreg!

Öreg: Igyál fiam.

Fedor: Sz... t neked öreg!

Öreg: Egye meg a fiatal.

Fedor: Fordulj a sötétre
Ne ihass kedvedre.

Öreg: Inkább a világosra, hogy a fulykó (kulacs) száját jobban megláthassam és többet ihassam.

Fedor: Tudnál-e éhen, szomjan táncolni?

Öreg: Majd megpróbálom.

(A beton guggoló három juhász erre táncra perdülve együtt énekl)

Mind:
Nosza pajtás vigadjunk,
Víg éneket mi mondjunk,
Vigasztaljuk magunkat,
Ne sajnáljuk talpunkat.
Fúj furulyád Titere,
Fedor, dudálj kedvünkre,
Most kedvünkre vigadjunk
Víg éneket mi mondjunk.
Hüpp, hopp!

Fedor: Dőlj le öreg a jó vetett ágy alá.

Öreg: Inkább a jó vetett ágyra.

Titere: Dőlj rá Fedor pajtás, nyomd meg az öreget!

Angyal (háromszor)

Glória in excelsis Deo!

Mind (Karban énekl):

Keljetek fel Pásztorok
Örömet hirdetek,
Mert született ma nektek
Ki megjövendöltetett,
Egy szűznek méhiből,
Szűzen szült véritől
Megváltó Jézusunk.
Alle, allelúja!
De üresen ne menjünk,
Ajándékokskát vigyünk,
Egy szép göndör báránycát,
Fehér tarka gidácskát,
És írósvajacskát,
És gyöngesajtocskát
Vigyünk a Jézusnak.
Alle, allelúja!

Fedor (a betlehemhez lép)

Hoztam göndör báránycát.

Titere (szintén odamegy):

Én hoztam írósvajacskát.

Gubu: Én hoztam gyöngesajtocskát.

Fedor a betlehem mellett marad, Titere és Gubu elmennek az *öregért*, aki a háttérben az ajtósarokban vonta meg magát. Megfogják a bundáját két oldalról s előre vonszolva így szólnak hozzá:

Gyere öreg Betlehembe!

Öreg: Nem menek beteg tehenbe!

Gubu, Titere: Gyere öreg Betlehembe!

Öreg: Nem merek, mert megesz.

Titere: Ha megesz, majd kitesz.

(Végre is odahúzzák az öreget a betlehemhez.)

Fedor (az öreghez):

Mit hoztál a kis Jézuskának?

Öreg: Aranyat, tömjént, mirrhát.

Fedor: Mit? Nyirkát? Hisz nincs itt szűcs.

Öreg: Aranyat, tömjént, mirrhát.

Fedor: Most értjük öreg.

(Erre Titere, Gubu, Fedor botjaikat csörgetve „karikába járnak” s éneklik):

Óh kisded Jézus vigasztalásidat,
Ez ház urára nyujtsad áldásidat,
Mert ő aluszik, pólyába nyugoszik
Hideg jászolyba szénán bágyadozik.
Nem fekszik ágyba',
Sem friss palotába',
Hanem jászolyba',
Rongyos istállóba.' —
Ha valaki vígan él,
Az erdőben, a mezőben
Sípol, dudál, furulyál
Billeg, ballag meg-megáll.
Város kívül, nem messze
Van egy istállócska,
Barmok között ott fekszik,
Száráz szénán nyugoszik,
Mellette szűz anyja
És az ő volt apja
József és Mária.
Alle, allelúja!
Nosza bizony Miska Pajtás
Rosszul járnánk,
A szűrünket, bocskorunkat
Otthon hagynánk.
Majd elévennénk még a szűrünket,
Ha a hideg megveszi kezünket.

Fedor:

Adjon Isten minden jót
Diófából koporsót,
Bort, búzát, barackot,
Makkot, hízott malacot.
Kolbász, ódal szalonna
Az „öregnek” jó volna.

Öreg: Jó bizony fiam! Jóra is tanítottalak benneteket. „Szamár” gyer-
elő!

(Parád)

3.

Szereplők:

1. Két *angyal* hosszú fehér ingben, mely derékon piros pántlikával van lekötve, a fejükön oldalt lapított papírsüveg, színes cifra papír díszszel borítva s papír sallanggal felcifrázva.

2. Három *pásztor*, ezek is a nadrág fölé kieresztett ingben vannak, mely azonban a derékon nincs átkötve, a fejükön kupaalakú cifra papírsüveg, papír sallanggal felékesítve, kezükben pedig csörgős bot.

3. Az *öreg juhász* kifordított bekecsben, fején báránybőr sapka, bajusza, szakálla kender szöszből, a kezében pedig nagy bunkós bot.

Az utcai vagy az udvar felőli ablakon — rendszerint este — bekopogtatnak: „Dicsértessék a Jézus Krisztus! Szabad-e a kis Jézuskát köszönteni?” S ha belülről megengedik, a két *angyal* belép a szobába, a betlehemmel, mely egy vagy két tornyos templomot ábrázol kicsiben. A belseje szent képekkel kiragasztva, van benne oltár is emelve, az oltár előtt jászolyban fekszik a kis Jézus barmok között s a betlehem belseje gertyákkal megvilágítva (rendszerint 2 szál az oltárnál, kettő pedig a betlehem bejáratánál ég). Az angyalok így kezdik mondókájukat:

Keljetek fel jó bojtárok
Mert angyal szól, hallgassátok
Mert Messiás született
Ki megjövendőltetett.
Glória!

Erre bejön az *első pásztor*:

Én csak szegény pásztor vagyok,
Nincsen kincsem, nem adhatok,
Behoztam egy szép báránykát
Óh szép Jézus fogadd el hát,

Az angyalok felelik: Glória!

Egy belép a *második pásztor*:

Hol vettem én itt magamat,
Hová húztam, vontam fáradt lábaimat,
Még a hegyeken is túl jártam,
Pásztor pajtásaimtól én úgy elmaradtam.
Juhaim, nyájaim, barátim, pajtásim
Tudom, hogy bántódtok édes jó barátim.

Erre bejön a *harmadik pásztor* is:

Hopp! Isten jó napot,
Lám én is itt vagyok,
Tudom, hogy engemet
Jó szívvel vártatok.

Három fertály hétre ide érkeztem. Olyan nagyot ugrottam, hogy majd kitört a nyakam. Glória!

Az öreg juhász ott künn az ajtón kopogtat.

Az angyal erre azt kérdi: Ki a'? Ki?!

Az öreg: Nem ki, ha be!

Hát ti idi be' isztok, esztek,

Az én ősz szakállamról nem is emlékeztek?

Angyal: Nem iszunk, nem eszünk, hanem a királyi konyhában csontokat szopogatunk, üveg száját nyalogatjuk. Öreg hol jártál ily későn?

Öreg: Nem tudjátok, hogy karácsony éjszakáján együtt tolvajkodtunk, bárányokat loptunk? Mégis így megvetettek?

Angyal: Öreg ne beszélj olyan tolvajságot, mert felhúzzunk a fára.

Öreg: Micsoda fára? Talán az úri méltóságra?

Angyal: Nem az úri méltóságra, hanem a négyszögű fára.

Öreg: (lefekszik a földre)

Inkább lefekszem erre a szép sima, gyepre, mint hogy öreg apátok nyakára kötelet kössetek és felhúzzátok a négyszögű fára.

Erre az angyalok és pásztorok is letérdepelnek a betlehem mellé s együtt mondják:

Térdepeljünk erre a szép sima gyepre,

Vigyázzunk az öregapánk fejére,

Hogy a kígyó ne másszon a fülébe.

Egy kis idő múlva azután fölkelnek az angyalok és pásztorok. Az angyalok a betlehem mellé állanak, a pásztorok pedig egyenkint fölkelve odakiáltják egymásnak: Pásztor keljünk fel! Aztán a földön fekvő öreget körüljárják s éneklük:

Mennyből az angyal

Lejött hozzátok, pásztorok

Hogy Betlehembe

Sietve menve, lássátok,

Hamar induljunk el

Betlehem városába,

Rongyos istállócskába.

Siessünk, ne késsünk,

Hogy még ezen éjjel

Odaérhessünk,

Mi Urunknak tiszteletet tehessünk.

Angyal: Kelj fel öreg! Angyal szól!

Öreg: Kakas kukurikól?

Angyal: Kelj fel öreg, gyerünk Betlehembe!

Öreg: Nem menek én a vén tehenbe.

Angyal: Nem a vén tehenbe,

Hanem Betlehembe.

Erre az öreg föl akar tápázkodni, háromszor is nekitámaszkodik a botjának, de mindannyiszor eldől, végre negyedszerre feláll.

Angyal: Öreg mit hoztál a kis Jézuskának?

Öreg: Nem hoztam én semmit.

Angyal: Mégis hoztál tán valamit?

Öreg: Hoztam egy pár büszkét,¹ pár galambot, pár zsemlyét.

Angyal: Hol a pár büszke?

Öreg: Kihullott ebből a rossz szűrőm ujjából.

Angyal: Hát a pár galamb?

Öreg: Levágtam szárnyát, lábát, nyakát, mégis elszállott.

Angyal: Hát a pár zsemlye?

Öreg: Jöttem a sikátori völgyön, elémbé állott 12 farkas, odaadtam neki, nem bántottak érte.

Angyal: Így hát öreg nem hoztál a kis Jézuskának semmit?

Öreg: (felemeli a botját az angyalra):

Nem elég, hogy háromfélét hoztam? Ha még apám, anyám vagyonát is rátok írassam?

Erre az angyalok éneklük:

Ne féljeteK pásztorok
Örömet hirdeteK,
A kis Jézus született,
Ki megjövendeltetett,
Egy szűznek méhéből,
Szűzen szűz méhéből
Megváltó Istenünk,
József és Mária
Alle, allelúja! Glória!
Hogyha pedig e csodát, e csodát
Látni akarjátok,
Betlehembe menjeteK
És ott leszen jel nekteK
Fogtok ott jászolyban kisededet találni.
Alle, allelúja!

Angyal: Tudnál-e szép köszöntést mondani a kis Jézuskának?

Öreg: Szép köszörülést?

Angyal: Nem egy szép köszörülést, ha' egy szép köszöntést!

Öreg: A kis Jézus aranyalma,

Megfogom a csecsed Marcsa.

Erre aztán a három pásztor az öreg körül járva éneklí:

Vígan zengjeteK citerák,
Jézus született.
HarsogjateK gyors trombiták
Isten, emberek.
Ki e szűzet hordozza,
És méhibe fogadta,
Ezt a Gabriel arkangyalt
Áldottnak mondják.

Kis Jézus, kicsike,
Fázik e dedecske,
Nincsen néki pólyája,
Sem rezgő nyoszolyája
Barmok szája
Melegítő kályhája.

Angyal: Öreg vess keresztet!

Öreg: Megegyem a sós perezet.

Angyal: Nem úgy öreg, vess keresztet!

Öreg: tyúkhús, kacsahús, libahús, disznóhús, egy szál kolbász (vagy meleg cipó, lányvakaró) belein csúz.

Pásztorok éneklik: Mikor juhász juhott hajt, juhott hajt,
Magát vigasztalja.
Zöld erdőben, sík mezőben
Billeg, ballag, meg-megáll.
Sétál, dudál, furulyál

Öreg: Hallom, hogy csörgetik a kulcsot. Pénzt akarnak adni, de a pénzes ládát nem tudják kinyitni. Majd kinyitom én.

Angyal: Nem bízzák azt az öregre.

Öreg: Hát kire? Én rám! (Azzal elmegy az ajtó szögibe s folytatja)

Én magam az ajtó szögbe meghúzzom,
Ami adnak, a nyársamra felhúzzom,
Üres az én bukszám,
Korona kék bele,
Ha korona nincsen
Hatos is jó bele.
Adjanak hát bele,
Hagy ballagok vele.

Angyal: Kedves kívánságunk, hogy meghallgattatok
Ezért hát az Úrtól áldás szálljon rátok
Hogyha pegy' eljövén utolsó órátok
A menyország legyen örökös hazátok.

Másik angyal: Eredj pajtás, fogd az ajtót,
Csakhamar a kalincstartót
Innen tovább, mars!

(Uppony, 1912)

Prédikáció

A német pap magyarul így mondja el az első emberpár bűnbeesését:

Kedves gatyám figulái! Mikor az Űristenik teremtik az első emberik, belehelyezik őtet az Űristenik az én paradisz-kertempa. Elnevezik őtet apám uramiknak.

És élik poltokul, de iken poltokul Ádám apámuramik asz én paradisz-kertempa.

Mekgondolik az Űristenik, hogy jó meg folna neki egy segitarts és mél' álmokat pocsatik Ádám apámuramikra.

Kivesz egy oltalcsonitk, appul teremtik Éfa asszon.

Elnevezik anámasszonik.

És kivezetik őket asz én paradisz-kertempa.

És montik asz én Atya Űristenikem asz én Apámuramiknak, hogy „Esz a fa szapad, esz a fa szapad, esz a fa nem szapad!”

És ott hagyik az én Űristenikem Ádám apámuramikat és élnek poltokul, de nagyon poltokul asz én paradisz-kertempa.

És ekkor csak megjelenik et fekete kitó, leszakitik et alma s montik, hogy:

„Éva anámasszonik, jer, nincs mit mekfam keserű, nincs mit mekfam savanu, ollan étes, mint a cukker!”

Ekkor anámasszonik is leszakitik et alma és mekkostolik és elkezdik kajabálni:

„Apámuramik, apámuramik, jer, nincs mit mekfam keserű, mincs mit mekfam savanu, ollan étes, mint a cukker!”

És apámuramik is mekkostolik asz alma és ud elszédellé makát mint a kettő, mint a feteke kutya.

Akkor megjelenik az én Űristenikem, montik apámuramiknak:

„Furt ki Ádám apámuramik! Furt ki asz én paradisz-kertempul!” — Annak a feteke kitónak petik aszt montik:”

„Asz én, a te Űristenikem, lukter-fukter melediktusz, feteke pesztia, kurfa, tiszno!”

Ammen!

(Uppony, 1912)

Patvaras Sándor följegyzése.

ADOMÁK

1.

A hevesmegyei Szarvaskőn kántor választás volt 191...ben. A pályázó kántorok a choruson, a választó palócok pedig lenn a templom padjain foglaltak helyet.

Az elnöklő esperes odaszól a pályázókhoz, hogy valamennyien, sorban énekeljék a „*választottak gabonája*” c. egyházi ének első versét. Arra a padban ülő palóc atyafi ódalba böki a másikat és azt mondja:

— Laádd-e koma, meég me'sse fogadtuk a kantort, oszt ma'jis tanijja ja pap, hogy válogassék a gabonába.

(Uppony, 1912)

2.

Egyik jámbor palóc, hogy utat csináljon körmenet alkalmával a papnak, rákiált az előtte tolongó népre:

— Félre, félre, b...om a jussát tirthuljatok! Itt gyün a pap a szentséggel!

A pap iszonyúan megbotráncozik a palóc kifakadásán s behivatja magához és jól leszidja.

A palóc meg ilyenképpen mentegetőzik:

— Hát megbocsássa nekem azt az Űristen!

A pap mérgesen ráfeleli:

— Bolond volna, ha megbocsájtaná!

(Uppony, 1912)

3.

A mikófalvi rezesbanda pikulása valamikor egy *Puka* nevű kerékgyártó volt, aki párbéért tartozott a plébánosnak. Puka fizetni nem tudott, a pap meg lefoglaltatta nála a rezesbanda pikuláját.

Találkozik Pukával a palóc s kérdi tőle:

— Hát sógor elvitték párbére a pikulát?

— El a'!

— Hát osztég tudja-e mi újság? Ezután már nem úgy mondja a pap, hogy „Per omnia secula seculorum!”

— Hát hogy?

— Hát úgy, hogy „*Puka pikolorum!*”

(Mikófalva, 1912)

4.

A parádi gyereket biztatja az anyja este, lefekvéskor:

— No Pestu imádkozz!

— Tán bion kompérér? Maj' ha túrós csík lesz. Aggyig nem.

(Mikófalva, 1912)

5.

A sáta ember gyónni készül, de hogy ne kelljen a gyóntató székben, a többiek szeme láttára gyónnia, korán bement a sekrestyébe, — hogy majd ott gyónik.

De a felesége titokban utána ment, s a papot a templomajtóban arra kérte:

— Beszéljen Feúr a lelkire, hogy ne igyeék már annyit.

No jó, a pap meg is fogadtatta a palóccal, hogy nem iszik többet. —

Dél felé, mikor a kántorral temetni megy a plébános, a korcsma ajtón éppen akkor lép ki a palóc, jól becsudálkozva. Amint meglátja papot, a korcsma ajtó falához támaszkodik háttal s utána kiáltja:

— Tisztelendő Úr!... Tisztelendő Úr!

— No mi baj?

— Hát csak azt akarom mondanyi, hogy amit régvel a sekreskeébe beszéléltünk, abbaó' jegy szaó se leesz igaz!

(Uppony, 1912)

6.

A református pap felmegy a papoló székbe, oszt azt peregyikálja:

—Ne félyetek kedves híveim, nincs ördög, mer' a pokol fábul vaót, begyullott, oszt valamennyi ördög mind beégett!

Itten a hívek megörültek ennek s hazamennek, elmondják a faluban, hogy a pap mit prégyikált s elhatározzák:

— Nem fizetónk párbért, nincs ördög.

Megtudja ezt a tiszteletesné asszony, s összeszidja az urát, hogy:

— Te vén bolond, hogy papolhatsz olyanokat. Papold vissza.

No jó, következő vasárnap felmegy a pap a perégyikáló székre s aszt mondja:

— Nem jól értettétek a multkori prégyikációt, mert igaz, hogy az ördögök mind beégtek, de a *feleségük* nem, oszt meg mind *fias* lesz. Hát, ha nem fizettek rendesen párbért, vagy vót hamis a többi, vagy nem, de mind hamis lesz má' jéz a mi lefiadzik, oszt im' megesz benneteket.

7.

A kerékgyártó malacát lefoglalták adóba, a kerékgyártó azonban ennek dacára levágta a malacot.

A zsidó feljeleni a palócot, hogy neki húsfogyasztási adót a malac után nem fizetett. A jegyző megidézi tehát a községházára a palóc atyafit s kérdőre vonja, hogy mért nem akarja a fogyasztási adót megfizetni. Arra azt feleli ez:

— Ahhoz nincs joga a zsidónak, mert az *kincstári* malac volt. Már az után pegy' adó nem jár.

8.

Gólya Pesta nagy részegen hazamegy este s az asszony nem engedi az ágyra feküdni, hanem azt mondja az urának, feküdjék a kemence padkájára.

A palócnak mit volt, mit tennie, oda feküdt hát s elaludt jóízűen. Egyszer csak álmában éjszaka lezuhan a földre s hogy egy percre felébredt, odakiáltja a feleségének kótyagos fejfel:

— Te asszony!... Én puffantam hát?

— Dehogy kiéd!

— Azér' mondom, mer' akkor mos' szorulnál!

9.

Azt mondja egyszer szent Péter szent Pálnak:

— Hallod-e pajtás, eluntam már én itt az ajtóban állani, válts fel, aztán légy te a mennyország kapussa!

— Nem lehetek én az mennybéli pajtásom — így felel szent Pál — tudod te jól, hogy én nem tudok írást, oszt idi mindenféli ember jön, urak, papok, még valamelyik valami rossz pakszussal betalál gyünni, oszt Ő szent felségétől kikapok.

— Sose félj te attul pajtás — így biztatja szent Péter — már én régtű fogva itt állok a kapuba, de még idi se úr, se pap be nem gyűtt, mind elmegy az arra a pokolba.

(Mikófalva, 1912)

GYERMEKJÁTEKOK

1.

A lányok egymás kezét fogva körbe állnak s egy lány a körben, egy pedig a körön kívül jár, amíg dalolják:

Tiszaparti kis leány
Jere által a Tiszán
Altal, által, által a Tiszán
Megcsókollak a partján

Ekkor a körben és a körön kívül álló két lány megcsókolja egymást tovább éneklők:

Nem megyek én, nem biz' én,
A legénytől félek én.
Ne félj kis lány én nem bántalak,
Subám alá takarlak.

Most a körben álló, a körön kívül lévő leányt kötényével betakarja s tovább dalolják:

Felsütött a holdvilág
Elmehetsz már gyöngyvirág,
Nem vágyok a csókodra.
Elmehetsz már utad-, utadra.

Ekkor a körön kívül álló elmegy s leül a pázsitra, de a körben álló visszahívja:

A kapuból jójj vissza
A jegygyűrűm add vissza.

Erre aztán a másik lány is a körbe megy s együtt dalolják:

Én a gyűrűt vissza nem adom,
Maradjon az ujjamon.
Most már vége, vége mindennek
Vége a szerelemnek.

(Uppony, 1912.)

2.

Tíz, tizenöt leány egymás kezét fogva körbeáll, s míg az alábbi dalt éneklik, egy leány a körön kívül jár a dal ütemeire.

Erzsi lányom tanulj emberséget
Mert már nélkem el kell menni,
Debrecenbe kéne menni,
Fehérvári kapitány üzenete által.
Kőrösi lányokat, jobbikat
Ki se merem bocsájtani
Tíz aranygyűrű nélkül
Kocsihintó nélkül.
A kocsiba hat ló legyen
Mind a hatnak farka legyen
Lipitomnak, lapátomnak,
Szentkúti kalapácsomnak.
Állj ki fiam, Mária,

Ekkor a kívül járó választ egyet a lányok közül s azzal jár körül, míg a többiek a fenti dalt dalolják, majd kiválasztja a 3-ikat, 4-ediket stb. Utoljára egy marad aztán az egész leánysereg a fenti dal dalolása mellett azt az egyet járja körül.

(Uppony, 1912.)

3.

Két lány felemelt karja alatt a lányok csapata egymás kezét megfogva áthalad s dalolják:

Gyújtottam gyertyát
Forgách Dezsőnek (v. másnak)
Néztem személyét
Olga lányának
Mit néztek rajta,
Nem fekszik halva,
Piros orcája

Nincs meghervadva.

S ezt addig dalolják, míg a játszóknak valamennyiének nem „gyújtottak gyertyát”.

(Uppony, 1912.)

4.

Lányok körbe fogódzva járnak s a következőt dalolják:

Mit játszunk lányok?
Csinget-bongot
Nagy harangot,
Vágom, vágom

Nagy barackot.
 Hej! rizsa, Marisa
 Apró szemű Marisa,
 Én barátom
 Giza (v. más) lányom
 Fordulj ki az útra,

Ekkor a megnevezett lány a körből kifelé fordulva áll s úgy forog a többivel és ezt addig ismétlik, míg valamennyi apránként ki nem fordul.
 (Uppony, 1912.)

5.

A leányok itt is körbe állanak s egy kislány a körön, kívül jár, míg a többi énekli:

Én megveszem virágodat, ha eladod,
 Ha az árát te magad is nem sokallod
 Versenyfutás az ára

Aki elé találja, elviheti, vagy:

Uccu nézzünk utána, de most mindjárt.

Erre akét lány a körön kívül két felé kezd futni s amelyik a kiválasztott lány helyére hamarabb ér, az áll a körbe.

(Bóta, Balla, Uppony)

6.

Egymás kezét fogva fiú, leány, gyerekek körbe állnak s éneklik:

Kis kacsá fürdik fekete tóba
 Angyalhoz készül Lengyelországba
 Hej! tulipánt, tulipánt,
 Fényes szegfű, szépvirág,
 Rózsafának illatja,
 Mikor szívem biztatja.
 Hozná az Isten János diákot,
 Hadd hozna néki piros csizmákat.
 (Uppony)

VÁLTOZATA:

Kis kacsá fürdik fekete tóba,
 Anyjához készül Lengyelországba,
 Most jöttem Bécsből, Lengyelországból,
 Lovakat is hoztam,
 Fel is kantároztam
 Síkos a háta, aranyos a talpa
 Fordulj ki, fordulj ki aranyos Etóka.
 (Balaton, 1912.)

7.

A lányok egymás kezét fogva körbe állnak e játéknál is, a körben pedig két lány táncol, míg az alábbi versecskét éneklí:

Haj! Szénalja, szénalja
Széna szakadéka,
Derék kislány forog benne,
Haj de könnyen járja.
Add nekem ezt,
Elkapom ezt.
Szita szita péntek
Siralom csütörtök
Dob szerda,
A legények regimentje igen cifra
Benne sereg Sándor Panka igen nyalka
Uccu, ucca lehena
Derék kislány dereka,
Mint a csutka.
Szemadta szép rózsája
Hasra fordult a liba,
Görbe góbis.*

(Bodony, 1912.)

8.

VÁSZONÁRULÁS:

A leányok egymás kezét megfogva kinyújtott karral egyes sorba állnak. Egyik lány a „cigányasszony”, a másik a vásznat árulja,

— Néné, hogy ez a vászon? kérí a cigányasszony,

— Ez bizony szép is, finom is. Ezer pengő az ára.

— Nohát menjék be az ollóért.

A vászonárus asszony elmegy az ollóért, azalatt a cigányasszony egy lányt elvisz a sorból.

Erre a vászonáruló mikor visszajő, észrevesz s szídj a leányát:

— Jaj b...ös lány elhagyta vinni a vásznat. Kutyabőr, mindjárt megverlek.

A cigányasszony aztán így sorra ellopja a „vásznat” s a lányok valamennyien a háta mögé állnak s elkezdének „tapsikolni”.

— Mi az? kérí a vásznas asszony.

— A diót törík a padon, — mondja a cigányasszony.

A lányok elkezdének erre dörömbölni, dobogni a lábakkal.

— Mi az? kérí megint a vásznas asszony.

— A lovak dörömbölnék az ölba.

Erre a lányok megint kukrikolnak.

— Mi az? kérí a vásznas.

* Golyóbis.

— Kakas kukrikul az ólba, feleli a cigányasszony. Erre a vásznas úgy tesz, mintha most venné észre, hogy a cigányasszony háta mögött van az ellopott vászon s elkezd kergetni a lánycsoport körül:

— Im megállj, megverlek! s addig üti, míg a lányok körül a helyire nem tér vissza.

(Bóta, 1912.)

9.

Ezt is lányok játszáik. Egymást kézenfogva körbe állanak, a kör közepén egy leány két kezét a fején összekapcsolva forog, míg a többi dalolja:

Hej! szénalja, szénalja,
Széna szakadékjá,
Benne sűrög kis menyecske.
Nyújt, nyújt, amit nyújt,
Aranyszálat nyújt.
A nyálával nyálazza
A begyivel begyezi,
Begyem, begyem jó barátom
Vedd el, akit szeretsz.

(Erre a középén táncoló lány párt választ magának s azzal táncol, míg éneklik):

Ezt szeretem én,
Ezt kedvelem én,
Komámasszony lányát
Kis Pannuskát.
Tányért török,
Rároppantok,
Szita-szita péntek
Szerelem csütörtök
Do! szerda.

A választott lány a körben marad s újból kezdődik a játék.

(Bóta, 1912.)

10.

A körben álló lányok kezöket hátrateszik, egy lány behunyt szemmel a körben áll, egy pedig piros kendőt tartva a kezében a körön kívül jár, míg dalolják:

Tök, tök dinnye,
Bokros dinnye,
Zöld az ága
Zöld levele
Piros barna szeretője,

Aki tudja
Meg se mondja.

Ekkor a körön kívül járó lány a piros zsebkendőt valamelyik kezébe dugja titkon s tovább éneklük:

En tudom, jól tudom,
Meg se szabadítom.

Erre a behunyt szemű lány elindul keresni a piros kendőt, ha ei nem találja kinél van, tovább is a körben marad, akínél pedig a kendő volt, az jár körül a körön, míg a fenti dalt ismétlik. Ha pedig a „hunyo” a kendőt megtalálja, hogy kinél van, akkor az illetőt addig veri s kergeti a körön kívül, míg a helyére vissza nem tér. Ekkor aztán a megvert lány megy be a körbe hunyni.

(Bóta, 1912.)

11.

Két lány összefogva fölemeli a karját, a többi pedig egymás szoknyácskáját fogva átbújik alatta s éneklük:

Bújj, bújj zöldág
Zöld levelecske,
Nyitva van az aranykapu
Csak bújzatok rajta.
Nyissd meg leány kapudat,
Hadd kerüljem váradat,
Várad mellé magadat,
Mellé a galambodat.
Nem megyek én messzire,
Csak a falu végire,
Ott se várok sokáig.
Csak 24 óráig

(Bekölce, 1912.)

12.

A fiúk, leányok kezefogva körbe állanak. Egy a kör közepén áll, míg a többiek dalolják:

Fehér lilomszál
Ugorj a Dunába,
Támaszd meg oldalad
Az aranyvillába
Mosakodjál meg te,
Mert igen mocskos vagy.

(A körben álló úgy cselekszik, amint a dalban a többiek kívánják.)

Törülközzél meg te,
Mert igen vizes vagy.

Simakozzál meg te,
Mert igen boglyas vagy.
Sergesd meg Joládat. (Jolán)

(Ekkor párt választ a középen álló s azzal táncolva a dal ütemeire.)

Uccu piros csizma!
Mindjárt összeszalkad.
A legények a toronyban
Arany sarkantyúba,
Arra járnak a leányok
Arany koszorúba.
Ha jó lányok volnátok
Bokkrétát kötnétek,
Ha jó legények volnátok
A táncba vinnétek.

(Bóta, 1912.)

13.

A játszó gyerekek körbe állanak s egy a körben táncol, míg a többi dalolja:

Hajlik a meggyfa
Nagy az árnyéka.
Alatta vagy te
Barna menyecske,
Akit szeretsz kapd el.

(Erre a körben lévő párt választ.)

Ezt szeretem, ezt kedvelem
Ez az én édes kedvesem,
Komámasszony lánya
Bíbor Ilonkája.

(Balaton, 1912.)

14.

A lányok úgy állanak fel, hogy kettő közülük összefogott karját fel-emeli s szembeáll a többi lánnyal, akik párosan sorakoznak egymás-után.

A két lány kérdi:

— Ki népei vagytok?

A többi feleli:

— A Pál Lászlóé.

— Minapiban itt jártatok,

Hidunk lábát eltüntétek,

Meg nem ácsoltátok.

— Ácsok vagyunk megácsoljuk
 Fenyőfából kifaragjuk,
 Arannyal meg is aranyoztatjuk.
 — Hol vettétek ezüstét, aranyát?
 — Elmenvén Boldogasszony kérésre,
 Kérvén, kérvén,
 Adván, adván,
 Nincs felebarátjának.
 — Ki a kaputok váltsága,
 — Kormos Margit.

Ezt a legelső pár egyike feleli s rendesen a legutolsó pár egyikének a nevét feleli a feladott kérdésre. Ekkor a játszó párok a másik kettő karja alatt elvonulnak, akik a legutolsó párt karjaik leeresztésével a többitől elvágták, akik aztán újból kezdett játéknál fölemelik a karjukat. És ezt addig ismétlik, míg „az egész sereg el nem fogy”.

(Balaton, 1912.)

15.

A lánygyerekek egymás kezét fogva hosszában egysorban felállanak, velök szemben pedig egy lány.

Ekkor a lánycsapat dalolva kérdi:

A szemben álló lány feleli:

— Jön egy ember Ninivéről, Ninivéről
 Király-birály biztos.
 Mit akar ez az ember
 Király-birály biztos?

A szemben álló lány feleli:

— Legszebb lányod akarom, akarom,
 Király-birály biztos.
 — Legszebb lányom nem adom, nem adom
 Király-birály biztos.
 — Felgyújtjuk a házatokat,
 Ellopom a lányotokat
 Király-birály biztos.
 — Katonaságot hívatok, hívatok
 Király-birály biztos.
 — Katonaságtól nem félek, nem félek
 Király-birály biztos.

Ekkor a szembenálló lány nekiszalad a láncsornak s egyet kiválaszt magának és azt kézenfogva szembeáll a többivel s kezdik a játékot előlről, a dalt azonban így változtatják:

Jön két (v. 3—4—5) ember Ninivéből, t. i. ahányan a többivel szem-

ben állanak s míg a fenti dalos párbeszédet folytatják, a szembenállók a dal ütemeire hol egymás felé közelednek, hol pedig egymástól távolodnak.

(Balaton, 1912.)

16.

Körbe állanak a gyermekek, egy pedig a körön kívül jár, míg a többiek dalolják:

Járom, járom az unokám városát,
Járom... megyek míg csak odaérek,
Balkezemen aranygyűrű karika,
Gyere velem Erzsébet asszonyka.

Erre a körben járó, a körben állók közül egyet hátra üt s azzal jár tovább, míg a fenti dalt ismét dalolják. Majd 3—4—5-öd magával stb. jár, míg a körből valamennyit ki nem szedte, akkor aztán az utolsó gyermek körül körülcsavarodnak folyton kiáltozva: „Csavarodj be farkam” s mikor körülcsavarodtak, akkor meg ezzel a kiáltással bontakoznak ki: „Csavarodj ki farkam!”.

(Bekölce, 1912.)

17.

A lányok sorba állanak, kezöket összetéve, mindha imádkoznának. Egy pedig a két tenyere között rejtegetett gyűrűt valamelyiknek a kezibe dugja, míg egy másik leány behunyt szemmel félreáll a többitől s folyton mondogatják:

Szem szem gyűrű, korral gyűrű,
Nálad ezüst az aranyba,
Itt dobban zöld ága, zöld levele,
Piros bolha, bolhadék
Ángyom asszony kapitányné
Vess ki nekünk Csutorásné
Mégfőtt a kása,
Bejühet a bába.

Ekkor az a lány, aki behunyt szemmel várakozott, előjő s keresi a gyűrűt. Akinél megtalálta az meg hunyni.

(Bocs, 1912.)

a) változata:

Szem szem gyűrű, korral gyűrű,
Nálad van az aranygyűrű,
Kérd ki, kérd ki kis fiától
Aranybéli szomszédjától.

Zöld ágú, zöld levelecske,
Piros bornak behajtója,
Aki tudja meg ne mondja.
(Szajla, 1912.)

b) változata:

Gyűrű helyett egy darabka fát szokott az egyik lány a sorban álló
gyerekek valamelyikének az összetett tenyere közé rejteni s ezt mondják:

Kong, kong gyűrű, arany gyűrű,
Nálam ezüst az aranyban,
Vagy vesztek, vagy nyerek,
Káplárné, csutorásné,
Gyere be a bálba.
Mégfőtt a kása,
Kutya van benne,
Vessd ki belőle.
(Szúcs, 1912.)

18.

A gyerekek itt is körbe állanak s a körben kettő táncol, míg a többi
dalolja:

Ej, meggy, meggy,
Termett meggy,
Termett ága, ága.
Rémuló
Ez a római bor
Aki mindennap forr.
Ha jól iszol belőle
Mind a torkodra forr,
A jó bor.
Viviási, viviási Panna
Dákóba dence,
Segítés, segítés,
A mi tyúlkunk pipítés.
Gyöngy, gyöngy asszonyának,
Zöld koszorút a lányának,
Hajdú pálcát az apjának.
Ég a gyertya ha meggyújtják,
Ezt a lányok szépen fújják.
Fújjad, fújjad kis katona,
Hadd vigadjon ez a drusza
Ez az utca bánom utca,
Márvány kővel van kirakva,

Azt is tudom ki rakta ki,
Rági Fáni cifrázta ki.

Aztán más pár megy a körbe táncolni.

(Sáta, 1912.)

19.

A sátaikhoz hasonlóan játszik s ezt dalolják a balatoni gyerekek:

Zöld fű, zöld fű a lábam alatt,
Aki lesz a legszebb, tőlem csókot kap.
Elvesztettem zsebkendőmet
Megvert mamám érte,
Megtalálta ez a legény,
Csókot akar érte.
Szabad péntek, szabad szombat
Szabad szappanozni,
Szabad nékem ezt a legényt
Kétszer megcsókolni.

(Balaton, 1912)

20.

A lány és fiú gyermekek játszik. Körbe állanak összefogódzva s egy a kör közepén táncol, míg dalolják:

Termett a meggyfa
Hajlott az ága
Levelében kis menyecske
Öleld akit szeretsz.

(Itt a körben álló párt választ s azzal táncol tovább.)

Ezt szeretem,
Ezt kedvelem,
Az én édes kedvesem,
Komámasszony lánya.
Bíbor Ilonácska.
Ne hívjanak engem
Világszép lánynak,
Mert én vagyok asszonyomnak
Sóhajtott egy lánya.
Tálat törtem, rároppantam.
Szita-szita péntek
Szerelem csütörtök,
Dob szerda.
Nem így járják a táncot

Lengyel Miklós - 20 p. 77
Miskolc, 1964. 10. 14.

Tótágas, tót a gerlicécske,
 Ha pénz volnék pendülnék
 Rózsa volnék derülnék.
 Új ház, fényes ház
 Borsos kapitányka,
 Vagyok huszár, jó huszár
 Lakok palotába.
 Új a csizmám, most vették,
 Rostélyos a sarka,
 Azért vették, hogy kopjék
 Hogy táncoljak rajta.
 Ha még egyszer ilyet vesz
 Let rostélyos csizmám lesz,
 Lesz, ha lesz, ha pénzem lesz.
 Megdöglött már két hordó gyík,
 A harmadik most kinlógzik
 Uccu édes feleségem,
 Tied lesz a nyereségem.
 Hű! Stopp, hopp!

(Aztán a választott táncos marad a körben.)

(Bekölce, 1912.)

21.

Ugyanúgy játszák, mint az előbbit, míg a körben állók dalolják:

Csillag Boris tudom a nevedet,
 Tedd a porba a két terenyedet,
 Vessd rám Rózsám fekete szemedet,
 Hadd tudjam meg, hogy szeretsz engemet.
 Konkoly levél, tiszta búza,
 Majd kinyílik az ibolya,
 Az ibolyát akkor szedik,
 Mikor reggel harmat esik
 Én az uram nem szeretem,
 Vén a csókja, nem kedvelem.
 Ifjúcska szeret engem,
 Ha szeretne, bár elvenne,
 Piros papucsot is venne,
 Aztán láncot tizenkettőt,
 Három aranyos főkötőt.
 Három háznál hat kemence,
 Körüljártam még sincs este
 Ha nincs este, van menyecske,
 Ablakimba két kis csirke,
 Egyik kakas, másik jérce

Jőjjön be az úr estére,
Jó vacsora lesz belőle.

(Bekölce, 1012.)

22.

A gyerekek itt is körbe állanak, kettő pedig a közepén táncol, míg a többi dalolja:

Csallag Boris tudom a nevedet,
Neked vagyok halálos beteged,
Konkoly levél, tiszta búza,
Majd kinyílik az ibolya,
Az ibolyát akkor szedik,
Mikor reggel harmatozik.
Én az uram nem szeretem,
Én a csókját nem kedvelem.
Ifjúcska szeret engem,
Barna legény kéret engem.
Ha kéretne, bár elvenne
Papíros papucsot venne,
Az any láncot tizenkettőt,
Három aranyos főkötőt.
Három háznál hat kemence,
Körüljártam még sincs este,
Ha nincs este, van menyecske
Eszem kincsem, teremtettem
Kossuth!
Coki tavalyi kutya!

Erre a körben táncolók egyikét kilölik.

(Bocs, 1912.)

23.

HIDAS JÁTEK

Két kislány egymás kezét megfogva a karját fölemeli „híd karjának”. A többi leány pedig e kettővel szembeáll sorba, olyképpen, hogy minden leány az előtte álló vállára teszi a két kezét s ekkor a sor elején álló kérde a „híd karjától”:

- Itthon vagy-e hidas mester?
- Itthon vagyok, mert most jöttem.
- Erissz által a hidadon.
- Nem eresztlek, mer beszakad.
- Ha beszakad, majd beföldfuk
- Mivel tudnád befödani?

- Arany gyönggyel befuttatni.
- Honnan vennél aranygyöngyöt?
- Isten adná szent markából.

Erre valamennyien együtt mondják:

A hordó bor most virágzik,
Aranyalma most bimbózik,
Bujj, bujj zöld ág, zöld levelecske,
Nyitva van az aranykapu
Csak bujjatok rajta.

A leánysereg akkor a híd karja alatt átvonul, de akit a csapathól nem eresztenek át, az a híd karjához csatlakozik s ezt dalolás közben addig ismétlik, míg az egész lánysor el nem fogy. A „*híd karjából*” most már két lány kiválik, az egyik *angyal*, a másik *ördög* lesz. Ezek két kis pálcát vesznek elő, azt titokban megjelölik, hogy melyik, melyiké, aztán egymás mellé leteszik a földre. A játszó leányok erre két oldalt a pálcikák előtt letérdelnek s a térdeplő lánysor között először az *angyal* és az *ördög* halad keresztül, de úgy, hogy ezek mind két pálcára rálépnek, nehogy a többi megtudja, hogy melyik az angyalé s melyik az ördögé. Majd a többiek haladnak át egyenkint, de csak az egyik pálcára szabad lépni mindenkinek s aki az angyaléra lép az angyal lesz, aki az ördögére, az ördög. Aztán ismét letérdepelnek kétoldalt sorjába s mikor az angyal megy át a lánysoron, azt valamennyi megsimogatja, mikor pedig az ördög halad el közöttük — sietnie kell — mert valamennyien úzni kezdik.

24.

FEHÉR LILIOMSZÁL...

A leányok egymás kezét megfogva körbe állanak, egy pedig a kör közepén van s elkezdik dalolni:

Fehér liliomszál,
Fehér tulipánszál,
Sej! ugorj a Tiszába
Sej! ugorj a Dunába
Támaszd meg oldalad
Az arany villávai,
Hej! Simakodj meg,
Sej! Törülközz meg.

Ez alatt a kör közepén álló a dal ütemeire táncol, majd a dal szövegében elmondottakat cselekszi, t. i. ugrik, mosakodik, törülközik, a haját simogatja, a két karját csípőre teszi. A többiek meg tovább dalolják:

Ha az ördög olyan volna
Kosarába tenne,

Mirél jobban sirnál-rínál
Annál jobban vinne.
Vidd el ördög, vidd el,
Kosaradba tedd el,
Majd megehedd regggel,
Mikor a nap felkel.

A lányok mikor ezt kezdik dalolni: „Ha az ördög olyan volna...”, a körben álló párt választ magának s azzal táncol tovább, a többiek azonban egy helyben maradnak s csak összefogott kezeiket himbálják előre és hátra, míg a dal tart. A dal befejezése után pedig a választott benn marad a körben s a játékot előlről kezdik.

(Balla, 1894.)

25.

HEJ MEGGY, MEGGY...

Fiúk, lányok egymás kezét megfogva körbe állanak. A játszóké egyike pedig a körön belül, a másik a körön kívül állva egymás kezét megfogják s azt a játszóké feje fölött az alábbi versnek szótagonként szakadozott dallamára hullámos vonalban föl s alá hajtogatják.

Hej! meggy, meggy,
Termett meggy,
Termett meggynek ága
Annak lehajlása,
Az az édes bor,
Ki mindennap forr,
Aki abból sokat iszik
A torkára forr.

S amely párhoz a versecske utolsó szava jut, az meggyen a kört ilyenformán körüljárni.

(Terpes, 1894.)

26.

SZENT ERZSÉBET...

Ennél is körbe fogódnak a lányok s a kör közepén ketten állanak, illetve táncolnak a következő vers dallamára:

Hol jársz, honnan jössz
Szent Erzsébet asszony?
— Innen — onnan alulról
Fehér fának alulról.
— Kéretik, kéretik
A kiédtek lányukat,
Szébbiket, jobbikat
Karsú magasabbikat.

— Az én lányom olyan kegyes, olyan begyes
Kis kapumon ki se mehet
Mangalica nélkül,
Lógós kocsi nélkül,
Abba pedig hat ló legyen
Mind a hat ló szürke legyen
Térj ki emberségből.

(Mikófalva, 1894.)

27.

HEJ! SZÉNA SZÉN'ALJA...

Ezt is lányok szokták játszani. Körbe állanak s egy lány a kör közepén lejt az az alábbi vers ritmusára:

Hej! széna szén'alja
Széna szakadékJa.
Derék kislány forog benne
Jaj! de könnyen járja.
A gyerek — bugyborék
Öleld, akit szeretsz.

A körben lévő választ egyet a játszóik közül s énekl:

Ezt ölelem, ezt csókolom,
Zsámondom, zsámondom,
Török cica, török maca
Török taligába.
Pénz volnék pengének
Karikába sergenék
Rózsa volnék, piros rózsa
Mégis kiserdülnék.

Ezután a körben állók énekl: az alábbi sorokat:

Mondom, mondom kis menyecske,
Hopp! hej! mondom,
Szabó konyhát kisépretem,
Apró bongyát bekergettem,
Hopp! hej! mondom,
Hej! vár, vár,
Nagy a várat eladtam,
Két kecskére kiadtam,
Hej! vár, vár.
Cickom, cickom
Vagyon egy szép lányom,
Vagyon, vagyon, de semmire se vagyon.
Add nekem ezt,
Elkapom ezt,
Szita, szita péntek,

Siralom csütörtök,
 Dob szerda.
 A legények regimentje
 Igen cifra
 Benne sereg az az angyal
 Igen cifra,
 Uccu! te Rebeka,
 Karcsú a dereka
 Galambocska.
 Szójjetek lányok
 Hadd csendüljék,
 Hadd pendüljék
 A mi szerünk, szakajtónk
 Hadd keljék a meg a cipónk
 Kikirikú rajkó
 Ángyom asszony kertje
 Nem t'om mi van benne,
 Ólom, deszka
 Fodormenta
 Coki! tavalyi kutya.

Azután a megölelt marad a körben, a másik pedig a körbe áll.
 (Terpes, 1894.)

28.

ZÁLOGOSDI

Az iskolás gyerekek, fiúk, lányok, sorba leülnek egymás mellé, egy pedig előttük a ronggyal bevont tehénször-labdát a magasba dobálva, megkapdossa, miközben folyton ezt éneklí:

Csepü, lapu, gongyola,
 Zsíros,, fodros tarisznya,
 Kinek látom mosolygását,
 Bíró veszi a zálogát.

Aki e dal éneklése közben véletlenül elneveti magát, attól a „játék bíró” zálogot vesz. Aztán mikor már több zálog van együtt, a „bíró” egy zálogot felmutatva azt kérdezi:

— Kié ez?
 — Enyém ez. Feleli a tulajdonosa.
 — Hogy vetted?
 — Száz pengő.
 Meg egy kis csengő.
 — Ki a szeretőd?

Itt a kérdezett egy fiú vagy egy lány nevet említ, rendesen a „ragadék” (gúny) nevével együtt, mire a bíró azt feleli:

— Elviheted.

(Balla, 1894.)

KÖRJÁTEK

Fiúk, lányok kört formálva egymásba fogódnak s a kör közepén álló körül majd jobbra, majd balra forogva dalolják:

Kis kacska fürdik
Fekete tóba,
Készül a nyájra,
Lengyelországba.
Nyújt, nyújt, amit nyújt
Aranyszálat nyújt,
A nyálával nyálazza,
A begyivel begyezi.
Begyezd, begyezd jó barátom
Akit szeretsz, azt vedd.

A körben álló ekkor válaszol magának egyet s azzal a kör közepén táncolva eleintén egymaga, majd később a többivel együtt énekl:

Én ezt szeretem,
Én ezt kedvellem,
Magam kertjébe
Szedegek szép rózsát,
Azt is megköttöm
Városi módra
Hej! zibordom, zábordom,
Kaóli kacska, péntek,
Kocsis Lulis Jóska,
Arra megy egy kis madárka
Mint egy galambocska.
Pénz volnék pengének,
Karikába sergenék,
Rózsa volnék, piros rózsa
Mégis kiserdülnek.

A dal befejezése után a választott marad a körben s újból kezdik a játékot.

(Bocs, 1894.)

PÁLCÁS JÁTEK

A lányok sorban egymás elé állanak, mindenik az előtte álló vállára teszi a kezét, egy pedig vesszőt tartva a sort körüljárja s pálcikájával megérinti valamennyit, miközben mindnyájan énekl:

Haj koledár, koledár,
Vidd el a lány dunnáját
Haj a szucsi kalapács,
Haj ki bogár, haj ki!

Ekkor a *pálcás* a sorból kiválaszt egyet. Azt kérdezi erre a sor elején álló tőle:

Mért kerülöd, mért fordulod
Az én házam táját?

A vesszős azt feleli:

Azért, mert én megszerettem
A kend Katyi (v. más nevű) lányát

A sor elején álló erre dalolni kezdi s később valamennyi kíséri, hogy:

Katyi lányom nem adom,
Szűz pártá nélkül
Gyöngy koszorú nélkül,
A hintóba hat ló legyen,
Mind a hat ló szürke legyen,
Térj ki emberségből.

Ezután kettesben, majd hármásban járja körül a *pálcás* a lányok sorát, előlről kezdvén a játékot mindannyiszor, míg a sor elején álló egyedül marad.

(Bocs, 1894.)

31.

AZ ÓCSÁNYI LEGÉNYEK

E játékot rendszeren 15—20-an fiúk, lányok vegyesen játsszák. Három kisebb gyermeket leültetnek a földre, lehetőleg egyenlő távolságra olyformán, hogy a 3 gyermeket képzeletben összekötő vonal, egy egyenlő oldalú vagy legalább egyenlő szárú háromszöget képezzen, mint ahogy az iderajzolt képen látható. (A. B. C.) Most a játszóké egymás kezét megfogva, a földön ülők egyike (A.) körül félkör alakban felállanak szorosán egymás mellé. A félkör balszárnán álló gverek megindítja a menetet be a háromszögbe s az egész csapat lassan utána indul, a háromszög csúcsánál ülő gyermeket (C.) kívülről megkerülve ismét a háromszög területébe kanyarodik a játszóké láncs s megkerülve a földön ülő 3-ik (B.) gyermeket is, a háromszögön kívül körülhaladnak a kezdetben felállított félkör jobb szárnán álló gyermek felé, aki, ha a játszóké elegendő számmal vannak, mindaddig nem mozdul a helyéről, míg a csapat vezetője hozzá nem ér s kezét meg nem foghatja. Ilyformán egy teljes láncot alkotva, az egyik gyermekcsapat egy folyton mozgásban lévő kigyózo vonalat ír le, miközben az alábbi versecskét éneklék s ismétlik annyiszor, ahányszor a kedvük tartja.

Az ócsányi legények
Fekete földet szántanak,
Gyöngyellő búzát vetnek.
Asz' ide lelkem az inged.

Hadd mossam ki az inged.
 Ha azt te elszakajtod
 Karmas gyolcsot veszek.
 Szita, szita péntek
 Siralom csütörtök,
 Dob szerda.
 A siroki szőlők alatt
 Két szál vesszőt
 Összeszedtek, fontak,
 Jóra kocogtattak
 Koc, koc, koc.

(Terpes, 1894.)

32.

DOBA ILONA TÁNCA

Ezt jobbadán csak lányok játszák. Körbe állanak s egy a kör közepén kezét a feje fölött összekulcsolja s úgy „sereg” (forog), a „karikában” álló leányok pedig egy helyben maradva éneklik:

Két szál vesszőre tapodtam,
 Két arany almát találtam,
 Vagy életem, vagy halálom,
 De már tőled el kell válnom
 Édesem.
 Nyissd meg leány kapudat,
 Hadd kerüljem váradat,
 Rózsafának illatja,
 Mikor szívem biztatja,
 Hej széna szakadéka,
 Benne sűrög kis menyecske
 Öleld, akit szeretsz.

Ekkor a körben álló párt választ magának s azzal táncolva tovább énekli (előbb maga, majd később a többi is):

Ezt ölelem, ezt csókolom
 Komámasszony lányát,
 Ezt, Pannuskát, ezt Pannuskát,
 Ne híjlatok engem
 Doba Ilonának,
 Szakajjatok engem
 Virágos Pannának.
 Tálat törjön,
 Rároppanjon.
 Szita-szita pendel
 Siralom csütörtök,
 Dob szerda.
 Az erdei várba

Két házat építek,
 Abba a kis házba
 Két embert állítok,
 Ha nem jön,
 Maradjon,
 Két kermence kalácsom
 Süljön bele, nem bánom,
 Adjon Isten lassú esőt
 Hadd mossa el mind a tizenkettőt.
 A tenger padját
 Szél dobogtatja,
 Harmat tartogatja.
 Ha pénz volnék sürgenék
 Ha karika volnék
 Sürgenék, forganék
 Mégis kifordulnék.

A dal befejezése után a választott marad a körben a játéknál is.
 (Mikófalva, 1894.)

33.

TŰZ

A gyerekek a játéknál is körbe állanak, csakhogy szorosan egymás mellé és hátratett kezekkel. Egyikök az ún. *tűzhordó* a körön kívül jár-kálva egy rövid pálcát hord körül e szavak kíséretében:

Tüzet viszek, ne lássátok,
 Ha lássátok, ne mondjátok,
 Tüzet viszek, ne lássátok,
 Ha lássátok, ne mondjátok.

S e közben valamelyiknek a kezébe csúsztatja a pálcát s azzal tovább jár körül, mintha semmi sem történt volna. Az illető pedig, aki-
 nek kezébe került a pálca, ütni kezdi a szomszédját, ez pedig futásnak
 ered, s addig szalad a körben állók körül, míg a helyére vissza nem ér.
 Ezután újból kezdik a játékot s az lesz a *tűzhordó*, aki az imént kezébe
 kapta a pálcát.

(Tard, 1895.)

34.

KÖRJÁTÉK

A fiú és leány gyermekek egymás kezét fogva körbe állanak, egyi-
 kök bemegy a kör középebe, azután a következő versecske éneklése mel-
 lett táncra perdülnek mindnyájan:

En kis kertet keríték,
 Abba rózsát ültetek,

Bíró lánya rászokik,
A törvénybe vitetik
A törvény is azt mondja:
Lányt illet a koszorú
Legényt a bokréta.

A dal éneklése közben a körben álló párt választ magának s azzal addig táncol, míg a dal véget nem ér. Azután a választott megy a körbe s a dalt újból kezdik. És így folyik a játék, míg valamennyit meg nem táncoltatták.

(Tard, 1895.)

35.

LIBÁZÁS

A gyermekek egyet maguk közül megválasztanak *rókának*, a másikat meg *anya-lúdnak*, a többi pedig *liba* lesz.

A pázsíton szanaszét legelő libákhoz odaszól az *anyalúd*:

Gyertek be buriskáim, gá- gá- gá!!

A libák erre azt felelik:

Erdő szélén
Róka jár kinn.

Ekkor a *róka* megszólal:

Itt van már a vén róka
Ki a libát megfogja.

Erre aztán elkezdenek valamennyien gágogni. A róka üldözőbe veszi a libuskákat s ezek az anyalúd köré csoportosulva keresnek menedéket. A róka azonban itt is tovább üldözi őket s addig futkosnak az anyalúd körül, míg a róka valamennyi libát el nem fogta. Ekkor aztán az anya-lúd lesz a róka, anya-lúdnak pedig egy másikat választanak s újból kezdik a játékot.

(Tard, 1895.)

36.

KULLANCSJÁTEK

A gyermekek körbe állanak s egy a kör közepén állva *sorsot vet* a körben állókra a következő versikével:

Verebek voltunk, földre szálltunk,
Küllő szemet szedegetünk,
Póré, póré
Kövér kakas koncsorgásé.
Dobd ki balog sugár.

Akire a „sugár” szó esik, kimegy a körből. Ilyenformán a körben állók valamennyiét kisorsolják, természetesen egynek a kivételével, aki-
re az utolsó szó nem esett s ez marad a *kullancs*. Erre a többi futásnak
ered szanaszét, a kullancs meg utánuk, s addig üldözi, hajszoja társait,
míg valamennyit össze nem fogdosta. Megjegyzendő, hogy akit egyszer
elfogott, annak tilos aztán ismét futni.

A sorsvetésnél használják a következő kiolvasó mondókát is:

Elmentem én az erdőre
Bükkfa tüzet rakni,
Utánnam jött egy vén ember
Hátba veregetni.
Hozd el fiam a csutkát
Hadd uszíjjam a kutyát. Amott-e!
(Tard, 1895.)

TALÁLÓS MESÉK, KÉRDÉSEK

1.

Felnőtt a fa ága nélkül,
Rászáll madár, szárnya nélkül,
Meg is eszi szája nélkül.

(Gyertya)

2.

Fél lábon áll, fityfiritty,
Ezer juhot őriz.

(Mák)

3.

Fent, fent palotában,
Négyen ülnek egy szobában.

(Dió)

4.

— Hová mégy te hosszú?

— Mi gondod rá kopasz?

(Gyalogút és patak)

5.

Erdőben nő,

Réten hízik,

Asszonyok közt dandároznak.

(Szita. A kávéja az erdőn
nő, a ló pedig, melynek a
sörényéből v. farkából ké-
szítik a szitát, réten hízik.)

6.

Fúrták, faragták,

Mégis feneketlen hagyták.

(Kürtő, melyen a füst a
szobából a szabadba jut.)

7.

Fa dereka, ruha béli (a bélése)
Vas a piperéji.

(Láda, melyben ruhát tartanak.)

8.

Négy ördög mindég kergeti egymást,
mégse éri utól soha.

(Kocsikerék)

9.

Hegyen megyen, völgybe vág,
Kanálfülű, bőrnadrág,
Akit elől-utól talál
Mindbe rág.

(Farkas)

10.

Erdőbe-berdőbe vásznat terítgetnek.

(Gyalogút)

11.

Erdőbe-berdőbe tálat borítgatnak.

(Tehén v. ökör ganaj)

12.

Kívül-belül egyforma,
Közepiben keresztfa.

(Ablak)

13.

Még az apja meg se lesz,
Már a fia zsindelyez.

(Tűz és füst)

14.

Hegyen hó,
Völgyben tó,
Harminckettő
Egy se jó.

(Öreg ember foga)

15.

Az Isten hol nem volt.

(Az utolsó ítéleten)

16.

Az Isten mit nem tud?

(Hazudni)

17.

Hogy hívják az Istent magyarul?
(Mi atyánk Isten)

18.

Mikor volt az Istennek farka?
(Mikor galamb képiben
szállt az apostolokra)

19.

Született is szült is,
Se meg nem halt,
Se nem él. Mi az?
(A Lóth felesége, aki só-
bálvánnyá változott)

20.

Élt a halott, élt a koporsó, a benne való meg
azon gondolkozott, hogy hogyan szabaduljon ki?
(Jónás a cethalban)

21.

Micsoda állatnak van a szájában keresztül a
füle?
(A rocskának)

22.

Idres-bodros a haja,
Szépszemű a lánya,
Ezer eszű a veje.
(A szőlő)

23.

Aki hétfőn lugoz,
Mi-kor-mos?
(A cső)

24.

Olyan tyúkom volt, hogy a karó tetején is
megtojt.
(A hó a kerítés karóján)

25.

A szabad mezőre gyakran kísétálok,
Kis házamtól soha meg nem válok.
(Csiga)

26.

Úton megyen, henderig*,
Hátán viszi kenderit,
Ha nem szánnám emberit,
Meggyújtánám kenderit.
(Magyar juh)

27.

Körül, körül egy görbe fa
Közepiben nyiha-ha-ha (t. i. lószőr)
(Szita)

28.

Nekem is van, neked is van,
Kertbe kóré, annak is van.
(Árnyék)

29.

Télben tipseg-tapsog
Nyárban vickod-vackod.
(Sulyok)

30.

Egy kerek kis tónában két színű bor van:
sárga és fehér.
(Tojás)

31.

Úton megyen epe-cepe,
Hátán viszi ille-bille,
Füle négy, szeme négy,
Körme pedig huszonnégy.
(Az ember lóháton)

32.

Hogy megy fel a bolha az ágyra?
(Feketén)

33.

Ki volt a', mi volt a',
Egy ember azt mondta:
Ettem sültet, főttet,
Világon nem lettet,
Föld alatt, fa tetején.
(Olyan betyár, aki hasi ma-
lacot, vagy borjút hordó te-
tején ülve pincében evett.)

* Ögyeleg, bandukol.

34.

Úton megyen mét* alatt,
Keze lába korcolat,
Szedte süvegét, szerecseny dolmányát.
(Kígyó)

35.

Tálba nem teszik,
Késsel nem metszik,
Egész világ avval nevelődik.
(Anyatej)

Nád a szára,
Pénz a teteje.

(Mák)

37.

Folt hátán folt,
Akiben tú nem volt.
(Káposzta)

38.

Erdőbe-berdőbe piros kendőt terítgetnek.
(Szamóca)

39.

Elől villa, hátul seprő,
A közepe szalma-kas.
(Olyan szarvasmarha, mely
szalmával lakott jól)

40.

Mi eszi meg magát?
(A gyertya)

41.

Milyen fa van a legtöbb az erdőben?
(Görbe fa)

42.

Töve rothad, a teteje virágzik.
(Halott a virágos hant alatt)

43.

Erdőbe, berdőbe fejtelten kutya jár.
(Fejsze)

* Mét = mélyvíz, pocsolya.

44.

Kettő áll, kettő jár,
Kettő pedig kárt csinál.

(T. i. a föld és a levegő (palóc felfogás szerint) áll, a nap, hold jár, a tűz és a víz pedig kárt csinál)

45.

Ha felfelé viszik
Lefelé néz,
Ha lefelé viszik,
Felfelé néz.

(Fejsze, ha az ember a válán viszi)

46.

Melyik a legtüzesebb ló?
(A kandalló)

47.

Télben fias, nyárban meddő.
(A kemence, mert télen a gyerekek mennek rá melegedni, nyáron meg senki sincs rajta)

48.

Micsoda fa nem ég meg a tűzön?
(A tréfa)

49.

Gyiptus, gyaptus, gyaptalléros,
Fényes farkú, nagy játékos.
(Puska)

50.

Három lába meg egy farka,
Máma is volt a markomba.
(Serpenyő)

51.

Aki a száraz fa alatt ül, mindig ázik, aki pedig alatta nincs, az nem ázik sohat.

(T. i. a fonó asszony egyik keze, mellyel a „szösz” sodorja, ázik, mert mindig nyálazza, a másik azonban nem, mert azzal az „orsót „pergetyi.)

52.

Felnőtt egy fa, de nem a maga tövibe,
Eszeget egy madár alatta,
De nem a maga begyibe.

(T. i. a fonó asszony a guzsaly mellett ülve a kender-szöszst folyton eszi, „de nem a maga begyibe”, hanem hogy könnyebben sodorhassa fonallá, a „szöszst” meg megrágja s a szájában maradt szálakat kiköpi.)

53.

Holt fekszik a hátán,
Kutya ül a farkán,
Szalonna csüng az állán.

(Holt ember és kutya)

54.

Eke, ökör minden megvan, még az Isten segítsége is, mi nélkül nem lehet szántani?

(Barázda nélkül)

55.

Bodonban fát vágnak, ide is elhull a forgácsa.

(Harangszó)

56.

Az eresz alatt vizes, az ereszen kívül száraz.
Aki tudja, ki ne mondja.

(A guzsajra kötött kender-szöszs fent száraz, az alsó részét pedig, melyből fonalat fonnak nyálazzák s így az „vizes”)

57.

Egy garasért olyat vesz,
Konyha, kamra teli lesz.

(Gyertyavilág)

58.

Kétszer lett a világra,
Veres posztó nyakába',
Kántorságra nevededett,
Vörös a szakállá.

(A kakas, mert mint tojás és mint csirke „kétszer lett a világra”)

59.

Míg én éltem, lyukból volt palotám,
De már holtam után vörös selyem ruhám.
(Rák)

60.

Felül olyan mint egy kád,
Alul olyan, mint egy nád.
(Máktej)

61.

Ki volt a legjobb mostohaanya?
(A vadfa, melybe beleoltanak)

62.

Ki volt az Istennek a kis bírója?
(A harang, mikor Krisztus
keresztrefeszítésekor meg-
húzták)

63.

Az ökörnek melyik oldalán van több szőr?
(A külsőn, mert belől nem
szőrös)

64.

A szántó-vető ember mi nélkül nem szánthat?
(Fordulás nélkül)

65.

Az Isten hol volt, mikor még sem ég, sem föld
nem volt?
(A maga dicsőségében)

66.

A paradicsom-kert mivel van körülkerítve?
(Szent lélekkel)

67.

Se Isten nem teremtetten, sem ember nem csi-
náta, mi az?
(Repedés a gerendán)

68.

Hova süttött a nap egyszer, ahova többé sohase
sütt?
(A Vörös tenger fenekére,
mikor Mózes a vesszejével
kettéválasztotta)

69.

A legelső gödör hol volt a földön?

(Ott, ahol az Isten a földbe
markolt, hogy Ádámot te-
remtse)

70.

Mi megy be a templomba legeslegelőször?

(A kulcs nyikorgása)

71.

Mikor állt az Úristen féllábon?

(Mikor a számárra akart ül-
ni, mert az egyik a kengyel-
ben volt)

72.

Mit csinál az Isten, mikor az eső esik?

(Sarat)

73.

Hatvan kovács, meg Hetven ács megittak egy-egy
liter bort. 15 forint volt literje, mi esett abból
rájuk?

(Kettőjükre 30 forint, mert
a kovácsot Hatvannak, az
ácsot Hetvennek hívták)

74.

Négy számár ember van a világon, melyik em-
ber az?

- (1. A *pap*, mert másnak tud feleséget szerez-
ni, de magának nem.
2. A *kántor*, mert akkor is dalol, mikor más
rí.
3. A *kőműves*, mert megélesíti a csákányát
és mégis kőbe vágja.
4. A *kéményseprő*, mert mindig ott vakar,
ahol nem viszket.)

75.

Micsoda madárnak nem eszik a húsát,
Micsoda virágból nem kötnek koszorút,
Micsoda fából nem csinálnak koporsót?

- (1. A méhecskének,
2. A kendervirágból,
3. A rozmaring fájából.)

76.

Hegyen megyen, nagyon megyen,
Vasat viszen, de nem kovács,
Lyukba búvik, de nem bogár.
(Ekevas)

77.

Ha rám nézel,
Vissza nézlek,
Ha rám nevetsz,
Kinevetlek.
Tiszta igaz és hív vagyok,
Kedvedért én nem hazudok.
(Tükör)

78.

Erdő a hazája,
Van derék bundája,
Lomhán jár, kel, forog,
Ha szól, mindig morog,
Láncot kötnek rája,
A táncot megjárja,
De soha nincs jó kedve.
(Medve)

79.

Mi megy a fején a templomba?
(A patkószög)

80.

Miért harangoznak csak este a nagy harang után
a kis haranggal is, miért nem reggel, meg dél-
ben is?
(Hogy a vak is tudja, hogy
este van)

81.

Szögön szityú (szita)
Kertbe' kátyú (káposzta)
Szaph(a) alatt a zátyú (macska).

82.

Két füle, két lába,
Két oldalbordája.
(Dagasztóláb)

83.

Miért szalad a nyúl a hegynek?
(Mert nem szaladhat át rajta)

84.

Mi nagyobb a lyuknál?

(A folt a ruhán)

85.

Van nekem egy olyan kis gyereke, a nyakát
kell marizzgatni, a hasát meg vakargatni, oszt
mindnyájokat bolonddá teszi.

(A hegedű)

86.

Meddig megy a fűrész a fába?

(A közepéig, mert aztán ki-
felé megy)

87.

Melyik a malomnak a legelső kereke?

(A szántó talyiga kereke)

88.

Hová lesz a varjú, mikor kilenc évet beölt?

(A 10-ikben lesz)

89.

Hol ette meg az ebéd a vendéget?

(Mikor a kánya macskát
vitt ebédre a két fiának, s
míg a kánya újabb prédá-
ért odajárt, a macska meg-
ette a két fiókot)

90.

Míg fiatal, leáll neki,

Ha megvénül feláll neki.

(A mák bimbaja)

91.

Állva kéri, fekve adják,

Nagymeredten beledugják.

(A lopót a hordóba)

92.

Nem azért vettelek,

Hogy a szögre tegyelek,

Hanem azért vettelek,

Hogy a szőrös-bőrös lyukadba beletegyek.

(Ködmön, bekecs)

93.

Fekete lyuk, veres lyuk,
Emeld f...ad, belecsúsz.
(A csizma és a láb)

94.

Fekete köpű, veres hús,
Izeg-mozog, belecsúsz.
(Ugyanaz)

95.

Száll, száll, szárnya sincs
Csip, csip, szája nincs,
Ül, ül, s...e nincs.
(A hó)

96.

Bűnös testem a szőrös lyukába.
(Mikor az ember a bekecs v.
ködmön ujjába dugja a kar-
ját)

97.

Hanyatt fekszik,
Hússal lökik.
(Mikor az asszony téstát da-
gaszt a teknőben)

98.

A két szőröst tedd össze,
A golyóját hagyd közte.
(T. i. a szempillát, ha össze-
csukod)

99.

Foly a tehén, feketét fejnek tőle.
(Mikor olajat sajtolnak)

100.

Ne nézz rám,
Ha' mássz rám,
Neked jobb lesz,
Nekem pedig könnyebb lesz.
(A gyümölcscsel megrakott fa
beszéde a rábáméskodó em-
berhez)

101.

Fent, fent fitakos,
Alul várja szőrös.

(Fán a makk, alatta meg a
disznó)

102.

Két szőrös közt, meztelen lógázódik.
(A kocsirúd, két ló között)

103.

Egy ember felviszi a padlásra, oszt száz ember
le nem hozza.

(T. i. ha valaki a padláson
f...ik)

104.

Száz gatyája, száz inge
Mégis ki van a t...e.

(A tök, mikor meglankul a
levele)

105.

A két szélit megfogom,
A magamét beletolom.

(Csizma)

106.

Micsoda fának legbüdösebb a völgye?
(A kofának)

107.

Vizén megyen rece-fice
Szóró lapát a s...be.

(Hal)

108.

Ami a te lábad közt volt
Az enyém közt is volt.

(Ajtóküszöb)

109.

Zöldsapkás embernek kihatott a t...e.
(A dió zöld héja)

110.

Olyan lányom volt,
Vas pinkója volt.
(Varrótű)

111.

Tíz húzza, tíz meg tolja,
Úgy ér fel a f...gó-partra.
(Nadrág)

112.

Egy birkának két fia lett, egy kos, a másik jer-
ke, melyik jött ki elő'?
(Egy se, mert mind a kettő
hátról jött ki)

113.

A tavalyi k...va anyád
Rádi viczorított'a fogát.
(A kemence szájánál lévő
„cserezsnyeg”)

114.

Jőjj el nálunk ma este,
Úgy tégy, mint a múlt este,
A két szőröst tedd össze,
A golyóját hagyd közte.
(A szem és a szempilla)

115.

Egyszer született, kétszer halt meg, ki az?
(Lázár)

116.

Mikor egy ember befog az ekébe hat ökröt, mi
nélkül megy szántani?
(A hat ökör t...e nélkül)

117.

Mi áll az ágyban a legeggyenesebben?
(A sárgarépa a kert ágyában)

118.

Született egy állat,
Kétszer a világra,
Kántorságot visel,
Veres a szakállá,
Sok felesége van,
Holta után mégis
Nem jut menyországba.
(A kakas)

119.

Eljött hozzám egy valaki,
Kért tőlem, hogy adjak neki.
Lefeküdtem adtam neki,
Amennyi csak kellett neki
(Az álom)

120.

Szántó-vető ember,
Mindennap lát olyat,
Király és nagyurak,
Ritkán látnak olyat,
De még a jó Isten
Sohsem látott olyat.
(T. i. magához hasonlót)

121.

Ha felülök a sutba, benézek a lyukamba. Óh! kedves lyukam, de ré-
gen volt benned nyers hús.
(Csizma)

122.

Vason megyen, vason jár
Vas a penegője.
(Kút)

123.

Rá, rá rekkentője, (a borda haj)
Hegyes billentője (a vetéllő)
Szőrös dörgölője (a borda a fonalat dörgöli)
(Eszváta = szövőszék)

124.

Fekete, kicsiny, pecket hány, ritka kisasszony, akit meg ne próbálna.
(Bolha)

125.

Se nem eszik, se nem iszik,
Kötelen áll, mégis hízik.
(A tők)

126.

Ezer madár elindul,
Ha egy benne megsántul,
Mind az ezer elájul.
(A fonál, ha elszakad a szövőszéken)

127.

Kettő az eget nézi,
Négy a földet méri,
Négy az ebédet készíti.
(A tehén szarva, lába, gyom-
ra)

128.

Állj mellém, tégy belém
Végezd dolgod, állj odébb.
(Láda)

129.

Két gömbölyű, egy hosszú,
Aló! mars a lyukba.
(Mikor a kenyeret a lapáton
a kemencébe vetik)

130.

Úton megyen máriska
Magát móriskálja,
Hetvenhét kapcája,
Egy kis bojtoskája.
(Kan pulyka)

131.

Vékony, hosszú, nagy magos,
A teteje kupakos.
(Mák)

132.

Hány ember nem eszik egy esztendőben?
(Három: szeptember, novem-
ber, december)

133.

Négy kisasszony egy kalapot visel.
(Az asztal négy lába) (Bóta)

134.

Ha felhajtom zöld, ha leesik sárga v. piros
(Sárga- és görög dinnye) (Bóta)

135.

Hova teszi a kőműves az első téglát, mikor házat épít?
(Maga elé) (Bóta)

136.

Aki a vásárba megy, mit vesz először?
(Lélegzetet) (Bóta)

137.

Melyik hajat lehet megenni, de nem lehet megfésülni?
(A kenyérhajat) (Bóta)

138.

Úton, útfelen pálcát hajígálnak.
(Kígyó) (Bóta)

139.

Eső veri, nem ázik,
Fagy éri, nem fázik. Mi az?
(Árnyék) (Bóta)

140.

Se keze, se lába,
S felmegy a padlásba.
(Füst) (Bóta)

141.

Miért nyúl, a nyúl?
(Eledelért) (Bóta)

142.

Mit teremtett Isten előbb, az embert-e vagy a szakállt?
(A szakállt — a kecskénél,
mert az embert csak a 6-ik
nap teremtette)
(Bóta, 1912.)

143.

Mikor róka, a róka?
(Mikor egyedül van, mert
kettő már rókák)

144.

Ki örül annak, ha a kenyere elfogy?
(Akinak akkor adnak kalácsot,
ha a kenyere elfogyott)
(Bóta)

145.

Miben hal meg a legtöbb ember?
(Az ágyban) (Bóta)

146.

Mikor beszél a ló a juhval?
(Mikor hegedülnek, mert a
húr juh-bél, a vonó pedig
lószőr) (Bóta)

147.

Honnan hajtják a legtöbb ökröt, Budáról?
(Hátulról)

148.

Melyik vaj lágyul el hűvösön?
(A tolvaj)

149.

Mikor megy a liba hétfelé?
(Ha Hét községbe hajtják)

150.

Két pici gömbje,
Egy hosszú rúdja,
Négy tipi-talpa.
(Macska) (Bóta, Sága)

151.

Három lábú madár, mégis tud szaladni.
(Tricikli, 3 kereke lévén)
(Sága)

152.

Négy fa sohasem ázik az erdőben.
(A tehén tölgye) (Sága)

153.

Nekem is van, neked is van,
Fűnek is van, fának is van,
Ha én állok, az is áll,
Ha én járok, az is jár.
Vizen átmegy száraz lábbal,
De az nem bír égő lánggal,
Este hosszú, délben kurta,
Az árnyékban nem leled.
Találd ki, hogy mi lehet?
(Árnyék) (Bóta, 1912.)

154.

Meg is sütik, meg is főzik, mégsem eszik meg.
(Hurkavessző) (Sága)

155.

Mindig jár, mindig jár,
Mégis csak egy helyen áll.
(Az óra) (Sága)

156.

A kántor elment sétálni a feleségével s a pap is a feleségével és találtak 3 almát. Hogy osztottak meg rajta úgy, hogy mindenkinek egy-egy alma jutott?

(Jól, mert a pap is a kántor
feleségével ment, neki nem
volt)

157

Kőre esik, megmarad,
Vízbe esik, eltörik.

(A hó) (Sáta)

158.

Hídon jártam, lépcsőn léptem,
Aranygyűrűm elvesztettem,
Hold látta, nem bántotta,
A Nap látta, ő felkapta.

(Harmat) (Sáta)

159.

Két tyúk mindig egymásra néz.

(A dézsa fülén a lyuk)

160.

Melyik ember ül háttal a királynak?

(A kocsis) (Sáta)

161.

Kerek Isten fája,
Szép, tizenkét ága.
Szép tizenkét ágán
Ötvenkét virága.
Ötvenkét virágán
Három üveg alma,
Ki ezt kitalálja
Pinty-bor a jutalma.

(Az év, hónapjai, hetei s
3 nagy ünnepe) (Balaton)

162.

Száll a madár szárnya nélkül,
A fára ül lába nélkül,
Jön egy király napkeletről
Mind megeszi szája nélkül.

(A hó) (Balaton)

163.

Apróbb a máknál s mégse tér a lóca alá.

(A füst) (Balaton)

164.

Földön fa, fán víz, vizen kő, kövön vas, vason hús.
(Köszörű) (Balaton)

165.

Van nekem olyan tyúkom, aki a föld alatt megojlik.
(Krumpli) (Balaton)

166.

Ha felhajítják, egy.
Ha leesik, harminceggel több.
(Egy játék kártya) (Balaton)

167.

Ha elvesznek belőle, mindig nagyobb lesz, s ha hozzátesznek, mindig kisebb.
(A gödör) (Balaton)

168.

Se ajtaja, se ablaka,
Mégis ezren laknak abba.
(Mákfej) (Balaton)

169.

Van nekem olyan tehenem, ha bemegy a patakba inni, itthon hagyja a bélit.
(A dunnahéj)

170.

Van nekem olyan tyúkom, hogy hátán hordja a begyit v. a csecsit.
(Cserép fedő)

171.

Vékony szárú, de magos,
A teteje kupakos.
(Mákfej)

172.

Kis fekete, házat őriz.
(Lakat)

173.

Istennek mely teremtményei tudják egész pontosan, hogy a pokol a menyországtól mennyire van?
(A bukott angyalok) (Sáta)

174.

Szarva kettő van, lába is kettő, hátul meg farka és este kél útjára, enni sem kér soha, mégis sok jámbor ember örül, ha hozzá tiporhat.
(Csizmahúzó) (Sáta)

175.

Kinek a lába törik ki előbb, azé-e, aki a fáról v. pedig azé, aki a toronyból esik le?

(Aki előbb a földre kerül)
(Sáta)

176.

Hogyan lehet 100 muzsikussal cigányt a vasútról egy szekéren beszállítani?

(Ha többször fordul értők)
(Sáta)

177.

Hol ugatnak a kutya a farkukkal?

(Mindenütt, mert a farkát
egyik sem teszi le ugatás
közben) (Sáta)

178.

Mit kell tenni, hogy a csizma föl ne törje a lábunkat?

(Cipőt kell húzni) (Sáta)

179.

Miért ül le a tyúk mindig, mikor tojást tojik?

(Mert különben eltörne a tojás)
(Sáta)

180.

Ki adós a feje tetejéig?

(Aki még a kalapja árával
is tartozik) (Sáta)

181.

Én sem vagyok az, te se vagy az, de ha mellém állasz te is az vagy, én is.

(T. i. egy pár) (Sáta)

182.

Melyik üres és be nem dugózott üvegbe nem lehet szagos bort önteni?

(Amelyik fel van fordítva)
(Sáta)

183.

Egy zsák búzával hogy lehet két éppen olyan zsákot megtölteni, úgy, hogy mind a kettő tele legyen?

(Ha a tele zsák búzáat egy
másik üresbe eresztjük zsákostól) (Sáta)

184.

Egy apa és két fiú elment vadászni s 3 nyulat lőttek és mégis mindenik egy-egy nyulat vitt haza. Hogy volt ez lehetséges?

(Úgy, hogy egy nagyapa ment
a fiával, meg ennek a fiával
vadászni, vagyis hárman)
(Sáta)

185.

Egyszer elment Fajankó Piripócsra, a véletlen három tóttal szembe hozta. A három tótnak a hátán három zsák volt, s mindenik zsákban három vén macska nyivakolt, ha összeadjuk a tótokat, macskákat, az a kérdés, hányan mentek Piripócsra?

(Csak maga Fajankó, mert a
többi vele szembe jött) (Sáta)

186.

Egy lovon meddig lehet menni?

(A fülétől a farkáig) (Uppony)

187.

A tojásnak melyik vége jön ki elő' a tyúkból?

(Egyik se, mert hátul jó
ki)

188.

Minő kő van legtöbb a ballai templomban?

(Kopogtatott kő)

189.

Hol nem volt még az Isten?

(Az utolsó ítéleten meg a si-
roki kőház padlásán, mert
nincs)

190.

Miért csinálják a templomra a keresztet?

(Pénzért)

191.

Melyik várban nincs katona?

(A lekvárban)

192.

Akárhova viszik,
Mindig pofon verik.

(Szita)

TRÉFÁS VERSECSKÉK

1.

Egyszer egy időben
Szilágyi erdőben
Veszekedtek a magyarok.
Arra ment Szalma Pál,
Szalma karját kihúzták.
Kit küldjünk a doktorért?
Bibic ment a doktorért.
Míg a bibic ballagott,
Szegény szúnyog megfagyott,
Szegény szúnyog de kár volt,
Neked keresztapád volt.
(Bóta)

(Más változata)

Egyszer egy időbe, királyi erdőbe,
Veszekedtek a madarak,
Arra ment a szalma páva,
Kihúzta a szalma kardját,
Elvágta a szúnyog nyakát,
Míg a pipis ballagott,
Szegény szúnyog megfagyott,
Szegény szúnyog de kár volt,
Neked keresztapád volt.
(Sáta)

2.

Felment a kondás a fára,
Makkot ráz a disznájának,
Kucukám, manga,
Hízzál meg nagyra,
Majd leváglak karácsonra.
(Bóta, 1912.)

3.

Csó, csó, csó,
Kukoricacsó,
Ha felteszik a fazékba, fő.
(Uppony, 1912.)

4.

Volt egyszer egy ember,
Szakálla volt kender,
Meggyulladt a kender,
Elszaladt az ember,
Felszaladt a fára,
Leesett a sárba.
Betakarták lepedőbe,
Kivitték a temetőbe,
Két kutya húzta,
A harmadik nyúzta,
Sári néni siratta.
(Bóta, 1912.)

(Bekölcén a négy első sort a következő két sorral fejezik be:

Közel volt a tenger,
Belefult az ember.)

5.

Volt egyszer egy tiszt,
Szakálla volt liszt,
Meggyullott a liszt,
Elszaladt a tiszt.

Volt egyszer egy Julcsa,
Szakálla volt furcsa,
Meggyullott a furcsa,
Elszaladt a Julcsa.
(Bekölce, 1912.)

6.

Cigány pap az égbe',
Kalács a kezébe',
Kértem tőle nem adott,
Pofonvágtam, feladott,
Bevittem a fejszét,
Szétvágtam a fejét
Beletettem puttonba,
Kivittem a piacra,
Kérdezik, mi van benne?
Si, Jóska, haluska.
(Szúcs, 1912.)

7.

Elment a lány a folyóra,
 Kezit, lábát mossa,
 Térdig szappanozza
 A folyóba,
 Elvitte a víz a szappant,
 Utána küldte a kappant,
 Míg a kappan szállott,
 A szappan elázott
 A folyóba.

(Szúcs, 1912.)

8.

Szomorú, gyászos pompa,
 Ecettel jó a gomba,
 Szomorú, gyászos élet,
 Aki disznót nem ölhet.
 Ki nem öl, nem eszik,
 Halálosan vétkezik:
 Nem eszik az szalonnát
 Sem pecsenyét, sem sonkát.
 (Balla, 1912.)

9.

Föld alatt volt egy kis ház,
 Abban lakott egy juhász,
 Sütött, főzött, szaladott,
 Kértem tőle, nem adott.
 Azt mondta, hogy pofonvág.
 Pofon bizony a kutyát.
 Hozzd el Jancsi a baltát
 Hadd vágjam le a nyakát.
 Tegyük a kosárba,
 Vigyük a piacra.
 Ha kérdik, hogy mi van benne,
 Túrós lepény, galuska,
 Az öregnek jó volna.
 (Bekőlce, 1912.)

10.

Amerika, Afrika,
 Papucsba jár a liba,
 A liba, a liba,
 Papucsba jár a liba.
 Hármunk előtt gyalogút,
 Arra jár a gyolcsos tót,

Kiabál: Vegyenek,
 Gyolcsot, mást, egyebet,
 Mert a piszkos konyhára,
 Több kell mint a tisztára,
 Kicsapó, becsapó,
 Gyúszú, olló, mángorló,
 Arló, sarló, vasalló
 Reszelő, meszelő,
 Rántó kanál, serpenyő,
 Hát a kávépörkölő,
 Kis kanál, nagy kanál,
 Ragyog a konyha falán.
 (Mátraballa, 1912.)

Pi, pi, pi!
 Ugyan ki találta ki,
 Mi van a p... el alatt,
 Nem mosolyog, csak hallgat.
 Ha nem hiszed, nyulj oda,
 Bizonyosan kandula,
 Minden ember játéka.
 (Mátraballa, 1912.)

12.

Hatan vannak a mi ludaink,
 Három fehér, három fekete.
 Gunár, gunár, liba gunár
 Gunár a ketteje,
 Szabad a mezeje.
 (Mátraballa, 1912.)

A BÉKÁK ÍGY BESZÉLNEK:

Egyik: Mit varrsz, mit varrsz, mit varrsz?
Másik: Csizmat, mat, mat.
A harmadik: Paapucsot, paapucsot, paapucsot.
 Uraknak, nak, nak.
 Papoknak, nak, nak.
A negyedik: Urrak a papok, urrak a papok!
Az ötödik: Az se mindegyik.
Az öreg béka utoljára azt feleli:
 Szar, szar, szar!

(Balla, 1912.)

ÁLLATHIVOGATÓK

CSIGÁHOZ

Csiga-biga nyújtsd ki szarvacskádat,
Ha nem nyújtod, széttöröm a házad,
Sós kútba vetlek,
Onnan is kiveszlek,
Kerek alá teszlek,
Malomkövel lenyomtatlak,
Csiga-biga nyújtsd ki szarvacskádat.
(Bóta, 1912.)

2.

Csiga-biga gyere ki,
Ég a házad ideki,
Ha nem hiszed gyere ki,
Majd meglátod ideki.
(Balaton, 1912.)

HÉJJÁHOZ

1.

Héjja, héjja lakatos
Látom lábad ripatos,
Szöllőre csattogóra
Ángyomasszony ablakára.
Nyisd ki ángyom ablakod.
Szőr, szőr, libaszőr
Kicsiny a lány, majd megnő.
(Balaton, 1912.)

MÁS

Héjja, héjja Náczi,
Nem tudsz libát fogni!
Od'adom az anyját,
Sz...om a libáját.
(Balaton, 1912.)

Balatonon *kiolvasónak* mondják az alábbi változatát:

Héjja, héjja lakatos,
Látom lábad ripatos,
Csörlőre, csattogóra
Ángyom ablakára.

Hozzd ki lányom az ollót,
Nyírjuk, szabjuk a posztót,
Vigyük, a piacra.
Ha kérdik: mi az?
Szőr, szőr, libaszőr, 100 forint az ára.

Akire az utolsó szó jut, az lesz a „kullancs”, aki a szétfutó lányok
közül igyekszik egyet elfogni, mielőtt fát v. falat érintene.

Isten tehénkéje adjál nekem vajat, én meg adok tejet.
(Szűcs, Bekőce)

HÉJJÁHOZ

Héjja, héjja, lakatos,
Látom lábad ripatos,
Addig libát nem adok,
Míg a lábad nem mosod.

MÁSIK

Héjja, héjja, lakatos,
Otthon van-e most Lajos?
Otthon, otthon. Mit csinál?
Hason fekszik, úgy dudál.
(Bocs, 1912.)

MÁSIK

Héjja, héjja, lakatos,
Kilátom a kakasod
Addig libát nem adok
Míg csak el nem takarod.
(Balla, 1912.)

VARJÚHOZ

Varjú, varjú, vaslyukú,
Hun a kalács a lyukbú’?
Elvitted, elvitted,
Száradjon ki a begyed.
(Balla, 1912.)

MÁS

Káka varjú, kák,
Sárgarépat ás.
(Bekölce)

IMAKÖNYVBE

Bartha Sándor könyve
Ha eltalál veszni,
Kezéhez kell adni.
Ha pedig nem adják,
Kívánom: akasszák
Akasszák egy fára
A legszebb ágára.

(Omány, 1912.)

SÍRFELIRAT

Farkas Mihály míg élt,
Lovat csereberélt
Addig csereberélt
Míg egyszer egy herélt
Csikóm úgy megrúgta,
Hogy most itt van nyugta.

(Uppony, 1912.)

BIZTATÓ

Akármilyen szegény legyél,
Akár zabkenyeret egyél,
A bú nyomja, a gond bántson,
Ügyvéd, zsidó jól berántson,
E világon, ha mindent vesztel,
Egy jó asszony kiengesztel.

(Uppony, 1912.)

TRÉFÁS PÁRBESZÉD

— Hogy a kakas?
— Három garas
— Hát a tyúk?
— Az is úgy.
— Én a tyúkot nem adom,
Inkább körülszaladom.

(Bóta, 1912.)

KIOLVASÓ VERSEK

1.

Mikor „macskázni” akarnak:

Ötöm, bötöm, öt mázsára,
Szól a rigó rakoncára,
Cérnára, venyigére,
Zuzz ki madár a mezőre.
Zuzz ki, akaszd ki,
Hadd száradjon odaki.
Szóke komót, komódia,
Dória dob,
Szívia, kavia
Arany pitye, lotty.

Akire az utolsó szó jut, az lesz a macska s a többi, akik szanaszét futnak, elkezdí kergetni. (Uppony, 1912.)

2.

Egedem, begedem titkom Pál
Háj! patkóra tulipán,
Fényes szöggel szögelik,
Nádpálcával kongatik,
Kong, kong vaskemence kívül-belül
Hátruljába sül a kecske.
Aló, mars ki!

(Uppony)

3.

Egedem, begedem hajdú tánc,
Hajdúsógor mit kívánsz?
Nem kívánok egyebet,
Komámasszony megfogta
Két oldalról pofozta,
Ide-oda, amoda
Te vagy a jó cicuska.

(Balaton, Bóta)

4.

Egedem-begedem bőröm, bőröm
Bikk mázsárom kenderföldöm
Lövdöznék,
Izsmány
Fodormány¹
Egy süvegű boszorkány.
Ha én madárka lehetnék
Zöld füvecskét (v. arany szemet) szedegetnék
Vasba hánynám, vas mellé
Csirip-cserep vas pallé (r)
Fogj, fát!

(Bóta, 1912.)

5.

Egedem-begedem tükröske,
Hová való menyecske,
Szántóföldön ugrosik,
Eger lyukba bújdosik.

(Bóta, 1912.)

VÁLTOZATA

6.

Egedem-begedem kertecske,
Hová való menyecske,
Szántóföldön ugrosik
Egerlyukba bújdosik
Szíp, szab, szabó pap
Sep ki, dob ki, eredj ki.

(Bekölce, 1912.)

7.

Egedem-begedem kallantyú,
Nem vagyok én félnyakú,
Isten kovácsa vagyok,
Szent Pál lovát patkolom,
Fényes szöggel szögelem,
Vaspálcával kongatom,
Kong, kong Péter bácsi
Szedd ki, vedd ki, eredj ki.

(Balaton, 1912.)

1. Fodormenta.

8.

Kis utcába kisütött a nap
Beharangozott a pap,
Gyerünk pajtás szentegyházba,
Öltözzünk fel papruhába.
Inz, pinz,
Te vagy kint!

(Bekölce, 1912.)

9.

Egy-begy csobolyó,
Kecskerágó mogyoró,
Ez alatt a föld alatt
Ebbe bebe Benke
Búboska feneke,
Szil, szál leppentyű
Az orrodra vaskeztyű.

Akire az utolsó szótag jut, a körben állókat addig kergeti, míg valakit el nem fog.

(Mikófalva, 1912.)

10.

Cérnára, cinegére
Szuszkí madár a mezőre,
Szuzd ki, akaszd ki,
Hadd száradjon odaki,
Szóke kakas komédiás,
Aló, mars ki!

(Mikófalva, 1912.)

11.

Felment füge a fára,
Fészket rakott az ágra,
Egyet tojt, kettőt (3-at, e stb. 10-ig) tojt,

s akire az utolsó szótag jut, kergeti a többi, míg egyet el nem fog.

(Bocs, 1912.)

KATONADALOK

1.

Mikor engem visznek katonának,
Édesanyám a kapuban sirat.
Ne sirassál édes, kedves anyám,
Hazajövök elveszem a rózsám.

Hazajövök legény nem maradok,
Azt veszem el, akit én akarok,
Majd elveszem azt a barna kislányt.
Kivel eltöltöttem száz éjszakát.

(Parád, 1887.)

2.

Ferenc Jóska udvarába,
Hull a golyó mind egymásra,
Fejem fölött sok kard fordul,
Piros vérem földre csordul,
Földre csordul, patakot mos,
Kibe babám gyolcs-inget mos.

(Parád, 1888.)

3.

Én vagyok a császár katonája.
Én ülök a legszebb pej lovára,
Hajlós pálca van im' a kezembe,
Egy szép barna kislány az ölembe.

Tizenkettőt ütött már az óra,
Jerünk rózsám üljünk fel a lóra,
Búcsúzzunk el a szülői háztól
Csak az Isten választ el egymástól.

(Parád, 1888.)

4.

Erdő, erdő, de szép kerek erdő,
Felnőtt benne betyár tizenkettő,
Körülfogták a zsandárok
Sírnak benne a betyárok,
Csárdás kis angyalom,
De rossz híred hallom.

Eger felől jön egy üveghintó,
Benne ül a járás szolgabíró,
Besorozott katonának
Mégpedig Váza-bakának,
Csárdás kis angyalom
Fáj a szívem nagyon.

Miskolcz felől feljön három csillag,
Mind a három szabadságot mutat,
Szaladj csillag háromfelé,
De én ülök a rózsám mellé,
Csárdás kis angyalom,
Fáj a szívem nagyon.

(Parád, 1889.)

5.

Végigmentem a budai Lánchídon,
Piros pántlika csüngött a csákómról,
Az van írva a piros pántlikára,
Három évig leszek rózsám katona.

Végigmentem a parádi töltésen,
Elvesztettem fehérselyű kis késém,
Késém után meg az aranygyűrűmet,
Gyűrűm után a kedves szeretőmet.

Végigmenni a főutcán nem merek,
Mert azt hiszik, hogy szeretőt keresek,
Nem kell nekem az alvégi szerető,
Van már nekem Soroksárán¹ vagy kettő.

Tele van a temető árok vízzel,
Tele van a szívem keserűséggel,
De szeretném belőle kiönteni,
Azt a kislányt gyászba beborítani.

(Parád, 1889.)

¹ Parád egyik utcája.

6.

Édesanyám kendnek arra mi gondja,
Szombat este, hogy ne menjek sehova.
Nem hajtottam a jó anyám szavára,
Azért lettem Ferenc Jóska bakája.

Édesanyám mi van a kötőjébe,
Piros alma, adjon egyet belőle,
Úgyse soká eszem már az almáját,
Viselem a Ferenc Jóska ruháját.

Az éjszaka de szomorút álmodtam,
Ferenc Jóskát fehér ruhában láttam.
Gyerünk lányok, öltözzünk fel fehérbe,
Úgy menjünk a nagy kaszárnya elébe.
Rúgjuk be a nagy kaszárnya oldalát,
Eresszük ki a mostani regrutát.

(Parád, 1889.)

7.

Ablakomba három cserép muskátli,
Rászállott a sárga rigó csacsogni,
Hallod babám, mit csacsogott a rigó,
Katonának íratott a főbíró.

Kinek nincsen fehér slingelt kendője,
Nincs is annak szép barna szeretője.
Van én nékem fehér slingelt zsebkendőm,
Hej! de van is nékem egy szép szőke szeretőm
(Kisterenye, 1899.)

8.

A parádi bíró udvarába,
Lehullott a mályvának virágja,
Nem hullott az se vízbe, se sárba,
Csak a babám csárdás kalapjára.

Már én többet lefelé nem járok,
Mert azt mondják, hogy szeretőt tartok,
Rászokott a szemem az intésre,
Gyöngé karom az ölelgetésre.

Édesanyám fia voltam eddig,
De nem leszek három esztendeig,
Három év már nem olyan sok idő,
Elvár addig egy igaz szerető.

(Parád, 1893.)

9.

Haragszik rám a parádi bíró,
 Hogy nem vagyok katonának való,
 Bíró uram arról sem tehetek,
 Ha az Isten betyárnak teremtet.
 (Parád, 1893.)

10.

Jaj, be szépen muzsikálnak,
 Az erdőbe a betyárnak,
 Feketegyűrű- fa levél
 Jaj de szép a huszár legény.

Lobog a regiment zászló,
 Vigyázz huszár levet a ló,
 Lovam hátán acél patkó,
 A fejembe huszár-csákó.

Fényes kard az oldalamon,
 Karabély a bal vállamon,
 Sirathatsz már kis angyalom,
 El kell nekem masíroznom.

El kell nekem masírozni,
 A szeretőm itt kell hagyni,
 Itt kell hagyni, itt kell hagyni,
 Kiért kész volnék meghalni.

Lóger-karóm le van verve,
 Köpönyegem ráterítve,
 Köpönyegem a sátoron,
 Sirathatsz már kis angyalom.
 (Bocs, 1893.)

11.

Ki van az én slingolt gatyám vasalva,
 Nem vagyok én a legénynek az alja.
 Sem az alja, sem eleje nem vagyok,
 Azért hogy én Fegyverekre nem járok.

Megüzenem a szeretőm anyjának,
 Más szeretőt keressen a lányának,
 Mert már első októberben elmegyek.
 A kend lánya szeretője nem leszek.

Elrontották a miskolci cukorgyárt,
 Csináltattak a helyébe kaszárnját.
 Nézz föl babám a felső emeletre,
 De sok szegény magyar huszár búsan néz ki belőle.

Megüzentem a jó édesanyámnak,
Három párnát küldjön fejem aljának,
De ő nékem azt válaszolta vissza,
Göndör hajam legyen a fejem alja.

Megüzennem az én édesanyámnak,
Hogy több fiát ne nevelje huszárnak,
Mert a huszár nyárban kallóban ázik,
Télben pedig a kis rajcsúrnban ázik.

Megüzennem, hej, a bocsi bírónak,
Márvány kőből rakassa ki az utat,
Mert nagy a sár, ráfreccsen a lovamra,
A lovamról a kedves galambomra.

(Bocs, 1893.)

12.

Édesanyám sej, haj! ha katona nem volnék,
Éjjel, nappal ablakidon beszólnék,
De mivelhogy a császárt kell szolgálni,
Csárdás kis kalapom szögére kell akasztani.

Házam előtt sej, haj! folyik el a nagy Tisza,
Bárcsak nékem igaz szeretőt hozna,
Ajtóm előtt vetné ki a partjára,
Elvállalnám szerelem zálogába.

(Csehi, 1893.)

13.

Esik eső nagy sár van az úton,
Ez a kislány sírva mos a kúton,
Sírva panaszolja az anyjának,
Bevették a rózsám katonának.

Ne sírj, ne ríjj kedves édes lányom,
Maradt még a te számodra három,
Minek maradt, ha én nem szeretem,
Gyász lesz vele az egész életem.

(Csehi, 1893.)

14.

Ha csakugyan meg kell annak lenni,
Lőcse felé el kell masírozni,
Akkor se leszel te elfelejtve,
Rózsa leszel csákóm tetejébe.

Besoroztak engem katonának,
Pedig engem sok lányok sajnálnak,
A sok közül egy sír keservesen,
Zokogástól nem szólhat szívesen.

Ne sirassál csárdás kis angyalom,
Várd meg azt a harminchat hónapom,
Ezerkilencvenöt nap van benne
Ha megvárnád, igaz szíved lenne,
(Apátfalva, 1893.)

15.

A kassai nagy kaszárnya sárgára van befestve,
A belseje apátfalvi legendákkal van tele.
Minden szemre zsebkendő van takarva,
Ki babáját, ki rózsáját siratja.

Alj meg kislány, barna kislány, beszédem van tevéled,
Azt akarom megkérdezni, szeretsz-e még engemet?
Gondolsz-e még szavaidra, mit mondtál
Mikor reám forró csókot osztottál?
(Apátfalva, 1893.)

16.

Apátfalvi hatvanöles utca,
Kis pejlóvam szalad végig rajta,
Szaladj lovam, szaladj utoljára,
Majd elmegyünk nagy Németországba.

Kis pej lovam, kesely a négy lába,
Térdig állott a fekete sárba.
Szenvedj lovam, szenvedj a hazáért,
En is szenvedek egy szép kislányért.
(Apátfalva, 1893.)

17.

Bukovina végig-végig kavicsos,
Azon sétál az aradi főorvos,
Főorvos úr szépen kérem, ha lehet,
Ne sorozza be az én kedvesemet.

Bukovina híres város, kaszárnya,
Fogoly madár szállott az ablakára,
Fogoly madár azt énekli, dalolja:
Árva kislány, kinek nincsen babája.
(Apátfalva, 1893.)

18.

Szárnya, szárnya, szárnya a fecskének,
Jobb a lánynak, mint a menyecskének,
Mert a lánynak nincs semmire gondja,
De az aszonyt a sok bánat nyomja.

Szárnya, szárnya, szárnya a madárnak,
Fáj a szíve sok édesanyának,
Fáj a szíve sok édesanyának,
Mikor fiát vészik katonának.

Szárnya, szárnya, szárnya a verébnek,
Fáj a szíve sok szegény legénynek,
Fáj a szíve sok szegény legénynek,
Mikor bakancsát fűzik szegénynek.

Szárnya, szárnya, szárnya a libának,
Nincsen párja a magyar huszárnak
Híre is van, amerre csak járna,
Hogy nincs párja a magyar huszárnak.

Szárnya, szárnya, kaszárnya eleje,
Abban van a legénység eleje,
Abban van az én kedves galambom,
Ki-kinéz a kaszárnyaablakon.

(Apátfalva, 1893.)

19.

Lányok, lányok, ti ballai lányok,
Közületek csak egyet sajnálok,
Ha az az egy piros rózsá lenne,
Mindent csak a kalapomnál lenne.

Bíró, bíró, te ballai bíró,
Vágja ki a két szemed a holló,
Nem vétettem soha a kutyának,
Mégis besoroztál katonának.

(Balla, 1893.)

20.

Ez a kislány, barna kislány, korsót visz a karján,
Utána megy magyar huszár, piros pej paripán.
„Megállj kislány, barna kislány, adjál nekem vizet
Megítatom kis pej lovam, aztán megölelek.”
„Nem kell engem megölelni, nem vagyok én dáma
Én vagyok az édesanyám legkedvesebb lánya”.

(Balla, 1893.)

21.

Mikor engem katonának visznek,
 Az árokban még a víz is reszket,
 Siratnak engem a leányok,
 Fájl a szívem nem szólok hozzájuk.

Mikor engem az orvos vizitál,
 Göndör hajam kétfelé simítják,
 Göndör hajam nem hagyom levágni,
 Azzal fogom a császárt szolgálni.

Göndör hajam lehullott a földre,
 Rezes csákót tesznek a fejembe,
 Az van írva csákóm oldalára,
 Három év van még magának hátra.

(Apátfalva, 1893.)

22.

Nincsen csillag, mind lehullott a földre,
 Nincs szeretóm, mert a császár elvitte,
 Lesz még csillag, sűrű csillag az égen,
 Lesz szeretóm százezer a vidéken.

(Apátfalva, 1893.)

23.

Edelényből tűzér a szeretóm,
 Elvitte a zsebiből a kendóm,
 Csak a nevem rá ne volna varrva,
 Hogy eszibe hogy ne jutnék soha.

(Apátfalva, 1893.)

24.

Minek varrják nékem a jegyruhát,
 Ha a nevem katonának írják?
 Ha meglőnek jó lesz a sebemre,
 Ha meghalok eltemetnek benne.

Édesanyám olyan vizet adott,
 Akitől a szeretóm elhagyott,
 Bízok én még a jó Istenembe,
 Sejl! Lesz szeretóm vasárnap estére.

(Balla, 1893.)

25.

Bujdosik a disznó kilenc malacával,
Utána a kondás üres tarisznyával,
Fújja furulyáját, keserves nótáját,
Hogyha meglelhetné a kedves falkáját.

Verje meg az Isten a mészáros bárdját,
Hogy minek vágta el a kis borjú nyakát,
Mármost a kis borjú nem tud lábon járni,
A szegény bakának hátán kell hurcolni.

(Parád, 1899.)

26.

Istenem, Istenem, szerelmes Istenem,
Akkor lesz már nekem szép szabad életem,
Akkor lesz már nekem szép szabad életem,
Mikor a babámat kedvemre ölelem.

Akkor szép a baka, mikor masírozik,
Mikor minden csárda előtt káromkodik,
Verje meg az Isten sej, haj! Ferenc Jóskát
Mert nem csináltatott ráncos szárú csizmát.

Erdő, erdő, sej, haj! de szép kerek erdő,
Sárga rigó benne a kerülő,
Sárga rigó sej, haj! aranyos a tolla,
Eszteendőre megyek vizitációra.

(Parád, 1899.)

27.

Kicsi voltam, mikor én megszülettem,
Rózsa voltam, mikor katona lettem,
Rózsa voltam még Eger városába,
Hervadok a „rossztemplom”¹ kaszárnyába.

(Parád, 1899.)

28.

Jaj be szépen csörög a gözkocsi kereke,
Mikor a belseje rekrutával van tele,
Barna kislány kiáltja a fűtőnek
Mikor hozza vissza a kedves szeretőmet.

¹ A régi templom mellett — mely katonai ruha és fegyverraktárnak használtatik.

Szagos a rozmaring, földre hajlik az ága,
Csárdás kis kalapom hideg szél fujdogálja,
Fújjad szellő, úgyse soká fúvód már,
Mert a Ferenc Jóska katonája leszek már.
(Parád, 1899.)

29.

Rászállott a páva
Kaszárnya falára,
Friss vizet visz a szájába
Ujoncok számára.

Ujoncok, ujoncok,
De szennyesek vagytok,
A jóságos Isten tudja
Merre szabadultok.

A nőtincsi utca
Végig piros rózsá,
Szállj le huszár a lovadról
Szakíts egyet róla.

En már szakítottam,
El is hervasztottam,
A nőtincsi legények közt
Egyet választottam.

Hervadj babám, hervadj
En is elhervadok,
Ha te babám kiszabadulsz
En is meggyógyulok.
(Nőtincs)

30.

Édesanyám levelet írt katona fiának.
Jere haza kedves fiam halálomra várlak.
Édesanyám nem mehetek maga halálára,
Nem borulok koporsóra, csak a sírhalmára.

Édesanyám levelet írt katona fiának:
Jere haza kedves fiam utolsó órára
Ezredes úr azt mondja, hogy a fia nem megy haza,
A nagy váci kaszárnyában mostan verik vasra.
(Nőtincs, 1900)

31.

Októberben mennek el a legények,
Jaj! de nehezen búcsúznak el szegények,
Isten veletek, szervusz lányok, megyek már,
A szeretőm az a régi de sajnál.

Már ezután arra veszem az utat,
Amerre az a két fényes csillag mutat,
Két fényes csillag mutatja a hazámat,
Jaj! de régen nem láttam a babámat.

(Nőtincs, 1900.)

32.

Egy asszonynak három legény fia,
Három közül egy sem lett katona,
Szívesebben szolgálnám a császárt,
Ha egyformán sorolnák a regrutát.

(Apátfalva, 1893.)

33.

Húzzd rá cigány, szakadjon el a húrod.
Már én nékem három évig nem húzod,
Már én nékem a kapitány muzsikál,
Mikor rám vág a pálcával, gyöngö szívem, jaj, de fáj!

(Parád)

34.

Édesanyám hová lesz az édes tej,
Kivel engem katonának neveltél.
Hagytad volna azt inkább a lányodnak,
Mert a leányt nem viszik katonának.

Édesanyám ha kimegy a pincébe,
Szomorú levelet visz a kezébe,
Elejtette a szomorú levelet,
Rá van írva, hogy a babám nem szeret.

35.

Kapitány úr szervusz, alászolgája,
Megérkeztem már az auffirolásra,
Nincsen bennem semmi kivét-sej, haj! de-nyi való
Katonának arányos legény való.

Kapitány úr azt mondja a bakának:
Ejnye de szép babája van magának.
Bizony vitéz kapitány úr — sej, haj! — de van nékem
Nem is adnám a világ kincseért sem.

36.

Mikor engem katonának visznek,
Az árokban még a víz is reszket,
Az árokban sej, haj! a víz hadd reszkessen,
Csak engemet a galambom igazán szeressen.

Gyoles az ingem, lobogós az ujjá,
Nem libeg az, ha a szél nem fújja,
Ha a szél nem fújja, sej, haj! magam lobogtatom,
Szombat este rózsám véle betakarom,
(Sáta)

37.

Ha elmegyek a császárhoz szabadságot kérni,
Szabad-e én nékem a lányokhoz járni.
Szabad fiam, szabad első októberig,
Azután nem szabad harminchat hónapig.
(Uppony, 1912.)

38.

A bakának jól megy dolga,
Semmi sincs gondja,
Őrmester úr a parancsot
Még este kiadja,
Lénungot is kap a baka,
Hat vasat egy napra,
Vásárol a babájának,
Selyem kendőt rajta.
(Uppony, 1912.)

39.

Megkérdeztem egy kislánytól a héten,
Huszár sapka mit keres a kezében?
Látod pajtás huszár az én szeretóm,
Jaj! Istenem, Teremtóm,
Huszár az én szeretóm,
A sapkáját tegnap nálam feledte.

Hadnagy uram áldja meg a Teremtőm,
Küldje ki a bogárszemű szeretőm,
A sapkáját tegnap nálam felejté,
Göndör haja megázik
Isten engem megfázik
Az én kedves bogárszemű szeretőm.

(Uppony, 1912.)

40.

Ferenc Jóska bocskorba ment a bálba,
Mert nem lett kész sejj! a rózsás csizmája,
Kilenc kovács nem merte elvállalni,
Hogy ő nem tud rózsás patkót csinálni.

Ferenc Jóska szép szürke paripája,
Ágaskodva megyen az a csatába,
Ferenc Jóska letekint a földre,
Lova lába térdig úszik a vérbe.

(Uppony, 1912.)

41.

Átkozott légy Galicia határa,
Sok kis leány átkot kiált reája.
Átkozott légy Galicia örökre,
Csak a babám kijöhetne belőle.

(Bóta, 1912.)

42.

Ferenc Jóska ha felül a lovára,
Rátekint a nyolcbeli regrutákra,
— Úgy-e fiúk szép a katona élet?
— Csak az a baj, hogy nehéz a viselet.

(Bóta)

43.

Szomszédasszony mit üzen,
Szomszédasszony mit üzen a fiának,
Mert már engem elvisznek,
Mert már engem elvisznek katonának.

Kedves fiam nem tudok,
Kedves fiam nem tudok a jajszótól
Csak azt mondd őrizkedjen
Csak azt mondjad őrizkedjen a bajtól.

(Bóta, 1912.)

44.

Megszállották Bosznia határát,
Hogy elveszik a sok fehér házát,
Megállj, megállj kutya Szerbia,
Nem lesz a tiéd soha Bosznia
Mert a magyar nem enged,
Míg a vér az eget éri,
Akármennyit szenved.

(Bóta, 1912.)

45.

Víg Bekölczén azt tartják, hogy én katona vagyok,
Pedig az én kalapomnál piros pántlika ragyog.
Inkább szolgálom a császárt,
Ezredes úr, szabadság.
Bízd rám pajtás szeretődöt,
Hogy el ne szeresse más.

(Bekölce, 1912.)

46.

Boszniába megy a gőzös befelé,
Barna kislány megy az állomás felé,
Még messziről kiáltja a fűtőnek,
Hozza vissza a kedves szeretődmet.

Sej, haj! Szeretődöt visszahozni nem lehet,
Ha katona, töltsön ki három évet,
Ha katona, töltsön ki három évet,
Sej, haj! Hadd szolgáljon a császárnak eleget.

Boszniában van egy szomorú fűzfa,
Alatta egy bakahuszár meghalva,
Pajtásaim karddal ássuk a sírját
Sej, haj! Bosnyák lányok viszik a koporsóját.

Sej, haj! Bosnyák lányok öltözzetek fehérbe,
Vigyetek be a kaszárnya elébe,
Rúgjátok be a kaszárnya kapuját,
Sej, haj! Eresszétek be a nyolcbeli bakát.

(Bekölce, 1912.)

47.

Erdő mellett de magos a kaszárnya,
Abban szültek engemet a világra,
Nézd az erdőn, minden fának van ága,
Csak én magam egyedül vagyok árva.

(Bekölce, 1912.)

48.

Neki dőllöttem a búnak,
Mint az ökör a jászolynak,
Hajam őszült, fejem szédül,
Elmaradtam szeretőmtől.

Hallja-e kend édesanyám
Szedje össze ingem, gatyám,
Mert most megyek olyan útra,
Kiről sohse jövök vissza.

Édesanyám kis koromba,
Mért nem vettél a patakba,
Hogy ne nőttem volna nagyra,
Hogy ne lettem vón' katona.
(Mikófalva, 1912.)

49.

Ha még egyszer leszálok a nyeregből,
Búcsút veszek a kedves szeretőmtől,
Csókolj meg hát kedves rózsám ez útra,
Isten tudja, látsz-e többet vagy soha.

Jaj de szépen harangoznak hajnalban,
Felteszem a nyergem kis pej lovamra,
Két napi zab, széna fel van pakolva,
Kis pej lovam vígan táncol alatta.
(Mikófalva, 1912.)

50.

Végig mentem a temetőn,
Eszembe jut a szeretőm,
Hárman mennek sorjába,
Lassan fűrer utána,
Marsot ver a huszárnak
Réz sarkantyús csizmája.
(Mikófalva, 1912.)

51.

Darutollas kalapomon,
Piros pántlika lobog,
Azt beszélnek a faluba,
Hogy én katona vagyok.
Inkább szolgálom a császár ezredét se!
Hidd pajtás,
Bízzad rám a szeretődöt, hogy el ne szeresse más.
(Mátraballa, 1912.)

52.

Halljátok-e ti leleszi híres cigánylegények,
Húzzátok el azt a nótát: Lányok Isten veletek.
Mert már engem besorozott
Három évre a császár,
Hadd mulassam ki magamat
A babámmal igazán.

(Mátraballa, 1912.)

53.

Megy a gőzös a nyolc órás lefelé,
Barna kislány áll a gőzös elején,
Nyújtsd ki babám, kedves kis angyalom, jobb karodat,
Ölelj meg,
Hogy az orvos, az a betyár orvos, ne vizitálhasson.

(Mátraballa, 1912.)

SZERELMI DALOK

1.

Sej, haj! Sárgarépát nem jó sokat ültetni,
Özvegyasszony lányát nem jó szeretni,
Mert az anyja legényt akar szeretni
Sej, haj! A lányának de sokat kell szenvedni.

Sej, haj! Kavicsos az édesanyám udvara,
Lassan menjünk édes rózsám, be rajta,
Megpendül a réz-sarkantyúd cifra tarajja
Sej, haj! Ebren alszik édesanyám, meghallja.
(Parád, 1887)

2.

Barna kislány de rossz nyomba tapodtál,
Mikor te a patikába indultál.
„Patikáros orvosságot pénzemre
Hadd ölöm a rózsám szívét örökre.”

„Barna kislány minek az az orvosság,
Minek néked az a gyász magánosság?
Én is azért választottam szeretőt,
Mert meguntam a magányos esztendőt.”
(Parád, 1887)

3.

Végigmentem a parádi nagy utcán,
Nem hallottam egyebet egy jajszónál,
Egyik kislány azt mondj' a másikának
Volt szeretőm elvitték katonának.

De nem tudja, hogy ki viseli a gondját,
Édesanya felneveli a fiát,
Szárnya alól kiereszti, nem tudja,
Hol szívja meg a fekete föld gyomra.
(Parád, 1887)

4.

Barna legyén hová hajtod az ökröd,
 Talán bizony rózsás kertembe kötöd?
 Oda bizony barna legény nem kötöd,
 Rozmaringom gyöngé ágát letöröd.
 — Ha letöröm, megfizetem az árát,
 Mégis járok szőke kislány tehozzád.

(Parád, 1887)

5.

Ez a kislány, ha bemegy a templomba,
 Legelő is keresztet vet magára,
 Három legény azt beszéli a karba,¹
 Ki babája ez a lány, ki rózsája ez a kislány, de barna.

Nincs édesebb a hevesi szőlőnél,
 Nincs kényesebb a parádi legénynél,
 Hármásával hordja a horgolt kendőt,
 Mégse talál nálamnál,
 Mégse talál nálamnál szebb szeretőt.

Ma van péntek, holnap szombat, vasárnap,
 Bécsi szappan kell a parádi lánynak,
 Ha megmosdik bécsi szappan habjával,
 Majd megöli a legényt,
 Majd megöli a legényt a szagjával.

Ma van péntek, holnap szombat, vasárnap,
 No ti lányok seperjétek a házat,
 Seperjétek, súroljátok simára,
 Jön a babám viola,
 Ön a babám, csikorog a csizmája.

(Parád, 1887)

6.

Koreszmárosné kiáll a kis kapuba,
 Arra mennek a legények dalólva,
 — Jertek fiúk, itt a jó bor, igyatok
 Lányom is van, reggelig mulassatok.

Gyűrű, gyűrű, ezüst gyűrű, karika,
 Nem kell nekem a kendő lánya, mert csalfa,
 Mer én nekem dologra kell az asszony,
 Ne vasaljon én rám szerdán, szombaton.

(Parád, 1887)

7.

Mátra alján kinyílt az ibolya.
 Ez a kislány, szőke kislány szedi aztat csokorba,
 Szőke kislány adjál nékem egy csokrot,
 Nem kívánom tőled ingyen, adok érte száz csókot.

Szőke kislány, szőke kislány ki-kiáll a kapuba,
 Lesi, várja a babáját, de nem jön az, hiába.
 Ne várd, ne várd, úgysem jön az már máma,
 Elütötte a tíz órát, zárkózz be a szobába.

Mátratótón, Mátratótón megérett a szamóca,
 Valamennyi szőke, barna parádi lány mind csalfa,
 Esküdjözik a legénynek szemébe,
 Tolmácsolom barna legény, ne állj velük beszédbe.
 (Parád, 1887)

8.

Nincsen kedvem, nincsen
 Mert szeretőm nincsen.
 Ha szeretőm volna,
 Kedvem is úgy volna.

Édesanyám voltál,
 Mért nem tanítottál,
 Gyöngé fának ága voltam
 Mért nem hajlítottál.

(Parád, 1887)

9.

Ha bemegyek a parádi csárdába
 Leülök a cseresznyefa lócára,
 Korcsmárosné dalolja el azt a jót,
 Nem minden lány érdemli a koszorút.

Korcsmárosné kincsem, ángyom, galambom
 Adja ki a szűrömet az ablakon,
 Adja ki a darutollas kalapom,
 Hadd ölelem meg a kedves galambom.

Korcsmárosné kincsem, ángyom, galambom,
 Adja ki a szűrömet az ablakon,
 Adja ki a göndörszőrű subámat,
 Hadd takarom be a kedves rózsámat.

Korcsmárosné kincsem, ángyom, galambom,
 Adja ki a csizmámat az ablakon,
 Adja ki a ráncosszárú csizmámat,
 Hadd keressem fel a kedves babámat.

(Parád, 1887)

10.

A Tiszának mind a négy szöge bádog,
Közepibe fehér hattyú leszállott,
Két szárnyával széjjel csapta a habot,
Volt szeretóm, volt szeretóm, igaz útra bocsájtott.

Márványkőből van a Tisza feneke,
Gyöngé vagyok babám a szerelemre,
Gyöngeségem nem akarom rongálni,
Szép a babám, jó a babám, hogy' kell tőle megválni.

Ha elindult az a gőzös, hadd menjen,
En utánam senki se keseregjen.
Aki pedig én utánam kesereg,
Az áldja meg, az áldja meg, aki engem teremtet.

Béres legény megrakja a szekeret,
Közepiből, tetejiből szólítja az ökröket:
Cselő, Csákó! Cselő, Kulcsos! Hajsza Virág!
A tanyától, a faluig, a babámig meg ne állj!

Hársfából van a babám nyoszolyája,
Hozzáfekszek, hajlik mind a négy lába,
Told be babám nyoszolyádat a falig,
Itt maradok, itt maradok kivilágos hajnalig.
(Bodony, 1888)

11.

Szép a pávának a tolla, aranyos,
De még szebb a kan darué, mert habos,
Kan darunak sarkát veri a tolla,
Arva kislány, kinek nincsen babája.

Kinek nincsen szeretője, babája,
Menjen ki a zöld erdőbe bújába,
Irja fel a rezgő nyárfalevéltre,
Nincsen neki babája, szeretője.
(Bodony, 1888)

12.

Juhászlegény akart hozzám járni,
Kalitkába akart engem zárni,
Nem vagyok én gilice madárka,
Hogy ő engem kalitkába zárna.
(Bodony, 1888)

13.

Sárga csikó, sárga csengő rajta,
 Én vagyok az egri tömlőc rabja.
 Egri tömlőc, jaj de deres annak a fala,
 Kibe nem aludtam száz éjszaka.

Sárgarigó felszállott a fára,
 Búsul szegény, elhagyta a párja,
 Engemet is elhagyott hej! az a csapodár,
 Árva vagyok, mint a rigómadár.

Sárgarigó ne szállj fel a fára,
 Szállj inkább a rózsám ablakára,
 Írok neki olyan szomorú, bús levelet,
 Verje meg az Isten, ha már nem szeret.
 (Parád, 1888)

14.

Jut eszedbe, jut eszedbe, barna fiú mit mondtál,
 Mikor engem a kapuba karodba szorítottál,
 Azt mondtad, hogy majd elveszel,
 Ha elszántol, ha elvetel,
 Csárdás betyár megcsaltál.

Elszántottál, elvetettél, nem vettél el engemet,
 Verjen meg a mindenható három Isten tégedet.
 Elszántottál, elvetettél,
 Engem itthon felejtettél,
 Csárdás betyár megcsaltál.

Eső helyett harmat esik, kis angyalom megázol,
 Jere ide szűröm alá, betakarlak, megázol,
 Nem ver engem meg az eső,
 Téged ver meg a Teremtő,
 Amért ilyen álnok vagy.

Én te érted álnok betyár megvettem az anyámat,
 Mert tégedet tartottalak legkedvesebb rózsámnak,
 De már látom, hogy megcsaltál
 Nem igaz szerető voltál,
 Kaszáljon le a halál.

(Parád, 1888)

15.

Felszántatom az egri nagy főutcát,
Vetek bele piros pünkösdi rózsát,
Magamat is belevetem virágnak,
Majd leszakaszt valaki még magának.

Felszántatom az egri nagy főutcát,
Vetek bele piros pünkösdi rózsát,
Minden legény szakajjon le egy kettőt,
Tanálok még víg Egerbe szeretőt.

Felszántatom az egri nagy temetőt,
Vetek bele a lovamnak legelőt,
Vékony szénát, vastag zabot teremjen,
Minden anya barna kislányt neveljen.
(Parád, 1889)

16.

Sej! Nincs nagyobb hegy az aradi nagy hegynél,
Sej! Nincs édesebb a babám szerelminél.
Ezt a hegyet kosárral is elhordom,
Sej! Csak a tied legyek édes galambom.
(Parád, 1889)

17.

Ha bemegy a házba
Leül a padkára,
Lehajtja bús fejét,
Lehajtja bús fejét,
Babája vállára.

Kiment külső országba,
Nékem is azt írja,
Nékem is azt írja
Menjek én utánna.

Hulljatok levelek,
Rejtsetek el engem,
Mert az én szeretőm
Az én régi szeretőm
Mást szeret, nem engem.

Nem megyek utánna
Ki külső országba,
Inkább én gyászolom
Három évig gyászolom
Fekete ruhába.

Délig feketébe,
Délután fehérbe,
Cugos cipellőbe,
Fodros főkötőbe,
Csicsóné kendőbe.¹

1. Piros, virágos kendő.

18.

A parádi kisleányok
Sárga recece!
Mind templom előtt állnak
Sárga recece!
Szidják, átkozzák a papot,
Mért szegett rövid farsangot
Ihajla, de tyuhajla!
Sárga recece
Barna menyecske.

Jaj Istenem de gyöngy élet
Sárga recece!
Aki kovács legényt szeret
Sárga recece!
Ha leesik a patkója
Felszegezi a rózsája
Ihajla, de tyuhajla!
Sárga recece
Barna menyecske.

(Parád, 1889)

19.

Hej, ha én aztat
Hej, ha én aztat tudhatnám,
Szebbet, jobbat választottál nálamnál,
Itt a Zagyva házam előtt folydogál,
Mindjárt, mindjárt, mindjárt beleugranál.

Hej! devecseri
Hej! devecseri halastól²
Benne vagyok, beleestem lovastól,
Hát most engem, hát most engem ki húz ki?
Szőke, szőke, szőke babám az húz ki.

(Kisterenye, 1893)

20.

Három icce köménymag
Édes rózsám kié vagy?
Nem vagyok én egyebé,
Csak a régi rózsámé.
Elmennék én tehozzád,
De megtudja a világ,
Hogy a világ ne tudja
Eljárok, de titokba.

(Kisterenye, 1893)

2. A palóc a tavat „től”-nak mondja.

21.

Tisza partján van egy kis ház berekbe,
 Abba sétál piros, barna menyecske,
 Lennék én ott patikáros,
 Ha megengedné a város,
 De a város nem engedi,
 Az érseknek bejelenti. — Igaz a'!
 (Parád, 1893)

22.

A parádi csárda előtt lámpa ég,
 Valamennyi szép leány van, mind rám néz,
 Én bemegyek, bekötöm a lovamat,
 Még az éjjel kimulatom magamat.

A parádi csárda előtt száz juh van,
 Közepibe a sok csengős bárány van,
 Kiválasztok ötven-hatvan darabot,
 Jertek lányok, tik is boldoguljatok.
 (Parád, 1893)

23.

Jaj de füstöl a hatvani cukorgyár,
 Verje meg az Isten, aki odajár,
 Verje meg a bennevaló urakat,
 De még jobban a hatvani lányokat.

Hideg sincsen, mégis befagyott a tó,
 Szeretöm nincs, mégis rólam van a szó,
 Hátha még én szeretőt is tartanék,
 Egész világ rólam tenné a törvényt.
 (Parád, 1893)

24.

Már minálunk az jött a szokásba,
 Nem táncolnak az alacsony házba,
 Alacsony a mestergerendája,
 Letörik a rózsám bokrétája.

Már minálunk sok az úriasszony,
 Kinek fehér főkötője vagyon,
 Az urának csepüből gatyája,
 Nem illik a gombos nyoszolyára.
 (Parád, 1893)

25.

Száz csillag van az égen,
Száz szeretőm van nekem,
A száz közül egy igaz,
Azt sem tudom melyik az.
(Parád, 1893)

26.

Csetlik-botlik az ember,
Az kit az kezi megver,
Néha úgy szól, mint a pap,
Oszteg memmeg másba kap.
Eszem adta!¹

Vigyázz Beránk magadra,
Fel ne önts a garatra,
Ha leesel lábadról,
Becsületed elpatkol.
Eszem adta!

Pegy' — ha nagyanyó duruzsol,
Mondszi Beránk, hogy alszol,
Ha pegy' mondja: kelj föl már,
Álmodd ki, hogy jó lesz már.
Eszem adta!
(Bocs, 1893)

27.

Szép tolla van a fekete rigónak,
Nagy híre van hej! a bocsi bírónak,
Bíró uram csak azt mondja: jó estét,
Setétbe is meglátni a menyecskét.

Nem vagyok szép, csak a szemem fekete,
Nem vagyok én az erdőbe remete,
Se remete, se zöld fának levele,
Engem szeress piros-barna menyecske.

Megismered, kinek gyász a babája,
Felöltözik fekete gyászruhába.
Felöltözik fekete gyászruhába,
Úgy megyen el babájával a bálba.

1. Bíró József, bocsi kántortanító közlése után, akinek állítása szerint e dal még az 1840-es évekből való

Jaj de bajos fekete gyászt viselni,
Éles késem rabi kenyérbe vágni,
Éles késem rabi kenyérbe vágom,
Érted babám, ha meghalok se bánom.

Piros alma kikarúl az utcára,
Barna kislány hajladozik utána,
Piros alma, édes alma csutkája,
Még édesebb a babám pici szája.
(Bocs, 1893)

28.

Nem szeretem az időnek járást,
Fekete selyem kendőmnek állását,
Még a szél is csak azt fújja alája,
Kis angyalom, csókolj meg utoljára.
(Bocs, 1893)

29.

Tulsó soron esik az esső,
Ne menj arra régi szerető,
Mert sáros lesz piros kis csizmád,
Megszid érte az édesanyád.

Tulsó soron esik a dara,
Ne menj arra bacso számara,
Mert sáros lesz a te taligád,
Megszid érte a bacso gazdád.
(Csehi, 1893)

30.

Három pengőt kerestem,
Gombos nyoszolyát vettem,
de csuhajla!
Én fekszek a szélire,
Babám a közepibe
de csuhajla!

Három hordó borom van,
Mind a három csapon van
de csuhajla!
Én fekszek a csap alá,
Babám a subám alá
de csuhajla!

Három bokor saláta
Három kislány kapálta
de csuhajla!

Nem kell nékem saláta,
Csak az, aki kapálta
de csuhajla!

Nincs szebb állat, mint a ló
Nem kell annak viganó
de csuhajla!

Viganója a nyereg,
Úgy ugrik rá a gyerek
de csuhajla!

Nincs szebb madár, mint a lúd
Nem kell annak gyalogút
de csuhajla!
Gyalogútja a patak
Kibe babám mosogat
de csuhajla!
(Csehi, 1893)

31.

Apátfalvi utcába
Legény áll a kapuba
de tyuhajla!
Sárga cukrot ropogtat
Engem avval csalogat
de tyuhajla!

Nincs cudarabb, mint a lúd
Másnak gyűjti a tollut
de tyuhajla!
Maga meztelen marad,
Úgy dudugorog, majd megfagy
de tyuhajla!
(Apátfalva, 1893)

32.

A magyar lány akkor szomorkodik,
Mikor már a hasa domborodik,
Akkor jut a szerelem eszébe,
Mikor sír a gyerek az ölébe'.
(Csehi, 1893)

33.

Rozmaringnak olyan a szokása,
Télbe-nyárba zöld a fakadása,
Hajlik, hajlik, újra kisarjadzik,
Hej! Van egy babám, rólam gondolkozik.
(Apátfalva, 1893)

34.

Nincsen nékem olyan Budavára,
Mint a kis angyalom szeme, szája,
Mert a Budavára a királyé,
De a kedves rózsám csak magamé.

Új a csizmám, debrecenyi nyalka,
Debrecenyi sarkantyú van rajta,
Összeverem sarkantyúm taréjját
Megölelem a rózsám derekát.
(Apátfalva, 1893)

35.

Kis pej lovam nem szereti a zabot,
Mert tavaszkor a zöld árpára kapott,
Jobb is annak a zöld árpa, mint a zab,
Kis angyalom,
Kedves babám, csak teérted vagyok rab.
(Apátfalva, 1893)

36.

Már én többet éjszaka nem járok
Mert megfognak engem a zsandárok,
Letesznek a tömlőc fenekére,
Ugyan babám, jutok-e eszedbe?
Jutok, jutok egyszer esztendőbe
Akkor is, ha más juttat eszedbe.
(Apátfalva, 1893)

37.

Apátfalván végigsütött a nap,
Valamennyi rózsza mind elhervadt,
Kalapomhoz szúrom a göréjét,
Úgy gyászolom ezt a barna kislányt.
(Apátfalva, 1893)

38.

Budapesten csináltattam vas ekém,
Nem szántasz már többet rajta az idén,
Se nem szántol, se nem vetel a nyáron
Apátfalvi híres kerek határon.

Eger felől jön egy terhes borulás,
Jeges esső lesz még abból majd meglásd
Jeges esső veri csárdás kalapom,
Más öleli, csókolja a galambom.

(Apátfalva, 1893)

39.

Mikófalvi kipallérozott menyecske,
Azt se tudja ki volt nála az este,
Gyertyavilág ablakába,
Boka gyerek az ágyába.

Ricaca!

Megismeri, aki csalfa ricaca,
Mert a füle ki van fúrva ricaca,
Lóg a csecse, reng a f...a,
Fel van a haja csavarva

Ricaca!

(Apátfalva, 1893)

40.

Szeretném a feleségem megverni,
Olyan szépen ha nem tudna ölelni,
De a karja, gyöngé karja liliom
Ugy átölel, hogy megverni nem tudom.

(Apátfalva, 1893)

41.

Elmegyek Szilvásra,
Nem maradok e tájon,
Hogy a szívem a barnára ne fájjon,
Mert a barna álnokszívű, csapodár,
Szőkét szeretek,
Mert a barna megcsalt már.

(Apátfalva, 1893)

42.

Ha felülök a gőzös tetejére,
 Isten tudja, hol szállok ki — de belőle,
 Írok vissza de ilyen-olyan — de — cédulát
 Sír az a föld, ahol azt elolvassák.

Mi dolog az, hogy a Tisza befagyott,
 Mi dolog az, hogy a rózsám — de — elhagyott
 Szokása a Tiszának — de — a befagyás,
 A legénynek a szerető elhagyás.

Mi dolog az, hogy a Tisza kicsapott
 Mind elvitte a ballai — de — lányokat,
 Minden legény kifogta — de — a magáét.
 Csak az enyémet vitte el az árvíz.

(Balla, 1893)

43.

Sűrű csillag, jaj de régen utazol,
 Nem láttad-e az én rózsám valahol,
 Vagy az úton, vagy az útnak szélébe,
 Vagy a kerek erdőnek közepibe?
 Láttam biz' én kerek erdő szélébe
 Piros málnát szedett a kötőjibe.

Véletlenül feltekintek az égre,
 Nincsen csillag, mind lehullott a földre,
 Lehullott a reménységem csillaga
 Hogy is lennék már én boldog valaha.
 Boldog már én csakis akkor lehetek,
 Ha a császár katonája nem leszek.

(Balla, 1893)

44.

Korcsmárosné ejnye, ejnye, ejnye!
 De szennyes a kötője eleje,
 Mossa ki a kötője elejét, az elejét
 Úgy várja a sör-ivó vendégét.

Korcsmárosné hozzon egy liter bort,
 Hadd mossa le a torkomról a port,
 Másikat is, hogyha parancsolom, parancsolom
 Cifra szűrőm zálogba itt hagyom.

Hogyha ki nem váltom holnap délre,
 Akassza a csárda elejére,
 Akassza a csárda elejére, tetejére
 Annak adja, ki többet ad érte.

(Balla, 1893)

45.

Nincsen annak semmi baja
 Kinek a rózsája barna
 Leveles a rózsá lehajlott
 Aki szeretőm volt elhagyott.
 Hát az enyém csak egy szőke
 Mégis majd meghalok érte
 Leveles a rózsá lehajlott stb.
 Mert a barna hitegető
 De a szőke hű szerető
 Leveles a rózsá lehajlott stb.
 Ha elhagyott, éljen maga,
 Mint a barátok számára.
 Leveles a rózsá lehajlott stb.
 (Balla, 1893)

46.

Lányok, lányok rólam tanuljatok,
 A legénynek csókot ne adjatok,
 Mert a csókot nem adják hiába,
 Könnyem csordul a bölcső gombjára.
 (Balla, 1893)

47.

Kitették a selyem kendőt lebegni,
 Este mennek Boza Erzsut kéretni,
 Ejnye Erzsú neked a jó, nem nekem,
 Téged vesz el Kumus Jancsi, nem engem.
 Kumus Jancsi jól megcsinálna a komrát,
 El ne lopják a diósín nyoszolyát,
 Ellopják a cifra szélű fejelet,
 Mire hajtod Kumus Jancsi a fejed.
 (Csehi, 1893)

48.

Nem idevaló születei vagyok én,
 Messze földről vándoroltam ide én,
 Így jár, aki messze földről vándorol,
 Nincs babája, ki vállára boruljon.
 (Balla, 1893)

49.

Barna kislány megy az Isten házába,
 Selyem szoknya vágódik a sarkába,
 A legények azt beszélik a karba,
 Ki babája ez a kislány, de barna.

Sárgavirág, ha leszakítanálak,
Mit mondanál rózsám, ha elhagynálak,
Mit mondanék, ha így hozta az idő.
Sohse voltál igaz szívű szerető.

(Balla, 1893)

50.

Özvegyasszonynak egy lánya olyan nagyon szomorú,
Bánatrózsából van fonva fejére a koszorú,
Két orcája olyan, mint a lilium,
Nagy betűvel van ráírva a szívbeli fájdalom.

Húzd el nekem azt a nótát, mert én bánatos vagyok,
A bekölci, a bekölci bíró fia én vagyok,
En nálamnál szolga legény boldogabb,
A világon csak én vagyok a legboldogtalanabb.

Mikor jöttem, mikor mentem a pesti gyakorlatro'
Kis pej lovam négy lábáról mind lehullott a patkó,
Nyisd ki kovács leveles kis kapudat,
Vasald meg a, vasald meg a kesely lábú lovamat.

Haragszik én, haragszik én rám a szeretőm anyja,
Hogy a fia, hogy a fia petrezselyem, nem zsálya,
Minden ága rozsmaringot nyílana,
Mégse, mégse, mégse kellene az ő fia.

(Bekölce, 1893)

51.

Goróf uram, kérem legyék szíves,
Engedje meg, hogy legyünk mink egyes,
Hallod pajtás, mit károg az holló,
Kovács József lett a szolgabíró.

(Sirok, 1894)

52.

Ferenc József mezítláb ment a bálba,
Mert nem volt kész aranypatkós csizmája,
Kilenc kovács nem akarta vállalni,
Mert nem tudott aranypatkót csinálni.

(Sirok, 1894)

53.

Kis kertembe (de) kis kertembe három bokor kakukfű,
Gazda legény (de) gazda legény a szeretőm, az a hű,
Gazda legény (de) három, négy is kerülget,
Gazdaságért (de) gazdaságért nem adom a húséget.

Kis pejlovam (de) kis pejlovam nyomát elmosta a víz,
Már én hozzám (de) már én hozzám kis angyalom ne is bízz',
Ha bízol is, nem ér az már semmit se,
Már én többet (de) már én többet nem szeretek senkit se.

Ablakimba (de) ablakimba kerek mályva cserépbe,
Arra ment a (de) arra ment a csendőr káplár, letépte,
Csendőr káplár add vissza a mályvát,
Hadd öleljem (de) hadd csókoljam meg a kedves rózsámat.
(Apátfalva, 1893)

54.

Házam előtt topolyafa nem látszik,
Minden éjjel háromszor kivirágzik,
Olyan alma terem rajta homorú,
Édes rózsám, mért vagy olyan szomorú?

Házam előtt topolyafa, de magos,
Tetejébe sárgarigó turbékol,
Sárgarigó mindig csak azt énekli,
Jaj de boldog, aki egymást szereti.
(Terpes, 1894)

55.

A terpesi csárda zsindelyes,
Benne van a rózsám, mindenes
Minden a kezére van adva,
Csak én vagyok tőle elzárva.
(Terpes, 1894)

56.

Kis Terpesen végigmenni nem merek,
Mert azt mondják, fekete gyászt viselek,
Gyász már nékem még a slingolt kendőm is,
Mert elhagyott engem a szeretőm is.

Kis kertembe rozmaringot ültettem,
Este, reggel hideg vízzel öntöttem,
Megártott a, megártott a tövének,
Mind bolond lány, aki hisz a legénynek.
(Terpes, 1894)

57.

A terpesi berekbe, a terpesi berekbe,
de berekbe,
Ültem fekete selyem, ültem fekete selyem
nyeregbe,

Leszakadt a lekötőm,
Elhagyott a szeretőm,
Leszakadt a lekötőm,
Elhagyott a piros-barna szeretőm.
(Terpes, 1894)

58.

Erdő mellett de magos,
Erdő mellett de magos a kaszárnya,
Csak én magam egyedül,
Csak én magam egyedül vagyok árva.
Zöld erdőbe madárnak is van párja,
Csak én magam egyedül,
Csak én magam egyedül vagyok árva.
(Terpes, 1894)

59.

A terpesi hegy alatt
Slingolt kendőm elmaradt,
Otthon van még a selyem,
Sej! Abba van a szerelem.

A terpesi nagy lányok,
Fát loptak a betyárok,
Nem jól vitték az ölfát,
S a legények meglátták.

A terpesi legények
Hej! Ludat loptak szegények,
Nem jól fogták a nyakát
Sej! Elkiáltotta magát.

A terpesi híd alatt
Sej! Nyárson sütik a halat,
Cintányérra rárakják,
Sej! A legényeknek adják.
(Terpes, 1894)

60.

Piros alma leesett a sárba,
Ki felveszi, nem veszi hiába,
En felvettem, kimostam a sártól,
Mégis elmaradtam a rózsámtól.

Ha kimegyek a kertbe gyomlálni,
Odajön egy kis madár vigyázni,
Szárnya alól kiejt egy levelet,
Rá van írva, a rózsám nem szeret.

Minek nekem szombat estét várni,
Nem jön engem senki vigasztalni,
Vigasztalom magam, ahogy lehet,
Fekete gyász borítja szívemet.
(Terpes, 1891)

61.

Eger felől tornyosodik a felhő,
Szaladj kislány, mert megver a nagy esső,
Nem szaladok, úgys tudom megázok,
Míg egy barna, míg egy szőke szeretőre találok.
(Terpes, 1894)

62.

Amott jön egy legény,
De szomorú szegény,
Láttam szája járásáról
Szállást keres szegény.

Adjunk neki szállást,
A lovának állást,
Vékony karcsú derekának
Agyban való nyugvást.
(Szék, 1894)

63.¹

Elment rózsám az erdőre
Tölgyfát rakott szekérére,
Fogj' az ökröt járom után,
Jár a leány legény után.
(Parád, 1893)

64.²

Pesten jártam iskolába,
Térdig jártam a rózsába
Kukk, kukuk, kukuk.
Lehajlottam, szakasztottam,
Kedves rózsámnak od'adtam
Kukk stb.
Szarkát láttam egy száraz fán,
Gyöngykaláris volt a nyakán,
Kukk stb.

1. Kivésné Becskereki Rózsi parádi öregasszony szerint 50 évvel azelőtt dalolták.
2. Lásd előző lábjegyzetet.

Már minálunk így köszönnék:
 Adjon Isten engem kendnek
 Kukk stb.
 Pest elején egy kertecske,
 Benne sétál egy menyecske
 Kukk stb.
 Olyan piros az orcája,
 Mint a karmasin csizmája
 Kukk stb.
 Nem rúg, nem döf, mint a kecske
 Megcsókolom minden este
 Kukk, kukuk, kukuk.
 (Parád, 1893)

65.

Alföldi magyar kalapom,
 Virág nélkül kell hordanom,
 Pedig volna, aki kötne,
 Aki vélem beszélhetne.
 (Parád, 1893)

66.

Este jár a csendőr a faluba,
 Megfogja a legényt a kapuba,
 Csendőr uram, eressze a karom,
 Hadd ölelem a kedves galambom.

 Ezt a kislányt nem az anyja szülte
 Diófának ágai termette,
 Diófának hajlik minden ága,
 Szép a babám, Parádon nincs párja.
 (Parád, 1899)

67.

Édesanyám, nem tudok elaludni,
 Házam előtt legényt hallok dobogni,
 Édesanyám, eresszen ki hozzája,
 Fáj a szívem, majd meghasad utánna.

 Édes lányom, ráérsz még te kimenni,
 Ráérsz még te a legénnyel beszélni,
 Tudom anyám, tudom, hogy még ráérek,
 Azt is tudom, hogy nem sokáig élek.
 (Parád, 1899)

68.

Tizenhárom küllő van a kerékbe,
Ez a kislány válogat a legénybe,
Válogathat, mert van módja igazán,
Tizenhárom legény jár egy lány után.

Három piros alma van a zsebembe,
Ez a kislány nem ereszt be estére,
Ha nem ereszt, berúgom az ajtaját,
Megölelem vékony karcsú derekát.

Árva vagyok, hej! de igazi árva,
Ki vagyok a babám szívéből zárva,
Ha megegyszer a szívéből kitagad,
Magas az ég, csillagostúl rámszakad.

(Parád, 1899)

69.

Parád felett felsütött a holdvilág,
Az én rózsám abba fészüli magát,
Nem kell néki éjjeli gyertyavilág,
Mégis göndörre fészüli a haját.

(Parád, 1899)

70.

Úgy elmegyek, hírt sem hallasz felőlem,
Párja vesztett kis madár lesz belőlem,
Felszállok a zöld erdőbe zokogva,
Ott sírok egy kék nefelejcs bokorba.

Verd meg Isten a Klein Miska tanyáját,
Ehen, szomjan sanyargatja summását,
Fája sincsen, szalmával kell tüzelni,
Jó vízért is Fegyvernekre kell menni.

Ez a kislány, ha bemegy a templomba,
Fehér alsó kívágódik alóla,
Aranyozott imakönyv a kezébe,
Tündérország mennyországos szemébe

(Parád, 1899)

71.

Hajdú megye debreczeni nagy erdő,
Vérrel van ott becsepegve a mező,
Sír a szellő, zokog a szél szüntelen,
Látod babám, mire visz a szerelem.

Barna kislány mikor megy a templomba,
Fehér alsó kivágódik alóla,
Magyar baka köszönözget a karba,
Ki babája ez a kislány, de csalfa.
(Parád, 1899)

72.

Az ökör a földet nem magának szántja,
Az ember a lányát nem magának tartja,
Felneveli másnak,
Más ember fiának,
Más ember fiának,
Lába kapcájának.

(Parád, 1899)

73.

Végig megyek a parádi nagy utcán,
Két oldalról gyöngyvirág
Hogyne volna jó világ,
Kalapomat letöri a gyöngyvirág.

(Parád, 1899)

74.

Cocilista az akarok lenni,
Nékem abból nem parancsol senki,
Se bíró, se jegyző,
Én leszek a cocilista vezető.

(Parád, 1899)

75.

Végigmentem Eperjesen,
Ott is a babám keresem,
Betekintek egy ablakon,
Ott látom a babám vason.

Ugyan babám, mit véthettél,
Hogy engem vasra verettél?
Nagy csínyt tettem a városba,
Az elmúlt három napokba.

(Parád, 1899)

76.

Az Alföldön nevelkedtem a nádba,
Azért járok ilyen zsiros gatyába,
Mosd ki babám ingem, gatyám fehérre,
Ne ismerjen meg a nemes vármegye.

Még Parádon nincsen legény csak három,
Azt is megverte a csendőr a nyáron,
Egyiket a bécsi orvos gyógyítja,
Másikat a gyászlepedő borítja.

(Parád, 1899)

77.

Zsindelyezik a parádi templomot,
Három kislány veri ott a rézdobot,
Mind a három fehérbe van öltözve,
Gyöngy koszorú van a fejére kötve.

Azért, hogy a babám szeme feket
Nem vagyok én az erdőbe remete,
Sem remete, sem a cserje (sűrű) levele,
Szeretöm egy piros-barna menyecske.

(Parád, 1899)

78.

Balla felé megy egy üveghintó,
Abban ül a járás szolgabíró,
Jertek lányok, dőtsük fel a hintót,
Oljuk meg a járás szolgabírót.

Kertem alatt aratják a búzát,
Udvaromba hordják a csomóját,
Fehér galamb rászáll a csomóra.
Barna legény tanított a csókra.

(Parád, 1899)

79.

Parád felé hordja a szél a szénát,
Egy vénasszony félti tőlem a lányát,
De éntőlem egy vénasszony se féltse,
Ügyse leszek a lánya szeretője.

Ez a legény nem aratott a nyáron,
Menyecskével heverészett az ágyon,
Menyecskével heverészett az ágyon,
Reggel kel fel, mint a harmat az ágon.

(Parád, 1899)

80.

Este van már, késő este, ragyognak a csillagok
Ez a legény, barna legény a kapuban andalog.
Edesanyám, kedves anyám addig élem világom,
Míg ez a legény, barna legény setétbe jár utánam.

(Parád)

81.

Mindenfajta szeretőm volt,
Csak még zsidó legény nem volt,
Gyere be, gyere be, de gyere be,
Csak még egyszer ölelj babám kedvemre.

Zsidó legény nem is kéne,
Hogy a fene ott enné meg,
Gyere be, gyere be stb.

Azért adtam ötven pengőt,
Vegyél rajta selyem kendőt.
Gyere be, gyere be stb.

Azért adtam harminc krajcárt,
Vegyél rajta cigaritát,
Gyere be, gyere be stb.

Arra gyere, amerre én
Majd megtudod, hol lakok én
Gyere be, gyere be, de gyere be,
Csak még egyszer ölelj babám kedvemre.
(Parád, 1899)

82.

De szeretnék csillag lenni az égen,
Soroksárán¹ végig sütni keményen,
Meglátnám, hogy ki sétál a faluba,
Kivel beszél a babám a kapuba.

Kis pej lovam, deres a fű, ne egyél,
Inkább addig a rózsámhoz elvigyél,
Vigyél oda, ahol a fű nem deres,
Ahol lakik a szeretőm, a kedves.

Már ezután arra veszem az utat,
Amerre az a kis fényes csillag mutat,
Fényes csillag mutasd meg a hazámat,
Jaj de régen nem láttam a babámat.

Kis pej lovam nem szereti a zabot,
Kétszer körülfutta Magyarországot,
Harmadszor is körülfutotta volna,
Ha a babám igaz szívú lett volna.

Hideg sincsen, mégis befagyott a tó,
Miből iszik kis pej lovam, a fakó,
Farkas koma, vágd ki neki a jeget,
Hadd igyék a kis pej lovam eleget.

(Parád, 1899)

1. Parád egyik utcája.

83.

Kis jajhalma bekerítve környetlen körül,
 Hogy kell kimenni belőle szerető nélkül.
 Két szeretőm lakik benne, csillagos az ég,
 Ugyan kedves kis angyalom, szeretel-e még?
 Szeretlek biz én
 De csak az idén,
 Jövő ősszel úgyis tudom
 Mást választok én.

(Parád, 1899)

84.

Repülj madár, repülj,
 Parádon keresztül,
 Szállj a babám ablakába
 Maga van egyedül.

Ha kérdi hol vagyok,
 Mondjad, hogy rab vagyok,
 A miskolczi nagy tömlőcbe
 Térdig vasba vagyok.

Térdig vasba vagyok,
 Könyökig meg vérbe,
 Két fekete szemem babám
 A nagy sötétségbe.

Meghalok, meghalok,
 Még beteg se vagyok,
 A parádi temetőben
 Nyugodni akarok.

Sírom két oldalán
 Három bazsarózsa
 Amerre az ága hajlik
 Levele lehullik.

Hulljatok levelek,
 Rejtsetek el engem,
 Mert az én szeretőm
 Mást szeret, nem engem.

Szedjed babám, szedjed
 Forgó kis kendődbe,
 Valahányszor megszagolod,
 Én jussak eszedbe.

(Parád, 1899)

85.

Volt nekem szeretőm, mindenféle fajta,
Szakácsné, szobalány, nevelő és dajka,
De még ilyen nem volt,
Nem volt nékem soha,
Nem is volt még soha,
Félszemű zsidólány, bal lábára sánta.

(Parád, 1899)

86.

Jaj de sokat jártam, jártam
De sok mindenfélét láttam,
Láttam, láttam, mindent láttam.
Papot bocskorba nem láttam.

Nézzed rózsám azt a hegyet,
Ketten szedjük ott a meggyet,
Én majd rázom, te meg szedjed,
Éjfél után megölellek.

Tisza partján elaludtam,
Jaj de szomorút álmodtam,
Megálmodtam azt az egyet,
Babám nem leszek a tied.

Édesanyám, azt meghagyom,
Ha meghalok megsirasson,
Ha sirat is, csak magába,
Mikor lefekszik az ágyba.

Esik esső a harasztra,
Rá se nézek a parasztra,
Mert a paraszt akkor arat,
Mikor legjobban süt a nap.

(Parád, 1899)

87.

Apám sincsen, mégis haragszanak rám,
Szép se vagyok, mégis szeret a babám,
Gyöngé babám karja alatt,
Sokat belepett a harmat — hajnalba.

(Parád, 1899)

88.

Esik esső, sár van már, sár van már
Sárosodik a csizmám, a csizmám,
Megérdemli az a barna kislány,
Kiért besárosodik a csizmám.

(Parád, 1899)

89.

Hogy menjek el a bálba,
Ebb' a rongyos szoknyába?
Adjuk el a hat tinót
Kis ángyalom vegyél rajta viganót.

Széles az ökör szarva,
Nem fér az istállóba,
Sűrű rendet kaszálók,
Kis angyalom ősszel megházasodok
(Parád, 1899)

90.

Tizenhárom fodor van a kötőmön,
Azt gondoltam férjhez megyek az őszön,
De már látom, semmi sem lesz belőle.
Tizenkettőt vágatok le belőle.
(Parád, 1899)

91.

Azért, hogy a szeretőm elhagyott,
Azért fel nem akasztom magamot.
Akassza fel, aki fel akarja
Én legényért nem halok meg soha.
(Parád, 1899)

92.

Hej! be szépen harangoznak,
Az én kedves galambomnak,
Most viszik a temetőbe,
El se búcsúzhatok tőle.

Bárcsak addig ki ne vinnék,
Míg én innét odamennék,
Koporsójára borulnék,
Hej! De keservesen sírnék.
(Parád, 1899)

93.

Kinek van, kinek van karikagyűrűje,
Annak van, annak van barna szeretője,
Van nekem karika ezüst is, arany is,
Van nekem szeretőm szőke is, barna is.
(Nőtincs, 1896)

94.

Bazsó Mări libája
Beúszott a Dunába,
Kettőt léptem utánna,
Sáros lett a Bazsó Mări fehér alsó szoknyája.

Bazsó Mări libája
Beúszott a Dunába,
Nem sajnálom a szegényt,
Mért öleli, mért csókolja tizenkétszer a legényt.
(Nótincs, 1900)

95.

Árva vagyok, árvának születtem,
A szeretóm igazán szerettem.
Egy vénasszony eltiltotta tőlem,
Most igazi árva lett belőlem.
(Nótincs, 1900)

96.

Mikor kertész legény voltam,
Virágok közt sétálgattam
Rám hullott a füge
Fügefának gyöngé levele,
De sok kislány árva maradt.

Mikor juhászlegény voltam,
Juhok után sétálgattam,
Rám hullott az esső,
Esső után gyöngé levegő,
Gyöngé vagyok szerelemre.

Mikor vadász legény voltam,
Vadak után sétálgattam
Meglőttem a vadat,
Éspedig egy szarka madarat,
De sok kislány árva maradt.
(Nótincs, 1900)

97.

Nótincs felett tornyosodik egy felhő,
Szaladj kislány, mert megmos a nagy esső.
Iparkodok, mert félek, hogy megázok,
Mert Nótincsen szeretőt nem találok.
(Nótincs, 1900)

98.

Házam előtt füttyülve jár valaki,
Azt gondoltam, a babám van odaki.
Ki is megyek, be is megyek, azt gondoltam a babám,
Az is mindig füttyülve jár az utcán.

Barna kislány, nevéssél a szemembe,
Tegnap este nem eresztettelek be.
Álmos voltam, szépeket is álmodtam,
Álmaimban mindig másra gondoltam.

Barna babám, mondd meg édesanyádnak,
Ne tiltson el engemet a fiának,
Szoba ajtó, konyha ajtó be van előtte zárva,
Nem eresztem többet be a szobába.

(Nőtincs, 1900)

99.

Szépen legel a Kis Jancsi gulyája,
Maga sétál a Kis Jancsi utánna,
Még messzi jön a kisasszony s kiáltgat:
Szívem gulyás, terítsd le a subádat.

— Kisasszony nem terítem le subámat,
Zöld a mező, behajtják a gulyámat.
— Szívem gulyás, ne gondolkozz, ha mondom
Majd kiváltja édesanyám, galambom.

— Lányom, lányom, lányomnak se mondalak,
Ha én téged egy gulyásnak od'adlak,
— Édesanyám, én nem bánom tagadj meg,
Az én szívem egy gulyásért hasad meg.

(Nőtincs, 1900)

100.

Bort ittam én, részeg vagyok,
Hazamennék, de nem tudok,
Aki tudja, mért nem mondja,
Merre van a hazám útja.

Anyám, anyám, édesanyám,
Szedje össze fehér ruhám,
Elmegyek én messze földre,
Csak az Isten tudja mőre.

Csendőr urak, mit akarnak,
Talán bizony vasat adnak?
Nem akarunk vasat adni,
Szilaj csikót vasallani.

Szilaj csikó nem eladó,
Nem is csendőr alá való,
Mertha arra csendőr ülne,
Még a madár is rab lenne.

(Nőtincs, 1900)

101.

Kilenc tinót hajtottam a vásárba,
Tizediket a babám udvarába,
Kilenc tinó ára van az első zsebembe,
Gyere kis angyalom, kacsintsál a szemembe.

Ablakomba besütött a holdvilág,
Az én babám abba fésüli magát,
Göndör haját százfele fújja a szél,
Köszönöm galambom, hej! hogy eddig szerettél.

(Nőtincs, 1900)

102.

Egy vénasszony haragszik rám,
Mert a fia jár énhozzám.
Kösse a pendel
Madzagjára fel,
Ne eressze el énhozzám
Csak minden héten egyszer.

(Csehi, 1893)

103.

Tegnap vettem egy kis új talyigát,
Ráültettem az öreg mamikát,
Nehéz volt a mamika v... ga,
Összetört alatta a talyiga.

(Csehi, 1893)

104.

Bacso Lajos fekete báránya,
Hízik már a Zsuzsi poszrikjára¹
Hízlald Lajos, hogy nagy faggya legyen,
Bozó Zsuzsi jobban kövéredjen.

(Csehi, 1893)

1. Poszrik - keresztelő.

105.

Felszabadult már az egri tarló,
Abban legel három deres csikó,
Mind a hármon béklyó csereg,
Az én szívem majd megreped.
(Csehi, 1893)

106.

Hej! az ózdi kert alatt,
Slingolt kendőm elmaradt,
Otthon maradt a selyem,
Sej! Abban van a szerelem.

Édesanyám a kendőm,
Csendőr az én szeretőm,
Ha csendőr is nem baj a'
Szól a kakas tarajja.

Hasad már a szép hajnal,
Jön a zsandár, megvasal,
Vasat ver a kezemre
Hej! Bevet már az egyesbe.
(Apátfalva, 1893)

107.

Apátfalvi bíró udvarába
Megbotlott a kis pej lovam lába,
Meg is botlott, le is estem volna,
Ha a bíró lánya szeretőm nem volna.
(Apátfalva, 1893)

108.

Jó bort iszok, fenyőfával tüzelek,
Még az éjjel a rózsámnál heverek.
Baloldalon félrefordult a nyereg,
Nem viselte gondját az a rossz gyerek.

Nem szoktam én a szerelmet titkolni,
Tövis közzül majorannát gyomlálni,
Mert a tövis olyan álnok, hogy megszúr,
Kis angyalom körülfordul, megcsókol.
(Apátfalva, 1893)

109.

Amott megy egy barna kislány
Korsó van a karján,
Utána megy a kis finánc
Kard van az oldalán.
„Állj meg kislány, állj meg, mindjárt kifizetlek
Száz forint van a zsebembe, mindjárt kifizetlek”
— Nem kell nékem pénze, adja oda másnak,
Ne szomorítsa a szívét, egy barna kislánynak,”
(Terpes, 1893)

110.

A füzesi Klamer masinája,
Összetört a harmadik rostája,
De én annak ügyse vagyok az oka,
Ha az etetője nem jól adta.

A pócsvári kasznár kapujába,
Lehullott az orgona virágja,
En előttem föl se seperjétek,
Szeretőmet el se szeressétek.
(Terpes, 1893)

111.

Az erdőbe, zöld erdőbe ágról ágra száll a sas,
Engem, engem barna kislány többet ne is csalogass,
Ne csalogasd ezt az árva, se! szomorodott szívemet,
Köszönd meg a jó Istennek, hogy eddig szerettelek.
(Terpes, 1893)

112.

Az aradi szőlőhegyen a csárda,
Két garas ott a jó bornak az ára,
Gyerünk pajtás, igyunk meg hát egy iccét,
Szeressük el a babáját, a másét.

Hej! A csehi hegy alatt, hegy alatt,
Három kislány pünkösdi rózsát arat,
Mondtam neki, hogy
Jaj de aranyos,
Akkor szép a kislány,
Mikor takaros.

(Csehi, 1893)

113.

Megüzentem a rózsámnak csütörtökön estére,
Ne ültessen kendermagot virágos kis kertjébe.
Vagy a madár megeszi,
Vagy az árvíz elviszi,
Dividom-labidom,
Senki hasznát nem veszi.

(Sáta, 1909)

114.

Szépen megyen a bugyborék a vízen,
Szépen sétál a kis madár a réten,
Kis madárkám jöjj be hozzám egy szóra,
Vidd el az én leveletem Krakkóba.

Krakkóban van egy szép csárda kifestve,
Abba van az én rózsám kiterítve,
Még szombaton jó bort ivott kedvére,
Már vasárnap szépen ki volt terítve.

(Sáta, 1909)

115.

Kék pántlika az ingvállam kötője,
Meglátszik az, kinek van szeretője,
Nekem is van egy szép szőke galambom,
Úgy ölelem, ahogy én azt akarom.

(Sáta, 1909)

116.

Megúntam már ezt a magánosságot,
Elindultam, házasodni akarok,
Mégkérettem tizenkét lányt, nem jött, nem,
Mind a tizenkettő hibát lelt bennem.

Az elsőnek kicsi vagyok, az a baj,
Másodiknak csalfa vagyok, az is baj,
Harmadiknak, hogy a szemem kékellik,
Negyediknek kacsintásom nem tetszik.
Az ötödik: mért nincsen édesanyám,
A hatodik: mért nem jöttél hamarább,
A hetedik: csak ily hamis ne volnék,
A nyolcadik: csak csapodár ne volnék,
Kilencedik: mér nincsen édesapám,
A tizedik: mért nem jöttél paripán,
Tizenegyediket anyja nem adja.
Tizenkettedik nem megy férjhez soha.

(Sáta, 1909)

117.

A sátai lányok, de megjárták
Somot szedni mentek, de nem találtak,
Mert a somot ellopták,
A lányokat megfogták
A zsandárok.

Zsandár akar engem vasra verni,
Arra fogom én őt szépen kérni,
Hogy
Eressze el a karom,
Mert a babám akarom
Megölelni.

(Sáta, 1909)

118.

Mondtam anyám házasíts meg,
De te azt mondtad, ráérek,
Elvették a szeretőmet,
Sohase házasodok meg.
Ha elvette, hadd éljen vele,
De előttem meg ne ölelje,
Mert ha előttem öleli,
Kész a szívem megrepedni.

119.

Apró szerne van a kukoricának,
Szép járása van a mercsei lánynak,
Szép járása, karcsú vékony dereka,
Homlokára göndörödik a haja.

(Mercse, 1909)

120.

Amott megyen három barna kislány,
Közepibe van az én kedves babám,
Az az enyém, aki mostan nevetett,
Az gyógyítja meg a fájó szívemet.

(Bóta, 1909)

121.

Nyitva van a babám rácsos kapuja,
Engem csalogat, hogy menjek be rajta,
De én oda többet vissza nem megyek,
Szőke legény vagyok, barnát szeretek.

(Bóta, 1909)

122.

A bótai temető sáncába,
Rozmaringot ültettem sorjába.
Öntözd babám, hogy el ne hervadjon,
Sej, haj! A szerelem félbe ne maradjon

A bótai bíró kapujába,
Lehullott az akácfa virága,
Felszedné azt a sok jó édesanya.
Sej, haj! Ha a fia nem lenne katona.

Már én Bótán akkor megyek végig,
Ha a babám a korcsmában iszik,
Sörös pohárt magasra emeli,
Sej, haj! Gyöngé karja derekam öleli.
(Bóta, 1909)

123.

Erre gyere babám, nincsen sár,
Nincsen az ajtómon semmi zár.
Kinyílik az ajtó magától,
A szeretóm gyöngé karjától.

Én nem vagyok oka semminek,
Édesanyám oka mindennek:
Mért nem adott engem olyannak,
Akit én szerettem magamnak.

Én nem vagyok oka semminek,
Édesanyám oka mindennek:
Akit én szerettem magamnak,
Nem kellett az édesanyámnak.
(Uppony, 1912)

124.

Százforintos bankót tettem
A lajbi zsebembe.
Azt kérdi a rózsám:
Hova lett belőle?
Ne haragudj rózsám,
Eszem azt az ici-pici szádat,
Elhúzta a banda
Érte a nótádat.

(Uppony, 1912)

125.

Adriai jeges tenger habjai de sárga,
Azon visznek el engemet Dél-Amerikáb
Ott is én leszek az első,
Én állok a nagy sorba,
Isten veled Uppony-falva,
Látlak-e még vagy soha.

Elrablotta a Balaton szőke szeretőmet,
Éjjel-nappal siratom a gyászos életemet,
Sírva kérдем a haboktól:
Merre fekszik meghalva?
Egy se tudja, csak azt mondja:
Lent van a Balatonba,

(Uppony, 1912)

126.

Cifra rácsos kapum sárgára van festve,
Odajár a rózsám minden szombat este,
A lovát itatja,
Magát mutogatja,
Piros két orcáját
De, velem csókoltatja.

(Uppony, 1912)

127.

Már én többet nem megyek a fonóba,
Sem a babám ablakára dalolva,
Kialhatod már én tőlem magadot,
Szerneidből nem verem ki az álmod.

(Uppony, 1912)

128.

Ez a kislány, szőke kislány, kiment a szőlőbe.
Szálka ment a tenyerébe, de mind a kettőbe,
Orvoshoz kell folyamodni, ki kell gyógyítani,
Mert én azt a szőke kislányt el akarom venni.
Ez a kislány, barna kislány ráborul az asztalra,
Sej! Az anyja, édesanyja kérdi tőle, mi baja?
Mit kérdezi édesanyám,
Jól tudja, hogy mi bajom.
Három éve huszár a szeretőm,
Tudja, hogy azt siratom.

(Uppony, 1912)

Árva vagyok, jaj de igazán árva,
Nem igazi édesanya szült engem a világra.
Árvaságom még az ég is, még a föld is siratja,
Sötét felhő a kék eget borítja.

Esik esső, hull a villám javába,
Beleütött a Mikó úr nádfődeles házába,
Ég a csárda, nem hangzik a muzsikaszó, cimbalom,
Zongora mellett mulat a galambom.

Sárgára van a „Szövetkezet” festve,
Odajár a cimbalmos úr minden szombat estve,
Cimbalmáva, mindig csak azt cimbalmozza fülembe,
Régi rózsám jutok-e még eszedbe.

(Uppony, 1912)

Ha kimegyek a kis kertbe, fölnézek az égre,
Nincsen csillag, mind lehullott a virágos kertbe.
Lesz még nekem csillagom,
Csillagom az égen,
Lesz még nekem szeretőm
Ezen a vidéken.

Nincsen nekem egyéb bajom, csak részeges vagyok
Ha bemegyek a korcsmába, mindjárt részeg vagyok,
Feleségem nem jó,
Nem kedvemre való,
Csak a bányász legényekre
Kacsintani való.

Paradicsom a kis kertben, de szépen piroslik,
Ez a legény, barna legény de nagyon bízik,
Ha bízik is sej! haj!
Nem ér az már semmit,
Szár az csepp, száraz bikkfa
Ki nem levelezik.

Daru madár, daru madár száll a levegőbe,
A menyasszony, a vőlegény megy az esküvőre.
A menyasszony két orcája halvány, mint a rózsza,
Ráillik a, ráillik sej! a vőlegény csókja.

(Csokva, 1912)

132.

Árva csanál koszorú,
Mért vagy olyan szomorú?
Azért vagyok oly szomorú,
Fejemen a gyász koszorú,
Árva csanál koszorú.

(Uppony)

133.

En belőlem nem jó csillag lett volna,
Mert az égen nem jól ragyogtam volna.
Mikor kéne a legjobban ragyogni,
Akkor mennék a babámat csókolni.

(Bóta, 1912)

134.

Úgy forog a kocsikerék, ha kenik,
Jertek lányok, kísérjetez Hamburgig,
Hamburg mellett csuhajla!
Ülök a gőzhajóra,
Szervusz lányok, megyek Amerikába.

(Bóta, 1912)

135.

Írnok uram köszönöm a jószívűségét,
Nem taposom már én többet a répaföldjét,
Tapestam már két hónapig, elég az nekem,
Apátfalvi állomáson vár a kedvesem.

(Bekölce, 1912)

136.

Kis kertet kerítettem,
Bele rózsát ültettem,
Szomszédasszony szép lánya
Rákapott a rózsára,
Szemem kacsintására.

De én aztat nem bánom,
Bíró úrnak bemondom,
Bíró úr is azt mondja,
Lánynak illik a rózsza,
Legénynek a lány csókja.

(Bekölce, 1912)

137.

Szegény legény vagyok,
Gazdag lányhoz járok,
Ha elveszem majd lesz nékem
Csárdás, csókra hajló, cukorszopó, sarkon sürgő
Csinos feleségem.

(Bekölce, 1912)

138.

Nincsen kedvem, mert elvitte a gólya,
Letette a víg bekölci laposra,
Gólyamadár hozd vissza a kedvemet,
Hogyha lehet, kedvem mellé a régi szeretőmet.

Nincsen kedvem, mert elvitte a gólya,
Letette egy száraz nyárfa aljára,
Mikor az a száraz nyárfa feléled,
Kis angyalom, akkor leszek a tied.

(Bekölce, 1912)

139.

Víg Bekölcén lekaszálták a szénát,
Levágták a kis pacsirta jobb szárnyát,
Kis pacsirta búsul a szárnya után,
Én is búsulok a szeretőm után.

(Bekölce, 1912)

140.

Nem vagy legény, nem vagy,
Nem mersz nálunk jönni,
Apám, anyám előtt,
Nem mersz megcsókolni.

Ha én legény volnék,
Nálatok eljárnék,
Apád, anyád előtt
Száz pár csókot adnék.

(Bekölce, 1912)

141.

Sej, haj! Szalmából van a mi házunk teteje,
Gólyamadár sej, haj! Szállott a tetejére,
Gólyamadár fészket rakott a tetőn,
Mert elhagyott engemet a szeretőm.

(Bekölce, 1912)

142.

Kendermagot vettem a földemre,
Gyere kedves kis angyalom, kaszáljuk le rendre.
Nem kell nékem a kendere, csak a pozdervája.
Tűzre teszem, megégetem, megfütőzöm nála.

(Bekölce, 1912)

143.

Édesanyám olyan vizet adott,
Akitől a szeretőm elhagyott,
Most is olyan szeretőm hagyott el,
Sej! Míg a világ, sosem felejttem el.

Édesanyám szabadságot adott,
Hogy szeretőt kettőt is tarthatok,
Nem kell kettő, egy is elegendő,
Mert a szívem megrepesztí kettő.

Nem kell három, csak az az egy járjon,
Mert a szívem megrepesztí három.
(Bekölce, Omány, 1912)

144.

Jaj de bánom, hogy megházasodtam,
A fejemre nagy bánatot hoztam,
Mert már nekem nem szabad kimenni,
Nem szabad a legénnyel beszélni.
(Omány, 1912)

145.

Álmos vagyok, nem aludtam éjjel,
Ébren tartott a babám szép szemével.
Kialhatod már éntőlem magadat,
Szemeidből nem veszem ki az álmat.

Piros az én ostorom, hej! nem sárga,
Szomszédomban van a babám lakása,
Bárcsak tudnám melyik az ő szobája,
Lábujjhegyen belopódnék hozzája.
(Omány, 1912)

146.

Édesanyám oka
Gyászos életemnek,
Mert nem adott engem
Első szeretőmnek,

Ha odaadott volna,
Szépen éltünk volna,
Omány falujában
Párunk se lett volna.

(Omány, 1912)

147.

Édesanyám a hat szál rozmaringot,
Akit nékem a szeretőm beoltott,
Szedje össze, tegye vízbe, pohárba,
A szeretőm esküvője napjára,

(Bekölce, 1912)

148.

Erdő, erdő, de szép kerek erdő,
Közepibe van egy gyász temető,
Bárcsak engem oda temetnének,
Esküvőre hogy ne vihetnének.

Erdő, erdő, de szép kerek erdő,
Van-e benne szép lány tizenkettő,
Ha nincs benne szép lány tizenkettő,
Gyulladjon fel,
Vessen lángot az a szép kerek erdő.

(Bekölce, 1912)

149.

Elmegyek én messzire,
Lengyelország szélire,
Onnan írok levelet
A babámnak, hogy: szeret?

(Bekölce, 1912)

150.

Dobos Angyél¹ viganót varratott,
Derekára midert is szabatott,
A fejére főkötőt varratott,
Tetejébe napernyőt rakatott.

Dobos Angyél sok selyemszoknyája
Kihajítom már én az udvarra,
Semmire ment a láda fiába,
Majd felveszi, aki fel akarja.

1. Farkas Bernátnak, a vidék első baptistájának a felesége.

Én felveszem, fel akarom venni,
Mert én baptista akarok lenni.
(Bekölce, 1912)

151.

Ostor csattog, recece, csörög-csattog a járom,
Szántanak az apátfalvi határon,
Kemény föld ez, a gőzeke se járja,
Minden lánynak recece, szép a maga babája.
(Apátfalva, 1912)

152.

Tisza partján széna terem
A sarkantyúm összeverem
Te is babám a cipődet,
Ne sajnáld a szeretődöt.

Addig igyunk a csárdába,
Míg egy lovam lesz a hámba,
Kettőt befogok lógóra,
Az lesz a borravalója.
(Bélapátfalva, 1912)

153.

Körülcsipkés a kötőm
Elhagyott az igazszívű szeretőm,
Ha elhagyott, nem bánom,
Majd lesz másik tizenhárom a nyáron.
(Bélapátfalva, 1912)

154.

Ennek a legénynek hosszú a kötője,
Mondtam az anyjának, vágjon el belőle,
Azt mondta az anyja (hogy) nem vág el belőle,
Úgy szép a legénynek, ha hosszú a kötője.

Ennek a kislánynak rövid a szoknyája,
Mondtam az anyjának, varrjon fodrot rája,
Azt mondta az anyja (hogy) nem varr fodrot rája,
Akinek nem tetszik, ne járjon hozzája.

Ennek a legénynek csárdás kis kalapja,
Fujdogálja a szél a darutoilat rajta,
Fujdogálja a szél a fehér céduláját,
Sajnálja itthagyni szép barna babáját.
(Bocs, 1912)

155.

Dombon van a Herschkovics úr korcsmája,
Legényeknek van az oda csinálva,
Kelet felé van az ablaka,
Hideg szél fúj be rajta.
Arra mennek a szép lányok, bekacsintgatnak rajta.

Magyar huszár, ha felül a lovára,
Belevágja sarkantyúját lova két oldalába,
Lábát teszi kengyelbe,
Büszkén ül a nyeregbe,
Ugyan édes kis angyalom, jutok-e majd eszedbe.
(Bélapátfalva, 1912)

156.

Eger felől jön egy sereg páva,
Leszállott a rozmaring ágára,
Gyerünk hát legények, hajtsuk el a pávát,
Ne törje le a rozmaring ágát.
(Mikófalva, 1912)

157.

Szöllőtőke, szöllőtőke, vinege.
Rászállott a sárgalábú cinege,
Nem cinege, nem vinege, ha hattyú,
Engem szeret még az a göndör fattyú.
(Mikófalva, 1848-ból)

158.

Esik a hó a Mátrába,
Nagy természet van a lányba,
De még nagyobb a legénybe,
Mert megölel a sötétbe.

Meguntam már hozzád jární,
Sáros patakot úszkálni,
Hidat fogok csináltatni,
Azon fogok hozzád jární.
(Bocs, 1912)

159.

Nem ettem én ma egyebet,
Csak egy fazék aludttejét,
Azt is csak úgy kanál nélkül,
Megélek én nálad nélkül.
(Bocs, 1912)

160.

Egerbocsi dobogós híd alatt,
Két szép kislány rozmaringot arat.
En vagyok a rozmaring
Kéve kötője,
Barna legény igaz szeretője.

De keveset arattam a nyáron,
Keveset is aludtam az ágyon,
Gyere babám, vedd meg a
Csipkés ágyadat,
Hadd aludjam ki rajta magamat.
(Bocs, 1912)

161.

Vékony deszka kerítés,
A kapuban jólesik az ölelés.
Ölelj babám kedvedre,
Soha, soha nem hanyom a szemedre.

Vékony kukoricaszár,
Egész nyáron kapálatlan maradtál,
Te is szőke, barna lány,
Öleletlen, csókolatlan maradtál.
(Bocs, 1912)

162.

Édesanyám nevelése vagyok,
Mégse tudja, ki babája vagyok,
Annak az egynek a babája vagyok,
Ki az este páros csókot adott.

Édesanyám virágos kertjében,
Rózsa nyílik diófa tövében,
Annak az egynek szedem a virágot,
Ki az este a rácson átmászott.

163.

Esik eső, sűrű eső esik,
A bocsi lányt mégis felkeresik,
Forró csókot adnak az ajkára,
Illik a csók a bocsi kislányra.
(Bocs, 1912)

164.

Három levele van a
Három levele van a lóherének,
Három szeretője van egy legénynek,
Három közül egy az igaz szerető,
Azt az egyet áldja meg,
Másik kettőt verje meg a Teremtő.

Csipkés levele van a
Csipkés levele van az eperfának,
Csipkés kötője van az én rózsámnak,
Csipkés kötőjébe szakajt virágot,
Virágjával csalja meg
Virágjával csalja meg a világot.

(Bocs, 1912)

165.

Édesanyám azért haragszik rám,
Hogy a babám éjszaka jár hozzám,
Édesanyám ne haragudjon rám,
Októberig jár a babám hozzám.

(Szúcs, 1912)

166.

Az éjszaka kedves kis angyalom,
De szomorút álmodtam:
Az én édes kedves kis angyalom'
Más ölelő karjai közt találtam.
Verje meg az egek Ura,
Valamennyi szúcsi legény mind csalfa,
Nem találtam magam falujában
Egy igazra, egy jóra.

(Szúcs, 1912)

167.

A gőzösnek a belseje sárgára van festve,
Azon visznek édes babám engem víg Egerbe,
Ott laknak a kökényszemű lányok,
En meg csak úgy betyárosan kacsintgatok rájuk.

(Szúcs, 1912)

168.

Este viszik a menyasszony ágyát,
Elhagyták a nyoszolya négy lábát,
Addig babám nem fekszel az ágyba,
Míg kész nem lesz a nyoszolya lába.

(Szúcs, 1912)

169.

Sárga lila a kötöm,
Elhagyott a lilaszemű szeretöm,
Ha elhagyott, nem bánom,
Virít még a thearózsa a nyáron.

Édesanyám a kendöm,
Elvitte a lilaszemű szeretöm,
Ha elvitte, hadd vigye,
Szombat este bárcsak téged is vinne.
(Szúcs, 1912)

170.

Édesanyám minek adott férjhez,
Gyenge vagyok én még a legényhez,
Hogyha tudná gyászos életemet,
Éjjel, nappal siratna engemet.
(Szúcs, 1912)

171.

Az éjszaka kedves kis angyalom
De szomorút álmodtam,
Aranyszárnyú, aranyszárnyú
Vadgalambra találtam,
Úgy elszállott, olyan messze
Nem mehetek utánna,
Fáj a szívem kedves kis angyalom,
Majd megöli a bánat.
(Szúcs, 1912)

172.

Erdő, erdő, de szép kerek erdő,
Sárgarigó benne a kerülő,
Én is voltam az erdőnek kerülője,
Ennek a szép barna lánynak szeretője.
(Szúcs, 1912)

173.

Kis kertembe — igaz-e babám?
Tubarózsát ültettem,
Este, reggel — igaz-e babám?
Könnyeimmel öntöztem,
Megártott a tövének,
Meg annak a gyöngé zöld levelének,
Szakadjon rád a csillagos ég,
Nem lehetek a tiéd.
(Szúcs, 1912)

174.

Mély a Tiszának a széli,
De még mélyebb a közepi,
Barna legény keringeti,
Által akar rajta menni,
Bazsarózsát szakajtani,
Bazsarózsa ne bokrosodj,
Barna legény ne házasodj,
Mert ha énám váraozol,
Soha meg nem házasodol,
Gyöngé vagy a házasságra,
Elviszel a másvilágra.

(Szúcs, 1912)

175.

Aki szép lányt akar venni,
Harmaton kell annak járni.
Zsebe Sándor harmaton járt,
El is kapta a legszebb lányt.

(Szúcs, 1912)

176.

Csillagok, csillagok, szépen ragyogjatok,
Ennek a legénynek utat mutassatok,
Utat mutassatok ennek a legénynek,
Mert nem tudja házát a szeretőjének.

Este, este, este, este akar lenni,
Ez a barna legény hozzám akar járni,
Ide bizony nem jársz minden szombat estve
Csillagos magas ég fényesre van festve.

(Mátraballa, 1912)

177.

A menyasszony gombos nyoszolyája
Az éjszaka letörött a lába,
Szép menyasszony nem fekszel az ágyra,
Míg kész nem lesz a nyoszolya lába.
Vége, vége, vége a lagzinak,
Nagy bánata van a menyasszonynak,
Forgatja a karikagyűrűjét,
Sajnálja a régi szeretőjét.

(Mátraballa, 1912)

178.

Zsindelyezik, csuhaj!
Bádogozik a ballai templomot.
Három kislány, csuhaj!
Három kislány hordja rá a bádogot.
Mind a három tiszta fehér, selyem ruhába,
Gyöngykoszorú, csuhaj!
Gyöngykoszorú hajlik le a vállára.
(Mátraballa, 1912)

179.

Sári néni felöltözött fehérbe,
Úgy sétál a magyar gőzös elébe,
Magyar gőzös el is viszi messzire,
Leteszi a patikáros elébe.

Patikáros Sándor bácsi jön ki,
Háromféle pirosítót hozzon ki,
Háromféle pirosító nem drága,
Már minálunk minden kislány használja.
(Mátraballa, 1912)

180.

Van nekem szeretőm, nem tagadom,
Ha eljön estére megmutatom,
Piros orcáját látni hagyom,
Mert már én csókolni nem akarom.
(Mátraballa, 1912)

181.

Virágzik az eperfa teteje
Sej! Tavasz akar lenni,
Engem az a piros, barna legény
Nem akar szeretni.
Szeress babám, hogy ne legyek árva,
Ne tudja meg senki a faluba,
Mért van szívem gyászba.
(Mátraballa, 1912)

182.

Hopp! Juliska, hopp! Mariska,
Sej! Jere velem egy pár táncra,
Nem megyek én egy pár táncra,
Sej! Mert a lábam ki nem állja.
Soh'se láttam olyan lábat,
Sej! aki táncot ki nem állhat.

Hopp! Juliska, hopp! Mariska,
 Sej! Jere velem egy pár táncra,
 Nem megyek én egy pár táncra,
 Sej! Mert a kontyom ki nem állja.
 Soh'se láttam olyan kontyot,
 Sej! akiből a tú kihullott.

(Mátraballa, 1912)

183.

Egye meg a fene ezt a világot,
 Rosszabb dolog van benne, mint a kutyának,
 Mert a kutya bebúvik a szénába, de szalmába,
 Én meg csak úgy csavargok a világba.

Fügefára felmászott a fityfene,
 Irigyemet sorra egye a fene,
 Ha a fene irigyemből ötöt, hatot megenne,
 Hej!

Azzal is kevesebb irigyem lenne.

(Kisnyék, Borsod m. 1903)

184.

Pántlikás kalapom
 Fujdogálja a szél,
 Köszönöm galambom,
 Hogy eddig szeretted.
 Nem én voltam első,
 Mással is úgy tettél,
 Verjen meg az Isten,
 Hamar megvetetted.

A bazsarózsának
 Lehajlott a szára,
 Hej én is hajlottam
 A rózsám szavára.

Mit ér a rózsafa
 Piros bimbó nélkül,
 Mit ér a szerelem
 Igaz hűség nélkül?

Istenem nagy dolog
 Ki egymást szereti,
 Mégis a jó Isten
 Össze nem vezeti.

De még nagyobb dolog
 Ki egymást gyűlöli,
 Mégis két vénasszony
 Összeköszörüli.

Nehéz a kis hangyát
 Kősziklán nyomozni,
 Két kelletlen párnak
 Egy ágyba' nyugodni.

Mikor ölelni kell,
 Karjait fájtatja,
 Mikor csókolni kell,
 Könnyeit hullajtja.

(Sáta, 1912)

RÉGI DALOK AZ 1840-ES ÉVEKBŐL

1.

Ne csodálkozz rózsám, hogy én sápadt vagyok,
Kilenc esztendeje mióta rab vagyok,
Tizedikbe fordul, mégis itt maradok,
Hatvan-fontos vasat majd el is koptatok,
Bolthajtásos padlás, takaródzó dunnám,
Kígyó, béka szeme, világító gyertyám.

2.

Sűrű ködös idő, felnevelő szellő
Gondolok egy órát, van ezer esztendő.
Úszik a holdvilág az ég fellegébe,
Bujdosik egy fiú világ mezejébe.

Édesapám, anyám sokat kért a jóra,
De mint egy rossz fiú, nem hajtottam szóra,
Elhagytam falumat, bujdosóvá lettem,
Egy rabló csapatnak vezetője lettem.

3.

Nem akarna az én gulyám legelni,
Rézcsengőjét haragosan csengetni.
Idegen szagot érez a határba,
Visszatekint: száz zsandár jön utánna.

A századik egyenesen odavág: —
Háromélű kard függött az oldalán: —
„Pakolj gyorsan szamaradra, te bojtár,
Százan vagyunk, vasra verünk, de mindjár’.”

Ezt a bojtár nem vette téréfára,
Rézkampóját fordítja a vállára:
„Száz zsandárnak nincsen annyi hatalma,
Hogy engem a gulyámtól elzavarna!”

Még azt kérdi az alföldi kapitány:
„Hová való születésű vagy te bojtár?”
„Tölgyfa alatt nőttem fel, mint a gomba,
Az ebadtát, kendnek arra mi gondja!”

(Szűcs, 1912)

ANGOLVÁRI ILONA

(Palóc ballada)

Angolvárinénak tizenkét lánya volt,
Tizenkettő közül Ilona legszebb volt,
Kis király Miklóska őt meg is kérte.
Nem ment el hozzája,
Teherbe ejtette.

„Ilonám, Ilonám, mi bajod lett neked,
Égszín selyemruháid elől rövidebb lett,
Elől rövidebb lett, hátul meg hosszabb lett.”

„Szabó nem jól szabta,
Ollója elfogta,
Tőlem elrontotta.”

„Madárka, madárka,
Hírmondó madárka,
Vidd el a levelem
Kis király Miklósnak.
Ha ebéden éred,
Tedd az asztalára,
Ha vacsorán éred,
Tedd a tányérjára.”

„Én ebéden értem,
Asztalára tettem,
Kis király Miklóska
Mindjárt elolvasta.”

„Szakácsném, szakácsném,
Ne tálalj már nekem,
Mert itt van már neker
Szomorú levelem!...
Kocsisom, kocsisom,
Fogd be a lovamat!”

„Menjünk-e mint a szél,
Vagy mint a gondolat?”
„Jó estét, jó estét,
Angolvári anyám,
Hol van az én babám,
Angolvári Ilonám?”

„Elment a szomszédba
Leánypajtásához.”

„Jó estét, jó estét,
Angolvári anyám,
Nincsen ott a babám,
Angolvári Ilonám.”

„Mi tűrés-tagadás,
Ha ki kell mondani,
Elment az erdőbe
Vérét kiontani.”

Ekkor király Miklós
Elindult utánna,
A nagy erdőségbe
Őt meg is találta.
Lefeküdt melléje,
Magát agyonlőtte.
„Vérem a véreddel
Egy patakot mosson,
Lelkem a lelkeddel
Egy Istent imádjon!”

(Uppony, 1912. Kelemen Ilona
elmondása után.)

5.

A CSIKÓS

Lóra csikós, lóra!
Elszaladt a ménes,
Nem maradt a pányván
Egyedül a nyerges.

„No te csikós bojtár,
Nyergeljétek fel hát
Nékem azt a pejparipát,
A Marost hadd úsztatom át!”

Maroson átértem,
Jó földre beléptem,
Az aradi gulyást
Vacsorán ott értem.

Tudom a kedvemért
Egy tinót levágott,
Kiből az én fogam
Egy cseppet se rágott.

Mert hogy a kis kutyám
Nagyon rá volt kapva,
Az anya kolompját
Mindjárt meghallotta.

Hogy a kutya rácok
A méneseim hajtják,
Nekem se kell egyeb,
Lovamon a nyereg,
Tetejibe ültem,
Mint sebes forgószél
Elibőlk termettem.
Hármat agyonlőttem,
Négyet agyonvágtam,
A kedves méneseim
Visszafordítottam.
Beszámoltam véle
A jó gazdájának
Akkor mondtak engem
Csikós királyának.

„No te csikós, igyál,
Itt a borra való,
Ihatsz már reggelig,
Csakhogy megvan a ló.”

(Szűcs, 1912)

KÖZMONDÁSOK, SZÓLÁSMÓDOK

A jó ösvény a legjobb szomszéd (Parád)
Ahol nincs, ott ne keress (Parád)
Aki mihez bízik, attól nem hízik (Parád)
Akinek nem forró, ne fújja a kását (Parád)
Akit az Isten meg akar áldani,
Nem kell annak pénzt találni,
Akit meg az Isten megver,
Nem kell annak a jó reggel (Parád)
A pap se a kicsit nézi (Bodony)
Az a mienk, amit megeszünk (Parád)
Az asszonynak meg a lónak sohase lehet hinni (Mert állítólag egyszer még
 azt is megrúgta, aki nyúzta) (Bocs)
Az ördög is unja mindég egy tócciken¹ ülni (Eger)
Döglött lóra patkó nem kell (Parád)
Délről derül, bocskor merül (Parád)
Egy rab se vall magára (Parád)
Faj, fajra üt, mint a Tasi diszna (Bocs)
Gazdájáért még a kutyát is megbecsülik (Parád)
Ígérd meg, ne add meg, nem szegényít az meg (Bekölce)
Jól megjegyezd azt a napot, melybe megbántod a papot (Bocs)
Jó tehén könnyen leereszt (Rendesen a könnyen elpityeredő gyerekre
 mondják (Parád)
Áldja meg az Isten a hamvát, ott is, ahol elhull (Parád)
Elég baja van, ha templomba nem jár is (Parád)
Fogyunk, mint a kasza fénye (Bodony)
Hámba vagyok mindég, amióta meg tudtam a szerszám nyelét fogni
 (Parád)
Kicsit lopni, kicsit imádkozni, nem árt (Parád)
Ki a tűzhöz közelebb van, jobban melegedik (Parád)
Legrosszabb vallás, a kárvallás (Parád)
Legtöbb fehér cigány van a világon (Parád)
Beadta az ötöt, ti. megadta magát (Parád)

Megnő a lány az ágy alatt is (Parád)
 Messziről szaglássza, mint a kos a jerkét (Csehi)
 Minden szép virág meghervad (Bocs)
 Nagyon ki van az erejéből szakadva, ti. gyöngé (Parád)
 Mikor még bő világ volt, sürítésért is kapott az ember pénzt (Parád)
 Nehéz a kőből szép fonalat fonni (Bodony)
 Nem esik a csók hijába (Parád)
 Nem tudja az ember, kibe mi lakik (Parád)
 Nem szaporodik, mint az anyakornyics²
 Nincs az a tinó, amelyiknek fel ne törné a járom a nyakát (Parád)
 Nincs mindennap „Zabálló csütörtök” (A hamvazó szerdát követő napot
 nevezték így a palócok, mert régentén e napon szokták a gyermekek
 megenni a húshagyókeddi húsféle maradékot, s e naptól kezdve aztán
 húsvétig ők is böjtöltek) (Parád)
 Olyan fehér, mint a leszakajtott hó (Parád)
 Úgy érzem magam, mintha mindenem el vón esve (Parád)
 A jó koldus már a harmadik faluban jár, ti. késő reggel van (Parád)
 Kifogytam, mint Balázs az istenségből (Bodony)
 Még a nap se úgy süt már, mint azelőtt (Balla)
 Szenvedtem én már éppen annyit, mint a föld (Parád)
 Huncut hájjal kenték annak is a púpját (Balla)
 Jó mostohaanya csak egy volt a világon, azt is elvitte az ördög (Parád)

M E S É K

1.

ZSÍROS-BUJDOS BALÁZS

Hun vót, hun nem vót, még az Óperenciás tengeren is túlnat, volt egyszer egy király, meg annak egy fájin szép felesége. Volt ennek a királynak még az első házasságából egy kis fiacskája is, oszt' éltek ők hárman szépen, boldogan.

Egyszer hogyhogy nem összekap ez a király egy másik ország királyával, aztán csinálnak ők háborút, de csak olyant, hogy mióta a világ világ, még olyan a föld hátán sohse volt.

Eltelik itten egy hónap, két hónap, egy esztendő, a királyné csak várja, várja, hogy mikor kerül elé megint az ő ura, a király, de bizony hiába várta.

A gyerek is felnövelegyik szépen, annyira, hogy mikor megeszesegyik, aszondja az anyjának:

— Mondja már meg anyám, hogy volt-e, van-e nekem apám, oszt ha van, mőre¹ él?

— Bizony fiam volt is, van is, de már tizenkét álló esztendeje odavan a háborúba, azótátúl híret sem hallottam.

— Noha így van, elmenek hát én, felkeresem az apámat.

— Sohse menj te édes fiam — mondja neki a mostohája —, genge vagy még te arra, hogy a vándortarisznyát a nyakadba akaszd.

De hogy ím a fiúnak nagy volt ez ő szándéka, utoljára azt mondta az anyja: No jó, hát elmenek veled én is. — Avval felültek egy-egy paripára, útnak vették magukat.

Ahogy mennek, menegetnek, beérnek ők egy nagy erdőségbe, de hogy ím' ott rájuk esteledett, a lovakat kipányválták, maguk meg lepihentek egy nagy görbe topolyafa tövibe.

Egyszer úgy éjfél körül felérez² a fiú, oszt hogy a szemit nem tudta lehunyni, fölkel, lassan körülmegy azon a nagy topolyafán, hát lelkem teremtetted, egyszercsak megnyílik a fa töve. Belenéz. Egy nagy hosszú pincét lát ő ottan, abban meg nem egyebet, egy fényes kardot, meg egy

1. mőre — merre

2. felérez — felébred

zöld levelet. Bemegy hát a pincébe. Nézi a kardot, hát rá van írva, hogy aki kezibe veszi, az semmiféle ellenségtől nem félhet, a zöld levélre pedig, hogy aki azt a homlokára teszi, háromszáz ember ereji megé belé.

Itten a fiú egyvéstén egybe³ leszakajtott a zöld levelet, belekötötte a kendője szögibe, a kardot meg az oldalára, avval ment kifelé. — Egyszer ahogy visszanéz, hát lelkem teremtetted a pince csak úgy húzógyik összefeled, mint a húzós-tarisznya szíja. Itt a fiú se rest, látja, hogy ez több kettőnél, futásnak ered, de csak épphogy kijutott a föld színére, mert a pince szája is éppég összehúzódott akkorára.

Reggel ahogy megvirradt, szedték-vették sátorfájukat, memmeg mentek abban a szörnyen nagy erdőben.

Úgy napáldozat tájba elétalálnak ők egy kis házacskát, akiben egy vak öreg ember lakált.

Beköszöntek hát ők oda éjjeli szállást kérni, meg a két lónak valami szárazalját.

— Távozzatok innen — így mondja nekik az öreg ember —, mert van olyan rossz, átkozott két fiam, ha itt ér benneteket, egybe megöl. Enyém szememet is ők nyomták ki.

— Akkor hát áldja meg az Isten kiédet, odébb menőnk innen mönné⁴ hamarabb.

De bizony nem mentek ők onnét sehova, hanem csak ott sertefertéltek⁵ a kis ház körül. Ahogy tébolyognak az erdőn, összetalálkoznak a vak ember két fiával. Ezek meg se szó, se beszéd, egybe rálázadnak⁶ a királyfira meg az anyjára: hogy erre meg amarra, kik vagytok, mik vagytok, mit kerestek emmi⁷ portánk táján?

— Nem egyebet, én a király fia vagyok, az apámat keresem.

— No ha az vagy, akkor véged van! Avval nekiesnek, hogy megölik, de a királyfi sem rest, kihúzza a kardját, oszt olyant suhint vele, hogy a két gonosz fiú fejit egybe lenyisszantotta.

Visszamentek osztán⁸ a vak emberhez, elmondták neki, hogy a két fia se gyön többet erre a portára, mert így s így járt.

— Nem lehet az, édes fiam.

— De higgye meg öregapám, így van az.

— Hej! ha így volna, de emberré is tennélek.

Aztán adott nekik éjjeli szállást is.

Reggel, ahogy megvirrad, azt mondja az öreg:

— Hallod-e te édes fiam, királyfi, van ott a komrában egy nagy sütőtekenyő, hozd be csak.

A királyfi bevitte.

— No most húzd ki az asztalfiát,⁹ van ottég¹⁰ egy nagy kés.

A királyfi azt is kivette.

3. azonnal

4. mönné = minél

5. jár kel szanaszét

6. rátámadnak

7. a mi portánk

8. aztán

9. asztalfiók

10. ott, ottan

— No fiam, én most belefekszem ebbe a sütőtekenyőbe, avval a késvel pegy¹¹ apríts át te engem, de csak olyan apróra, mint a mák, osztén addig gyúrájál, míg össze nem állapodok, mint a kenyérnek való tészta. Ha ez meglesz, van odakivel a fészker alatt három kád víz, mártogass te engemet mind a háromba.

A királyfi eleinte húzódozott, nem akarta, meg irtódzott is tőle, de annyira annyira, hogy utóljára beleegyezett. Az öregot összeaprította és összegyúrta, mikor meg összeállapodott, belemártotta az első kád vízbe. Hát Isten az atyám, egybe emberi formája lett, mikor meg a másodikból kivette, már élt, a harmadikból pedig olyan fiatalon került elé, mintha 20 éves lett volna.

Azt mondja akkor a vak ember (de már akkor vak se volt, mert visszakarta a két szeme világát is).

— No fiam, emberré tettél, teszek olyan jót veled, amíg élsz, megemlegeted. Nesz, neked adom ezt a zsíros inget, gatyát, sipkát, oszt mátul fogvást Zsíros-bújdos Balázs a te neved. Ha te magadra öltöd ezt a gúnyát, nem fog rajtad se kard, se puska. Kimehetsz akar a széles világból is.

A királyfi megköszönte az öreg ember jóakarátját, oszt tovább ment az anyjával.

Ahogy menek, menegetnek, elétalálnak ők abban a rengeteg erdőben egy betyár ballangot, akibe tizenkét betyár tanyázott, ki rác, ki tót, ki német, csak egy vót köztük magyar ember.

Ahogy meglátták Zsíros-bújdos Balázst, egybe rátámadtak mind a tizenketten, ki baltával, ki fokossal mivel, de akarhogy ütték-vágták Balázst, nem fogott rajta. Utóljára is ő vágta le mind a tizenkettő fejét. De mégse, (csak tizenegyet), mert ím a magyarnak megkegyelmezett, oszt szegrül-végrül utóljára annyira összeegyesültek ők avval a betyárral, hogy egy pár hétyig ott tanyáztak a betyár ballangjánál.

Zsíros-bújdos Balázs mindennap kijárt az erdőre vadászni, azalatt meg a mostoha a betyárral nagyon összebarátkozott, de csak annyira, hogy ím elhatározták, Balázst semmire teszik, ne legyen útjukba.

— Tudod mit, édes lelkem — így mondja a betyár az asszonynak —, tedd magad beteggé, oszt mikor Balázs elégyün, ne kívánj egyebet, ha kérnyi mi bajod, csak azt, hogy hozzon ő neked innen az erdőből a griffmadár fiaiból egyet, mert ha te annak a húsából ehető, egybe jobban lesző. Az öreg griff majd semmire teszi Balázst, ha ott éri.

Úgy is vót. Ahogy hazamegy este Zsíros-bújdos Balázs, hát a mostoha ott nyög, ott jajgat nagy kénval¹² a vacokban, oszt mondja a fiának, mi a kívánsága.

Ahogy megvirrad, Balázs egybe azon van, hogy elhozza a madarat. Kapja a puskáját, elindul keresni. Mikor elétanálja a griffmadár fészket, elkezdgi válogatnyi a fiókákat, hogy melyik volna szebbik? Ahogy így válogatyi, egyszercsak ott leppen az öreg griff, éppen egy nagy göboly ökröt vitt a szájában a fiainak. Kérnyi Balázstól emberi hangon, hogy mit

11. pedig

12. kinnal

s mit keres ittég¹³, mi járatban volna? Az meg elmondja neki az anyja kívánságát.

— No Balázs nem bánom, — így mondja a madár —, vidd el a fiaimat, de kárt ne tegyél benne.

Avval fogta a Balázs a három közül a letszebbiket, hazavitte.

Az asszony mikor meglátja, hogy ím a fiának semmi baja, elordítja magát:

— Jaj, jaj! vidd el azt a csúf madarat, mer' hogy ím megláttam, még hétszerte betegebb vagyok.

Eleresztette hát Balázs a madarat.

Másnap megéntelen¹⁴ elmegy vadászni, oszt az asszony meg a betyár újfent¹⁵ összebeszélnek.

— Tudod mit, édes lelkem — így mondja a betyár —, van itt az erdőben egy oroszlány, annak három fia, mondd hát te azt Balázsnak, hogy hozzék ő azokból egyet, mer aggyig¹⁶ meg nem gyógyulsz, még annak a húsából nem eszõ. Az öreg oroszlány majd széttépi Balázst, ha ott éri.

Hazamegy este Zsíros-bújdos Balázs, mondja neki az anyja, mi a kívánsága. Balázs elment hát újfent az erdőre. Elétanálta a három oroszlány kölyköt is, oszt mikor javába nézegetyi, melyik volna szebbik, jobbik, kövérebb a három közül, hazaér az öreg oroszlány is. Kérgyi Balázst, mi járatban van? A fiú elmondja.

— No Balázs nem bánom — így mondja az öreg oroszlány —, vidd el a fiaimat, de kárt ne tegyél benne.

Hazavitte hát Balázs az oroszlány kölyköt, hanem a mustohája megéntelen csak kizavarta.

Harmagyk nap újfent tanakogyk a betyár az asszonyval, mitévők legyenek? Oszt aszondja neki:

— Tudod mit, lelkem, mondd meg a fiadnak, itt van az erdőben a pokol kútja, hozzék ő onnan neked egy korsó vizet, ha oda elmegy, az ördögök majd szétszegyk.

Úgy is volt. Az asszony elmondta a fiúnak, ha ő abbul a vízből csak egy begrével is ihatna, egybe meggyógyulna.

Másnap Balázs ahogy megébredt,¹⁷ fogta a korsót, elment az erdőre.

Ahogy megy, menetet, egy nagy lyuk szájánál elétalál egy iszontató¹⁸ nagy kégyót, de csak olyan vastag volt, akár a mestergerenda.

— Aggyon Isten kégyó koma, mit csinyász te ittég?

— Nem egyebet — így szól emberi hangon —, estrázsa, vagyok itt a pokol kapujánál.

— No ha az vagy, mondd meg nekem, messze van-e ide a pokol kútja.

— Nincsen a'.

— Akkor hát téj ki előlem, had menek be.

— Hallod-e te Balázs, — így mondja a kégyó —, nagy test vagyok,

13. itt, itten

14. megint, ismét

15. ismét

16. addig

17. felébredt

18. iszonyú

ne kívánd, hogy fektembű felkeljek, ha'¹⁹ másszál keresztül rajtam, úgy menj be a lyukba. Itten mikor a pokol kútjához érsz, van ottég a kútágaszon egy veres kakas, letelő²⁰ azt üsd le, mert ha elkukorikolja magát, aki ördög elé van a pokolban, az mind ott terem, oszt egybe széttép.

— Köszönöm kégyó komám a jó tanácsot. Csak azt mondanád meg még nekem, hallottad-e hírit Világszép lányának, oszt möre lakik?

— Hallottam Balázs, hallottam. Van ott a pokol kútjától nem messze egy nagy ház, az ördögök palotája, annak a letbelső szobájában, a huszonnegyedikbe őrzik Világszép lányát, hét lakatra zárva. Nesze, ittég la a kulcsa, boldogulj véle.

Azzal Balázs bement a pokolba.

Letelsőbbben is a veres kakast ütte le a kútágasról, azután a korszót merítette meg, úgy ment az ördögök palotájába. Benyitott az ördögök mind a huszonnegy szobájába, a huszonnegyedikbe valóságval ott találta Világszép lányát is.

Beköszön hozzá, annak illő rendje, módja szerint, hogy adjon Isten.

— Adjon Isten neked is, Zsíros-bújdos Balázs! (egybe elismerte a ruhájáról, hogy hogy hívják). Hun jársz te itt, ahun attéd²¹ országodbul madár se jár?

— Nem egyebért, érted jöttem Világszép lánya. Hallottam híred. Ha nincs ellenvetésed, elveszlek majd feleségül.

Itten a lány szörnyen megörült, hogy ím újfent kiszabadulhat a napvilágra, beleegyezett hát a házasságba. Ott minjárt kendőt cseréltek.²²

Elmondta aztán Balázs, hogy mint jutott ide, oszt vígasztalta a lányt, hogy: édes szívem, most már ne búsulj, csalba nem hagylak,²³ visszagyűvők érted, hanem előbb felkeresem még az éldesapámat.

Avval fogta a korszó vizet, hazament a betyártanyára. De mikor a mostohája meglátta Balázst, hogy semmi baja, újfent kikurgatta²⁴ korszós-tul, vizestül. Arra Balázs megbosszankodott, földhöz ütte a korszót, hogy ezer darabra tört, oszt mesmeg²⁵ elment vadászni.

Este ahogy hazamegy a vadászatról, mondja neki a mostohája:

— Ne csak fiam! El tudnád-e szakajtanyi ezt a fonalat?

Fogja Balázs, elszakítja.

Egy kis idő múlva, memmeg odamegy az anyja:

— Ne csak fiam! El tudnád-e szakajtanyi ezt a cérnaszálat.

Fogja Balázs, ezt is kettészakítja, de már nehezebben.

Odamegy az anyja harmadszor is. Kitép egy szálat a maga hajából, odaadja Balázsnak, hogy szakítja ketté. De biz ezt már sehossze tudta, annyira ki volt az erejiből szakadva.

19. hanem

20. legelőször

21. a tied

22. palócoknál a jegyesek kendőt és nem gyűrűt cserélnek az eljegyzés alkal-mával

23. csalbahagy -- megcsal

24. kikergette

25. megint

26. azaz rábecszélte, rábirta

— No anyám — így mondja akkor a fiú —, nem hittem volna kiédről,²⁷ hogy ilyen álnokságba járjék.

Szegény Balázs odavolt, nem volt már jártányi ereje sem. Kivették a kádból a zsíros inget, gatyát, sipkát lehúzták róla, egy rossz gúnyát²⁸ adtak rá, a két szemit meg kinyomták, oszt aszonták neki:

— Fel is út, le is út, menj amőre akarsz.

Itten szegény Balázs most már vak is, erőtlen is volt, csak úgy tébolygott ott az erdőben.

Egyszer, hogy hogy nem, oda botorászott, ahol a nagy kégyó a pokol kapuját őrzötte. Mihent a lába beleütődött, egybe elismerte a kégyót.

— Adjon Isten kégyó komám, térj ki előlem.

— Hej! Balázs, Balázs — így mondja a kigyó, mikor meglátja —, mi voltál, mi lettél! Nagy test vagyok, de most már kitérek előled.

Bement osztég Balázs a pokolba, ott meg hogy hogy nem, bejutott az ördögök palotájába is. Világszép lánya mihentségesen meglátja, a nyakába borul nagy sírva-ríva.

— Én Istenem, én Balázsom! mi voltál, mivé lettél! Se szemed, se erőd, még a kóduznál is kóduosabb lettél. No, de majd segíték én rajtad.

Elévesz egy réz trombitát, belefű, arra a sok ördög csakúgy ömlik be az ajtón! Kérdi tőlük Világszép lánya, hogy merre, hun van a szemgyógyító kenyőcs? Egybe hozzák. — De egyik sem tudta megmondani. Legutóruul gyűtt egy öreg, kis sovány ördög. Ez tudta, de nem akarta eléadni. Arra Világszép lánya lehúzatta az öreget másik két ördöggel, oszt olyan tizenkettőt húzatott rá, hogy csak úgy porzott a nadrágja feneki. Elé is hozta őkelme a szemgyógyító kenőcsöt. Világszép lánya meg megkenegette véle a Balázs szemgődrít, oszt memmeg kiújult a szeme. Csak úgy látott, mint annak elébi.

— No édes lelkiem, Balázs, szemedet az Isten újból megadta, mondd, mi kéne még, ha vóna.

— Édes szívem, nem egyeb, csak azt a gúnyát szeretném még, akit a mustohám rólam lefosztott. Ha nyerek, nyerek, ha vesztek, vesztek, de teszek egy poróbát. Aggyig nem nyugszok, míg vissza nem szerzem ingem, gatyám, sipkám. Ha meglesz, visszagyővők érted.

Avval elbúcsúzott Balázs, ment igenyesen a betyártanyára. De nem ment be, csak ott serteferélt, leskelődött egész nap a tanya körül. Egyszer oszt mikor a mustohája elment a betyárval az erdőre sétálni, belopakodott a ballangba, befeküdt a nyoszolya alá.²⁹

Hazamegy este a betyár az asszonyval, jól bevacsorálnak, lepihennek. A betyár előbb leszedte magáról a zsíros inget, gatyát, odatette a nyoszolya mellé egy székre, tisztát váltott, úgy feküdt le az asszony mellé. Ahogy rájuk gyűtt az al'ás,³⁰ úgy éjszakának évadán³¹ lehetett már, kihúzógyik Balázs az ágy alól, magára kapja a zsíros inget, gatyát, a kardot az oldalára köti, oszt velágot gyűjt³² Erre a betyár felugrik, igenyesen³³ neki

27. kend

28. ruhát

29. ágy

30. alvás, álom

31. éjféلكor

32. gyertyát gyűjt

33. egyenest

Balásznak, hogy megöli, de Balázs a kardval egybe leszedte a fejét, a hót-testyit meg belökte a pincébe, oszt a mustoháját is hozzá csukta. Balázs most már elment az édesapját keresni. Ahogy megy, mendegél abba a nagy erdőségbe, harmadnapra kiér egy nagy síkságra. Hát lát ő ott teméntelen³⁴ sok katonát, akik egymás ellen küzdönek, ki karddal, ki puskával, mindenféle fegyverekkel. Itten Balázs megtudja, hogy ez ő apja katonái hadakoznak, igényest az apját, a királyt keresi. Mikor eléje vezetyik, kér-gyi a király Balásztól, mi járatban vóna?

— Nem egyebért, ha felséged engem befogad katonának, huszonnég-y óra alatt megszüntetem a háborút.

— Ej fiam! Vót már ittég több olyan legény is, mint te, mégis sem-mire mentek.³⁵

Itten Balázs gondolta, jobb lesz, ha kirukkol az igazsággal, elmondta hát a királynak, hogy ő ki s ki, merre járt, mit csinált, no meg utoljára azt is, hogy milyen gonosz asszony lett az ő mostohája.

A király szörnyen megörült a fiának, oszt hogy olyan fájin, nagy, de-rék legény lett belőle, még inkább ellenzette, hogy Balázs belekeveredjen a háborúba. De a fiú annyira beszélt az apjának, hogy utoljára is bele-egyezett. Egybe híradással volt a másik királynak, hogy Balázs, mármint vasárnap, egymaga megy küzdeni az ellenséggel.

Ahogy elégyün a regvel, kiáll Balázs a placra zsíros ingbe, gatyába, a kard az oldalára kötve, a zöld levél meg a homlokán a zsíros sipka alatt. Az ellenség megse mozdult, a király aszonta, elég lesz neki egy golyó is. Elsüttek hát egy nagy ágyút Zsíros-bújdos Balázssra, hogy majd semmire teszi, de biz az úgy leperdült³⁶ róla, mint mikor a borsót a falhoz ütyik. Arra az ellenség látja, hogy ez több kettőnél,³⁷ balról is, jobbról is neki Balásznak, de csak nem fogott őrajta se kard, se puszka, se semmiféle fegy-ver. Balázs meg úgy aprította őket maga körül, hogy estére itt-ott maradt belőlük élő.

Megkötte hát a két király a békét, aki katona életben maradt, haza-eresztették, aki pedig meghött, eltemették. — Aztán Balázs is, az apja is lóra ültek, hazamentek. De mégse. Hanem elsőbben az erdőbe lovagoltak, ahhoz a pincéhez, akibe Balázs a mustoháját becsukta. Ahogy benyitnak az ajtón, hát látják, hogy az asszony ott kukorogzik³⁸ a pince szögibe. Még élt. De csak olyan fáradt³⁹ vót, akar a halál. A hőtt embernek meg nyoma se vót már. Egyeb se maradt a betyárból, mint egy oldalborda. Az asszony azt is olyan hegyesre szopta, akar egy varróár.

Itten a király megsajnálta ez ő feleségit, egybe kivitte a napvilágra, lóra ültette s hazamentek.

Balázs meg elvált tőlük, ment igényest a pokolba a Világszép lányáért.

— No éldes szívem — így mondja a lánynak —, megtanáltam az apá-

34. nagyon sok

35. elpusztultak

36. legurult, visszapattant

37. nem tréfádolog

38. kuporodik

39. száraz, sovány

40. könnyedén

mat. Most már te az enyém, én a tied, gyere velem, hazamenőnk a napvelágra.

Úgy is vót, hazamentek, lakzit csaptak, oszt éltek ők a királyi kastélyban olyan boldogan, hogy kimondanyi se lehet.

Egyszer egy este, azt mondja az anyós a menyinek, mármint a Világszép lányának:

— Engedd lelkem, menyem, had ágyazok én meg a ettéd uradnak. — No jól van, a menyecske nem ellenzette.

Hát az a gonosz asszony mit nem tesz: azt a hegyesre szopott csontot, amit magával hozott a ballangból, felállítja a derekaljba hegyivel felfelé, oszt aszondja a fiának vacsora után:

— No Balázs! bele tunnád-e vetnyi magadat olyan könnyesen⁴⁰ az ágyba, mint máskor?

Balázs se rest, belevetyi magát hátval a nyoszolyába, oszt arra egy nagyot sipakogyyik.⁴¹ Hát az hegyes csont belement a Balázs szívébe s egybe meghótt.

No volt erre szörnyű ihedtség a királyi házban, lóttak-futtak orvosért, patikáért. De Világszép lánya azt mondta:

— Ne gyűjjön ide senki, majd segíték én rajta. — A csontot kihúzta, szergyógyítóval⁴² jól megkenegette a Balázs szíve tájékát, s így valahogy memmeg emberré tette az urát.

Balázs meg ahogy újból evelenné⁴³ lett, nekiesett a mustohájának, a kardjával egybe levágta a fejét.

— Nem érdemlyi az ilyen, hogy az Isten napja süssék rá.

Élt aztán Zsíros-bújdos Balázs az apjával meg a Világszép lányával boldogan a királyi kastélyba, s tán még most is élnek, ha meg nem hóttak.

(Parád, Heves m. 1890.)

2.

TANCIKA-MARCIKA

Hun volt, hun nem volt, még az Óperenciás tengeren is túl volt, ki-dőlt, bedőlt kemencének egy csepp oldala sem volt, ahol killyebb volt, ott bellyebb volt, mégis jó morvány kalácsot¹ süttek benne. Elég az ahhoz, volt egyszer a világon egy király, meg annak egy igen szép, fájin felesége.

Hogy hogy nem, egyszer az asszony csak leesik a lábáról,² ágynak dől, oszt semmiféle doktor, patika nem tudta megorvosítani. — Itten a király szörnyen búsulásnak esett. Mikor ezt látja a felesége, aszondja neki a halálos ágyán:

— Édes szívem, sohse búsulj mét te fiatal vagy. Ha meghalok, házasodj meg, de csak azt a lányt vedd el feleségül, *aki a csepüből is arany szálát tud fonní.* — Avval a királyné behunyta a szemit, meghót.

41. sikolt

42. gyógyítószer, kenőcs

43. elevelné

1. nagy, fonott kalács

2. megbetegszik

A király egy álló esztendeig gyászolta az ő szépséges feleségét.

Mikor az esztendő letelt, kiadta parancsba, dobolják ki az ő országában, városba, faluba, tanyán, mindenhol, hogy aki lány a csepüből is arany fonalat tud fonni, azt ő feleségül veszi.

Egyik faluba (nem tudom már, Recsken-e vagy Derecskén), ahogy a kisbíró kidobolja a király parancsát, egy öreg asszony, hívták azt mármint Boris nénének, egybe hazamegy, oszt mondja az ő ragvás képű, sánta, vén lányának, hogy mi újság.

— No lányom, próbáld meg, hátha te tunnál csepüből arany fonalat fonni?

Itten a lányt gond ütte. Nagyon szeretett volna királyné lenni. Egyszer, mikor az anyja odavolt a faluba, magára csukja az ajtót, az ablakokra kendőt aggat, hogy senki fia megne lássa, a guzsalyára csepű kendert köt, a guzsaly tetejébe egy lyukas szakajtót borít, ráül egy háromlábú székre, oszt elkezd fonogatni. Fonogat, fonogat, de csak nem lesz a csepüből aranyszál sehosse. Próbálja másnap, próbálja harmannap, de csak hiába. — Arra a lány megbosszankodik, fogja a guzsalyat, földhöz csapja.

— Ej! az ebanyját ennek a rongyos velágnak. Ha valaki megtanítana arany fonalat fonni, odaadnám már testem, lelkem neki, ha maga az ördög volna is. Csak letalabb egy álló esztendeig királyné lehetnék.

De alighogy kimondja, a házba nagy recsegés, topogás támad, a háromlábú szék alul meg, akár hiszik kiédtek, akár nem, egy kis fekete ördög kukucska ki, de csak akkora la, mint a nevetlen³ ujjam, oszt azt kérnyi a lyántól:

— No lelkem, itt vagyok! Mit akarsz?

A lány elmondja, hogy nem egyebet, csak egy évig szeretne királyné lenni, tanítsa meg hát őt csepüből aranyszálat fonni, megfizet érte, akármit kíván is.

— Jól van — így felel az ördög —, megtanítalak, ha egy év múlva tested, lelked nekem adod.

A lány beleegyezett. Arra a kis ördög kiugrik a háromlábú szék alul.

— No nézd lányom! Ülj erre a háromlábú székre háttal az ajtónak, úgy, mint én la! Aztán mondd háromszor: Devla, devla, diszákó! — Arra a kis ördög elkezdett fonni, hát lelkem teremtette csak úgy ömlött az aranyszál a guzsalyról az ördög kezibe az orsóra.

A lány is odaül a kis székre, háttal az ajtónak, elmondja háromszor: Devla, devla, diszákó! oszt hozzáfog a fonáshoz. Hát csak olyan igaz, mint ahogy kiédteket itt látom, nyúlt az aranyfonál a guzsalyról a lány orsójára is.

— No lelkem — így mondja akkor a kis ördög —, megtanítottalak már, hogy kell a csepüből aranyszálat fonni, most hát elmenek, de egy esztendő múlva érted jövök. Érted-e?

— Értem, értem. De mielőtt elmenne, csak azt mondja meg még kiéd, hogy hogy hívják?

— Azt ugyan meg nem mondom, de ha kitanárod, akkor nem vislek el egy esztendő múlva se. — Arra memmeg nagy recsegés-ropogás támad, volt, nincs, eltűnt a kis fekete ördög.

Itten a lány szörnyen örült, hogy ím az ördög megtanította őt aranyfonalat fonni. Nekiült hát megint a guzsalynak, aztán nagy dallással fonogatott ő úgy gyertyagyújtásig.

Este mikor hazamegy az anyja, látja, hogy a lánya ott ül a guzsaly alatt, a szakajtóban meg a sok orsó már mind tele aranyfonállal, hát nem akart a maga szeminek hinni.

— Jaj lelkem, lányom! Jól látok-e, vagy álmodok? Hát tudsz már a csepüből aranyszálat fonni?

— Tudok, tudok éldes anyám, most már csak menjék fel kiéd a királyhoz, aztán mondja el neki.

Másnap alighogy pitymallik, az öregasszony felkészül,⁴ csizmát húz, ünneplőbe öltözik, kendőt köt a fejire, oszt elindul a királyhoz jelenteni, hogy ez ő lánya tud csepüből aranyfonalat fonni.

A király sehogyse akarta hinni.

— Hát uram, felséges királyom, egy életem, egy halálom, gyűjjön, oszt' ím lássa a maga szemivel. Ha nem igaz, hát köttesse fel a letelső fára — így mondta az öregasszony.

Itt a király elindul hát a miniszterekkel, gerőfokkal, bárókkal, gye-nyerálisokkal az öreg Boris néne portájára, oszt igényest be a „ház”-ba.⁵

Nohát az öreg szophás⁶ kemence se látott olyan sok fényes uraságot, amóta megépítették. Tátotta is a száját, úgy, hogy attulfogva nyitva is maradt.

A király, az urak mind leültek, ki a karos lócára, ki a kemence padkájára, oszt úgy nézték, hogy hogy' fonja az a vén, ragyás, sánta lány a csepüből az aranyfonalat.

A királyt gond ütte, hogy vegye ő el azt a csúf lyánt feleségül. Sehogyse tetszett se testyinek, se lelkinek. Dehát mit volt, mit tenni, megfogadta az első feleséginek, szavát állja hát. Egybe négylovas hintót küldött a lányért, felvitette a királyi kastélyba, papot hívtak, lakzit csaptak, ellakták a lakodalmat. Tíz banda muzsikált, kétszáz szakács főzött, a bor meg úgy folyt, akar a patakba a víz. Evett-ivott ott mindenki, még az énekes kórus is, annyit, amennyi belefért.

A király lassanként beletörődött, hogy ez ő felesége egy kicsit ragyás, meg egy kicsit sánta is. Utoljára meg észre se vette, hogy olyan csúf szerzet. Éltek ők aztán egy darabig maradhatósan.⁷

Hanem egyszer, kerül-fordul a világ, a szegény lányból lett királyné, ahelyett hogy örült volna a szerencséjének, nap-nap után mindig szomorúbb lett. Csak sóhajtozott magába: mi lesz velem, mi lesz velem, ha az esztendő letelik?

A király is, a kastélybeliek is próbálták, de sehogyse tudták a királynét felvidámítani.

4. felkészül

5. az utcára néző szoba

6. fekvőhellyel ellátott kemence

7. türethősen

Itten a király elmegyén egyszer a kísérőivel vadászni az erdőre. (Minthát itt a Mátrában a Kékesnek haladtak volna kifelé), megparancsolja a szolgáltnak, hogy agyig meg se álljonak, míg a hegyre ki nem érnek, ott pegy' a hét fa alatt üssönek tanyát.

A király szolgálai előre sihettek hát, hogy helyet csináljanak. Egyszerre csak jön az egyik nagy lélekszakadva vissza.

— Felséges királyom, baj van, a hétfa alatt nem tanyázhatónk, mer' im ott valami kis fekete ember szörnyű nagy tüzet rakott. Oda tán ne is mennénk.

— Ej! dehogynem édes szógám! megnézzük biz' azt ki van ott, ha mindjárt az ördög maga volna is.

Avval mennék, menetetnek, ki a hegyek felé. Ahogy kiérnek a tetőre, ott látják a nagy tüzet, a tűz körül meg egy arasznyi kis fekete embert, aki egy nagy bolond vasfazék körül, hét arasznyi ködmönbe bújva ott sereg, ott forog egy fene nagy fakanálval, oszt egyre mondogatja:

Sergek, forgok,
Kását főzők,
Szép menyasszonyt várok,
Tancika-Marcika vagyok.

Mikor elvégzi, memmeg újból kezgi előlről, hogy: Sergek, forgok, kását főzők.

Ahogy a király meglátta, jóízűt nevetett rajta, oszt egybe indult hazafelé, hogy elmondhassa a feleséginek, hogy nevéssen ő is.

Úgy is vót. Mikor a király elmondta, hogy az arasznyi kis fekete ember, hét arasznyi ködmönbe bújva egy nagy fene fakanálval ott sereg, ott forog a tűz körül, oszt egyre mondja:

Sergek, forgok,
Kását főzők,
Szép menyasszonyt várok,
Tancika-Marcika vagyok.

Arra a királyné olyan jóézőt kacagott, mintha sohse lett volna búbanatja. Attul fogva memmeg jókedvű lett.

Itten telyik-múlyik az idő annyira, hogy mármint ma délbe letelik az egy esztendő a kontrektus szerint, akit az ördögvel kötött.

Déli harangszókor ebédhez ülnek a király is, a királyné is, oszt a lebbencs levest alyigisig hogy lenyelik, kopogtat valaki az ajtón.

A királyné egybe gondolta, hogy ki. Kérnyi belülről: — Ki az?

Az meg azt feleli:

— Én vagyok lelkem, aki megtanítottalak a csepüből aranyszálat fonní. Letelt az esztendő, érted gyüttem. De ha meg tudod mondani, hogy hínak engem, itté⁸ maradhatsz.

— No bizony, hogy hínak? Hát Tancika-Marcika, eriggy a pokolba.

Arra nagy szélzúgás, recsegés, ropogás támadt odakível, a kis fekete

ember mérgibe megpukkadt, oszt úgy odavágódott az ajtóhoz, hogy egybe szurokká vált, ott ragadt.

Itten a király, mikor ezeket látja, hallja, fogtomra veszi az asszonyt, hogy ki ő, mi ő, aki az ördögvel csak úgy komázik?

Az asszony ihedtibe mindent elmondott.

— No hát lelkem — így mondja neki akkor a király —, ha te még ezután is tudsz csepüből aranszálat fonni, itt maradhatsz a kastélyomba, de ha nem, kotródsz amőre a két szemed lát.

Leül hát az asszony a guzsaly alá a háromlábú székre. Elkiáltja háromszor: Devla, devla, diszákó! oszt elkezd fonni.

Dehát hiába ült farval az ajtónak, a csepüből most már csak nem akart aranyfonál lenni.

Arra az asszony megbosszankogyik, de úgy, hogy mérgibe a király szemi láttára egybe szétpukkadt, odavágódott az ajtóhoz, szurokká lett ő is, mint az ördög.

A sok suszter, csizmadia mind odajárt osztég szurokért. Talán még most is odajárnak, ha el nem fogyott vóna.

(Balla, Heves m. 1900.)

3.

A KIS FEKETE EMBER

(Palóc tájszólással)

Hun vaót, hun nem vaót, hétédhét ország ellen, elég az ahho' halottam én eccer a híret Perednek, hogy van ottég ö'nnagy éstállao, abba' me' vvan è'kkeresz' jászoly, osztén ahho' vannak a mesék kötözve, akar a Kivés koma lovai. Eöballagtam hát én oda unalombu', oszt elérésztettem egy mesét a jászoly melleő', elis hoztam, aminek „A kis fekete ember” lesz a nevi.

Elt eccer ezen a széles velágon è' sszegény embër, akinek két fia vaót, Jankaó, me' Palkao, de csak olyan szörnyen rünyhe¹ két külyök vaót, hogy a ketteő egyöttvéve nem ért egy ütet taplaót.

Aszongya jeccer az apjuk az öregebbnek: — Hallod-e te Jankaó, me'-ttudod má' fonyi ja szérszám nyelit, erigy hát te szaogálatot keresnyi ja Jézus nevibe, mer én nem tartolok a házná'.

— El is mék² én apám uram, ha ma nem, haónap, csak ha' süssék nekem az eldesanyám valami útravalaót.

No jaó van, süttött hát neki az annya dërcebogácsát³ è' nnagy huzaós tarisznývavaa',⁴ oszt útnak eredt.

Ahogy megy, mënëget hegyën-veögyön keresztü-átal, elé taná' jaz úton egy kis fekete embërt.

— Aggy Isten jaónapot!

1. lusta

2. megyek

3. korpából való

— Aggy Isten szaógám, hovâ mégy?
 — Szaógálatot keresnyi.
 — Hacsak a'kkeő', méffogadlak én.
 — Meg é? Hât oszt mi lesz a bère?
 — Van é' hhâzam, nê' sszêp ôkrôm, még é'sszesszuós feôdem, ha jégyszendeig nálam szaógász min' neked adom, memmég a Katyi lyányomat is, de csak úgy, ha soha mē' nnem haragszaó', különben egybe levágom a füled, orrod, oszt' kiteôt az esztendeó, ô'mehecc. Ha pegy' én haragszok mē', te vágod le ez enyemet. No hât szaógám, állod a fizetést?

— Állom, állom! felelte Jankaó, avvaa' haza ballagtak.

Aszongya másnap régvel a kis fekete embër Jankaónak:

— Fogd be ja négy ôkrôt, osztég itt van bor, kenyér, szalonna, erigy ki szântanyi, vidd magaddal a Bodri kutyát is. Egyel, igyal, amēnni keő', aggy a kutyának is beleôle, este pegyid gyere haza, de jamit adtam, az ennyi-innyi valaónak é' csepp híjja se legyék.

— Jaó' van gazd'uram. Avvaa' kimegy Jankaó a szântaó-feôdre, oszt' szântogat úgy dêlyi harangszóig. De mâ' dêlbe nagyon megehût, szeretett vaóna beszalonnâznyi, no meg innya is râ egyvet. De hât hogy egyék-igyék úgy, hogy êteônek-italnak híjja ne legyék? Itten Jankaó mē' bboszszankogyik, leakasztya ja jármot a négy ôkörû, maga pegy' odafekszik a szeker árnyékába, oszt' ott hever eó napáldozatyig.

Ahogy hazamegy este, kergyi ja gazdâja:

— No Jankaó, szântotta' je sokat?

— Szântott a fene! mikao' maj' mëddôglôttem êhen. Evetlen ivatlan ki hallott gazd'uram szântanyi?

— Jankaó, tán haragszaó?

— Haragszok hât, nyelyle êl a pokol kiêdet is, a négy ôkrit is, ha így mëkkênözza jaz szegê szaógát.

— No Jankaó, ha haragszaó, tarts' ide jaz orrod', — avvaa' sutty! levágta jaz orrát — kiteôlt az esztendeó, fel is út, lê jis út, eó'mehecc.

Hazamegy hât Jankaó orra nekü' ssírva-ríva.

— Hât te kôlyök, téged mi jaz Isten csodâja lôt? kergyi jaz apja.

— Jaj, jaj! ne is kérdezzék, oszt eó'mongya, hogy s hogy járt a kis fekete embêrvel.

Aszongya erre jaz ôccsi, Palkaó:

— Apâm uram, engeggye meg, had mênêk én is szerencsê próbânyi ahho' ja kis fekete embêrhe'.

— Jaó van fiam Palkaó, de jobban ügyejj az orrodra, mint a test-vêrbâtýád.

Itten másnap útnak ered Palkaó. Megy meneget, elêtanâjja ja kis fekete embert, eó'mongya neki mi járatba van, oszt më'tteszik az alkut, eó'szegeôgyik hozza Palkaó jis ammaóð szerint szaógának.

Régvel odaszól a gazda Palkaónak:

— No szaógám fogd be jaz ôkrôt, erigy eó' szantanyi, a Bodrit is vidd ki magadvaa'. Itt van bor, kenyér, szalonna. Egyel igyal amēnni keő'.

Aggy a kutyának is, este pegyig gyere haza, de jaz ennyi-innya valónak é'csep híjja se legyék.

— Jaó van gazd'uram. Avval osztén a karikás ustorva nagyot csatant, ne Csákaó, hajszt Cseleó! nagy vígan kimegy a kapun.

De alyigisig⁵ ért ki ja szántaó-feődre, lételeó'jis fogta ja kulacsot, haót húzott beleőle, osztég „no Isten nevibe!” mé'kkezdte ja szántást.

Szántogatott úgy delyig. Delyi harangszóra kifogta jaz ökröket, énni adott nekik, oszt maga is eleövette ja húzaóstarisznyát, a kenyeret ketté szelte.

— Ne kis Bodri, te is egyel. Ómaga is jaól bepofázott kenyerbeő, szalonnábu', aki bor mé' mmég a kulacsba vaót, azt is mind kiitta.

Este felé mikaó hazahajtott, a kapuban várta má' ja kis fekete embër.

— No Palkaó, hát hogy ment a szántás?

— Hát jaól gazduram.

— Hat a bort, kenyeret, szalonnát hazahoztad-e úgy, ahogy vitted?

— Ej! gazd'uram minek hoztam vaóna. Megettem, megittam én mind, amit adtak. Talán bion haragszik kiéd?

— Dehogy haragszok Palkaó! pegyig beléőreő' ette ja fene mérgebe. No gonduta magába a kis fekete embër, maj' mé'haragítalak én még, csak váarakozzal.

Telyik, mulyik az ideő, beállonak nagy hidegek, oszt ölyik a gyisznaót jobbra is, ba'rra is a faluba. Itten egy nap méhhívja ja kis fekete embért a komaja gyésznotorba.

— Hallod-e Palkaó! Este gyésznotorba meneönk a komához, hát kelly fel úgy é'fe' tájba, oszt világit, hogy haza tuggyónk gyünnyi.

— Jaó van gazduram, u'llesz ahogy parancsollya.

A kis fekete embër eő'ment hát a komjáho', Palkaó pegy' lefekeüdt az éställaóba, magára húzta ja rongyos szűrt, oszt elaludt. Mikaó' júgy é'fē' körü' félérzett álmábu' felugrik, nyakába akasztja a rongyos szűrt, kimegy a portára, oszt é'cscsomaó szómáva' fëlgyutta ja gyesznaóólat.

Im, hogy a harangozó ott laká't⁶ a harmagyik szomszédba, egybe eszreveszi a nagy velágosságot, szalad a toronyba, oszt fē're veri a harangot, kilázította ja népet, hogy im baj van a faluba. A kis fekete embër is fogja kapja a ködmönyt, még a båránbeör sapkáját, osztég szalad a komātu', hogy merre van a tűz? Hát lekem teremtetta maj' hanyat esik, mikaó' lláttya, hogy ez eő portáján ég.

— Hej! erre még amarra azt a foganásit ennek a velágnak, micsoda gazember gyu'totta fel az aólamat?

Aszongya Palkaó:

— Hát hogy im gazd'uram maga parancsó'ta, hogy velágíjjak úgy é'fē tájba, ezt bion én gyu'tottam fél. Ezē' csak nem haragszik?

— Dehogy haragszok, dehogy haragszok. Pegy' a méreg maj' mégette, de nem merte mutatnyi, mer' ez eő orrára kerü't vaóna ja a bicska.

Telyik mulyik az ideő. Palkaó becsületveő' jállotta ja helyit, innen onnan az esztendeőnek má' csakegy hēt híjja vaót. Aszongya jakkaó' a kis fekete embër Palkaónak:

5. alighogy

6. lakott

— Eldes szaógám fogd be jaz ökröket, tégy a szekerre négyszak tiszta búzát, erigy a malomba oszt eöröltessd meg estvére. Kenyeret, szalonnát nem adok (mer nincs) süss magadnak maónar kalácsot, értetted?

— Értettem gazd'uram. Avvaa' Palkaó elindu'. Ahogy a malomba jár, kergyi ja moónár:

— Na Palkaó, mit hoztá'?

— Hát búzát eörlenyi.

— Sietős-e nagyon?

— Dehogy sietős. Ez enyém maradhat létutóljaónak. Öntse kiéd a garadra jakkaó', ha má' nem lesz itt senki embér fiának eörlenyivalaója.

Na jaó' van. A mó'nár se sihetett az eörlessel, Palkaó se sürgette. Eömulyik egy nap, eömulyik a másik, harmagyk, Palkaó meg egyebé' sse tesz sütyi, eszi a maónar kalácsot regvelteó estyig, de hazaménnyi eszibe sincs.

Negyénnapra érte megy a gazdája, hogy lássa hun van, hun nincs ez eő szógája az eörlenyivalaó búzáva'. Ahogy bemegy a malomba, hát láttya, hogy Palkaó ott fütüürészik a garadná'. Kergyi osztég tüle:

— Eldes szaógám, Palkaó, eörlik e mág azt a búzát? Negyénnapja mindé' várlak, hogy gyüssz-e má' haza?

— Megyek gazd'uram, ügyekszek, mer' má' se nekem, se a jaószágnak ennyi valaója, a bbúzának meg éppen az utólyját eörlik.

Oszt' hogy az eörlessel készen vaótak, fë'rakja Palkaó ja lisztet, felül a kocsira, a gazdája mellé, avvaa' elindu'nak hazafelé. Ahogy mennek, menegetnek, elérnek egy patakho', aki a sok esseőzéstü úgy megáradt, mint a Tarna szokott a nagy égzengés, burulás, meg ítéletideó után.

Neki hajtya Palkaó a négy kiéhezett jaószágot a nagy víznek, ammeg lekapja lábru' jaz ökröket, oszt viszi magával a jaószágot, szekeret, lisztéstü, gazdástu'.

Itten a gazduram szörnyen mégihedt, hogy egybe végik lesz s aszongya Palkaónak:

— No éldes szaógám mos' mutassd meg mit tudsz, mit nem, im mer' innen élve haza nem meneónk.

Erre Palkaó nekifohászkogyik:

— Hej! Csákó, hajszt! Cseleó, aki áldaója van a gazdátoknak! Oszt végig csap a karikás ustorval a négy jaószágon. Arra jaz ökrök neki-rugaszkonnak, egybe ott termettek a patak tulsáó partyán.

Mikaó' hazaértek, aszongya ja kis fekete embér Palkaónak:

— No éldes szaógám nem teót mé' kki jaz esztendeó, három nap híja, de emberü' allottad a kontrektust, én is állom hát a szavamat. Ettéd mos' má' házam, feódem, ökröm, neked adom még a Katyi lányomat is. Arra Palkaó hazament apjáer' anyáer, papot hittak, osztén ollyan lakodalmat csaptak, hogy még az árva gyerek is maónar kalácsot evett benne.

A Palkaó testvérbátya pegy úgy eőszökött szégyelletyibe az apjátü', hogy maig se gyütt elé.

(Parád.)

AKIT AZ ÖRDÖG SZERETETT

Hol volt, hol nem volt, kidőlt bedőlt kemencének egy csepp oldala se volt, mégis jó lepény sült benne, volt egyszer a világon egy vén özvegy-asszony, akinek a házához minden áldott este tizenkét lány járogatott fogogatni, fél télen, úgy Pál fordulásaig.

A 12 lány közül mindeniknek volt szeretője, csak éppen egynek nem, hívták azt már mint Katyinak. Itten a lány nagy búsulásnak adta a fejét, hogy hát mért van már mindeniknek szeretője, csak éppen¹ neki nem. Szörnyen zavallotta² a dolgot a többi előtt. Azt mondta egyszer az ágyának, ahogy hazament, hogy nem bánná már ha ember, ha ördög, akarminő, csak már neki is volna szeretője.

No jól van. Elmegy hát ő másnap este memmeg a fonóba. Ahogy bemegy, hát már mind a tizenegy lány ott volt a szeretőjével, azonfelül meg még egy fáin, takaros legény is.

Leül aztán Katyi a szaphás kemence padkájára, hogy im egyebütt már hely nem volt a lócán, a legény meg mellé telepedik, aztán fonogat-tak, dalolgattak ők egész este, csak úgy, mint máskor.

Egyszer ahogy így fonogat a leány, leperdül az orsó a keziből s azt mondja a legénynek, hogy vegye föl. Az meg ahogy lehajlik utánna, hát lelkem teremtetten szegény leány látja, hogy ez ő szeretőjének lólába van.

Egyvésten egybe otthagyja a legényt, orsót, kiment az öregasszonyhoz a pitarba, s elpanaszolta neki búbánatát. Azt mondja akkor az meg neki:

— Sohse búsulj édes lányom Katyi, jőjj el azért te csak holnap este is. Ha látod, hogy csakugyan lólába van a te szeretődnek, ne ess kétségbe, hanem ha hazakísér, majd beszélgetek a kapuba, aki fonalat fonsz aznap este, kössd te azt az egyik véginél fogva a gomblyukába, majd megtudod hol lakik, kiféle, miféle?

Itten a lány úgy is tett másnap este, mikor a szeretője hazakísérte a fonóból, egy-két szót váltott még vele, aztán elváltak ők egymástól. Hanem a lány, Katyi nem ment be a házba. Meghúzódott a kapun belül, leste, hogy merre tart a szeretője, aztán egy kis idő múlva utánna ballagott. Hát lelkem teremtetten, mit lát, mit nem! Mintha itt a faluba a kőkeresztnek ment volna a legény, ottan meg át a patakon, igenyest a temetőnek vette útját, aztán mikor a temetőhöz ért, a temető kapuja magától megnyílt előtte, ott pedig a föld úgy elnyelte, mintha a világon se lett volna. Mert nem egyeb volt, mint maga az ördög.

Hazamegy hát a lány nagy sírva-ríva. Elpanaszolja másnap, a vén-asszonynak, hogy az ő szeretője ki s ki, hová ment.

— Nohát lányom, így vigasztalja akkor az öregasszony, hogy az övé sohse légy, ne jőjj te többet a fonóba, ha' maradj otthon, aztán jól csukd be a ház ajtaját, ablakát, nehogy az ördög bemenjen rajta, mert különben kárát vallod.

A leány úgyis tett.

1. éppen

2. szégyelte

Mikor eléjön az este, az ördög újfent elmegy a fonóba. Kérdi: hol a szeretője? Hanem, hogy nem volt ott, kiment nagymérgesen, aztán körül-körül a házon, de csak olyan nagy szélzúgást támasztott, hogy mozgott bele a ház oldala, teteje, mindene. Aztán hogy elé nem találta, elment ő a lányhoz.

Bekopogtat ott az ablakon:

— Te lány, te, nyisd ki!

— Nem nyitom.

— Te lány, te, nyisd ki!

— Nem nyitom.

Harmadszor is mondja az ördög:

— Te lány, nyisd ki, mert reggelre meghal apád.

De a leány harmadszor is azt mondta: Nem nyitom!

Másnap újfent elmegy az ördög éjszakának évadán a leányhoz. Kopogtat az ablakon, Hanem a lány nem nyitja ki. Meghalt reggelre az édes-anya is.

Harmadik este memmeg ott járt az ördög, aztán hogy a leány akkor se nyitott neki ajtót, meghalt Katyinak az egyik testvérbátyja.

Itten ahogy megvirrad, elmegy Katyi nagy sírva-ríva a vénasszonyhoz, s panaszozza neki: Jaj, jaj édes öregszülém, sem apám, sem anyám, az egyik testvérbátyám is meghót, most már rajtam a sor, mit tegyünk?

— No már lányom, ha rajtad a sor, csak várd be békeséggel. Ha már meg kell halni, mondd meg legalább a Palya bátyádnak, hogyha koporsóba tesznek, ne terijjenek ki a gerenda alá, ne vigyenek át se az ablakon, se az ajtó küszöbön, s ne temessenek a temető földjébe se.

Itten a lány, Katyi, hazament, elmondta a testvérbátyjának mit javallott a vénasszony, azzal lefeküdt, reggelre meghalt. Felöltöztetik aztán őt szépen fehérbe, koszorút tesznek a fejére, s betolják a koporsóval az ágy alá. Mikor pedig a temetés ideje is eléjött, egy nagy lyukat ástak a küszöb alatt, azon keresztültolták a koporsót, s kivitték a temetőbe, ott peedig abba a hantolásba temették, akit a temető árkából kihánytak szélről az út mellett.

Ahogy eltemetik a lányt, harmadik napra a síron egy szép kék lilium nőtt ki.

Egyszer arra hajtát el a király, aztán ahogy meglátja azt a kék liliumot temető széliben az árkolás mellett, azt mondja az inasának:

— Hallod-e te Jancsi, tépd le azt a liliumot!

Leugrik Jancsi, letépi, hazaviszi a királyfi, aztán otthon egy pohár vízbe teszi a kasszi tetejére. Hanem olyan csodálatos virág volt az, hogy mikor beestellett, csak olyan világosságot csinált a házban, mintha tizenkét szál gyertya égett volna benne.

A királyfi szörnyen örült, hogy az ő virágja ilyen különös. Örömben még enni sem evett este, hanem a vacsoráját bevittette a hálósobájába. Gondolta, ha megéhezik, majd megeszi ő azt éjjelkor is. Azzal lepihent. Reggelre ahogy felérez, látja, hogy a vacsorának hült helye a tálban. Itten a királyfit gond ütte, hogy ki eheti meg az ő ételét.

Másnap reggelre memmeg csak üresen maradt a tányér, harmadnap azonszerint.³ Azt mondja akkor az inasának:

— Hallod-e te Jancsi, megköötztetlek, ha urát nem adod, ki eszi meg az én vacsorámat?

Kapja magát a fiú, befekszik éjszakára a királyfi ágya alá, gondolta, majd meglesi ő onnan, hogy ki eszi meg a vacsorát.

Ahogy a királyfi lefekszik, aztán rájön az álom, egyszercsak látja Jancsi, hogy a virág kikél a pohárból, s olyan szörnyen szép leánnyá válik, hogy olyat világéletibe se látott. Azután pedig a lány megeszi a vacsorát, odamegy a királyfihoz, megöleli, megcsókolja, avval vissza a pohárba, memmeg virággá válik.

Itten Jancsi a csodálat mián⁴ szemit száját nyitva feledte, s alig várta már, hogy megvirradjon.

Reggel ahogy felérez a királyfi, egybe elmondja neki Jankó, hogy ki eszi meg az ő vacsoráját.

— No hallod-e Jankó, akasztófa a helyed, ha nekem azt a leányt elő nem kerited.

Ahogy léjön az este, memmeg belopakodik hát Jancsi az ágy alá, aztán mikor úgy éjfél tájon a lány újfent megette a vacsorát, utánna pedig megölelte, megcsókolta a királyfit, akkor Jancsi megfogta a lánynak mind a két lábát, hogy sohse vált többé virággá. Arra a lány olyat sikoltott ijedtibe, hogy a király is felérett rá, aztán hogy látta, hollyan takaros egy fehércseléd⁵ lett a kék liliomból, egyvésten egybe megszerette, kendőt cseréltek, aztán jártak ők jegybe vagy négy hétig.

Egyszer a lány, mármint Katyi, elmegy azalatt ahhoz a vénasszonyhoz, akihez télen át fonogatni jártak, s elmondja neki, hogy hogy járt, hogy lett holtból eleven. Azt mondja akkor az neki:

— No de lányom, mondd meg a te vőlegényednek, hogy az ördög megint el ne ragadjon, csináltasson ő olyan hintót, akibe majd esküdni mentek, hogy csak a templomajtó előtt álljon meg, aztán abból csak az oltárnál lépjetek ki.

Hazaballagott hát a lány, elmondja a királyfinak mit mondott az öregasszony. Az meg egybe hívatta a kerékgyártót, szerkovácsot, csináltatott olyan hintót, hogy csak a templom ajtaja előtt állt meg, aztán abból az oltár előtt szálltak ki. A pap összeadta őket, a lakodalmat ellakták szépen fáinul, aztán éltek ők boldogan, tán még most is élnek, ha meg nem haltak.

3. hasonlóképpen

4. miatt

5. leány

KÍGYÓRAJ VITÉZ

Hun vót, hun nem vót, vót egyszer a világon egy király, annak meg egy igen takaros felesége. De hogy im gyermekök sohse vót, mindég ariá kérték az Istent, adna nekik letalább csak egyet is.

Egyszer kimennek sétálni a kastély kertjébe, oszt ahogy elhaladnak egy bukor mellett, megcsördül ott valami. Azt mondja arra a királyné:

— Én édes Istenem! letalább hacsak olyat is adnál, mint aminyő abban a bukorban csereg! — Avval visszanéz, hát egy kégyő bújik elé. Itten a királyné szörnyen megbánta mit kévánt, de az Isten meghallgatta a kérésit, adott neki egy kégyő gyereket.

Olyan gyerek vót az, hogy nem kellett annak se étel, se ital semmi, mindég a kastély udvarán heverészett, este pegy' a seprü helyire feküdt. Nem is hívták egyebnek, Kígyóraj vitéznek.

Így nevededett 18 éves koráig, akkor meg megszólal emberi hangon:

— Hallja-e kiéd felséges király apám, én már megházasodnék. Menjék hát, keressen nekem való lányt.

Itten a király szavát fogadta, elindult. Odajárt már majd egy álló esztendeje, aztán kéretett cigányt, zsidót, szegényt, gazdagot, mindenformát, de csak nem akart egyik se a fiához menni feleségül.

Azt mondja akkor Kígyóraj vitéz az anyjának:

— Haljja-e kiéd édesanyám! Van itt a szomszédban egy özvegyasszony, annak hét lánya, kérje meg nekem mind a hetet.

Elmegy hát a királyné az özvegyasszonyhoz, elmondja mi járatban volna. Megkérdezik a hét lányt, oszt hogy egynek sem volt ellenvetése, egybe kendőt cseréltek s jártak ők jegybe-gyűrűbe a kégyőfiúval.

Egyszer azt kérgyik egymástól, mit fogsz te csinálni néném, ha attéd urad, a kégyőfiú megtanál haragudni.

A legidősebb azt mondta, hogy bizony ő megveri, kilöki, pofonüti. A második is azonszerint felelt. Kérdik aztán a harmadikat, negyediket, ötödiket, hatodikat, hát mind ammódszerint azt mondja, hogy megveri, kilöki, pofonüti egybe, mihelyt megharagszik. — A letkisebb azonban azt felelte:

— Én bizony meg nem ütöm, ki nem lököm, hanem megölelem, meg-simogatom, aztán majd megbékel.

Úgy is vót. Mikor az esküvő napja elérkezett, hazavitte Kígyóraj vitéz mind a hét testvért. A lakodalmat csak úgy megtették, mint más emberrel.

Este mikor magukra maradtak, kérdi a kígyőfiú a letöregebbtől:

— Mit mondtál te édes szívem, mikor jegybe jártónk, hogy mit csinálsz majd velem, ha megharagszok?

A lány nem akart vallani, de utoljára mégis csak előállott vele:

— Mit tűröm-tagadom, azt mondtam, megverlek, kilöklek, pofonütlek.

Arra a kígyó egybe kinyújtotta a fullánkját, megölte a lányt. S hogy im a többi is szintazonszerint felelt, azokat is megölte, csak a hetegyiket nem, mert ez most is azt mondta, hogy megöleli, megsimogatja, ha haragudni fog.

Tart itten hát a lakodalom sokáig, majd egy álló esztendeig. A király is, a királyné is szörnyen örült, hogy találtak az ő fioknak feleséget. De az új asszonynak bizony nem nagy volt a kedve, csakhát tűrte a sorsát, hogy im az ura szenvedhetős¹ volt, ha mindjárt kígyó is.

Egyszer aztán mintha kicserélték volna, olyan vígan ment a násznép közzé az új menyecske. Aztán hogy másnap is, harmadnap is olyan nagy volt a kedve, a királyné fogtomra vette² a menyit.

— Hogy lehet az, hogy te ilyen víg asszony lettél?

— Hát csak úgy, hogy ez én uram minden éjszaka kibúvik a kígyóbőrből, aztán olyan szép, hogy amióta a világ olyant sohse láttak.

— No menyem, ha így van — mondja a királyné —, minek csúfoskodik ő avval a kígyóbőrrel? — Oszt egybe megparancsolja az inasának, hogy éjszakára fűtsönek be a kemencébe, s a kígyóbőrt égessék el.

Úgy is vót. A fiatalasszony maga dobta a kemence paraszára. De mikor a bőr égett, Kígyóraj vitéz egyvéstegybe felérezett a szagára, felugrott az ágyról, s azt mondta a feleséginek:

— Átkozott légy asszony, amért égeted a bőröm'. Megmondtam, ki ne mondd ki vagyok, mi vagyok, de mert elárultál, Isten átkába hagylak. Ne legyen neked addig soha gyereked, míg én a karomat rád vissza nem vetem! — Avval úgy eltűnt, hogy csak hideg nyomát³ találták.

Az asszonyka sírt-rítt. Vigasztalták, hogy az ura majdcsak elékerül. Várták hétről hétre, hónapról hónapra, de bizony nem jött.

Itten az asszony nagy búbanatjában útnak vette magát, elindult az urát keresni.

Ment mendegélt három nap, három éjjel, negyednap délre életanál egy nagy hegyet, arra kiballagott (éppen estére ért ki). Volt azon a nagy hegyen egy kis gulyiba,⁴ abba meg egy öregasszony. Bement hát hozzá.

— Adjon Isten öreg szülém, nem hallotta-e híret Kígyóraj vitéznek?

— Nem én, édes lelkem. Hanem az én fiam a Holdvilág, reggelre elégyün, majd megkérdem tőle. Aggyid pegy' hálj meg nálam.

No jó van. Reggel ahogy virnyad, kérdik Holdvilágot, de biz ő híret se hallotta Kígyóraj vitéznek.

Avval a menyecske útnak készelt, de az öregasszony nem eresztette el üres kézzel.

— Ha már nálam megháltál édes lelkem, adok neked egy aranszékét, meg egy aranyguzsalyt, emlegess meg róla. Majd hasznát veszed még.

Avval tovább ment a menyecske. Ahogy ment menegetett, negyednapra memmeg egy nagy hegy alá ért, arra ammódszerint kiballagott. Ott is tanált egy öregasszonyt egy kis kunyhóba. Ettől is megkérdezte:

— Nem hallotta-e hírit Kígyóraj vitéznek?

— Nem én édes lelkem. Hanem az én fiam a Nap, estére hazagyün, majd megkérdem tőle.

Úgyis vót. Ahogy a Nap hazaért este, egybe kérdi az öreganyja, hogy ismeri-e Kígyóraj vitézt, oszt nem látta-e valahol?

1. tűrhető

2. vallatta

3. hült helyit

4. kunyhó

— Én bizony öreganyám szegényre, boldogra sütök — így mondja a Nap —, de nemcsak nem láttam, hanem még hírit se hallottam soha.

Itten a szegény asszony búsulásnak adta a fejét.

— Sohse búsulj édes lelkem — így mondja a Nap anyja —, majd elé-találsz. Oszt ha már nálam háltál, adok néked ajándékba egy aranyorsót, emlegess meg róla. Majd hasznát veszed még.

Avval a szegény, bajos asszony újfent továbbment. Ballagott három nap, három éjjel. Negyednapra elétalál egy nagy hegyet, azon egy kunyhót. abba meg egy öregasszonyt. Ezt is megkérnyi, hogy nem hallotta-e hírit Kígyóraj vitéznek?

— Nem én édes lelkem. Hanem én vagyok a Szél anyja. Van három fiam, azok talán tudni fogják, hol, merre él?

Elékeveredik estére a letöregebb fiú, de az sohse látta. Jön aztán a középső, de az se ismeri. Legutólról gyűtt a harmagyk. Kérnyi tőle, hallotta-e hírit Kígyóraj vitéznek.

— Hallottam bizony — így mondja a letkisebb —, most is annak a kertjéből jövök. Ottég van a palotája a tengeren túlnat, egy gyönyörű kertbe. De olyan messzi van öreganyám, hogy oda se mennék többet.

— No már édes fiam, csak eriggy el mégegyszer. Vidd el ezt a szegény, bajos asszonyt, az urát keresi.

No jó. A fiú beleegyezett. Pihent egy hétyig, evett, ivott, erősödött, hogy az asszonyt elbírja.

Mikor a hét eltelik, azt mondja a szél anyja a menyecskének:

— No édes lelkem, én is adok, amiről megemlegess. Nesze itt van la ez az aranymotolla, oszt mikor beérsz te abba a városba, akibe Kígyóraj vitéz lakik, ülj ki a piacra elsőnap avval a guzsalyval, akit a Hold anyja adott, másogyk nap avval az aranyorsóval, akit a Nap anyjátul kaptál. harmagyk nap pegyig az aranymotollával. De pénzért oda ne add egyiket se, csak ha királyval hálhatsz egy éjjel.

A menyecske szavát fogadta, avval felült a Szél hátára, oszt hegyen, völgyön, erdön, mezőn keresztül mentek, mint a fecske madár. Hetegyk nap elérik a tengert. Volt ott a parton egy nagy topolyafa,⁵ arról az asszony, hogy ím a Szél javallotta — letört három ágat s memmeg úgy repültek tovább. Mentek már vagy három napja, azt mondja akkor a Szél:

— Hallod-e te jó asszony, nagyon elfáradtam, vess egy ágat a tengerbe.

Az asszony megtette. Hát lelkem teremtetten, lett abból a tenger közepin egy nagy topolyafa, azon a Szél megpihent, úgy állottak odébb. Aztán mikor a Szél másodsor is, harmadsor is kidőllött, az asszony belevetett egy-egy ágat a tengerbe, oszt csak úgy juttak el a tulsó partra. Mihent kiérték a vízen, a Szél egybe letette az asszonyt a váras széliben.

— No édes szívem, most már ereggy a piacra, oszt úgy cselekeggy, ahogy az anyám javallotta. Én meg agyig itt sergek-forgok a tenger partján, míg elé nem keveredel.⁶

Kiment hát reggel az asszony a piacra, ráült az aranszékre, árulta az aranyalmát.

5. jegenyefa

6. elő nem kerülisz

A királynak — mármint Kígyóraj vitéznek — a szobalánya minden-nap ellátogatott a piacra, hogy ami újság ott van, azt a királynénak egybe megvehesse.

A lány ahogy megpillantja az aranyguzsalyt, odamegy az asszonyhoz, kérdi mi az ára?

— Jaj édes lelkem, ez derága portéka.

— Mégis hogy adod?

— Ha egy éjjel a királyval hálhatok, od'adom, egyebképp nem.

Itten a szobalány hazasiet, mondja a királynénak, mi újság a piacon, az meg egybe hívhatja az asszonyt. De hogy im' ez alabb sehogysem akarta adni az aranyguzsalyt, megköttek hát az alkut. Ott fogták az asszonyt, ebédre, vacsorára jól tartották.

Este hazamegy a király — mármint Kígyóraj vitéz — a vadászból, megvacsorál, jól eszik, iszik, de hogy im' a királyné parancsából a borába álomport is tettek, úgy elalásosodott⁷ vacsora után, hogy csak úgy bele-esik az ágyba, a menyecskét meg hozza csukták.

Éjfélkor odamegy a menyecske ez ő urához, Kígyóraj vitézhez s azt mondja:

— Édes szívem, vessd rám a karodat, hogy ne legyek tovább is az Isten átkába!

De biz a király nem vetette rá a karját, mert úgy aludt, mint a bunda.

Másnap reggel újfent kiül az asszony a piacra, oszt árulja ő ott az aranyorsót. A királyné megéntelen hívhatja magához, hogy hogy adná el?

— Felséges királyné, ezt is csak olyan áron, mint az aranyguzsalyt.

No jó, megtették az alkut. Éjszakára megint összecsuhták az asszonyt Kígyóraj vitézzel. De biz az most se vetette rá a karját, mer' az álombor-bul elaludt.

Reggel kimegy a király az erdőre vadászni, útközből kéri az ina-sától.

— Te Jancsi, te! mi lehet az oka, hogy én most minden éjjel olyan nagyon izzadok? Tened is, ma is csupa merejű víz vót regvelre ingem, gatyám.

— Hát felséges királyom — mondja az inas —, én biz' nem t'om,⁸ hogy van, hogy nincs, hanem azért szólnék egy szót, ha felséged meg-engegy. — Jankó aztán elmondotta töviről hegyire, hogy az éccaka is, meg a mult éccaka is mit látott, mit hallott a kulcslyukon keresztül.

A király nem szólt semmit, vadásztak ők aztán úgy napszállatig.

Harmagyk nap memmeg kiül az asszony a piacra, árulja az arany-motollát.

Ezt is megveszi a királyné, csak olyan áron, mint az aranyorsót, meg az aranyguzsalyt.

Itten a király estére ahogy hazament az erdőről, jól megvacsorált, de az álomborbul nem ivott, hanem hol a kelebibe, hol a földre, hová öntötte, oszt csak úgy eldőllött memmeg, mintha a bort megitta volna. A királyné egyvéstén egybe ágyba fektette az urát, az asszonyt meg hozza csukta.

7. elálmosodott

8. nem tudom

Úgy éjfél körül odamegy az asszony nagy sírva-ríva Kígyóraj vitézhez s mondja neki:

— Eldes kincsem, férjem, vessd rám a karodat, hogy ne legyek tovább Isten átkába, a világ csúfjára!

A király egybe rávette a karját, oszt lett a menyecskének abba a minu'tába olyan kis gyereki, hogy regvelre mindakettő szalannyi tudott.

Ahogy megvirrad, sihet a királyné megnézni, mi történt az ő urával? Benyit az ajtón, hát lelkem teremtetten az asszony is, a király is ott ölelgetyik egymást, a két gyerek meg ott karikázik környetlen körül a szobában.

A királyné szörnyen megdühödött, neki akart esni az asszonynak, de Kígyóraj vitéz elejét állotta. Mikor meg azt is elmondta Kígyóraj vitéz, hogy ez a menyecske nem más, mint az ő első hites felesége, a két gyerek meg az ő tulajdon két fia, arra a királyné olyan dühös lett, hogy egybe ott pukkadt szét mérgibe.

Kígyóraj vitéz pegyig élt aztán boldogan a menyecskével, két fiával a tengerentúli kastélyba. Odahívták magukhoz a Szelek anyját is, meg a három fiát is a kastélyba, osztég még most is ott élnek. Mer' im a Szél még ma is a tengeren túlról jár országgá, világgá.

Csi! rá, eddig vót, Kelemennek kedve vót, az ületyi tele vót.

(Parád, Heves megye, 1890.)

6.

TRÉFÁS MESE

(Palóc tájszólással)

Felnyergéltem a Fakaót, ráű'tem a Feketére. Azon a hiblyi-húblyi¹ lovon annyira jeőszaladtam, hogy ő' rrongyos faluba értem éstvére. Itt' hogy egész nap megéheztem, beméntem egy ker'be, ástam rēpát, éttem az aómát, törtem a gyijaót, ropogtattam a mmogyoraót.

Itt, hun veszi, hun nem veszi magát egy öreg embēr, hátba hagyit ő'ttők-kotyaóvaa'.²

— Te ebanyád rossz fattya, ne édd még a rēpát, ne ropogtassd még az aómát!

Itt megihedtem, kiszaladtam a ker'beő, oszt igenyest haza, mē'rrugtam a pitarajtót, leszakadt a kémény. Ott feőzték alatta ja gambaótát,³ én meg kavarítottam a kását, oszt ú'jjaó llaktam csirkehússal, hogy maj'mē'hhalok éhen.

No hát, mikaó' nekem az a szép tizenkeét ökröm vaót (a ttizenegy nem az enyeém vaót, a tizenkettegyik pēgy' a máseé), eőfogyott a kényereőnk, hát a malomba jakartam mēnnyi. A tizenkeét zsákot befogtam a jjáromba, a tizenkeét ökröt mē' fferraktam a szekérre, oszt mentem a

1. bolondos

2. érett tökkel

3. gombócot

malom felê. De jahogy a malomho' jêrkezek, a malom sêhol, a maônâr mêng a malom helyin faragesá't.

Tudakolom teôle:

— Maônâr hún a malom?

Ammeg aszongya:

— Eóment eprésznyi, mer' im' nincs eórlenyi valaóm.

Eómentem hát keresnyi. Mettanáltam a malmot, aódalba üttem, oszt hazaszaladt. Avval a búzát felöntöttem a garatra, de ja garatbaó' csak a szaóma gyütt le, a bbúza pegy' oda fél maradt. Mi jennek az oka, hogy a szaóma legyün, a szêm pegy' oda fel marad?

Tekintek fél az êgre, hát ott csêpel tizenkeét csêpleó a llebegeóbe. Gyüvók hazafeleé, de ja víz annyi vaót, hogy maj' mē'ffultam benne, oszt maj' mē'hhaóttam szomjan. Visszamentem hát a maônârho', de mág az út be vaót gypesedve. Bementem a malomba, keértem êgy ficsaór⁴ korpát, êgy ficsaór híjával, oszt eó'szaórtam az úton, hogy maj' jobban hazatanâlok. De mikaó mág visszakeverédtem a Csâtyi úr kondâssa jarra hajtotta ja gyésznaót, féllette ja korpát.

Itt êhen is vaótam, mē' szomjan is vaótam, no hát mi'csinyajjak? Egyek-ê vagy igyak? Gondutam, iszok eleó. Bementem êgy kútba, hogy mē'mmeérem, meggyig eér a víz, de amíg beméntem, a kút fenekeére bevették êgy kôtel lencse-szaómât, hogy gyutsam meg, oszt várjam meg minyeó hamvâja⁵ lesz? Mēv'vârtam. Hât keék hamvâja lett. Most is derék kalap van a fejembe, de még abbu dêrêkabbat gyúrtam.

Itten oszteég⁶ kigyüvók a kútbaó' a lencse-kôtelen, felülók êgy laóra, gyüvók gyalog hazafelê jaz eredeón kêrésztü'. Tekintek fél â' nnagy csêrfára, hát a seregély-fiak ott kangyikânak ki jaz odubaó'.

Felmâsztam a fâra, belenyútam az oduba, hogy kiszedem a seregélyfiakot, de ja kkezem sêhosse feért ki beleóle. Ki is szedtem a seregélyfiakot, kôrû' szúrtam a gatyâm ontrâjân,⁷ azutân gyünnêk le ja fâraó', hát férrepü' velem a sok seregély, fél, fél, fél a ffekête fêlyheó járâsba, oszt száll velem Velezd felê. Ott mos három asszony a Sajaó szêlyibe. Ahogy mē'llâtnak, aszongya jaz êgyik:

— Âveé Mâria, de nagy madâr!

Eén még az hittem aszongya:

— Aódd mē' Jânos a gatyád! Hât nagy hirtelen mêrrântottam a gatyâm madzagját. A seregély-fiak mind eó'szabadu'tak, eén mē' lejestem a Sajaóba, bele ja vízbe, oszt a fél se...m partya annyi halat kicsapott, hogy három bêresszeker nem bírta eóvinnyi, három mêztelen cigány gyerek mē' mmind a kelebibe, ingujjâba hân'ta.

— Gyüvók oszt eén hazafelê, hát mikaó bejêrek a kapuba, e'cczinêge a kapu sarkân ott vityerêsz. Mêhhagyítottam a cinêgét a baltâmva', a feji êgybe lejesett, a vveéri pegy' eófogta jaz udvart. A baltâm mēgêgett, a nyeli mêmmaradt. Bementem osztên a házba, hát akkaó kêrészelték apâmat a kemencên. Aszongya japâm:

4. ficsór = mérôedény

5. hamuja

6. azutân

7. gatyaránc a kötôzkôdésnél

— Hun jártát' fiam, de mégőszü'tê, mióta nem láttalak.

— Messze jártam hegyën-veögyön, orszagba-velágba, de most is nehezen tudtam bëgyönnyi ja pusztára, mer' im nézze ja cinége kívágta ja szemémet, oszt alyig tudtam më'ttananyi ëmmi házaónkot.

— No fiam megettem kënyéremnek a jobbját, mos' kereszteltek meg a kemencën, de meég ilyet nem hallottam.

(Királd, 1909.)

7.

NEMTUDOMKA

Mese, mese, mesélek, csak igazat beszélek. Rongyos kunyhó, rongyos ház, aki alszik nem vigyáz. — No ki alszik?

— Ense! Ense, János bácsi!

— Nohát elmondom nektek Nemtudomkát.

Hun vót, hun nem vót, vót egyszer a velágon egy király, annak meg egy szép kis fia, hívták azt mán Miklósnak.

Ës a Király kis Miklós, még alyig vót ölben ülő gyerek, mikor az anyja meghót.

Itten a király, hogy ím legyen aki a gyerekek gondját viseli, míg megeszegyesedik, hát másodsor is megházasodott.

De az új asszony sehogyse szívelhette a mustohagyereket. Csak anyyira nem, hogy mikor egyszer az asszony meghibádzik,¹ aszondja az ő urának, hogy őt már semmiféle orvos, patyika meg nem orvosítja, csak ha a Miklós fia májából ehetyik.

A király annyira szerette a második feleségét, hogy ebbe is beleegyezett. Mondják oszt Király kis Miklósnak is, mit kíván a mustohája. Arra a fiú (aki már akkor olyan süheder legény vót) azt mondja az édes-apjának:

— Jól van felséges apám uram, de engedje meg nekem, hogy a kis táltos paripámon mégegyszer, utoljára körülnyargalhassak itt a kastély udvarán, aztán ha megölnek se bánom.

Nojó. A király nem ellenezte. Eléhozták hát a kis táltos paripát, nyereg, kantár, minden rajta.

A király, hercegek, gerófok, bárók mind ott nézték, az udvaron, Király kis Miklós hogy nyargal körül-körül a kastély udvarán.

Mikor harmadszor is körülmegy, megsarkantyúzza Miklós a táltost, az meg nekirugaszkogyik, oszt usgyi! kiugrat a kapu tetején, s odakiáltja:

— No éldes mostohám, te se eszö' a májambul. Nem is evett, de még a másébul se, mert a táltos lovacska meg úgy megrúgta a nagy kőgombot a kapu tetejibe, hogy az egyvésten egybe leperdült onnat, igenyesen a mustohának, oszt úgy mellen ütte, hogy egybe szörnyet halt.

Király kis Miklós ment azután a táltoson arra fele, a hun a nap leál-

1. megbetegszik

dozik. Szálltak, szálltak, mint a fecske madár, erdőn, mezőn, várason keresztül, hetedhét ország ellen, de senkise látta őket.

Harmadnapra elérnek ők egy királyi várashoz. A várason kívül a táltos lovacska leszáll a földre, szépen, csendesén, mint a pacsirta madár, aztán megáll egy nagy topolyafa töviben, s így szól emberi hangon:

— No édes kis gazdám, Miklós, szállj le a nyeregből ottég la! azon a nagy hegyen van a király aranyos, gyémántos palotája, erigy te oda, aztán se szó, se beszéd, lopakodjál be a konyhára, feküdj ott be a hamu helyibe, oszt akarmit kérdenek tőled, mindig csak azt feleld: Nem tudom. Az ezüst zablát meg tedd a zsebedbe, ha szókséged lesz rám, rázd meg, egybe ott termék segítségévelre.

No jó, elbúcsúzott hát Király kis Miklós a táltos lovától, a zablát zsebre vágta, ő maga meg egy ringyes-rongyos gyerekké lett, s ment egyenesen a királyi kastélyba.

Ahogy beér a kapun, hát látja, hogy az udvar egyik szögibe, két nagy fene fehér kutya ott marakogyyik valamin. Felkap egy nagy követ (az is színarany volt), közzéjük vágja, arra a két kutya megihed, szétugrik. Ahogy elszaladnak, akkor látja Király kis Miklós, hogy nem egyeben, egy nagy bűdös szásrétű pacalon kaptak össze. No, gondolta magába, ez is jó lesz a ruhámhoz. Fogta a pacalt a fejébe nyomta, azzal belopakodott a királyi konyhába, ott befeküdt a hamu helyibe, még meg is hempergett benne.

Egyszer csak jön a cseléd, hogy majd tüzet rak az ebédhez, hát a kemence szögibe ott látja a piszkos, rongyos gyereket. Ihettyibe nagyot sipakogyyik, s egybe hívja a szakácsot.

Itten a szakács is, a szolgáló is, meg a többi cseléd is fogtomra veszik a gyereket, hogy ki s ki, honnat gyütt, mit akar, vallja ki? De Király kis Miklós csak annyit mondott: Nem tudom. Akarhogy kérdezték, akarhogy faggatták, mindenre azt felelte: Nem tudom.

Jelentik a királynénak, az is egybe lemegy a két kislányával a konyhába. De ha kérdik, nekik is csak annyit mond: Nem tudom.

A királyné szentül azt hitte, hogy amollyan hőbolygós,² bohontos³ gyerekekkel van dolga, megparancsolja hát a szakácsnak is, meg a cselédeknek is, hogy a gyerekeknek ne legyen semmi bántódása, hagyják a konyhában. Ha egyebre nem, jó lesz majd vizet húzni, söprögetni, fát, mit hozni.

Úgy is volt. Király kis Miklós ott maradt a királyi konyhán, olyan mindenesnek. Hívták aztán őt „Nemtudomká”-nak.

Kerül fordul az idő, a király két lánya felcseperedik. Lettek azok olyan szépek, hogy amióta világ, olyan a földön még sohse vót, sohse lesz. A nagyobbikat hamarosan férjhez is kérték. Egy másik király fia cserélt vele kendőt.

Itten mikor az esküdő napja elérkezik, felkészel a násznép, elmegy a templomba. A teméntelen nép pegyyid ott állt a királyi kastélytól a templomig két oldalt, de csak olyan sűrűn, hogy a lábuk közt egy kis eger nem nagy, de még az se bújhatott volna keresztül. Inas, cseléd,

2. hőbörtös

3. bolondos, féleszü

szobalány, mind leszökött a királyi kastélybul, még a szakácsok is megugrottak, hogy a lakodalmas népet lássák.

Nem maradt otthon egyeb senki, csak a király kissebbik lánya (hogy miért, ő tudja!), meg az a hőbölygős kis Miklós, akinek a főszakács a lel-kire kötötte, hogy ápolja a tüzet, a leves ki ne fussék, a kutyák pegyid e ne hordják a pecsenyét.

Hát bizony Király kis Miklósnak több se kellett. Öröt, hogy egyszer így magára maradhatott. Régen látta már a kis táltos lovát, no meg a hamuban is elunta már a heverést, kiment hát a kastély udvarára. Elévette az ezüst zablát, megrázta, arra a kis táltos egybe ott termett, őmaga meg fájin aranyos vitézzé változott.

— Mit parancsolsz édes gazdám kis Miklós?

— Nem egyebet, édes lovam, magam vagyok itthon, hát szeretnék egy kicsit a kastély udvarán lovagolni, eluntam már a sok heverést.

— Hacsak ez kell édes gazdám, ülj rám, oszt menjünk.

Felült hát Király kis Miklós a táltos hátára, körüly nyargalták az udvart kétszer is, háromszor is. A király kissebbik lánya kinéz az ablakon, hogy gyün-e már a lakzis nép, hát csak elcsodálkozik, mikor látja, hogy micsoda kedvire való szép szál vitéz lovagol ott lenn az udvaron. Azt hitte, valami elkésett királyfi. Egybe leszalad hát az arany garádicson, hogy majd útba igazítja, merre menjen a templomba.

Ahogy a lány leér az arany lépcsőn, egybe odasúgja a táltos Király kis Miklósnak:

— No édes gazdám, itt a király kissebbik lánya, most beszélj vele, ha akarsz.

Odarúgtat hát Király kis Miklós a lovával.

— Adj' Isten, felséges királykisasszony!

— Fogadj lsten jó vitéz, mi járatban vagy erre?

— Nem egyebért, országot, világot látni indultam el otthonról. Messzi földről jövök, a szerencsenyek országából, ahon a nap felkel. — Oszt összevissza hazudozott hetet havat, hogy így, hogy úgy, neki még ma tovább kell menni.

— No ha tovább — így mondja a király lánya, eredj Isten hírvél, de ha erre vezet utad, térj be hozzánk, szívesen látlak. Nesze itt van a gyémántos gyűrűm, arról rád ismerek.

Király kis Miklós megköszönte a gyűrűt, ujjjára húzta. De hogy im a nagy lovaglástól nagyon el volt melegegvedve, fogta Miklós a keszkenőjét, megtörlötte a homlokát, a királykisasszony meg egybe észreveszi, hogy valami szemölcs ott barnállik a Miklós homlokán.

— No, gondolta magában, ha nem a gyűrűmről, de erről rád ismerek, akármikor is vetődöl erre.

Király kis Miklós elbúcsúzott a lánytól, megsarkantyúzta a lovát, s úgy kipattant a kastély kapuján, mint a szikra. A kapun kívül elkerült a táltos lovacska a kastély tulsó oldalára, ott Miklós leszállott a nyeregből, a zablát kivette a ló szájából, zsebregyugta, arra a ló eltűnt, őmaga meg újból rongyos gyerekké vált, a szájrétű pacalt a fejibe nyomta, oszt besettenkedett a konyhára.

Hanem a konyhán nagy baj volt: a leves kifutott, a tűz elaludt, a

pecsenyét mind megették a kutyák, amíg Miklós odajárt. No gondolta, most lesz még, ami nem volt. Alighogy bemegy a konyhába, nyomba rá benyit a szakács. Látja, hogy hideg konyha várja. Ennek se kellett több, rálázad Király kis Miklósrá, szidja mint a bokrot:

Miklós csak azt felelte rá: Nem tudom.

— Jaj! dehogy nem tudod! Már hogyan tudnád, hogy bedöglöttél s elaludtál!?

— Nem tudom.

— Te külyök, ne bosszants, ha' eredj! Hozz fát a komrábul, oszt rakj tüzet ízibe,⁴ mert egyvésten megkopogtatom az ódalbordádat, a tetejibe még azt a pislogó macska szemed is kisütöm a pizskafával!

Király kis Miklós kiment hát fáért. Tüzet rakott. A szakács meg egy-kettőre főzött olyan ebédet a násznépnek, hogy amióta velág még olyan ebédet nem ettek. Vót ott bordás leves,⁵ zsíros lángos, mónár kalács meg a Jézus tudná még mi minden. Az udvaron, a kastélyba', a faluba' pegyid szólt a banda, vót nagy öröm, ettek, ittak, táncoltak, kimondhatatlan volt még látni is.

Csak a király kissebbik lánya volt nagyon szomorú. Búsult az az aranyos vitéz után. Éjjel, nappal csak azon járatta az eszt, hogy láthatná meg még egyszer? Utoljára annyira leesett lábrul, hogy enni se evett egyebet keménymagos levesnél.

Egyszer ahogy kanalazza a levest, ott akad a szájában valami keménység. Kiveszi, hát lelkem teremtetted, tulajdon az a gyűrű vót, akit az aranyos vitéznek adott.

Egybe hívhatja a szakácsot:

— Hallod-e te szakács, ki főzte a levest?

— Felséges királykisasszony én főztem volna.

— No ha te, hát hogy került ez a gyűrű bele?

— Nem tudom, ha csak az a pacalos fejű renyhe gyerek nem ejtette bele, mert a zsemlyét ő aprította ma a levesbe.

— No hát akkor őt küldjétek ide! — mondja a királykisasszony.

Itten Nemtudomka bemegy a királykisasszonyhoz, aztán ez is, az is, a szakács is fogtomra veszik, faggatják, de sehogyse akar a fiú vallani. Ha százszor kérgyik, századszor is azt feleli: Nem tudom. Oszt hogy im semmire se tudtak vele menni, leküldték hát a konyhára, a király lánya meg még hétszerte jobban neki adta magát a búsulásnak. Egész nap, egész álló éjszaka csak sírt-rítt, utoljára már enni se akart.

A király szörnyen toprongott,⁶ hogy mi lesz a lányából? Gondolta, ha talán férjhez megy, majd kigyógyul. Kérették a lányt ide is, oda is, de annak nem kellett se király, se herceg, se gróf. Hallani sem akart róluk.

Egyszer aztán a király megbosszankogzik, s mikor a sok kérő együtt vót, megparancsolja az inasának:

— Egybe küldjétek idi nekem Nemtudomkát, csak úgy gyűjjék ahogy van, meg a százhétű pacal is a fejibe legyék!

Felmegy hát Király kis Miklós csak amollyan rongyosan, hamvasan

4. azonnal

5. csigatészta, melyet a szövőszék bordáján sodornak

6. töprengett

a király aranyos, gyémántos szobájába. Hát a sok kérő már ott állott sorjába cifrábbnál cifrább aranyos ruhában. Szép, nagy derék legények vótak köztük. Nemtudomkát is oda állította a király a sor végére, közel a kemence padkájához, aztán hívatta a lányát:

— No édes lányom, — így mondja neki az apja —, itt van a sok kérő. aki a szívednek legkedvesebb, annak add oda az aranyalmát.

Ahogy a király lánya végignéz a sok szép kérőn, Király kis Miklós félresimítja a haját, mintha igazítaná, a királykisasszony meg egybe észreveszi az anyajegyet a homlokán. No több se kellett lánynak. A sok kérő már leste, várta, hogy kinek jut ki a szerencséből. Hát lelkem teremtettem majd hanyat estek, mikor látják, hogy a lány annak a pacalos fejű, ütött-kopott gyerekeknek nyújtja át az aranyalmát.

A király is szörnyen szégyellette, hogy ez ü lánya ilyen hitvány legényt választott magának.

Arra Miklós odamegy a király elejbe s aszondja:

— Sohse bosszankodjék felséges királyom. Vagyok én olyan legény, mint ezek itt la! Avval leszaladt a kastély udvarára, az eziüst zablát kivette, megrázta. Arra a táltos egybe ott termett, Miklós meg egy fáin, aranyos vitézzé változott. Elmondta aztán, hogy ki s ki. Papot hívtak, lakzit csaptak, s még most is élnek, ha meg nem haltak.

(Dorogháza, Heves m. 1894.)

8.

ÖRDÖG JANKÓ

Hun vót, hun nem vót, még az Óperenciás tengeren is túl, ahun a kurtafarkú vadkan túr, vót egy topolyafa, annak a topolyafának 399 ága, annak a 399-ik ágán vót egy 399 ráncú rongyos szoknya, annak a 399-ik ráncából szedem ez igéket, aki azt szívesen meg nem hallgatja, az az Isten színét soha meg nem láthatja, aki pegyig hallgatja, azt az ördög mindjárt elragadja.

Elég a zához, hogy vót egyszer a világon egy szegény ember, aki anyyira küzködött a maga szegénységével, hogy még kenyeres tarisznyája se vót.

Egyszer ez az ember elment az erdőre gallyat szedegetni. Nem vitt magával egyebet, csak egy rongyos szűr tarisznyát, abba meg derce-vakarócskát. Ahogy kiért az erdőre, letette a szűrtarisznyát egy fa tövibe, oszt hozzá látott a munkához. De amíg a szegény ember a gallyat szedegette, hogy hogy nem, arra vetődött Ördög Jankó, oszt ellopta a vakarócskát, s ment igényest a pokolba.

Ahogy meglátja Lucifer Jankónál a vakarócskát, egybe ráparancsol, hogy vigye vissza izibe, oszt hétszeresen szolgáljon meg érte annál a szegény embernél, mert ha nem, baj lesz.

Ördög Jankó elment hát, oszt kínálkozott cselédjének. De az ember nem akarta megfogadni, mert hogy im nagyon szegény vót. Jankó oszt

annyira beszélt neki, hogy így, hogy úgy, ha Uram többen leszünk, többet keresünk, — utoljára is megfogadta.

Másnap elmennek az erdőn két kis riska ökrön, meg egy fa-tengelyű szekeren azért a gallyért, akit tennap a gazda szedegetett. Mikor kiérnek, kérgyi Jankó:

— Hát oszt minek lesz ez gazduram?

— Tüzelnyi fiam.

— Ej gazduram — feleli rá Jankó —, mán csak nem viszünk haza ilyen szedett-vedett rossz gallyakat. Megálljon, majd megrakom én a szekeret.

Akkor Jankó fogja a fákat, húzza ki tövestül, oszt rakja a kocsira.

A gazda csak ámul, mi lesz ebből? Utoljára is azt mondja:

— Elég lesz már Jankó fiam, mert eltörik az a rossz szekér.

— Ne gondoljék vele gazduram! — vigasztalja Jankó, aztán egyet patint az ustorval, arra a két riska ökör olyan vígan húzza a szekeret, mintha semmi se lett vón' rajta.

Ahogy mennek hazafelé, tanálkoznak egy jómódú parasztemberrel, aki négy ökrön ment, meg vastengelyű szekeren. Mikor elhaladnak egymás mellett, azt mondja a jómódú gazda:

— Hallja-e kiéd, cseréljük el ezt a négy ökröt azért a kettőért.

A szegény ember szó nélkül belement a cserébe, a fát átrakták a vastengelyű kocsira, oszt négy ökrön vitték haza.

Másnap reggel mondja a gazda Jankónak:

— No fiam, van már jó négy ökrünk, gyerünk ki szántanyi. Én majd előre menek, csak itthon ne hagyj valamit.

— Dehogy hagyok gazduram! — Avval kimentek a földre. De hogy im egész álló éccaka esett az eső, az ekére nagyon rátapadt a föld, oszt hogy nem volt mivel letisztogatni, azt mondja a gazda:

— Ejnye, Jankó fiam, otthon hagyta az üsztökét, szaladj haza érte.

Egybe szalad hát Jankó, nagy fűtyörészve, olyan habalykórosan¹ hazafelé.

A gazdasszony már messziről észreveszi, hogy közelegyik Jankó. Szörnyen zavarba jött, mert im a református tiszteletes úr volt nála éppen, akivel nagyon értették egymást. Azt mondja az asszony a papnak:

— Édes lelkem, bújj idi a pitarba' a teknyő alá. — A pap szavát fogadta, oda bújt, de hogy a búzás verem is ott vót, zsuppsz! a pap beleesett a verembe.

Mikor Jankó hazaér, kérgyi a gazdasszony:

— Minek gyöttél haza Jankó fiam?

— Nem egyebért, aszonta a gazduram, van már jó négy ökrünk, hát elszántogat ő maga is, én pegyig csépeljek idi haza vetni való búzát. A búzás vermet meg seperjem ki, porkoljam² ki, oszt úgy öntözzem bele a búzát, akit kicsépelek.

Az asszony csak küldözgette vissza Jankót, hogy im holnap is csépelhet, de a fiú nem hallgatott rá, ha' kiment az estállóba zsúpért, a pitar-

1. bolondosan

2. porkoljem

ban a teknyőt felvette, a szalmát meggyújtotta, hogy majd kiporgolja a vermet.

Hát lelkem teremtetten arra a pap elkezd a veremből kiabálni:

— Jaj, jaj! Jankó fiam, ne égess meg.

— Hát a Tiszteletes Úr ittég van? — kérgyi Jankó, oszt kisegítette a papot a veremből.

Mikor a Tiszteletes Úr kikerül a veremből, azt mondja:

— Hallo-d-e te Jankó, ha csak búza kell, adok én tizenkét köblöt, csak meg ne mondd gazdádnek, hogy itt vótam.

No jó. Elment hát Jankó a paphoz, elhozta a tizenkét zsák búzát, beleöntötte a verembe. Hát ha hiszik, ha nem, az a verem úgy telyi lett, hogy egy szem nem sok, de annyi se fért vón már bele. (Én csak úgy látam, mint most, azért úgy higgyék, ahogy akarják.)

Itt mi telik a dologból? Nem egyeb, a nagy fene hazugság, az is apróbb, mint a mák. Jankó fogta, kapta az üsztökét, szaladt vele a szántóföldre, oszt szántogattak ők estyig.

Másnap regvel megint kimentek a szántóföldre. Jankó az ökröknél, a szegény ember meg az ekeszarvánál. De hogy im az eke vékonyan járt, a gazda meg mélyebben szerette volna venni, odaszól a szolgának, hogy hun a balta?

— Ejnye! gazduram, azt biz' otthon feledtem, szaladok érte. — Avval elment.

A Tiszteletes megént ott volt az asszonynál. Ahogy Jankó közelegyk, az asszony egybe észreveszi, s mondja a papnak:

— Eriggy édes lelkem, szaladj fel a pallásra, oszt bújj bele a szalonnás szuszékba!

A pap úgy is tett.

Mikor Jankó beköszön a pitarajtón, kérgyi a gazdasszony, hogy mért gyütt?

— Tudja gazdasszony — így mondja Jankó —, jó négy ökrönk van, hát megyen az bátran. A talyiga tengelye meg nagyon sovány, oszt sivalkogyik. Azért küldött hát a gazduram, vinnék egy darab hájat a szalonnás szuszékból, hogy a tengelyt megkenegessük.

— Megállj fiam! majd hozok én! — mondja az asszony nagy ihedten.

— De nem tudja kiéd, hogy mennyi kell. — Avval oszt Jankó kapja a nagy kést, felszalad a pallásra, a szalonnás szuszék fedelit felnyitja, a szuszékban megkapja a pap fejét, hogy majd levágja.

Arra a pap feljajdul, oszt ígér Jankónak tizenkét oldal szalonnát, csak ne bánts, s meg ne mondja a gazdájának, hogy itt volt.

No jó. Jankó belegyezett, a tizenkét oldal szalonnát hazavitte, berakta a szuszékba, avval kapta a baltát, kisietett a gazdájához.

Harmadnap regvel újfent kimentek szántogatni, most meg Jankó a vizeskorsót feledte otthon, pegy' a gazdája lelkire kötö, hogy kivigye magával.

Itt, úgy kilenc óra tájba lehetett az idő, megszomjazik a gazda. Kéri a korsót, de hogy im nincs sehol, egybe hazaszalajtja Jankót.

A Tiszteles akkor is ott vót a gazdasszonynál. Ahogy a fiút meglátják, azt mondja a pap az asszonynak:

— Jaj, édes szívem, hova bujjak, az az átkozott memmeg itt jön.

— Szaladj ki lelkem a méhesbe, van ott egy nagy köpü, bújj abba.

A pap hát szavát fogadta.

Mikor Jankó bemegy a portára, kérdi tőle az asszony, hogy mért jött haza megint?

— El se hiszi gazdasszony, milyen nagy szerencsénk lett. Ahogy szántogatónk ott a Verőn, egy nagy raj méh arra gyűtt, oszt lelepett³ az erdő széliben egy fára. A gazduram hát hazaküldött egy köpüért.

Avval Jankó se szól, se beszél, kiszalad a méhesbe, felkapja a letnagjobb köpüt a vállára, éppen amelyikbe a pap vót.

Ahogy viszi, egyszer csak a pap mérgibe egy kis lyukon megcsípi a fülit Jankónak, az meg felszisszen, a köpüt pegy úgy vágja a földhöz, hogy a Tiszteletes egy kikarul⁴ belőle.

— Jaj! Jankó, mit tettél?

— Ej! Hát itt van a Tiszteletes úr is? Ha én ezt tudom!

— Itt biz én édes fiam. De már mindegy, csak meg ne mondd a gazdának, adok inkább tizenkét köpü mézet, mind elhozhatod a méhesetekbe.

No jó, Jankó hazavitte a tizenkét köpü mézet, oszt fogta a korsót, szaladt ki a gazdájához a földre.

Amíg szántanak, a Tiszteletes úr újfent összebeszél az asszonyval, hogy már mint másnap, ő is szántatni fog, oszt a feleségít küldi ki a szántóföldre. No jó. Az asszony meg megígéri, hogy im a tiszteletesné délre se jöjjön haza, majd ő maga főzi, maga viszi ki neki az ebédet.

— Csak azt nem tudom édes szívem, hogy merre szántat majd a tiszteletes asszony?

— Megmondom lelkem, — így mondja a pap —, mert az én ökreim olyan szépek, hogy több nincs olyan a határban. Mind a négy fehér, akar a hattyú.

Itten ahogy megvirrad másnap, a szegényember memmeg kimegy a szántóföldre, Jankó is vele. De mielőtt elindultak volna, Jankó a gazdasszonytól ellopott négy fehér abroszt, oszt úgy kivitte a takarmány közt, hogy gazduram se tudta.

Szántogattak ők aztán délig.

Déli harangszóra kifogják az ökröket, Jankó meg se szól, se beszél, ráteríti a négy fehér abroszt a négy ökrökre, még rá is kötözi, nehogy valamelyikről lekerüljön.

— Mit csinálsz te Jankó? — kérdi a gazda. — Mért terítéd rájuk azt a fehér abroszt?

— Hát hogy ne csípjék azok a csúf nagy pécsikek.⁵ Mert nem tudnak majd enni, ha mindig legyeskednek.

No jól van, ráhagyta hát a gazdája.

Itten nemsokára a gazdasszony is elindul otthonról a nagy ebédvel,

3. Leszállott, letelepedett

4. kigurul

5. csipós, nagy légy, az Alföldön a göbölly

hogy majd viszi a tiszteletes asszonynak. Ahogy kiér a határba, egyre csak azt nézi, merre vannak a letszebb fehér ökrök? Ahogy meglátja, igényest arra tart.

Jankó is erre veszi az asszonyt, oda kiáltja:

— Erre, erre gazdasszony! Itt vagyónk!

Hogy im az asszony lelkinék nem volt hova lenni, odament hát hozzájuk az ételvel. A gazda elcsodálkozik:

— Hiszen azt mondtad, asszony: nem hozol ma ebédet!

— Igaz, igaz, de tudja kiéd, van miből, hát élünk jól. — Avval kibontja az ebédet, hát volt ott leves, tyúkhús rántottába, puffancs,⁶ fentő,⁷ paramancs,⁸ reszelt füge, meg a Jézus tudja még mi s mi.

Azt mondja erre az ura.

— Asszony! Ennyi sokat minek hoztál, nem fogyasztjuk mi ezt el estyig se.

— Ha sok, hát aszondom, hívjuk el a Tiszteletes komát is.

— Igaz a! Hé! Jankó, sihess ízibe a faluba a Tiszteletesért. Hívd meg ebédre.

— Menek, menek, gazduram — így felel Jankó, — csak hagy török egy darab morványt az útra, mert im nagyon megehültem.⁹

Magához vett egy jó darabot a morvány kalácsból, avval elindult.

Ahogy ment a szántáson keresztül, letör egy-egy darabot a morványból, oszt a möre szaladt elhagyigálta itt-ott, hogy mire beért a paphoz, a morvány kalácsból egy kis morzsalék se maradt a kezibe.

Bemegy a paphoz, az meg egybe kérdi tőle, hogy mért jött?

— Nem egyebért Tiszteletes Uram, a gazdasszony küldött. Azt üzeni, hogy tesszen magára ügyelni, mert a gazduram szörnyen haragszik. Megtudta, hogy Tiszteletes uram ez ő feleségit szeretyi, s azt mondta, ha bejön a faluba, baltával ütyi agyon a Tiszteletes komát.

Avval Jankó visszament a szántóföldre.

— No mit mondott a Tiszteletes koma? — kérdi a gazda.

— Azt mondta gazduram, hogy kéreti, baltával menjék be hozzá, az ekéjét megiazítani, aztán egybe gyün ő is.

A gazda vette hát a baltát, ment be a paphoz. Az meg ahogy meglátja az ablakból a komát, szaladásnak veszi magát, ki a portán, fel a kertnek, át a garádon,¹⁰ arra amerre a szeme látott.

A gazda meg csak kiabálja utánna:

— Hé! Tiszteletes komám, ne szaladjék! Vagy csak kettőt koccantok rajta, mindjárt jó lesz!

— De én rajtam édes komám nem koccantasz! — Oszt úgy szaladt, mint aki esze nélkül van.

— Hát ha komám te szaladsz, én meg visszamegyek!

Avval a gazda vissza is fordult s ment a szántóföldre. Ahogy megyen, hát látja, hogy a szántásba itt is egy darab morvány, ott is egy darab morvány. Megsajnálta az Isten áldását, aztán kezdte szedegetni a surcába.

6—7. téztafélék

8. narancs (pomarancs)

9. megéheztem

10. sövény, kerítés

Mikor az asszony meglátja ezt, kérdi Jankótól:

— Te Jankó, mit szed gazdád?

— Mit szed? — Hát követ.

— Követ? Minek?

— Minek? Hátha idi gyün, hogy agyon hagyigálja kiédet.

— Engem? Hát oszt mért hagyigálna?

— Mert megtudta, hogy szeretyi kiéd a Tiszteletes urat.

Arra a gazdasszony felugrik, se szól, se beszél, szalad hazafelé.

A gazda ahogy látja, kérdi Jankótól:

— Te hova szalad az asszony?

— Hova? Hát haza! Ég a gazduram háza.

No ennek se kellett több, futásnak veszi magát, az asszonynak utánna, ahogy tud. Az asszony meg ihedtibe' még jobban neki indul, oszt ahogy hazaér, a pitarajtó küszöbén megbotlik, hasra vágódik. A gazda is, hogy nagyon szaladt, ő meg azonmódon rá az asszonyra.

Az meg kiabál:

— Jaj, jaj! Ne üssék!... Nem szeretem többet, lelkemre mondom, nem szeretem.

— Mit? Engem nem szeretsz asszony?

— De igen, igen kiédet szeretem hótyig, csak ne üssék agyon.

— Ut a fészkes fene — mondja az ura, — Csak megbotlottam a nagy sihetségbe', hogy ím azt mondta a béres gyerek, hogy emmi házónk ég. De hál Istennek, látom semmi baj! — Avval visszament a szántóföldre, szántagattak estig.

Itten a szerelmesek újfent összebeszéltek, hogy az asszony éccakára majd oda vet magának ágyat a kis ablakhoz, a kukucs¹¹ alá. A Tiszteletes úr ha megkopogtatja, ott hamarabb észreveszi, oszt könnyebben kimehet hozzá.

De mikor Jankó hazamegy a szántásból, hamar pihenő helyet csinál magának a lócára a kis kukucsnál, oszt lefekszik.

Az asszony bosszankodott, de nem mert szólani. Lepihent hát éjjelre a komrába.¹²

A Tiszteletes éjjel csakugyan odamegy a kukucshoz, megkopogtatja. Arra Jankó felérez, s azt mondja nagy sűgva:

— Jaj édes szívem, nem mehetek ki, mert fel van az uram, de leg-alább add ide a képed, hogy csókoljam meg.

A pap egybe elismerte, hogy Jankó van ott, nem az asszony. No, gondolta, majd bosszút áll ő most rajta. Fogta, legombolódzott, s odatartotta az ablakhoz a szebbik felét.

De Jankó is észrevette, hogy a pap csalfaságba töri a fejit. Kapta a késit, elnyisszantotta a pap szerszámját, az meg nagy jajgatva hazament.

Reggel aztán széltyibe beszélük a faluban, hogy a Tiszteletes úr nagy beteg.

Az asszony megsajnálja, főz fájín ebédet, hogy azt majd elviszi a papnak. Felkésszel, nagy cifrán felöltözik az ünneplőbe, kendőt köt a fejire, oszt mikor indulna, odaszól Jankó a kemence padkájáról:

11. az udvarra néző kis ablakot nevezik így

12. Komrának hívják a nők hálószeróját

— Nézze csak gazdasszony, nincs jól a kendője. Majd megigazítom.

Hogy ím az asszony nem ellenzette, Jankó megigazgatta a kendőt, oszt szépen odatűzte a selyemkendőre, ami a papé volt. Így ment az asszony a paphoz. Ahogy belép az ajtó küszöbön, a pap egybe észreveszi, mi van az asszony kontyába tűzve a selyemkendőre, oszt rákiált nagy mérgesen:

— Takarodj előlem! Fejeden a halálom!

Az asszony odakap a fejihez, hát látja, hogy mi van a keziben. No neki se kellett több. A szerszámot földhöz csapta, oszt rohant igényesen haza, hogy azt a gazember szolgálgyereket megtépje, amért ezt a csúfságot megtette vele.

De már akkor Jankónak hült helyi volt, mert azalatt búcsút vett a gazdájától.

— Az én időm gazduram kitőtt. — Így mondotta neki. — Én voltam az, aki az erdőn a kiéd derce vakaróját elloptam, de már hétszeresen meg-szolgáltam érte, hát az Isten áldja meg kiédet jobb komával.

Avval eltűnt.

Eddig vót, mese vót, Kelemennek kedve vót.

9

AZ ÖRDÖG ÉS A KIRÁLY

Hun vót, hun nem vót, még az Óperenciás tengeren is túl, volt egyszer egy király, akinek háborúba kellett mennyi. Hogy ím a seregét előre küldte, ő maga később ment utánnuk lóháton.

Ahogy megy mendegél hegyen-völgyön, erdőn-mezőn keresztül, harmadnapra elér egy szörnyen nagy pusztaságba. Egy szál fű nem sok, de még csak annyi se vót rajta. Mindenhol az összehupadt¹ föld sárgállott feléje, oszt sehol, semerre egy falut vagy várost aranyért se lehetett látnyi.

A királyt gond ütte, menjen-e, ne menjen-e tovább ebbe a nagy pusztaságba. Utoljára is rászánta magát, tovább ment a Jézus nevében.

De hogy ím a nap szörnyen melegen sütött, a királyra olyan szomjúság jött, hogy egy begre friss vízért adott volna tán egy aranyvárat is.

De nem látott ő ott vizet, még annyit sem, aki egy patkánynyomba elfér.

Egyszer ahogy így megy mendegél a verőn² nagyszomjan, ott terem előtte az ördög.

— Hallod-e te ördög — így mondja neki a király —, adj egy ital vizet, mert egybe szomjan halok.

— De mit ad felséged, ha hozok?

— Ami csak legkedvesebb jószágom van a földön, neked adom, mi-hentségesen hazamenek.

No jó, elment az ördög. Honnan, honnan nem, hozott egy nagy veder vizet. A király jót ivott belőle, még a lovát is megittatta.

1. összeszáradt, összefonnyadt
2. verő, a napfény, a nap magas

— No hát felség, tartja-e a szavát? — kérdi az ördög.

— Tartom fiam, tartom!

Arra az ördög úgy eltűnt vedrestül, mindenestül, hogy még nyoma se maradt.

Itten telik, múlik az idő, mikor vége lesz a háborúnak, hazamegy a király. Egybe viszik neki az örömhírt, hogy amíg odajárt, adott az Isten ez ő feleségének egy szép kis gyereket.

A király persze hogy örült.

De alighogy hazaér, az úti portól még jóformán megse tisztálkodott, hát ott terem az ördög.

— No felség, elgyűttem, amit ígért, adja meg.

— Megadom fiam, ízibe megadom! — mondogatta a király, oszt egy rossz, fáradt pejszikót hozott elő, azt akarta az ördögnek adni, de az meg azt mondta a királynak:

— Majd a fene hiszi felségednek, hogy a világon ez a legkedvesebb jószág. — Avval kikapta a gyereket az aranybölcsőből, eltűnt, mintha ott se lett volna.

Itten a király is, a királyné is, nagy búsulásnak adta magát. Egész nap, egész álló éjszaka sírtak, ríttak a gyerek után. Még az emberek is olyan szomorúvan jártak a királyi városba, mint akinek a dinnye-fődjét elperlették.

Hogy, hogy nem, egyszer arra vetődik egy szegény molnár, oszt kérdi: Mi annak az oka, hogy itt az emberek olyan szomorúak?

Elmondják hát neki.

Arra a szegény molnár vállára csapja a rongyos szűrtarisznyát, megy igényest a királyi kastélyba, s mondja a királynak:

— Sohse búsuljék, felséges királyom, csak adassék nekem egy rossz csikót, egy szentelőt, egy füstölőt, meg temjént. Eléhozom én a gyereket.

— No fiam, ha eléhozod — így mondja a király —, megszolgálom neked jóbul, nem rosszbul. Hótyig meg fogsz emlegetni.

Adatott aztán a molnárnak mindent, amit kívánt. Avval a molnár felült a csikóra, elment egyenesen a pokolba.

Ahogy belép a pokol kapuján, hát a sok ördög jobbról-balról igényest neki a molnárnak, hogy majd megtépik.

De a molnár felemeli két kezibe' a füstölőt meg a szentelőt, oszt oda kiáltja az ördögöknek:

— Távozzatok innen pokol fajzatjai, mert vagy templomot építék e helyre, vagy a király fiát adjátok ide!

Erre az ördögök megijedtek s asztonták:

— Jaj! Jó ember, ne építs te templomot, ha' vigyed inkább a király fiát. — Oszt oda is adták neki.

De a molnár alighogy kiér a pokol kapuján, tanálkozik egy nagy kővel. Mikor meg akarja kerülni, véletlenül visszanéz, hát látja, hogy egy ördög ugyancsak sihet nagy lélekszakadva utánna, s azt mondja neki:

— Hallod-e te mónár, mondanék valamit. Aki ezt a nagy követ messzebbre tudja hagyítani, azé legyen a király fia.

— No jó — mondja a molnár —, hagyítsd fel először te.

Arra az ördög fogta a nagy szikladarabot, úgy felhajította, hogy akkorának látszott, mint az öklöm.

Amikor a kő leesik a földre, azt mondja a molnár:

— Ez még semmi! De ha én felhagyítom, még a pokol legmagasabb tornácát is összetöri.

— Jaj! Akkor ne hagyítsd, — így mondja az ördög —, vigyed inkább a király fiát.

Avval ők elváltak: az ördög a pokolnak, a molnár meg tovább a gyerekekkel.

Ahogy mennek mendegélnek (mármint a molnár), memmeg találkoznak az úton egy nagy fával.

Az ördög újfent ott termett s azt mondja:

— Hallod-e te mónár, aki ezt a nagy fát ki tudja a helyiből csavarni, aztán úgy visszatenni, hogy a fa egybe teli legyen gyümöcslével, azé legyen a király fia.

— No jó, hát csavard te ki előbb — mondja a molnár.

Az ördög megtette. Lett is rajta gyümölcs vagy tíz kocsira való.

Azt mondja akkor a molnár:

— Megállj csak, ím kiveszem én ezt a fát a helyiből, meg vissza is teszem, de úgy telyi lesz gyümöcslével, hogy a fa minden ágát ellepi, oszt betemeti még a pokol letmagasabb tornácát is.

— Jaj! Akkor ne csavard ki — mondja az ördög nagy ihedten —, ha' vigyed inkább a király fiát. — Avval megéntelen elváltak ők egymástól.

A molnár amint megy tovább az úton, megént találkozik egy *rókalyukval*. De alighogy odaér, az ördög újfent ott terem mellette, s így szól:

— Tudod-e mit, mónár komám, három a próba, azé legyen a király fia, aki ebbe a rókalyukba bele mer bújni.

— Jó — mondja a molnár —, majd elő' én próbálom meg. — Avval neki fekszik a lyuknak, de hogy ím sehogyse fért bele, odaszól az ördögnek:

— No, hát búj bele te, ha tudsz.

Az ördög bele is bújt. Akkor a molnár egy nagy kővel menten³ betapasztotta a lyuk száját jó erősen. Az ördög jajgatott, kiabált, de hiába, ott rekedt a rókalyukban, a molnár meg tovább ment.

De alig haladnak ők egy kis darabig az országúton, visszanéz a molnár, hát látja, hogy a sok ördög, akar a füst, csak úgy ömlik utánna a pokol szájából. A molnár se rest, megsarkantyúzza azt a kis rossz pejcsikót:

— No édes lovam, sihessönk a Jézus nevébe, mert baj lesz.

Hát szaladt is az a kis rossz csikó párája szakadtáig, oszt mikor az ördögök már majdnem utólérték, nagy hirtelen lekarult az országútról egy kis gyalogösvényre. De az ördögök itt is csak utánna — mind, ahányan voltak. — Hogy, hogy nem, éppen egy regiment lovas katona járt arra. Odakiált nekik a molnár:

— Hé! Vitézek, jöjjetek segítségül, mert ím az ördögök egybe elviszik a király fiát.

Azoknak se kellett egyéb, kivont karddal neki az ördögöknek, oszt valamennyit visszakergették a pokolba.

A szegény molnár megköszönte a katonák szivességét. De hogy ím a lova már nagyon ki vót dölve, egy jobbat kért a magáé helyett. A katonák adtak is neki egy fájin, deres, olyan harmadfűre menő csikót, akin aztán vigan hazament a molnár a gyerekekkel.

Úgy napszálltakor értek a királyi kastélyba. A király is, a királyné is, szörnyen örültek, hogy a gyerek újfent megkerült. A molnárt ott fogták vacsorán, a királyné maga rakta a letfájinabb ételeket a molnár tányérjára, regvelre kelve pegy' a király annyi aranyat adott neki ajándékba, hogy három igás kocsi se birta elvinni.

A szegény molnár most már úr lett. Kastély építtetett. Evett, ivott, pélpázott. Úgy élt, mint Marci Hevesen, s talán még most is él, ha meg nem hótt.

(Sáta, Borsod m. 1912.)

10.

A HOLLÓVÁ LETT TIZENKÉT TESTVÉR

Vót egyszer ezen a széles világon egy szegény özvegyasszony, aki-nek égen-földön egyebe se volt, csak éppen tizenkét gyereki, meg egy lánya.

Éltek ők az erdő szélibe' egy kis gulyibába'. Nyáron epret, gombát, mit szedegettek, télen pegyig gallyfát, azt eladogatták, abbul tengődtek. De csak nem tudtak soha annyit keresni, hogy egyszer mindnyájan jóllakhattak volna.

A sok apró cselédttől! szegény asszony egyebet se hallott egész álló nap: — Éd's anyám! Aggyék kenyeret, mer' éhen halónk.

A szegény asszony sajnálta is őket, meg bosszankodott is, hogy egyre csak enni kérnek. De szegény lelkeinek nem volt mit tenni, avval fizette ki őket, ha sipakodtak:

— Csitt! Fogd be a szádat, nincs kenyér!

Egyszer, hogy hogy nem, szörnyen esős idő keveregyk, de csak olyan, hogy egy álló hétyig gombát se lehetett szedegetni az erdőn. A tizenkét gyerek szörnyen megehül, éhségébe lefekszik az ágyba, s aszondják az anyjuknak, hogy csak akkor költse fel őket, ha lesz kenyér.

Itten az asszony megbosszankogyk, oszt kitör belőle, hogy:

— Minek is adott az Isten tikteket énnekem, teremtett volna inkább hollóé valamennyiteket!

Arra olyan igaz, mint ahogy kiédteket itt látom, a tizenkét gyerek merrázkógyik, hollóé lesz, oszt huss! kirepülnek az ablakon.

A szegény asszony szörnyen bánta, amit mondott. Sírt, rítt egész nap a fiait után, utoljára leesett lábrul, meghótt, a kis lánya, Katyi, egymaga maradt.

1. apró cselédnek a gyerekeket nevezik együttvéve

Ez a szegény teremtés meg, hogy most már se anyja, se testvérbátyjai, elindult hát országgá, világgá, hogy majd felkeresi a tizenkét testvérbátyját, akik holló képiben elrepültek.

Ahogy megy mendegél, hét nap, hét éjjel egy nyomra, egyszer csak beér egy vadonat erdőbe, talál ott egy öreg embert, s kérdi tőle:

— Öreg apám! Nem látott-e tizenkét hollót erre fele röpünyi?

— De bizony láttam, édes lányom — így felel az öreg —, egész álló nap itt repdesnek az erdön szanaszéjjel. De eredj te ki arra a nagy hegyre, találsz ott egy vén cserfát, ülj alá, estére mind a tizenkettő oda száll, mer' ím ott fészkelnek.

A lány szavát fogadta az öregembernek. Kimegy a nagy hegyre, elé-találja a vén cserfát, leül alája, oszt várakozik. Úgy napszállat idején egyszer csak valami nagy zúgást hall, odanéz, hát gyün a 12 holló s igényest a cserfára ül.

Akkor a lány elkeseregyik nagy hangosan:

— Hej! Testvérbátyáim, hova is lettetek? De magamra hagyatok!

Arra a tizenkét holló egybe elismerte a testvérhúgát a hangjáról, oszt huss! leszálltak hozzá, kérdezték, ölelgették, csókolgatták, még enni is adtak neki.

A lány pegy töviről-hegyire mindent elmondott, hogy mi s mi történt az anyjkkal, amióta ők hollóe lettek. Oszt ahogy ott beszélgetnek, elkese-redik a kislány, Katyi, s aszondja:

— Istenem, Istenem, ha én mégyegyszer emberré tehetnélek titeket!

— Hát emberré tehetsz — így mondja a letöregebb testvér —, ha megfogadod, hogy álló tizenkét esztendeig, tizenkét napig, tizenkét óráig egy szót se szólsz senkihez. De ha megszeged a fogadást, hollóe lesző te is.

No jó, a lány megfogadta, hogy tizenkét esztendeig egy árva szót se szól egy teremtet lélekhez se. Avval elbócsózott a tizenkét hollótól (a tizenkét testvérbátyjától), oszt ment igényest oda, ahun az édesanyját eltemették.

Sokáig tébolygott, míg abba a vadonat erdőbe eljutott, de mire oda-ért, a nagy vándorlásban egészen lerongollott, alig maradt rajta itt-ott valami. Hogy meg ne fázzék, éjszakára is mindig bebújt egy nagy szénaboglyába, ott aludt.

Egyszer reggel ahogy felérez, kikangyikál a szénaboglyából, hát látja, hogy az erdő szélibe, a tisztáson ott telepszik le egy csomó ember.

— A király volt, meg a kíséreti. Lerakják a kocsikról a cók-mókot, meg a sok ennyi-innya valót, oszt hozzálátnak a fűröstökhöz. Ahogy já-vába esznek, azt mondja a király a szolgáltnak:

— Halljátok-e, a kopóknak is adjatok enni.

— No jó, adtak hát a kopóknak is enni. De hogy ím' az egyik kopó nem evett, kérdi a király, hogy ennek mért nem adnak enni? Azt mondja arra az egyik szolga:

— Felséges királyom, adtónk mi annak már kétízben is, de mind a kétszer amoda futott a boglyához, ott a karély kenyeret letette, valami meztelen karú ember meg bevette.

Itten a király se rest, odamegy a boglyához, s azt mondja:

— Ki vagy, mi vagy jó ember? Gyere elé a Jézus neviben. Ha éhes vagy, enni adok, ha ruhád nincs, odaadom a köpönyegem.

A lány, Katyi, nem szólt semmit, csak a meztelen karját gyugta ki a boglyából. A király egybe elértette, hogy az a teremtet lélek ruha nélkül van odabe. Levette hát a köpönyegét, odaadta neki. A lány meg behúzta a boglyába, ott magára vette, oszt úgy bűjt elé!

A királynak elállott a szeme, szája, olyan gyönyörű lány állott elejbe a köpönyegbe. De csak olyan szép, hogy egybe beleszeretett. Kérdezgetőgyik osztén, hogy ki s ki, mi baja, mit keres ittég? De hogy im a lány, egy szó nem sok, annyit se szóllott, a király felültette a kocsiába, gondolta otthon majd kifaggatja.

Ahogy hazaérnek, letelőszőr is felöltözteti szép, takaros ruhába, elvezeti az arany kastély letszebbik szobájába, ott memmeg fogtomra veszi. De a lány nem felel, csak integetett, meg sóhajtozott.

A király gondolta, hogy az Istenadta lánya némasággal van megverve, hát jó, de neki a lány tetszik, ő bizony elveszi feleségül. Egybe papot hívatott, oszt megesküdtek. De csak úgy ment az, hogy mikor a pap kérdezte a lánytól: Szereted-e ezt a tisztességes — királyt holtodig, holtáig? A lány csak a fejével bickelt rá, hogy igen.²

Éltek aztán ők boldogan. Nem volt ember az országban, aki ne örült volna, hogy im a király, meg a királyné (mármint Katyi) annyira szeretik egymást.

De volt ott a királyi kastélyban egy kancsal szemű, vén princné, aki a maga lányát szerette volna a király nyakára varrni feleségül, oszt sehogyse szívelhette ezt az új házasságot.

Történt egyszer, hogy hogy nem, a királynak el kellett menni háborúba, s azalatt adott az Isten az ő feleségének egy szép kis gyereket. No egybe se kellett, a vén princné összebeszél a tudós asszonyval,³ oszt mikor a gyerek meglett, kivették az ablakon a tóba. A királynak meg azt írták, hogy a gyerek halva született. No jó, a király belenyugodott, hiszen más szegény asszonyval is megesik az ilyesmi. Éltek azért ők továbbis, boldogan.

Egyszer a királynak újfent háborúba kellett menni, azalatt az Isten adott az asszonynak egy másik gyereket is. De az a vén asszony memmeg összebeszél a tudós asszonnyal, a gyereket kivették az ablakon a tóba, a királynak meg megírták, hogy ez a gyerek is halva lett.

A király most már búsulásnak adta a fejét. Magához hívatta az ország első embereit, adjanak tanácsot, mitévő legyék, kire hagyja holta után a királyságot? Ezek meg azt mondták, a királynét el kell veszejteni akasztófán, a király pegyig keressen magának új asszonyt.

Sírt, rítt a király, im mer' nagyon szerette a feleségit, dehát törvény, törvény, mit csináljon? Nagynehezen beleegyezett. Már a nap is el volt határozva, hogy mármint ma, kivégzik az asszonyt. Beleültették a fekete gyászhintóba, hogy viszik a vesztőhelyre. Egyszerre csak nagy zúgás támad a lebegőbe, gyün egy csapat holló (cppeg tizenkettő), oszt egyenesen

2. biccentett

3. a bábával

a kastély udvarára szállanak a királyné elé. Ott egybe emberré válik valamennyi, s azt mondja a letidősebb:

— No édes hugónk, Katyi, emberül állottad a fogadást, ím lett a tizenkét esztendő, tizenkét nap, tizenkét óra, megszólalhatsz már. Ittég van a két fiacskád is, azt is magónkval hoztuk.

No hát volt ott öröm.

A tizenkét testvér egybe elmondta azt is, hogy aza gonosz, vén princné, meg a tudós asszony hollyan gonoszsággal akarta elveszejteni a két kis gyereket. De ők holló képibe felfogták, felnevelték.

Itten a király egybe elfogatta a princnét, meg a tudós asszonyt, beleültették a fekete gyászhintóba, oszt kivitték, felakasztották mind a kettőt.

A király pedig a feleségivel, a két gyerekivel meg a tizenkét sógorával élt boldogan. Talán még most is élnek, ha meg nem haltak.

(Parád, Heves megye, 1892.)

11

ÁRVA JULISKA

Volt ezen a széles világon egy szegény özvegyasszony, volt annak két fia, egy lánya.

Az özvegyasszony hogy hogy nem, egyszer megbetegedett, meghótt, a gyerekek meg magukra maradtak. Azt mondja akkor a letidősebb a testvéreinek:

— Tudjátok-e mit? Menjünk a Jézus nevibe szolgálatot keresni, mert így éhen veszünk.

Hogy ím a másik két testvér is beleegyezett, felkészelték az útra. A szomszéd Borcsa egy-egy cipőt sütött nekik, avval elindultak a Jézus nevibe szolgálatot keresni.

De alighogy elérték a falun kívül a kőkeresztet, megehültek, s azt mondja a nagyobbik fiú:

— Hallod-e Juliska, együk meg letelő a te cipódat, aztán majd eszel a mienkből.

No jó, a kislány beleegyezett, leültek a gyepre, megették a Juliska cipóját.

Másnap ahogy mennek menegetnek, megéhezik a lány, s mondja a két testvérbátyjának:

— Adjatok ennem, mert éhen halok.

— Adónk, de csak úgy, ha kihagyod az egyik szemed tolatni — mondták a testvérei.

Mit volt, mit tenni, szegény kislány annyira éhen volt, hogy ebbe is beleegyezett. Kitolták hát a bal szemét, így adtak neki a cipóból.

Harmadik nap megint csak megehül Juliska. Kér a cipóból, de a két testvérbátyja azt mondta:

— Adónk, ha kihagyod a másik szemed is tolatni.

A lány sírva-ríva beleegyezett. Kitolták hát a másik szemét is, oszt mint kódust faluról falura vezették.

De bezzeg a két fiú megjárta, mert ahova benyittak, a vaknak csak adtak enni ezt, azt, de nekik semmit. Avval fizették ki őket mindenhol:

— No bizony, két ilyen suhader¹ legény meg tudja már a szerszán. nyelit fogni, ha kenyeret akar, menjék dolgozni.

Itten a két fiú szörnyen bosszankodott, hogy ilyen csúful bánnak el velük mindenhol. Megunták már a koldustarisznyát is, összebeszéltek hát, hogy ők bizony nem lesznek tovább is vakvezetők, a lányt semmire teszik. Úgy is vót. Ahogy egy falu alatt egy nagy tóhoz érnek, belökték Juliskát, hogy vesszen ott, ők meg tovább ballagtak szolgálatot keresni. Elérnek egyszer egy királyi várast, ottég beszegődnek a királyhoz cselédnek, az egyik kondás bojtárnak, a másik meg csordás bojtárnak.

Igy éltek ők gond nélkül. Ennyi-innya vót mit, a fizetség is bőven járta, hát jól ment soruk. Juliskáról meg el is felejtkeztek.

Pedig a lány nem fult a vízbe. Mert mikor szegény világtalant a tól-ba lökték, hát lelkem teremtetten, az Isten csodát tett, a szeme megint kiújult, oszt csak úgy látott, mint annak előtte. Mikor a szárazra kivergődött, látja, hogy sehol a két testvérbátyja, elindult hát egymaga hetedhét ország ellen, hanem előbb szerzett egy tojás haját, azt a tóba merítette, úgy ment tovább.

Ahogy megy mendegél, egyszercsak egy kis egér szalad elejbe, s így szól emberi hangon:

— Cin, cin, édes nénikém, az egérfogó odacsikkantotta az orrom hegyét, nagyon fáj. Nem tudnád megorvosítani?

— Dehogy nem, gyűjdd ide!

Arra a kis egér odaszalad, Juliska meg eléveszi a tojás haját, megkenegeti a tővizével a kis egér orrát, hát egybe meggyógyult.

— No édes nénikém — mondja az egérke —, jólét fejibe jót várj. Megszolgálom még jóbul, nem rosszbul. Ha valamikor szükséged lesz rám, csak azt mondd:

Cin, cin egérke,

Jőjj a segítségemre! — Én ott leszek.

No jó, avval elváltak.

Ahogy tovább megy mendegél Juliska, elétalál megint egy kis méhet, aki ott kínlódott, vergődött a földön. Kérde Juliska, mi baja?

— Züm, züm édes nénikém, nem egyéb, egy csúnya fecske madár le-törte a fél szárnyamat, nem tudnád meggyógyítani?

— Dehogy nem! — Oszt ezt is am mód szerint meggyógyította a tojás-hajból, mint a kis egeret. A méhecske is azt mondta:

— Ha valamikor szükséged lesz rám, csak azt mondd:

Züm, züm méhecske,

Jőjj a segítségemre! — Én ott leszek.

Azzal elrepült.

Ahogy tovább megy Juliska, harmadszorra megint tanálkozik egy farkassal, aki már messziről szörnyen ordított. Kérde tőle Juliska:

— Mi bajod van farkas koma?

1. suhader legény

— Nem egyéb, egy csúf vadász úgy meglőtte a lábamat, hogy ím most alyigsig alyig tudok rálépni. Nem tudnád meggyógyítani? — Juliska meggyógyította hát ezt is. A tó vizivel bekenegette a farkas talpát, oszt minden jó vót. Akkor a farkas adott neki egy botocskát, s azt mondta:

— Ha te ezzel a botocskával az ajtót kívül-belől megveregeted, egybe ott leszek segítségedre. — Avval elváltak ők egymástól, a farkas az erdőnek, Juliska meg tovább az országúton.

Ahogy megy, mendegél, harmadnapra beér tulajdon abba a városba, ahova a két testvérbátyja kondásnak, meg csordásnak elszegődött. A város szélibe tanálkozik egy öreg asszonyval:

— Adjon Isten öreg szülém!

— Adjon Isten édes lányom, mi járatva vagy?

— Nem egyebért, szolgálatot gyűttem keresni.

— Hacsak az kell — így mondja az öregasszony —, eriggy fel a király kastélyába, ott éppen cselédet keresnek.

Felment hát Juliska, oszt hogy ím olyan szemre való lány volt, a királyné egybe megfogadta a kislány mellé szárazdajkának, hogy legyék, aki ringassa. Mikor meg a gyerek már megeszesedett, ott fogták Juliskát továbbra is szobalánynak, olyan fáin, takaros fejjérp lett belőle.

Egyszer ahogy Juliska lemegy a kaszálló rétre sétálni, tanálkozik a két testvérbátyjával. Ő nem is sejtette, de azok egybe ráismertek. No egyeb se kellett a két fiúnak, megihedtek, tanakodtak, hogy mitevők legyenek?

— Ha ez a lány el tanálja panaszkodni a királynak, hogy mit, mit nem cselekedtünk vele, akkor csak az Isten lesz nekünk irgalmas, kegyelmes, de nem a király.

Összebeszéltek hát, hogy valami módon elteszik a lányt láb alól.

Alighogy hazaérnek, beáruják a lányt a fővadásznak, az meg egybe besúgja a királynak, hogy mit hallott?

A király hívatja a lányt magához.

— No lányom, azt hallom, hogy aki őszi, meg tavaszi vetés van a szántóföldemen, azt te egy éjjel mind le tudnád aratni, ki is csépelni, meg is őrlenyi, meg még hat kenyér is tudnál sütnyi regvelre belőle. Hát parancsolom: úgy legyék, mert ha nem, felakasztódol.

Itten a lány búsulásnak ada magát, egész nap könyvezik,² este pegyig kiül a királyi vár kapujába a küszöbre, oszt ott tördőgyik, hogy hogy tegyék ő eleget a király kívánságának? Egyszer csak úgy éjszakának vadán eszibe jut a kis egér. Elkezdi mondogatni:

Cin, cin egérke,

Jőjj a segítségemre!

Arra a kis egér ott terem.

— No mi bajod, édes gazdám, Juliska?

A lány elmondja, hogy mit, s mit kíván tőle a király.

— Sohse búsulj édes gazdám! Hacsak az kell, minden meglesz. — Avval visszazaladt az egerek országába. Aki csak egér volt ott, azt mind magával vitte a király szántföldjire. Hozzáláttak a munkához: egyik fele-

kezet aratta, a másik cséplette, a harmagyk örlötte a búzát, a negyedik kemencét fűtött, kenyeret dagasztott. Egyszóval regvelre minden úgy volt, ahogy a király kívánta. Nem lett Juliskának semmi bántódása.

A két testvér sehogyse nyughatott ebbe bele, újfent beárulták hát a lányt.

A király megéntelen hívatja Juliskát.

— No lányom, azt hallom, hogy te különb palotát tudnál egy éjszaka építeni, mint itt ez enyém. Hát ha tudsz, regvelre úgy legyék, mert különben felakasztalak.

A lány megint csak sír-rí egész álló nap. Estére kimegy a kertbe, ott is csak könyvezik. Egyszer oszt eszibe jut a méhecske, s azt mondja:

Züm, züm méhecske,
Jójj a segítségemre!

Hát csakugyan ott terem a kis méh.

— Mi bajod van édes gazdám, Juliska? — Juliska aztán elpanaszolja, hogy mit mit nem kíván a király.

— Hacsak ez kell édes gazdám, sose búsulj! Feküdj idi a gyepre a fa alá, aludj egyet, reggelre minden meg lesz, ahogy a király kívánja.

Hát meg is lett. A méhek olyan pompás kastélyt építettek viaszbul, hogy regvelre kelve Juliska itt ott tanálta magát a harmagyk emeleten. A nyitott ablaknál nagy vígan danólgatott.

Nem lett hát Juliskának, semmi bántódása, sőt ím' tetszett a királynak, hogy ilyen tudalmas,³ helyrevaló fejérnép a szobalánya.

De nem tetszett ám a csordás, meg a kondás bojtárnak. Memmeg harmadszor is beárulják a lányt a királynak, az meg harmadszor is hívatja.

— Hallom lányom, hogy te csak amolyan koldus királynak tartol, akinek pénze sincs elég, hát ha reggelre kelve nekem száz véka aranyat ide nem teremtel, halál fia vagy.

Itten a lány, Juliska megéntelen csak elkeseredik, sír-rí, hogy mitévő legyék. Eszibe jut a sánta farkas. Előveszi hát a botocskát, jól megveri véle kívül-belől az ajtót, arra a farkas ott terem, oszt Juliska elpanaszolja, hogy mit kíván tőle a király.

— Sohse búsulj édes gazdám, Juliska! Nézz szí, ittég van la! Ez a dobocska, az egyik feneke aranyból, a másik bőrből. Új a hátamra, a dob vedd magad elé, aztán üssed a botocskával a dob aranyos ódalát, amíg én azt nem mondom: elég.

Úgy is volt. Lementek a kastély udvarára, ott Juliska felült a farkas hátára, elkezdte verni a dob aranyos fenekét.

Hát lelkem teremtetten, a dobszóra jött a sok farkas a kastély kapuján befelé, mint a nyáj, mikor a legelőről hazatér. Ellepik az udvart, bemennek a kastélyba, az ajtót, ablakot betörik, felugrálnak a selyem bútorokra. A király megihed, kéri Juliskát, hogy hagyja abba a dobolást, nem kell neki már a száz véka arany se, csak békébe lehessen.

De Juliska még hétszerte jobban verte a dobót. A teméntelen farkas

meg csak úgy ömlött a kastélyba. Mindenféle szaladoztak, ordítoztak, vonyítottak, már a viasz kastély tetejét is, kéményét is szaggatták.

Itten a király látta, hogy ez több kettőnél, lekiáltott Juliskához, hogy mnident megtesz, amit kíván, csak hagyják abba a dobolást.

— No édes gazdám, Juliska — így súgja akkor neki a farkas —, most kérd tőle, amit a szíved kíván.

A lány azt mondja hát:

— No hát felséges király, tudja mit? A maga fia is szeret engem, én is szeretem őt, egyezzek bele, hogy mi egy pár lehessünk.

— Jól van lányom, ásó, kapa válasszon el benneteket, nem bánom.

Azt súgja arra a farkas a lánynak:

— No hát édes gazdám, Juliska, fordítsd te meg a dobót, aztán verjed a bőrös oldalát!

A lány úgy is tett. Arra a sok farkas megjuhászott, kiment a kastélyból mind egy szálíg. Azután meg papot hívtak, lakzit csaptak, s így lett szegény Árva Juliskából a király felesége.

A két egytestvér pegyig: a csordás bojtár, meg a kanász bojtár mikor meghallották, hogy ím Juliska a király menyje lesz, se szó, se beszéd, úgy elebláboltak a király szolgálatából, hogy még most is szaladnak, ha meg nem álltak.

(Parád, Heves megye, 1898.)

12.

BABSZEM JANKÓ

Hol volt, hol nem volt, még az Óperenciás tengeren is túl, túl az üveghegyeken, a korpa kazalon innen, messzi, messzire, éppen mint a csűr ide, volt egyszer egy szegény házaspár, akiknek egyebük se volt széles e világon, csak egy kis gulyibájuk, meg egy fertály földjük.

Az Isten sohse adott nekik gyereket.

Egyszer a szegény ember úgy tavasszal, kimegy a földre szántani, az asszony meg odahaza marad ebédet főzni az urának. Ahogy főzöget, egyszer csak elkeseredik:

— En édes Istenem! Ha csak olyan csepp gyereke is volna legalább, mint egy babszem, de másképp is volna!

Hát arra, ha hiszik kiédtek, ha nem, a kemence padkáján egybe ott terem egy gyerek, de csak olyan nagy, mint egy babszem.

— No édesanyám, ha kívánt, itt vagyok. Vállal-e szívesen?

— Már hogyne vállalnálak, édes fiam!

— No ha vállál — így mondja a fiú —, főzzék nekem édesanyám egy véka lisztből galuskát, mert szörnyen éhes vagyok.

Az asszony főzött hát galuskát egy véka lisztből, azt a fiú mind egy szálíg megette. Mikor megette, mondja neki az anyja:

— Hallod-e fiam, az apád szántani van, vidd ki neki az ételt, hagy gyék délre ő is.

Avval a rátó¹ levest, meg a szilke² tőrös galuskát bekötte az étel-hordó kantárba, odaadta a fiának, Babszem Jankónak. (Így nevezte el, hogy ím csak akkora volt, mint egy babszem.)

Itten Jankó nagy füttyörészve kiballag a portán az étellel. Ahogy kiér a faluból, látja, hogy az úton ott halad előtte egy négyökrös szekér. Utánna siet, oszt felül a szekér hátuljába a saroglyába.

A négyökrös ember észre se vette, s nagy vígan hajtott tovább. Az ustor csak úgy pattogott a keziben, biztatta az ökröket: Cselő, Virág, Hajs, ide Gombos ne!!

Arra Babszem Jankó is utánna nagy kiabálva: Cselő, Virág, Hajs, ide Gombos ne!

A kocsis szétnéz, hogy ki kiabál? De nem lát sehun egy lelket se. Talán rosszul hallott? Másodszor is elkiáltja hát: Cselő, Virág, Hajs, ide Gombos ne!

Babszem Jankó megint csak utánna azonmód, de még hétszerte hangosabban. A kocsis körülnéz memmeg: mi az Isten csudája? Oszt hogy ím nem látott senkit, megihedt, elszaladt, oszt otthagya az ökrös szekeret.

Babszem Jankónak se kellett több, odaült a kocsis helyire, fogta az ustort, tovább hajtotta a négy ökröt. Hát aki szemközre jött velük, mind megijedt, hogy mi lehet ez: a hangot hallják, az ustor pattog, a négyökrös szekér mégis magába megy. — Aki látta, mind elszaladt, sőt ím még keresztet is vetett magára.

Babszem Jankó meg csak nevette magát.

Letér aztán az országútról, hogy a szántóföldre jusson. De mikor az apja is látja, hogy a négy ökr magától jön, az ustor meg pattog, ő is megijed, elszalad.

— Sohse ihedjen meg édesapám — így kiáltott rá Babszem Jankó —, én vagyok a fia, enni hoztam!

Arra az öreg visszaballagott.

— No édesapám, itt az ebéd, egyék. Hanem előbb fogja ki azt a két fáradt ökröt az ekéből. Míg kiéd ebédel, aggyig evvel a négyvel majd én fogok szántani.

Az öreg nem ellenezte, leült, evett, Babszem Jankó meg tovább szántott.

Ahogy szántogat, arra megy a király aranyos hintóba. Csak nézi, nézi, hogy a négy ökr ott halad a borozdába,³ az ustor is pattog, a hangot is hallja: Cselő, Virág, Hajs, ide Gombos ne! de senki emberfia nincs az eke mellett.

Szörnyen csodálkozik. Odamegy az öreghez, s azt mondja neki:

— Hallod-e öreg, hogy van az, hogy te itt eszel, a négy ökr meg ettég la! csak úgy magától szánt?

— Hát ott van a fiam is, felséges királyom — mondja az öreg.

— Dehogyan. Nem látok én ott senkit.

— De bizony, ott a'. Hé! fiam, gyere csak idi!

1. kisebb fajta fazék

2. kis tál

3. barázda

Arra Babszem Jankó ott terem. Ahogy a király meglátja, szörnyen megtetszik neki, oszt egybe kérdi a szegény embertől:

— No öreg, hát hogy adnád nekem ezt a kis gyereket?

— Sehogy se — mondja az öreg.

Arra Jankó odasúgja nagy hirtelen:

— De csak adjék oda édesapám, akarmennyit is ad a király.

— Hát jó ember, ideadod-e száz aranyért?

— Ha már annyira megkedvelte Felséged a gyereket, hát nem bánom, álljon az alku. — Belecsapta a kezét a király terenyibe,⁴ megtették az egyességet. A király leolvasta a száz aranyat, Babszem Jankót pegyig fogta, becsavarta szépen, ügyesen a keszkenőjibe, zsebre dugta, oszt tovább hajtattott.

Itten a király ahogy hazaér, egybe hozat három olyan ládát, aki egymásba illett. A letkisebbe beleteszi a keszkenővel Babszem Jankót, ezt azután a nagyobbikba, a kettőt meg a letnagjobb ládába zárja. Hívatja azután a feleségét, meg az ország első embereit.

Mikor együtt vannak mind, mondja nekik, hogy olyat mutat most, aminőt még ember a föld hátán sohse látott.

Sorra kinyitja a három ládát, utoljára a letkisebből kiveszi a keszkenőjét, szétnyitja, hát eb az anyja csudája, akkor látja: üres a keszkenő. Szörnyen áttallotta a dolgot, aztán elmondta, hogy mint járt az úton, de hogy az a kis ember szegrül-végrül hogy sikkadt el, nem tudta urát adni.

Hát pegy a dolog úgy történt, hogy mikor a király egy nagy mocsolyán áthajtott, egy nagy zökkenőnél besárvódott az aranyos királyi ruhája. A keszkenőjéhez kapott, hogy a sarat letörölje, oszt akkor esett ki Jankó, bele a mocsolyába. De hogy im a király ezt észre nem vette, tovább hajtattott, Babszem Jankó meg ott maradt a tócsé⁶ szélibe! Csak később, mikor nagy nehezen kivergődött a szárazra, akkor haladt tovább Jankó is az országúton.

Ahogy megy, mendegél, — de mit is mondok, nem is ment, hanem csak úgy höndörgött⁷ a kereknyomba, — jön rá szemköztre egy béreslegény igásszekéren.

Odakiált Babszem Jankó:

— Hűk! te vak, térj ki, mert megbánod!

De hogy im a béres egy teremtetett lelket se látott, nem tért ki. Babszem Jankó meg, mikor a kerek éppen rá akart fordulni, egyet lökött rajta, a kocsi bérestől, mindenestől feltordult.

Itten a béres káromkodott szörnyen, szidta ezt is, azt is, még foganását is annak, aki ezt az országutat csinálta. De Babszem Jankó rá se hallgatott, továbbment.

Ahogy megy, mendegél, jön rá megint szemköztre tizenkét szekér, megrakva vasval, s hogy hogy nem, mind a tizenkettő elakad a mocsolyában.

4. tenyerébe

5. pocsolya

6. tócsa

7. gördült

— No tyik emberek, mit adtok, ha kisegítelek? — kérdi Babszem Jankó.

— Erigy te rongyos, mit tudnál te rajtunk segíteni? — mondják neki a tótok.

— Hát mégis, mit adtok, ha kisegítelek?

— No jó, adunk annyi vasat, amennyit csak elbírsz.

Akkor Babszem Jankó nekiveti a vállát, kisegíti mind a tizenkét szekeret a mocsolyából, aztán elkezd szedni a vasat. Leszedi az egyik kocsi-ról (a tótok csak nézik), leszedi a másiktól, a harmadiktól (a tótok már a fejüket is vakarták), utoljára leszede mind a tizenkettőtől, még a ke-rékkötő láncot is, aztán az egészet felöléblette,⁸ elvitte egyenesen a kovács-hoz, hogy csináljon abból neki buzogányt.

Míg a kovács a buzogányt csinálta, Babszem Jankó elment a koc-szába, ott egy kila lisztből galuskát csináltatott, azt megette, három hordó bort megivott rá, azután visszament a kovács-hoz.

— No komám, megvan-e?

— Meg.

Akkor Babszem Jankó a félkezivel megcsavongatta⁹ a buzogányt, olyat vetett rajta, hogy még este is mind azt nézték: jön-e már lefele? De biz az csak másnap esett le a földre, akkor meg, hogy ím egy nagy köhöz ütődött, egybe kettétört.

A kovácsnak újfent meg kellett hát csinálni a buzogányt.

Mikor elkészült, Babszem Jankó másodszor is felhajította, de csak olyan erővel, hogy harmadnap esett a földre. S hogy ím most semmi baja se lett, vállalta hát Jankó a buzogányt. A kovácsot kifizette, tovább ment.

Ahogy megy, meneget a nagy buzogánnyal, elér az erdő széliben egy gyönyörű nagy kaszáló rétet. Hallja, hogy ott valaki furulyázik. Arrafelé veszi hát útját, s ott látja, hogy egy vén cserfa töviben a csordás furulyálgat, aki a király teheneit őrzi. Oszt ahogy tovább nézeget, valami nagy fényeset lát a kaszáló rét végiben. Nem egyeb volt az egyik oldalba ezüst rét, a másik oldalba az arany rét fénylett, a hétéfű, meg a tizenkét fejű sárkány rékje.

Egyszer csak látja, hogy amíg a csordás furulyál, a tehének beszabadulnak az ezüst rétbe, a hétéfű sárkány meg neki a csordának, s a felit felfalja. Erre a csordás megijed, elszalad, a furulyáját is ott feledi.

Babszem Jankó meg odament, fogta a furulyát, leült a fa alá, furulyálgatott magának, oszt úgy őrzötte a király teheneit.

Ahogy így furulyálgat, egyszercsak egyet gondol, felugrik ültő helyi-ből, s aki csorda megmaradt, újfent belehajtja az ezüst rétbe. Arra a sárkány megint előrohan a barlangjából.

— Hallod-e te Babszem Jankó (egybe elismerte a termetiről), ne kö-zelíj hozzám, mert egybe megeszlek.

Jankó meg visszakiáltja:

— Sárkány koma, te ne szaladj felém, mert ím én eszlek meg! — Avval még beljebb hajtotta a teheneiket az ezüst rétbe.

8. felölélte

9. megforgatta

A sárkánynak se kellett több, megbosszankodik, nekiront a csordának, egyet megragad belőlük, széttépi. De Jankó se rest, odaugrik, oszt a sárkány hét fejéből kettőt egybe leütött a buzogányával. Arra a sárkány visszabújt a barlangjába. Babszem Jankó meg hazahajtotta a csordát a királyi udvarba.

Mikor a király meglátta Babszem Jankót (mert tulajdon az volt, aki Jankót megvette száz aranyért), szörnyen megörült, hogy az ő kis embere megint csak megkerült, mikor meg a sárkány két fejét is ott látta a Jankó tarisznyája mellett, azt mondta neki:

— No édes fiam, Babszem Jankó, ha te ilyen erős legény vagy, megteszlek én csordásommak. Ha meg megölöd azt a ronda két sárkányt, aki a csordám, gulyám hét álló esztendő óta pusztítja, neked adom a letkisebb lányom, meg a fele királyságom.

No jó, beállott hát Jankó a királyhoz csordásnak.

Másnap megint kimegy a csordával a mezőre, lefekszik a cserfa alá, elkezd furulyálni, de csak olyan szépen, hogy amikor a sárkány meghallja, odaballag hozzá, s így szólal meg emberi hangon:

— Hallod-e te Jankó, mennyiért tanítanál meg furulyálni?

— Nem lehet téged megtanítani komám, mert hosszú körmeid vannak. De megtanítalak, ha le hagyod vágni.

No jó, a sárkány beleegyezett, Babszem Jankó meg fogott egy nagy fatörzset, félén behasította, úgyhogy a két ágát szét lehetett húzni. Akkor azt mondja a sárkánynak:

— No komám, tedd bele a négy lábad, a körmeid majd levágom.

A sárkány szót fogadott, hanem a hasított fa úgy odafogta a négy lábát, hogy mozdulni se tudott. Akkor Babszem Jankó fogta a buzogányát, leütte a sárkánynak — aki még megmaradt — mind azt öt fejét, s hazavitte a királynak.

Másnap megint behajtotta a csordát az aranyrétkbe. Most meg a tizenkét fejű sárkány gyűtt elé. Ammód szerint nekirontott a csordának ez is, hogy semmire teszi. De Babszem Jankó ez ő tizenkét fejét is sorra leütte a buzogányval. Mindennap csak egyet, egyet. Oszt mikor az utolsót is leütte, mind a tizenkettőt odafűzte egy madzagra a tarisznyája mellé, úgy állított be a királyhoz.

— No felséges király atyám, semmire tettem mind a két sárkányt, a hétfejűt is, meg a tizenkét fejűt is. Kitejt hát az én szegődségem, most már elmenek.

— Nem oda Buda, fiam — így mondja a király —, amit ígértem, megadom.

Arra Babszem Jankó azt feleli:

— Felséges királyom, nem kell nekem a fele királyságod, csak a letkisebb lányod' add nekem, annak is örülni fogok.

No jó, a király beleegyezett, egybe papot hívtak, megesketteék őket. Csak a lány nagyon savallotta, hogy olyan inci-finci kis emberhez adták feleségül. Itten ahogy megtartják a lakzít, Jankó hazaviszi az új asszonyt az édesapjához. Alighogy belépnek a pitar ajtó küszögén, apja, anyja neki-esik Jankónak, hogy majd ölelik, csókolják, de Jankó megrázkódik, oszt

egybe olyan fájin nagy derék legénnyé lett, hogy a feleségi is egybe bele-szeretett. Magukval vitték aztán az öregeket is, el a királyi kastélyba, s éltek boldogul. Tán még most is élnek, ha meg nem haltak.

(Mikófalva, Heves megye, 1912.)

13.

PIPAKUPAK GYEREK

Volt egyszer ezen a széles világon egy ember, meg egy asszony, de hogy ím gyerekek sohse volt, csak úgy kettescskén éldegéltek ők a maguk szegénységében.

Volt ennek az embernek egy garasos, kupakos pipája. Egyszer hogy hogy nem, a pipa leesik, összetörik. Az ember elkáromkodja magát, félre-rúgja a cserepet, de az asszony titokban felveszi a pipakupakot, zsebre dugja, hátha még valamikor hasznát is veheti.

Egy reggel az ember kenyeret, szalonnát tesz a tarisznyájába, kimegy a rétre kaszálni. Kaszálgat aztán ő úgy délig, az asszony meg azalatt ebéd-et főz otthon az urának. Ahogy ott tesz-vesz a kemence padkáján, egy-szercsak felsóhajt:

— Én Istenem, ha csak legalább akkora gyerekem is volna, mint a pipakupak, aki az ételt kivinné!

Arra a pipakupak elkezd az asszony zsebibe kiabálni:

— Édesanyám! Édesanyám!

— Ki az? — kérdi az asszony nagy ihedten.

— Én vagyok a Pipakupak-gyerek! — Avval kiugrott a zsebiből, de csak akkurát olyan nagy volt, mint a pipakupak.

— No ha kívánt édesanyám, itt vagyok. Majd elviszem én az ételt, csak kösse a hátamra a tarisznyát, az ételt meg adja a kezembe.

Az asszony úgy is tett, Pipakupak pedig elindult az étellel az apja után.

A szegény ember a nagy kaszálásban úgy megehült, hogy ím déltáj-ban egyre csak azt nézte már, jön-e az asszony az ételvel? Pedig a delet még else harangozták a faluba. Oszt hogy senkit se látott, gondolta, van egy kis kenyere, szalonnája, megeszi ő azt ebédre.

Bement hát a kunyhóba. Ahogy belép, ott lát a földön egy fazék kompér levest, meg egy tál túrós galuskát. Mét ammód szerint gőzölgött mind a kettő.

Szörnyen elcsodálkozik:

— Hát ezt ki hozta idi?

— Én hoztam, apám! — mondja Pipakupak a fazék mellől.

— Hát te ki vagy? — kérdi a szegény ember.

— Én Pipakupak gyerek vagyok, akit az Isten kiédnek a törött pipája helyibe adott.

— No ha nekem adott, hát ülj idi fiam a földre, egyél te is.

— Nem vagyok én éhes, édesapám, — mondja Pipakupak —, de hun a kaszája? Addig is, amíg kiéd eszik, én majd kaszálok.

No jó, az öreg beleegyezett, Pipakupak meg elment kaszálni.

Kaszál... kaszál... füttyög a kasza a rétbén nagyba, de a gyereket nem látja senki.

Arra vetődik egy úr a hintáján. Ahogy észreveszi, csak nézi... nézi, hogy mi az Isten csudája lehet:

Szól a kasza a rébbe, vágja a füvet... fütty... fütty! de senki sincs mellette. Odaszól hát a kocsisának:

— Hé kocsis, állj meg! Hagy nézem meg, van-e valaki abba a góré kunyhóba?¹

A kocsis megállta. Az úr bemegy a kunyhóba, hát ott eszik az öreg nagy vígan. Sodrotta befelé a túrós galuskát, már alig volt belőle itt-ott a tálba.

— Adjon Isten, öreg!

— Adjon Isten, uram!

— Hát mondja csak öreg, kiédé az a kasza, aki ott füttyög a rébbe magába?

— Az enyém uram, de nincs az magába... A fiam kaszál véle.

— A fia? ... Nincs ott egy teremtet lélek se.

— Ej, dehogy nincs! Hé! fiam, Pipakupak, gyer idi!

Arra Pipakupak ott terem, az úr meg csak ámul-bámul arra a kis inci-finci gyerekre.

— No öreg, hogy adná nekem ezt a gyereket?

— Odaadom száz forintért.

No jó, megtették az alkut, az úr kifizette az öregnek a száz forintot, Pipakupak gyereket meg zsebre dugta, hazahajtatott.

Ahogy hazaérnek, hát az udvaron ott etetik a sok sertést, vót ott kan is, emse² is, hízó is, malac is, ki micsodás. Oszt ahogy nézi őket az úr, Pipakupak hogy hogy nem, kiesett a gazdája zsebiből, az egyik hízó meg egybe bekapta a kukoricával együtt, lenyelte.

Itten az úr keresi a gyereket merre, hol van?

Kondás, béres tűvé teszük az udvart, de hiába, mert már akkor Pipakupak a gyisznó s... ből kiabált, hogy:

— Itt vagyok gazdám, itt vagyok!

Mit volt mit tenni, az úr egybe leölette a gyisznót, kettéhasították, a belit kivették, de hogy ím sok kutya volt ott körülötte, az egyik ham! bekapta a gyisznó bélyivel Pipakupakot, s elszaladt.

Pipakupak gyerek most már a kutya valagából kiáltotta, hogy itt vagyok, gazdám, itt vagyok!

Arra aztán kondás, béres, mindenés, utánna a kutyának botokkal, hogy majd elfogják, de a kutya ment árkon-bokron keresztül, mint akit puskából kilőttek.

Ahogy az erdön szaladt vón' keresztül megtámadják a farkasok, szét tépik, oszt az egyik farkas a kutya bélivel együtt bekapta Pipakupakot.

Pipakupak gyerek most már a farkas valagából kiáltotta: Emberek, emberek, itt vagyok!

1. kukoricaszárból. góréból készült kunyhó

2. nőtény disznó, malacos

A sok kondás, béres, juhász most már utánna veti magát a farkasnak. Kergették három nap, három éjjel szakadatlan, annyira, hogy már a farkas is sokallta, s aszondja mérgibe a gyerekeknek:

— Eredj innen belőlem a fészkes fenébe, mert ím éhen döglök mán miattad.

— Jól van, farkas koma — mondja neki Pipakupak —, elmenek, ha hazaviszel.

A farkas beleegyesült.³ Arra Pipakupak kiugrott a nagy bohontos⁴ farkas valagából, ráült a hátára s hazamentek.

Odahaza Pipakupak nagy hangon bekiált a kapun:

— Édesapám! farkast hoztam.

Az apja meg, ahogy ezt hallotta, fejszét kapott, kiugrott a pitarajtón, oszt a farkast agyonütte, megnyúzta, a bőrit pedig eladta Icig zsidónak jó pénzért.

A zsidó vitte a farkasbőrt a hátán, de Pipakupak rálázította a falu kutyáját, arra a zsidó futásnak veszi magát, a kutyák meg utánna, kergették vétellős végig⁵ a falun. De hogy ím szegény zsidó lelkinék nem volt hova lenni, a kutyáktól hogy megszabaduljék, a farkasbőrt elhagyította, oszt szaladt tovább pénz nélkül, bőr nélkül, talán még most is szalad, ha meg nem állt.

(Balla, Heves megye, 1912.)

14.

ZÖLDLEVÉL KIRÁLYFI

Egyszer volt, hol nem volt, mét az Óperenciás tengeren is túlnat, volt ezen a széles világon egy király, meg annak három lánya. Hogy, hogy nem, egyszer mikor a három princné megyen a templomba, a sok inas, komornyik, asszony nép meg utánna, szemközre jön a gonosz sárkány, rájuk ereszti a Szellőt, oszt a három princné volt, nincs, a nagy forgó szél elkapta mind a hármat.

Itten a sok inas, cseléd egybe siet, jelentik a királynak, az megparancsolja a szolgáltnak, hogy:

— Nézzétek mönnél hamarabb körül magatokat, oszt keressétek meg a három lányomat.

De hogy ím sehun se tanálták, a király kihíresztette az országában, hogy aki látta vagy hallotta, mőre tűnt el a három lánya, egybe jelentkezzék.

Elmúlik itt egy hét, két hét, de bizony senkise jelentkezett. Egyszer oszt a harmadik héten egy ágrul szakadt rongyos cigány vetődik a kastélyba. Kérdi a kapustól, hogy szabad-e felmenni a királyhoz? Beszélni szeretne véle.

3. beleegyezett

4. nagyszőrű, boglyas

5. végesvégig

Jelentik hát ő felségének, az meg egybe hívatta a cigányt.

— No cigány, mi járatban vagy?

— Nem egyebért, felséges király atyám, azért gyöttem vóna, hogy míg a világ világ, elé nem lesz a felséged három lánya, hacsak nem csináltat a falu végire az országút mellé egy vendégfogadót, oszt abban én legyek a fogadós. De étel, ital, ellátás ingyen legyek benne.

No jó, a király megtette.

A cigány aztán, aki csak arra tévedt, mindenkitől megkérdezte: Nem hallotta-e hírt a király három lányának? S ha nem hallotta, úgylis jó volt, ennyi-innya kapott ingyen.

Egyszer a többi közt, egy nagy kalapú tót érkezik oda számárkán, s bemegy a vendégfogadóba. A cigány ennek is ammód szerint adott ennyi-innya, mint a többinek, mikor meg a tót fizetni akar, azt mondja neki a cigány-keller:¹

— Itt csak az a fizetés: Nem hallotta-e kiéd hírét a király három lányának?

— Hallottam biz én, — így mondja a tót — a gonosz sárkány vitte el magával mind a hármat. Oszt ott őrzi őket egy-egy sergő várba.

No a cigány-kellernek se kellett egyéb, ráfordítja a kulcsot a vendégfogadó ajtajára, hogy a tót el ne mehessen. Avval szalad a királyhoz, elmondja, mit hallott.

A király egybe négylovas hintót küldött a tótért, de ez meg nem akart beleülni. Azt mondta, hogy nem való ő olyan magas helyre. Felültették hát a szamarára, úgy vitték a kastélyba.

A király fogtomra veszi a tótot, hogy hogy' lehetne a három princnét kiszabadítani? De a tót csak azt felelte:

— Az a fiú még nem szült meg, azt a lovat az anyja még nem ellette a világra, aki a felséged három lányát kiszabadíthatja. Hanem itt van a kastély ablaka alatt egy nagy szőlőfűrt, hozassa azt fel király atyám, oszt adassék nekem egy tiszta ruhát, hadd csavarom én ki abba a szőlőt.

A király megtette, amit a tót kívánt.

A szőlőfűrtből lett egy pohár bor, azt a királyné megitta, a szőlőcsutkát meg kihagyították az ablakon, azt meg egy ló odakível felkapta, megette.

— No felséges király atyám, lesz itt a királynénak egy fia, annak a lónak meg egy csikaja. Mikor a fiú megszületik, kereszteljük azt *Zöld-levélnék*, ha meg megnő, eskoláztassák rendesen. Azután pedig csináltassék neki Felséged százmázsás puskát, százmázsás kardot. Azt a csikót meg neveljük neki. De a lónak külön ellátása, estállója, az estállón pedig ajtó, ablak, hidlás vasból legyek.

Úgy is lett hát minden, ahogy a szamaras tót kívánta.

A király is, a királyné is szörnyen örült, mikor a kisfiú meglett. (Jaj, hogy húzott!² a lelkem az édesanyjára!) De nem sokáig örültek, mert a gyerek alighogy lábra kapott, az anyja ágynak esett, meghótt.

Mikor ezt meghallja a szomszéd ország öreg királynéja, valami tudal-

1. a cigány-kellner -- pincér

2. hasonlított

mas, ördögös asszony, egybe ajánlkozott feleségül, hogy így, hogy úgy, ő majd gondját fogja viselni a gyerekeknek.

— No jó, ha már így van a sorunk — gondolta a király, Isten neki, beleegyezett, elvette feleségül.

No de szent igaz, hogy csak egy jó mostoha anya volt a világon, azt is elvitte az ördög. Hát nem volt különb a Zöldlevélé sem.

Mikor Zöldlevél megeszesedik, lehetett már úgy 7—8 éves, feladják az iskolába. Egyszer oszt lemegy a lovához, az meg azt mondja neki:

— Tudod-e mit édes gazdám, Zöldlevél, ha te az iskolából haza gyössz, én legyek az elsőbb, ne a mustohád. Engem nézz meg előbb, úgy menj a kastélyba.

Zöldlevél szavát fogadta hát. Mikor az iskolából hazament, igényest az istállóba tartott. Ahogy bemegey az ajtón, látja, hogy könnyezik a lóva.

— Mi bajod van, édes lovam?

— Hej! Nem egyéb Zöldlevél, süttetett neked a mustohád bogácsát, de nehogy egyél belőle, mert egybe szörnyet halsz tőle. Hanem add oda egy halálra való rabnak.³

Hát úgy is történt, mikor a rab megette, egybe szörnyet halt tőle.

Délután megéntelen csak az estállóba megyen előbb a fiú. A ló újfent könnyezik.

— Hej! Nem egyéb, a mustohád csináltatott neked egy aranykarszék-
ket, hogy avval majd kedvezkegyik, de bele ne ülj, mert egybe a falhoz mázol.

Zöldlevél szavát fogadta hát, nem ült az aranykarszékbe. Itten a mustohája szörnyen bosszankodott, gondolta, hogy a gyerek alighanem az estállóban hall meg egyet-mást. Eltökélte hát, hogy előbb a lovat teszi semmire, akkor a gyerek se fog odajárni.

A király éppen hazagyűtt a háborúból (éppen két álló esztendeje volt oda!). Az asszony, mármint a felesége, olyan betegnek tetette magát, mint aki se holt, se eleven. A király megijedt, kérdi, hogy mi bajod van, édes lelkem?

— Jaj! Szörnyen oda vagyok. De egybe jobban lennék, ha a Zöldlevél lovának a májából ehetnék.

— Ha csak az kell, levágatjuk! — mondja a király.

No jól van, Zöldlevél ahogy hazamegy az iskolából, megéntelen csak az istállóba megy elébb. A ló, egybe panasolja:

— No édes gazdám, Zöldlevél, bajba keveredtőnk. A mustohád megkívánta a májamat, engem holnap levágnak. De ügyelj rám, segítők a bajon: kérj te apádtól egy aranyos nyereg, hogy még egyszer utoljára lovagolhass rajtam. Aztán, aki tű, cérna, meg zsír ott van az estálló polcon, azt vedd te magadhoz, a kardod is kössd fel, úgy ülj a nyeregbe.

Zöldlevél egybe ment az apjához, elmondta mi a kívánsága, ha már a lovát le akarják ölni.

Az apja nem ellenzette.

Itten elévezették másnap reggel a lovat aranyos nyereggel, Zöldlevél

3. halálra ítélt rab

meg a százmázsás kardot, puskát, mindent magához vett, s felült a nyeregbe.

A király is, a királyné is a sok fényes urakkal ott nézték a kastély udvarán, hogy mi lesz. Zöldlevél, meg a ló körülmennek egyszer, körülmennek kétszer, de csak úgy, mint a sebes szél. Mikor harmadszor is megkerülik a kastély udvarát, hát egyszer csak a ló, mint a pacsirta madár, felemelkedik a lebegőbe, körüljárja az egész várost Zöldlevéllel, aztán memmeg leszáll a kastély közepére. Akkor Zöldlevél újból megsarkantyúzza a lovát, az meg nekirugaszkodik, úgy kiugrik a kastély udvaráról, hogy a kapu felett a kőgombot is lerúgta. A kőgomb meg egyenesen neki a mustohának, de csak olyan erővel, hogy egybe agyonütte.

Zöldlevél meg ment tovább a táltos lován hetedhét ország ellen. Ahogy így mennek az országúton, hát látják, hogy ím egy nagy szikla előttük, út meg sehol, semerre, csak egy nagy lyukon lehet keresztülmenni, amelyiknek a túlsó végén egy vén boszorkány lakált.

Ahogy a lyukhoz érnek, azt mondja a táltos lovacska:

— No édes gazdám, jól megfogódz, hogy le ne ess!

Avval aztán neki a lyuknak, hogy majd azon átugratnak, de bizony Zöldlevél leesett, ott maradt. Mit volt mit tenni, beköszönt hát Zöldlevél a boszorkányhoz, hogy: „Adjon Isten, öreganyám! Zöldlevél volnék. Lovamnak, magamnak szállást keresek.

— Hallottam már híred, de még akkor a világon se voltál — így mondja a boszorkány. — No de ne búsulj, magadnak, lovadnak ennyi-innya való lesz bőven, aztán valami száraz alját is találunk fekvőhelynek éjszakára.

Úgy is volt. Ettek, ittak, aztán elpihentek.

Másnap ahogy megvirrad, azt mondja a boszorkány:

— No édes fiam, Zöldlevél, nézzünk körül a portámon, mim van, mim nincs? — Avval elmennek a ház végibe, a fészter alá. Hát van ott egy kis malmocska, de csak olyan, hogy a kő akkor is csak úgy sergett benne, mint mikor a szemet őrli a malomban.

Zöldlevél csak bámulta. De ahogy bámulja, a vén boszorka üstökön kapja Zöldlevélt, egy nagy késsel összevagdálja apróra, felönti a garatra, megőrleti.

Lett hát Zöldlevél egy nagy hústömeg, azt a boszorkány belevágja egy kád vízbe, hát lelkiem teremtette, ha hiszik kiédtek, ha nem, a fiú újfent egybeállapodott.

Kérdi tőle az öregasszony:

— No hogy érzed magad, édes fiam?

— Jaj! öreganyám, úgy, mintha mindenem el vón esve. — Akkor másodszor is belevágja a vízbe.

— No hogy érzed magad, édes fiam?

— Fáradtan öreganyám, mintha harmadnapja nem aludtam vóna.

Harmadszor is belevágja hát a vízbe, de már akkor azt mondta Zöldlevél:

— Jaj! mintha újontan szülöttem vóna, még hétszerte könnyebben érzem magam, mint eddigelé.

Második nap is eltőtik a napot. Ahogy eléjön az este, a komrába vezeti be a boszorkány Zöldlevélt. Volt ott egy tüzes gereben. Ahogy benyitnak az ajtón, a vén banya derékon kapta Zöldlevélt, belecsapta a gerebenbe, oszt addig csapkodta, addig csapkodta, míg olyan fájinnak nem csinálta, mint a virágos kender. Akkor meg háromszor a vízbe vágta s újfent emberré tette Zöldlevélt.

De még ez se volt elég. Harmadik este memmeg egy tüzes kemencébe dugta be a fiút. Ott mikor egészen hamué lett, akkor oszt a hamut csapkodta háromszor a kád vízbe, s lett Zöldlevélből fáin, házassulni való, nagy derék legény.

— No hát édes fiam — így mondta akkor a boszorkány —, emlékezz rá, eddig voltál féltáptos, most már vagy egész táptos. A három testvéredet is elérhozhatsz. Csak fiam, eredj te erre napkeletnek, tanálsz ott egy nagy erdőt, azon a nagy erdőn túl meg három várat, az egyik lúdlábon, a másik pulykalábon, a harmadik pegyig juhlábon sereg. De ha bele akarsz ugrani akarmelyikbe, csak azt kiáltsd neki:

— Állj meg vár, mert úgy kettéváglok, hogy még a fundamentumod se marad a helyin. Akkor a vár meg fog állni.

Zöldlevél úgy tett hát, ahogy a boszorkány mondta. A lúdlábon sergő vár egybe megállott. Bemegy oda Zöldlevél, hát a kastély 99-ik szobájába ott tanálja a letidősebb nénjét. Elmondja neki, hogy ő ki s ki, mi járatban van, utoljára pedig azt kérdi a lánytól:

— No édes néném, szeretnél-e megszabadulni?

— Szeretnék-e? Gondolhatod *ma*, nem *holnap*. Hanem azt tanácsolom én neked édes testvér, Zöldlevél, szedd össze magad, állj odébb ízibe, mert enyém uram, a hétfejű sárkány, ha ezer lelked van is, itt ér, oszt semmire tesz.

— Ej dehogy tesz, édes néném. De ha úgy véled, hogy így jobb lesz, menek. Majd visszagyűvök érted holnap.

Avval elbócsóztak ők egymástól, s a lány egy farkast adott Zöldlevélnek segítségül.

Zöldlevél aztán amint ment mendegélt, elétalálta a pulykalábon, meg a juhlábon sergő várat is. Azokra is rákiáltott, oszt az egyiken a középső, a másikban meg a letkisebb nénjét találta. De hogy ím ezek is féltették a Zöldlevél életét a 12 fejű, meg a 24 fejű sárkánytól (mert az volt az uruk), tovább küldték hát a fiút. Hanem ők is adtak Zöldlevélnek egy-egy segítőtársat, az egyik egy medvét, a másik egy oroszlányt.

No jó, volt hát Zöldlevélnek három kutája, de mind a három olyan szelíd volt hozzá, mint a kezes bárány. Elindult ő azokkal világot látni. Gondolta, ha már itt van, körülnéz egy kicsit, mi van, mi nincs a sárkányok országában?

Ahogy megy mendegél, elér úgy napszállatra Barbarlyus király várához.

Hát lelkem adta, gyerekei, furcsa egy város volt az: sehol benne egy teremtetten élő lélek, mindene kővé válva. Az egész várasban csak egy helyen volt világ az ablakba, a királyi várban. Arrafele tartott hát Zöldlevél. Ahogy betekint a kastély ablakán, látja, hogy egy gyönyörűséges szép lány ül az asztalnál egy arany karszékbe. A király lánya volt.

Beköszöntött hozzá, elmondta neki, mi járatban van.

A lány szívesen vállalta Zöldlevélt, a kutyáknak meg még egy tehenet is levágotott vacsorára.

Zöldlevél aztán, ahogy ott ülnek az asztalnál, kérdeztetőgyik erről is, arról is a lánytól, utoljára kérdi, hogy merre, hun van az édesapja, Barbarlyus király?

— Az én apám — úgy mondja a lány — nagy búbánatba van. Hét esztendeje már, hogy a Sínai hegyre jár sírni, meg vadászni. Ha meg hazajön, akkor meg ebbe a koporsóba fekszik éccakára. Ma is oda volt egész álló nap, de most már nemsokára gyün, úgy vélem.

Zöldlevél, hogy im szörnyen szeretne volna tudni, az öreg Barbarlyus király miért jár a Sínai hegyre, rávette a lányt, hogy faggassa ki az édesapját.

Ugyis volt. Mihent az öreg hazatér, a lány fogtomra veszi. Arra az öreg így felel a lányának:

— Ne szomoríts édes lányom, mert egybe meghalok. De ha már anynyira szeretnéd tudni, elmondom. — Egyszer hét esztendővel ezelőtt, a Sínai hegyen lőttem egy nyulat, aztán hogy este lett, egy gyertyánfa alatt tüzet raktam s nyáron süttem a nyulat vacsorára. Ahogy sütöm, egyszerűen csak valaki lekiált a fáról: Jaj, be fádom!... Jaj be fádom!

— Felnézek, hát egy csúf, vén boszorkány ott kuppaszködik a fán.

— Eb az anyád, gyere le melegedj, ha fázol! — kiáltom neki.

— De nem merek ám a kutyáidtól — így mondja arra a vén banya —, hanem van ott a gallyon egy arany szálvessző, verd meg avval előbb a kutyáidat, akkor lemenek.

— Hát én szerencsétlen, ahogy megüttem a sok szép kopóim, vizslám, mind egybe kővé vált. Akkor a banya leugrott a fáról, nekem esett, földhöz vágott, a szívemet kivágta, s egy nagy kő alá rejtette. Ezért járok én édes lányom a Sínai hegyre sírni meg vadászni. — Avval a király nagy könnyezve befeküdt a koporsóba, kiadta a lelkét.

Zöldlevél a szomszéd szobából, ahun éjszakára ágyaztak neki, a kulcslyukon keresztül mindent végighallgatott, oszt reggel, mihentségesen felérezett, felnyergelte a lovát, elment a Sínai hegyre.

Ő is ammód szerint lőtt egy nyulat, este meg ott sütögette egy nagy topolyafa tövibe. A vén banya megint ott termett a fán, s jajgatott, hogy fázik.

Zöldlevél biztatta, hogy jöjjön le.

De a boszorkány nem akart addig, míg Zöldlevél is meg nem veri a három kutyáját, a farkast, medvét, oroszlánt az arany szálvesszővel.

No jó, Zöldlevél úgy tett, mintha megverte volna, a kutyák szépen meglapultak.

Arra a banya leugrik a tűz mellé, egyenesen neki Zöldlevélnek, hogy megtépi, de ennek se kellett több, derékon ragadta a boszorkányt. Földhöz ütte, a három kutya meg tépte, szaggatta, ahol érte.

— Jaj! Zöldlevél, hadd meg az életem! — rimánkodott a vén banya.

— Meghagyom, ha eléaded a Barbarlyus király szívét.

Elé is adta, ott volt egy nagy lapos kő alá dugva. Aztán elmondta Zöldlevélnek azt is, hogy csak vigye magával az arany szálvesszőt is, mert

ha avval megcsapkodja a királyi kastély szöglettyit, minden memmeg úgy lesz a várasban, mint annak elébi.

Arra a három kutya eleresztette a vén banyát, az meg úgy eltűnt, mintha sohse lett volna ottég. Zöldlevél most már visszament Barbarlyus király várába. Letelőszöris a király ódalait felhasította, a szívét visszatette a helyire, a sebet összevarrta, s ami zsírt hozott magával az istálló polcáról, avval a varrás helyit megkenegette. Aztán az arany szálvesszővel megütte a király vállát, mire az egybe életre támadt.

No, volt ott öröm, ki se lehet mondani.

Oszt hogy ím Zöldlevélnek nagyon tetszett a király lánya, egybe megkérte a kezit, oszt hogy a királynak nem volt semmi ellenvetése, kendőt cseréltek hát ők. Avval Zöldlevél visszament a három sergő várhoz, hogy a három nénjét kiszabadítsa.

A százmázsás karddal meg a három kutyával ki is szabadította. A sárkányok fejit sorra mind leszedte, aztán a három princnével, meg a menyasszonyával, apósával hazamentek, lakzit csaptak, s még most is élnek, ha meg nem haltak.

(Parád, Heves megye, 1890.)

15.

HALCSUKA NEVÉBEN

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy királyi város, akinek a végibe egy sereg sátoros cigány élt. Volt ezek között egy nagy boglyas is, aki egész nap hálót kötögetett.

Elmegy egyszer ez a boglyas cigány halászni, megfog egy nagy halcsukát, de csak olyan nagyot, hogy a hálót is majd kiszakajtottá. Mikor kiveti a partra, a hal elkezd rimánkodni:

— Te cigány, ne ölj meg. Bocsáss vissza a vízbe!

— Nem bocsátolok biz én! Jó leszel a rajkóknak — mondja a cigány.

— Nézd komám, ne tegyél semmire, megszolgálok neked jóból, nem rosszból. Majd megládd, *hal-csuka* nevében amit csak kívánsz magadnak, minden meglesz.

No jó, a cigány visszaeresztette hát a halat a vízbe, hazament.

Otthon a rajkók szaladnak elejbe, kérdik, hogy fogott-e halat, mert már nagyon éhesek.

— Ej, hát fogtam is, nem is. Volt is, nincs is. De ha olyan szörnyen éhesek vagytok, várjatok, egybe ehettek.

Avval elkiáltja magát:

— Halcsuka! teremts nekem idid a sátorba egy nagy fazék aludttejet, meg hamuból bogácsát.

Hát lett is ott bogácsa, de csak annyi, hogy ülni se tudtak tőle a földre, az aludttejet is csak úgy állva kanalazták a rajkók a fazékból.

Itten a boglyas cigány örült, hogy Halcsuka nem tette bolonddá.

Másnap ahogy a ruhaszárító csillag¹ az égre kerekedik, kimegy a cigány a sátor elé, hogy újfent próbát tesz. Azt mondja Halcsukának:

— Teremts idi egy nagy szekér szénát, de úgy, hogy én is rajta legyek, aztán az menjék is magától.

Alig-alig hogy kimondta, egybe ott állt a szekér szénástól, rajta meg a boglyas cigány heverészett. A kocsiban nem volt se ló, se ökör, mégis ment magától. Kivitte a cigányt, be a királyi városba.

Ahogy a királyi kastély előtt elhaladnak, a cigány azt kívánja Halcsuka nevében, hogy legyék a király lányának egy gyereke. Avval a kocsi megfordult, hazavitte a cigányt a tanyára.

Hát ha hiszik kiédtek, ha nem, valóságval gyereke lett a királykisasszonynak. A király restellte szörnyen. Vallatták itt a lányt, hogy ki volt, mi volt, ki az apja a gyerekek? De a lány maga se tudta megmondani.

Kerestek aztán itt is, ott is, de hogy ím sokáig hiába keresték a gyerek apját, a király kidoboltatta: Hogy aki csak tíz esztendőn felül nép van ebben a városban, azt állítsák ki körbe a piacon. Majd ad ő a gyerekek egy almát, oszt akinek odaadja, az lesz az apja, bizonyos.

A király parancsára összecsuprozik² hát a sok ember, legény, gyerek a piacon, körbe állítják őket, s leviszik közzéjük a gyereket az almával. Az meg csak szaladozik körül, körül, de nem adja oda az almát senkinek.

Egyszercsak jön a nagy boglyas cigány patyolat gatyába, beáll a körbe. Ahogy a gyerek meglátja, odaszalad hozzá, nekiadja az almát.

Arra a körülállók lekapják a cigányt lábról, s egy pandúr úgy elveri korbáccsal, hogy csak úgy foszlik róla a patyolat, azután meg a király parancsára a lánnyal, gyerekekkel együtt egy hordóba fenekelték, s vízbe dugták őket.

Itten a cigány egy cseppet se búsult, csak néha tapogatta a korbács helyit, közbe meg a letfájínabb ételeket kérte a hordóba, Halcsuka nevében, s evett, ivott mintha semmire történt volna. Kínálgatta közbe a király lányát is, hogy:

— Hallod-e hé! mért nem eszel?

De az meg azt felelte neki:

— Ha már te ennyit tudsz, jobban tennéd, ha kivetnél ebből a vízből a szárazra, mert itt veszünk.

No jó, a cigány egybe megparancsolta hát Halcsukának, hogy tegye ki őket a víz partjára.

Halcsuka megtette. Mikor oszt a hordóból kibújtak, a cigány úgy berúgta a hordót a folyóba, hogy két mértföldre úszott, ők meg hárman tovább ballagtak.

Ahogy mennek, menegetnek, elérnek egy vadonat erdőbe. Azt mondja itt a boglyas cigány Halcsukának:

— Teremts ide nekem olyan szép kastélyt, hogy a széles világon párja ne legyék.

Hát egybe lett ott egy gyönyörű kastély. A király lánya a fiával a leg-

1. nap

2. összegyűl, összesereglik

szebb szobákba lakott, a cigány meg csak odalenn maradt, oszt a hamuba kotoszkodott³ egész nap.

Egyszer a király cselédei vadászni mentek. Hogy ím, ott az erdőbe rájuk esteledett, betértek ők a kastélyba szállást keresni.

A király lánya szívesen fogadta őket. Egybe leszaladt a cigányhoz, s mondja neki:

— Hallod-e te, itt vannak az apám tisztjei. Csinosítsd fel magad, aztán gyere fel, beszélj velük te is. Azt mondtam nekik, hogy vadászni vagy, de egybe itt leszel.

Arra a cigány megparancsolta Halcsukának, hogy hozzon neki zöld vadászruhát, dufla puskát, meg tizenkét kopót, s úgy állított be a vendégeihez. Aztán ellátta őket királyi módra olyan vacsorával, hogy a szájukat is megnyalhatták utánna. Éjszakára meg szálláson is ott fogta őket.

A király emberei másnap ahogy hazaérnek, egybe elmondják a királynak, hogy milyen fájin úrval akadtak össze, aztán annyi mindent beszéltek róla, hogy maga a király is szeretett volna már vele találkozni.

Elment hát ő is vadászni az erdőre. Úgy déltájba betért a kastélyba. A lány egybe megismerte az apját, de nem a király a maga édes szülőttit. A lány szívesen fogadta az apját, bevezette a legszebbik szobába, azután engedelmet kért, hogy szalad az urát hívatni, aki az erdőre ment vadászni.

Pedig, dehogy ment. Akkor is ott kotoszott a boglyas cigány a földszinten a hamuba. — Mondja neki aztán:

— Hallod-e kelj fel, oszt gyere, itt van az apám, a király.

— Dehogy menek — mondja a cigány —, egyszer már úgyis elakart veszejteni.

De a lány annyira beszélt neki, hogy végreis a cigány kötélnek állott. Egybe megparancsolta Halcsukának:

— Teremts engem olyan vadásznak, mint aminő tennap voltam, de most már huszonnégy kopó legyék mellettem.

Úgy is lett, a cigány olyan fájin vadász emberré vált, hogy mikor belépett, még a király is kompletétérozott neki.

Elvezették aztán a királyt szebbnél szebb szobákban keresztül az ebédlőbe. Ott már minden készen volt Halcsuka nevében. Az asztalon selyem abrosz, arany rojtval, gyémántos bütykökkel. Az asztal körül pedig sarkon forgó arany karszékek, mindenki előtt aranytányér, aranypohár, selyem asztalkendő, a sok arany, ezüst tálba, korsóba meg olyan ételek, italok, aminő a király asztalán sohse volt, sohse lesz.

Egyszóval fájinul, úrmódra ellátták a királyt. A király mikor elment, meg is köszönte, meg is hívta őket másnap vacsorára.

Ahogy eléjön a másnap, azt mondja a boglyas cigány:

— Nohát Halcsuka, csináld meg nekem az országutat. Ez enyém kastélyomtól a királyéig vétellős végig márvánnyal legyék kikövelve, de olyan sima legyék, mint az üveg. Azután teremts idi nekem hintót, abba hat lovat. Kocsit, inast a bakra.

De alyig hogy kimondta, egybe ott termett minden, ahogy a cigány kívánta, oszt bársonyba, selyembe nagy cifrán felültek ők a hintóba, el-

hajtattak a királyhoz. Úgy mentek azon a fehér márvány úton, mint a gondolat.

A király nagyon szívesen látta ez ő vendégeit. Az asztalra fájinnál fájinnabb ételeket meg borokat hozatott. Volt ott annyi minden, hogy ki-mondhatatlan volt még látni is. (Magam is ott voltam, mikor megvacsoráltak.)

Vacsora után egyszer csak odaáll a cigány feleségestől, gyerekestől a király elejbe.

— Felséges királyom, egy kérésem volna.

— No, mi az?

— Nem egyeb felséged, mit érdemel az az ember, aki három ilyen lelket el akar veszejteni?

— Mit? Hát halált, akasztófát! — mondja a király.

— No hát akkor maga Felség megérdemli.

— Én? Ez nem igaz.

— De biz igaz az Felség! S ha nem igaz, akkor én Halcsuka neviben legyek megint olyan cigány, mint aminő voltam.

Hát arra az aranyos ruhába öltözött vendég volt, nincs, eltűnik, a helyébe meg ott áll a nagy boglyas cigány, tulajdon abba a patyolat gatyába, akit a korbáccsal rongyokba hasogattak rajta.

A király egybe felismerte a lányát is, a cigányt is, s azt mondta:

— Nohát fiam, bírjad békével a lányomat is, az országomat is.

Aztán papot hívtak, lakzit csaptak. Volt nagy öröm, vígasság, húzta a banda, ettek, ittak, csak a léféle volt hétféle.

Magam is ott voltam a Berával. Ahogy nézegetjük a nagy vígasságot, egy hóbölygős vőfély ott csavongatja⁴ felénk a buzogányát, hogy hátra! hátra, hívatlan vendégek!

Szalmából volt a sarkantyúm, pehelyből a tarajja, s ott az ajtó szögibe volt Duna, Tisza, Dráva, Száva belekötve egy nagy zsákba. Oszt hogy hogy nem, a sarkantyúm tarajja felszegte a zsákot, Duna, Tisza, Dráva, Száva mind kiömlött a szobába, s a sok víz csak vitte a násznépet magával. Sodrott a víz minket is, de én valahogy kikapakodtam a szárazra, ha-nem Bera ott maradt. Elszalajtottam hát egy embert Baták Palyához, csináljon egy háromágú horgot. Azt belevettük a vízbe, úgy húztuk ki Berát. De a násznépet talán még most is húzogatják, ha bele nem fultak. — Csi, rá, eddig volt, a mesének vége vót, egész falu részeg vót.

(Parád, Heves megye, 1890.)

SÖTÉTSÉG ORSZÁGA

Volt egyszer a világon egy király, akinek az országába nem sütött soha se nap, se hold, se csillagok. Mindig éjszaka volt benne.

Hívták azt az országot Sötétség országának.

A király egyszer kihíresztette,¹ hogy aki a Napot, Holdat, Csillagokat megszabadítja a sötétségtől, annak adja a királyságát, meg az egyetlen lányát.

Hát itten ahogy elmegy a hír levél által az országba, egy szegény özvegy asszonynak három fia összebeszél, hogy:

— Próbálkozzónk meg véli, ha nyerőnk, nyerőnk, ha veszünk, veszünk.

Másnap reggel a három fiú elbúcsúzik az anyjától.

Mentek egyenesen a királyhoz, s elmondták ott, hogy mi járatban vannak.

— Nohát fiaim — így mondja a király —, annak adom a lányom meg a királyságom, aki a Napot, Holdat, Csillagokat megszabadítja a sötétségtől. De lesztek szegények eggyen se. Amit kívántok, megadom. Csak mondjátok meg, mi kell?

— Hát felséges atyám — feleli a letkisebb, mert az vette át a kometdót —, nem egyebet, szedessen össze egy mázsa aranyat (addig meg se mozdulunk), azután csináltasson egy kovács-méhelyt, abba pegy' legyék hat legény, aki éjjel-nappal mindég fujtat, hogy a tűz el ne aludjék, az aranyat meg olvasszák egybe a nagy üstben. Azután adassék nekünk Felséged egy-egy lovat, puskát, kardot, meg költséget² eleget.

A király mindent adott. Avval útnak vették magukat. Mentek, mendegéltek annyira, hogy gyertyagyújtásra³ beértek az erdő közt egy faluba. Ott bementek a kocsmába, megvacsoráltak. Azt mondja vacsora közben a letkisebb — hívták azt már mint Elek Sándornak. — No, két bátyám, egyetek, igyatok, mulassatok, de részeg ne legyetek, addig én elmenek, szétnézek az erdőben.

Avval otthagya a két testvérbátyját, elment a nagy sötétségbe egymaga az erdőbe. Talált ott egy házacskát, annak az ablakába még világ⁵ volt, odament hát. Dehogy észre ne vegyék, megrázkódott Elek Sándor, s léggé vált.

Benéz az ablakon, hát ott ül az asztalnál egy vén banya meg három menyecske: három sárkánynak az anyja, meg a három fiatal felesége, oszt beszélgetnek egymással.

Azt kérdi az anyós:

— Hallod-e menyem, mikorra várod az uradat?

— Ha baja nem lesz, úgy tíz órára.

— Hát te, középső menyem, mikorra várod?

— Annak szülém, tizenegy órára elé kell jönni.

1. kihirdettette

2. pénzt

3. estére

4. világosság

— Hát te, letöregebb menyem, mikorra várod?

— Én meg tizenkettőre, hacsak valami baja nem kerülközik.

Itten Elek Sándor, ahogy ezt meghallotta, megrázkódott, megint emberre lett, s visszament a faluba, a két bátyjához. Azok akkor is javába ettek, ittak. De csak került, fordult Elek Sándor, s azt mondta a két testvérbátyjának:

— No két bátyám, mulassatok, de részeg ne legyetek. Elmenek még egy kis időre.

El is ment az országútra. Ahogy megy, elétalált ott egy kőhidat, az alá leült.

Ahogy közeledik a tíz óra, jön a hatfejű sárkány nagy dobogással. Mikor a hídhöz ér, megbotlik a lova egy kőben:

— Co fel, lovam! Kutya egye a véred — így mondja a sárkány —, de megbotorászol, talán bizony Elek Sándort érzed itt?

Arra Elek Sándor kimegy a híd alól, s odakiáltja:

— Hát mi bajod, te kutya? Keresztül nyomodat nem léptem, mégse mehetsz el, hogy belém ne köss!

— Ha csakugyan te vagy Elek Sándor, hát eb az anyád, te kölyök, gyere ki, vívjunk meg!

Elek Sándornak se kellett több, kiugrik az országútra, kardot ránt, összemegy a sárkánnyal. Addig vínak, veszekednek, hogy utóvégre a sárkánynak mind a hat fejét levágta. Azután a sárkány lovának a terhelő szíjját megtágította, hát arra Sötétség országában a csillagok mind ragyogni kezdtek.

Itten Elek Sándor a lovat odakötte egy fához, maga pedig visszament a kőhíd alá, oszt ott kérte az Istent, hogy segítse meg továbbra is.

Telik-múlik az idő, úgy tizenegy óra tájban jön a tizenkét fejű sárkány nagy dobogással. Ahogy a hídra ér, ennek a lova is megbotlik, mint a másiké. Ez is csak azt mondja a lovának:

— Co fel, lovam! kutya egye a véred, de megbotorászol. Talán azt érzed, hogy Elek Sándor megölte az öcsémet? Hej! volna csak itt, egybe szétgázolnám!

Arra Elek Sándor kiugrik a híd alól, nagy mérgesen összemennek, viaskodnak, küzdenek egymással, de hogy ím Elek Sándor jó kemény gyerek volt, sorra levagdosta a tizenkét fejű sárkány fejét is. A terhelő szíjját ennek a lován is megtágította, hát arra az égen kisütött a Holdvilág, s csak úgy szolgált abban a Sötétség országában, mint másfele. A lovat azután odakötte a másik mellé a fához, s harmadszor is lement a kőhíd alá.

Várta a tizenkettőt.

Ejfélikor csakugyan jött a huszonnégy fejű sárkány, de még szörnyűbb dobogással, mint a másik kettő. Ahogy a hídra érnek, ennek a lova is megbotlik, s azt mondja a sárkány:

— Co fel, lovam, kutya egye a véred! de megbotorászol! Talán bizony azt érzed, hogy Elek Sándor megölte az öcséimet? Hej! forgós erre meg amarra, ha most itt volna, de szét is szagatnám!

— Éppen itt vagyok! — kiált oda Elek Sándor —, nohát vívjunk meg egymással.

Arra aztán összemennek csúfosan, küzdönek, birkóznak sokáig, de hogy egyik se bírt a másikkal, azt mondja a sárkány:

— Hallod-e Elek Sándor, váljál te kék lánggá, én meg veres lánggá!

— Nem úgy lesz az — mondja a fiú —, ha' váljál te kék lánggá, én meg veressé.

No jó, úgy is lett. Küzdöttek ők aztán sokáig egymással így láng ké-piben, de így se győzhette le egyik a másikat.

Ahogy javába viaskodnak, arra száll egy holló nagy krappogva.⁵ Oda-kiáltja neki a sárkány:

— Hallod-e te holló, hozzál a szájadban egy kis vizet, ereszd a vörös lángba.

Elek Sándor meg erre azt mondja:

— Ne hallgass rá, holló komám, ha' eredj, aztán szíjjál a szádba any-nyi vizet, amennyi belefér, oszt ereszd a kék lángba, három lovat adok érte.

A holló szavát fogadta, egybe odaszállt, teleszitta a száját vízzel, s a kék lángba eresztette.

Hát lelkem teremtetted, a víz úgy elvette a sárkány erejét, hogy nem bírt semmit se csinálni. Akkor Elek Sándor újra emberré lett, kikapta a kardját a hüvelyiből, sorra levagdosta a sárkánynak mind a huszonnégy fejét. A terhelő szíjja-t ennek a lován is megtágította, arra a Nap csak úgy süttött ott is, mint másfele.

Elek Sándor most már összekötötte a három lovat, az egyikre ráült, s visszament a két bátyjához. Mikor a korcsmához ér, bemegy egyenesen az estállóba, azt a három lovat, akit a királytól kaptak, kicsapta, a holló-nak adta, a sárkányok lovait meg bekötötte az istállóba a jászolyhoz. Azután benézett a két bátyjához. Hát azok akkor is ettek, ittak, mulattak, kár-tyáztak.

— No, édes bátyáim, csak mulassatok, de részeg ne legyetek. Egy ki-csit elmenek még körülnézni.

Avval ment igenyest az erdőbe a sárkányok házához, ott megrázkó-dott, oszt légy képiben ott zúgadozott, hallgatódzott az ablakba.

A három fiatalasszony az anyjukkal akkor is ott tanakodott az asz-talnál.

Azt mondja az anyó:

— Halljátok-e menyeim, itt már hiába várakozónk. Az az átkozott Elek Sándor aligha el nem ölte a fiaimat. Tegyük vele egy próbát. Ha-csak ezen a széles világon van, öljük meg.

No jó, a három asszony beleegyezett.

Azt kérdi a sárkányok anyja:

— No hát letifiatalabb menyem, te mi leszel?

— Én leszek egy aranykút az országút mellett, aztán olyan szomjú-ságot ereszték rá, hogy én belőlem muszáj innia, ha pedig iszik, a gyomrát egyvést egybe széttepem.

— Hát te középső menyem, mi lesző?

— Én meg válok egy almaféé, s olyan szagot ereszték az almából

5. károgyva

rajta, hogy én belőlem muszáj ennie, ha pedig eszik, a gyomrát én is szét-szagatom.

— Hát te harmadik, letöregebb menyem?

— Én meg válok olyan kápolnaé, hogy lesz ott első, másogyik, harmagyk harangszó, ha pegyig én belém belémjönnek, egyvést egybe összeroskadok, ott ütöm agyon őket.

— No hát halljátok menyeim, én meg tudjátok-e mi leszek? Odaállok az országútra, vagy máshova, ahol kell, az egyik szájam szélit lehúszom a földre, a másikat a lebegőbe, oszt ha arra jönnek, a gyomromba muszáj jönni mind a hármoknak.

Elek Sándor ahogy ezt meghallotta, ettől megihedt.

Egybe ment a két bátyjához.

— No két bátyám, evés, ivás, kártyázás elég volt, most már gyerőnk, nyergeljőnk.

Összeszedték hát mönnél hamarabb magokat, kivezték az ólból a lovakat, ráültek a Jézus neviben, de csak olyan sebesen, ahogy csak tudott a három ló. Ahogy mennek, ott látják az országút mellett az aranykutat. Az meg eresztett rájuk olyan szomszúságot, hogy alyig tudtak egymáshoz szólni.

A letöregebb mégis megszólal:

— No ha Isten segít abból a kútból iszónk, mert szomjan halánk meg.

— Előbb majd én — így mondja Elek Sándor —, aztán úgy ti.

Avval ahogy odaugratnak az aranykúthoz, kikapja Elek Sándor a kardját a hüvelyiből, belevágja a kút ravásába,⁶ hát vér buggyan fel utána.

— No lássátok, ha ebből ittatok volna, nem éltetek volna semeddig.

Avval tovább haladtak. Ahogy mennek, nemsokára elétanálják az almafát. Abbul meg olyan szag verődött az orrukhoz, hogy im egybe megkívánták az almát, de Elek Sándor azt mondta:

— Majd én eszek letelőbb, két bátyám az almából, oszt úgy ti.

Arra odavág az almafa derekához a kardjával, hát abbul is vér buggyant ki.

— No lássátok, ha ebből ettetek volna, ettől is a halál fia lett vón mindkettőtök.

Tovább mentek hát. Egyszersak megtalálják a kápolnát. Már messziről hallják az első harangszót, tovább mennek, húzzák a másodikat is, mire a kápolna közelébe juttak, éppen a harmagyk beharangszót húzták a toronyba. Azt mondja a középső:

— No de már oda csak bemenőnk hálát adni, hogy idáig az Isten megsegített!

— Bemenőnk, bemenőnk — mondja Elek Sándor —, de én menek előbb, tyik meg utánam.

Mikor odaérnek, Elek Sándor belevág a kardjával a kápolna oldalába, hát onnan is vér buggyan ki.

— No két bátyám, lássátok, most már harmadszor is megmentettem az élteteket. Gyerőnk hát tovább a Jézus nevibe.

6. a kút kávája, kerítése

Úgy is volt, megeresztették a kantárszárat, oszt ment a három ló, ahogy mehetett.

Jó hamar el is értek a királyi palotához, ott meg egybe a kovács-méhelyhez nyargaltak.

Hát ahogy odaérnek, a hat legény még akkoris ott fújtassa a tüzet. Izzadnak, olvasszák az aranyat.

De már akkor a sárkányok anyja is ott termett a kovács-méhely mellett, s bekiált Elek Sándornak:

— Eb az anyád, forgós erre meg amarra, gyere ki te kutya, mert méhelyestől benyellek.

— Már tudod, öreganyám — így mondja neki Elek Sándor —, most az egyszer nem menek ki, ha' nyújtsd ki a nyelved, majd ráülök, aztán úgy nyelj el, hogy ne legyek a világ csúfja.

A vén asszony bevette⁷ hát az ablakon a nyelvit, de csak olyan nagy volt az, hogy az egész kovács-méhely földjét ellepte.

No, Elek Sándornak se kellett több, fogta a hat legénnyel a tüzes aranyat, ráhündörítette a vén banya nyelvére. Az meg nagy hirtelen bekapta, lenyelte, s egybe szurokké vált a méhely ablaka alatt.

Elek Sándor felment már igényesen a királyhoz.

— No király atyám, megvan a kívánságod. Országodban a Nap, Hold, Csillagok csak úgy világítanak, mint más ország fele. Most már amit ígértél, add meg.

— Látom fiam — így felel a király —, mind a hárman derék emberek vagytok, hanem én azt az egyetlen lányomat háromfele nem szakajthatom, melyiteknek adjam hát?

— Felséges atyám — mondja Elek Sándor —, a lánya meg az országa engem illet. A két bátyám semmit se tett, csak éppen hogy ott volt. Adjék azoknak, amit akar.

No jó, adott hát a király azoknak egy-egy szekér aranyat, Elek Sándornak meg odaadta a lányát meg a királyságát. Aztán papot hívtak, lakzít csaptak, s még most is élnek, ha meg nem haltak.

(Parád, Heves megye, 1912.)

17.

HOLLÓ JANKÓ

Hol volt, hol nem volt, hetedhét ország ellen, még az Óperenciás tengeren is túl, volt egyszer a világon egy pár öreg ember, akinek se égen, se földön nem volt egyeb, mint egy fiacskája, hitták azt Holló Jankónak.

Mikor a fiú megeszesedett,¹ azt mondja egyszer az öregeknek:

— Halljátok-e édes szülém! Nem heverek én többet itthon, elmenek szolgálatot keresni.

Hogy ím az öregek nem ellenzették, fogta hát Holló Jankó a kis ujjas

7. bevetette

1. megnőtt annyira, hogy gondolkozni tudott

lajbit, felöltötte, a rongyos tarisznyát a nyakába akasztotta, elment vándorlani.

Ahogy megy, mendegél, hát lelkem teremtettem, mikor a határon kívül² ér, látja, hogy egy nagy csapat hangya vonul keresztül az országúton egyik szántóföldről a másikra.

De csak olyan nagy csapat volt, hogy a szörnyeteg hangyák végi hoszszát nem látta.

Gondolkozóba esett, menjen-e, ne menjen-e tovább? Egyet gondolt mégis, bevárta a végét, hogy a szegény kis jószágok közül agyon ne taposson egyet se. De biz ott a nap is áldozóra hajlott már, mire a sok hangya keresztül vonult.

Legutoljára egy kis sánta hangya ballagott. Szegény, mikor a szekérúton keresztül akart menni, hanyat esett a kerékvágásban, s ott küzködött, erőlködött egy jó ideig, de sehogyse tudott kikapakodni.³ Végre is Holló Jankó megsajnálta, kiségette a kereknyomból.

— Köszönöm a jóakaratom. Jó tettért, jót várj. Nesze, fogd ezt a sípot! Ha bajod lesz, fújd meg, ott termek a segítségedre.

Avval elváltak egymástól. Jankó zsebre dugta a sípot, s tovább ballagott. Amint megy, mendegél, estére beér egy nagy erdőbe. Ott egy kis házban egy ősz öregember lakált.

Beköszön hát oda Jankó:

— Adjon Isten, öregapám!

— Adjon Isten, mi járásban vagy?

— Szolgálatot keresnék — mondja Holló Jankó —, meg éjszakára szállást.

Adott hát neki az öregember éjszakára szállást, reggel pedig azt tanácsolta neki:

— Eredj édes fiam, ezen az erdőn keresztül. Mikor ebből kiérsz, találasz egy nagy kaszáló rétet, azon túl a tenger mellett egy nagy hegyet, azon a nagy hegyen egy olyan várat, mely színaranyból van az aljától a tetejéig. Ott lakik a király, aki éppen cselédet keres, állíts be, szegődjél hozzá szolgálatba.

Megköszönte Jankó a jó tanácsot, meg az éjjeli szállást, s útnak vette magát. Mikor kiér az erdőből arra a nagy kaszáló rétre, egyszerre csak fölrepül előtte egy nagy csapat holló. Ahogy a helyükre ér, hát látja, hogy egy holló még mindig ott vergődik a fűben. Szegény sehogyse tudott elröpülni a többi után, mert a tolla a nagy reggeli harmatban csupa víz lett. Annyira megesett rajta a szíve Jankónak, hogy fogta a madarat, oszt addig simogatta, addig melengette az ujjas alatt, hogy a holló tisztára megszáradt, akkor meg odarepült a Jankó vállára, s így szólt hozzá:

— Hallod-e te Holló Jankó, jótét fejibe jót várj! Nesze, itt van egy síp, akármilyen bajod legyen, csak fújd meg, ott termek a segítségedre. — Avval aztán elrepült a többi után.

Volt már Jankónak két sípja. Tovább ment, mendegélt aztán. Nagysokára elért annak a hegynek az aljába, ahol a tenger kezdődött. Mikor

2. kívül

3. kikapakodni

odaér, látja, hogy a tenger vize szörnyen háborog, ki-kicsap a partra, meg visszahúzódik. Egyszer, ahogy így nézi a tenger játékát, a hullám egy kis halat kivet a partra. Szegény halacska ott fickándozik kínjában hol a földön, hol pedig a levegőben. Megsajnálja Jankó! Odamegy hozzá, besegíti a tenger vizébe. Akkor a kis hal magához tér, odaúszik a tenger szélébe, s azt mondja emberi hangon Jankónak:

— Jótét fejibe jót várj! Tudom van már két sípod, de adok egyet én is. Ha bajod lesz, fújd meg, ott termék a segítségedre.

Avval a kis hal eltűnt a vízben.

Zsebredugta hát Jankó a harmadik sípot is, s nekiindult a hegynek. Mire a tetejibe ért, úgy kimelegedett, hogy a verejték csak úgy ömlött a homlokáról.

Ahogy bemegy a királyi várba, szeme-szája nyitva maradt Jankónak: még az udvar is színarannyal volt kikövelve. Egyszer ahogy úgy ámul-bámul a kastély udvarán, odamegy hozzá egy királyi szolga, s kérdi tőle:

— Hol jársz te itt, Istenadta embere, ahol a te országodból madár se jár?

— Hallom — így felel rá Holló Jankó —, hogy a király ő Felsége szolgát akar fogadni, eljöttem hát beszegődni.

No jól van. Jelentik mindjárt a királynak, a király meg hívhatja Jankót.

— No te legény, mi kéne, ha vóna?

— Szolgálatot jöttem keresni, felséges király atyám.

— Jól van, édes szolgám, nálam három nap az esztendő, háromezszáz forint a fizetés, ehetsz-ihatsz, amennyi kell, de ha meg nem teszed, amit parancsolok, halál fia vagy. Állod-e az alkut?

— Állom! — mondja Jankó, avval beszegődött a királyhoz minde-
nesnek.

Első nap, mikor a nap már leáldozott, hívhatja a király Jankót:

— Hallod-e te, szolgám, Holló Jankó! — így mondja neki. — Eredj a szérúskertbe, van ott három kazal köles, szedd ki nekem abból reggelre a magot szemenkint, de úgy, hogy a köles is kazalba legyen, a szalmája is kazalba maradjon, mert ha nem, halál fia vagy.

Bezzeg megijedt Jankó. Lement a szérúskertbe, ott járt-kelt fel, alá. Gondolkozott, mit csináljon, hogy csinálja, hogy a köles is kazalba legyen, a szalmája is kazalba maradjon!

Egyet gondolt, elővette a hangyák sípját, megfújta.

Hát uramfia, a sípszóra érkezett annyi hangya, hogy nincs az a millió ember, aki azt megolvassa. Kérdik Jankótól:

— Mi bajod van, édes gazdánk?

— Hej! nagy az én bajom. — S elpanaszolja, hogy mit, mit nem parancsolt neki a király.

— Sohse búsulj! — vigasztalja a hangyák királya —, hisz ez csak játék. Majd nekieresztem én a népemet, mind kiszedik azok a kölest, meg kazalba is rakják.

Úgy is volt. Reggel, mikor a nap felkelt, a köles is, meg a szalmája is kazalba volt rakva.

Jankó félreacsapta a kalapját, s ott füttyörészett a kazlak közt, mint akinek a lgjobb dolga van a világon.

Odamegy hozzá a király, s azt mondja:

— No szolgám, Holló Jankó, látom, megtetted, amit rábíztram. Most már semmi dolgod, ehetsz-ihatsz egész nap, hanem este jőjj be megint hozzám.

Bemegy Jankó este a királyhoz, s azt mondja neki:

— Édes szolgám, Jankó, egyéb dolgod nem lesz, eredj le a kastély elé, ott sétálgat este mind a három lányom, vigyázz rájuk. De ha meg nem őrzöd őket, halál fia vagy.

Lement hát Jankó a kastély elé, leült ott a kapu aljába a földre, úgy vigyázott a három királykisasszonyra. Egyszer ahogy ott ül, hogy-hogy nem, annyira elbágyadt, hogy ültőhelyibe elszunnyadt, a három lány meg elrepült holló képmiben.

Jankó mikor felérez álmából, látja, hogy a három királykisasszonynak hűlt helyi. Nagy búsulásnak adja magát, s ott toprong⁴ a kastély előtt, mit csináljon.

Egyszercsak eszibe jut valami. Eléveszi a hollók sípját, megfújja. Hát uramfia, egybe olyan zúgás esik a levegőben, mint mikor az őszi szél végigzúg az erdőn. Odanéz, hát látja, hogy egy nagy csapat holló közeledik.

— Mi bajod van, édes gazdánk? — kérdik a hollók.

— Hej! nagy az én bajom — feleli Jankó —, a király rámbízta mind a három lányát, hogy ügyeljek rájuk. De hogy im a kapu aljában egy kicsit elszunnyadtam, mind a három eltűnt.

— Sohse búsulj te ezért, — így vigasztalják Jankót —, az elébb lát-tunk három hollót erről a tájról fölrepülni, s egenyest⁵ a holdvilág felé vették útjokat, majd előkeressük őket.

Akkor megszólal az a holló, akitől Jankó a sípot kapta:

— Mondtam Jankó, jótét fejibe jót várj! Ül fel a hátamra, aztán menünk. Itt van három kötőfék, jól fogd a kezedbe.

Felült hát Jankó a holló hátára, s mentek messze, messze, fel egész a holdvilágig. Azt megkerülték, hát ott ült mind a három a holdvilág hátánál. Arra a hollócsapat közrefogta a holló képibe bújt három királykisasszonyt. Jankó egy-egy kötőféket a fejükbe vágott, s úgy szálltak le a kastély udvarára, mint a pacsirta madár. Ott a három holló egybe lány-nyá változott.

Harmadik nap este megint hívatja a király Jankót:

— Hallod-e szolgám, kerítsd te elő nekem azt az aranygyűrűt, aki ma az ujjamról leperdült, s a tengerbe esett, mert ma halál fia vagy. Itten Jankó látta, hogy ez már több több kettőnél, leballagott hát a tenger partjára. De mitévő legyen, hogy kerítse ő elé az aranygyűrűt.

Egyet gondolt. Elévette a halacska sípját, belefúj. Arra a sok hal csak úgy ömlött a tenger szélébe. Kérdik oszt Jankótól:

— Mi bajod van, édes gazdánk?

4. toprong

5. egyenesen

Holló Jankó elpanaszolja, hogy ez s ez a baja, leperdült a király ujjáról az aranygyűrű, a tengerbe esett, s azt most neki elő kell keresni.

— Sohse búsulj, édes gazdám, — mondja a halak királya —, hacsak ez a baj, egybe kidoboltatom a népemnek. Majd előkeresik azok a gyűrűt. Leült hát Jankó a tenger partjára, míg a gyűrű megkerül.

A halak királya pedig kiadta a parancsot. Arra a halak szanaszét mentek, ki jobbra, ki balra. Keresték a gyűrűt, de reggelig alig lelték. Utoljára is egy nagy hálnak a gyomrában találták meg, s odaadták Holló Jankónak.

Itten Jankó majd kiugrott a bőriből örömben, hogy elékerült a gyűrű. Nagy dallással, füttyörészve ment hazafelé. Átadta a gyűrűt a királynak.

— No édes szolgám, Jankó — így mondja neki a király —, becsülettel kitöltöttem a három esztendőt, most már neked adom az egyik lányomat, meg a fele királyságomat. Ráadásul még három szekérderek aranyat is kapsz.

De Jankónak nem kellett sem a királykisasszony, sem a fele királyság. No jó, a királya kimérette hát neki a három szekérderek aranyat. Avval Jankó hazament az édes szülőihez. Aztán éltek ők gond nélkül túrós lepényen, zsíros lángoson addig, amíg meg nem haltak.

(Parád, Heves megye, 1894.)

18.

AKIT NÉGYSZER AGYONÜTTEK

Volt ezen a széles világon egy özvegyasszony, de az volt még a furcsa. Volt ennek az asszonynak egy legényfia, s azt mondta neki:

— Hallod-e fiam, házasodj meg, de csak olyan lányt keress magadnak, aki se nem evett, se nem ivott, mióta él ezen a világon.

No jó, a legény szedte-vette sátorfáját, elindult hazulról. Ahogy megy, meneget, beér egy faluba. Volt ott egy kút, akire az egész falu népe vízért járt. Ahogy odaér a legény, ott tanál éppen egy takaros lányt. Azt mondja neki:

— Hallod-e te lány, én téged elvennélek, ha eljőnnél hozzám?

— El én!

— De nekem csak olyan kell, aki mióta él, se nem ett, se nem itt.

— En éppen olyan vagyok.

— No, akkor gyere velem. — Avval elmentek a lány apjához, eljegyezték egymást, ellakták a lakodalmat, oszt hazavitte a legény az új asszonyt. Mondja aztán odahaza az anyjának:

— No édesanyám, megtanáltam, amit kerestem. Ez a lány se nem ett, se nem itt, mióta a világon él, hát elvettem feleségül.

No jól van. Eltek ők most már hármascán.

Egyszer az asszony fia elment kapálni, a menyecske meg otthon ma-

radt, oszt nem csinált az egész álló nap semmit, csak ült... ült, hol a tűzlócán,¹ hol a kemence padkáján.

A vénasszony nem állhatta már szó nélkül sehogyse, s azt mondja neki:

— Hallod-e te menyem, hogy termettél, hogy te egész álló nap nem dolgozol?

— Nem én anyám, soha.

— No hát akkor akaszd fel magad!

— Fel én szülém egybe, de mutassa meg kiéd, hogy hogy kell?

Az asszony megmutatta, de úgy, hogy belehótt.

Itten a menyecske levágta a madzagról a vénasszonyt, oszt odaültette a búboskemence mellé a tűzlócára, ő meg hozzáfogott a főzéshez. Csinált az urának lebbencslevest, meg jó túrósgaluskát, aztán kapát vett a vállára, kiment az urához.

Mikor az ember hozzálát a déli kenyerezéshez, mondja a menyecskének:

— Egyél te is, édes lelkem!

Az asszony kétszer se mondatta magának, evett hát jóízűn. Ahogy eszik, azt mondja az urának:

— Jé! ha én tudtam volna, hogy ez ilyen jó, régen ettem volna!

Meg is ették a nagy rátó levest, meg a tál túrósgaluskát. Egy szál se maradt belőle. Osztan, hogy jól ettek, ittak, hozzáláttak a dologhoz, s kapáltak ők versent úgy napszálltaig. Azt mondja akkor az ember a menyecskének:

— Hallod-e asszony, itt az idő, eredj haza, adj enni a jószágnak, sertésnek.

— Ej! otthon az öreg, nem menek én.

No jó. Este együtt mentek hát haza. Mikor be akarnak menni, hát a pitarajtó zárva. Zörgetik, de hiába. Bekiáltanak az ablakon, hogy „édesanyám, nyisson ajtót!”, de belülről nem szól senki. Itten a fiú fog egy nagy darab téglát, bevágta az ablakon, a téglá meg úgy megütte az anyját, hogy az menten eldőllött a búboskemence mellett a ház fögyire.

Itten a fiú szörnyen megihedt, azt hitte, az anyját agyonütte. Hova menjen, mit csináljon, hogy senki meg ne tudja? Egyet gondolt. Ahogy beestellett, fogta az anyját, elvitte a szomszéd káposztáskertjébe, odaültette a káposzta közé.

Reggel alighogy virnyadt, kimegy a szomszéd a kertbe, látja, hogy idegen fejérnép van a káposztába. Odalopakogyyik² egy nagy rúddal, ráüt az asszonyra, az meg eldőlt.

Itten a szomszéd is megihedt, hogy agyonütte az asszonyt. Mit csináljon? Fogta, elvitte a paphoz. (Az még akkor aludt javába.) Loppal³ bevitte a szobába, odaültette a pénzes fiókjához, oszt kilopakodott.⁴

Reggel a pap, ahogy ébred, látja az asszonyt a szomszéd szobában. Azt

1. tűzlócának nevezik a szoba három fala mellett elhúzódo lócának azt a részét, mely a kemence padkájára támaszkodik.

2. odalopódzik

3. titokban

4. kiment titokban

hitte, lopják. Fogta hát a dufla puskát, rálőtt, az asszony leesett a székről, memmeg eldőlt.

Itten a pap is azt hitte, hogy ő lőtte agyon. Egybe hította a kocsisát:

— Gyere csak, cepeld ezt az asszonyt ahova tudod, adok száz forintot, de ne szólj senkinek, mi történt?

A kocsis fogta hát, begyugta egy zsákba, kivitte a piacra.

Volt ott egy ember, aki egy kocsi szalonnát vitt a hetyivásárba. A szalonna mind zsákokba volt. Az ember éppen rakta már le a kocsiról. Odamegy a kocsis, mondja neki:

— No öreg, látom, kiéd elvan melegedve, majd lerakom én azt a szalonnát.

Hogy ím az öreg nem ellenzette, lerakta hát a kocsis a sok szalonnát, az asszonyt meg közzé zsákostul, letalóra.⁵

Itten jön a sok ember, veszik a szalonnát. A paraszt bontja az egyik zsákot, bontja a másikat, harmadikat, egyszercsak látja, hogy mi van a zsákban, aki letalót volt. — Megijedt. — Mit csináljon?

Volt ott egy talyigás koldus, odamegy hozzá.

— Hallja-e, megveszem a talyigát szamarastul, ha eladná. Adok érte tíz forintot.

— No jó, nem bánom.

Megvette hát a paraszt a talyigát. Az asszonyt rátette, úgy mintha a szamarat hajtáná, még az ustort is a kezibe nyomta. Mikor ez meg volt, úgy Isten igazába ráhúz a szamárra kettőt-hármat egy somfabotval, a meg nekirugaszkodik, megy eszi nélkül talyigástól, asszonyostul igenyest a fazekasnak, oszt a sok tálat, begrét, fazekat mind összetöri. No ennek se kellett több, megbosszankodik, botra kap, oszt hármat-négyet ollyat nyújt az asszonyra, hogy az egybe eldőlt, leesett a kocsiról.

Itten a fazekas is megijedt, azt hitte, agyonütte, elszaladt hát ő is, s talán most is szalad, ha meg nem állt.

(Mátraballa, Heves megye. 1912.)

19

A FÉLIG NYÚZOTT KECSKE

Volt egyszer egy szegény ember a világon, s annak egy fia. Mikor a fiú megházasodott, kecskét vágtak a lakizjára.

A szegény ember maga bánt el a kecskével, s mikor már félen megnyúzta, a kecske kapta magát, elszaladt. Szaladt... szaladt, míg egy róka-lyukra nem talált, s abba belebújt.

Hazajön este a róka, s ahogy a lyuk szájához ér, bekiált rajta:

— Ki van, mi van a lyukamba? Idegen szagot érzek!

Arra a kecske megszólal mély hangon, mintha a kántor úr pincéjéből beszélt volna:

5. legalulra

Nyúzott kecske vagyok,
Fogam olyan, mint egy nyárs,
Lábam meghasít,
Körmöm megcsikar,
Az orrommal cuccantok,
A szememmel pislantok,
Hopp, hopp, hopp!

Arra a róka úgy elszaladt, hogy tán a lába se érte a földet. Útközben találkozik egy nyúlal.

— Hová szaladsz, róka koma? — kérdi a nyúl tőle.

— Jaj, nyúl komám, Isten a tudója mi van a lyukamba. Gyerünk vissza, hátha ketten ki tudnánk hajítani.

No jó, visszamentek hát mind a ketten a rókalyukhoz, ott meg a nyúl bekiáltja nagymérgesen:

— Hallod-e, ki vagy, mi vagy a róka komám lyukába? Siess onnan, mert egybe megeszlek!

A kecske megint csak rákezd:

Nyúzott kecske vagyok,
Fogam olyan, mint egy nyárs,
Lábam meghasít,
Körmöm megcsikar,
Az orrommal cuccantok,
A szememmel pislantok,
Hopp, hopp, hopp!

Bezzeg megijedt erre a nyúl is, s mindaketten elszaladtak most már a lyukelől. Ahogy mennek nagy ihedten, nagy sietve, találkoznak egy töviskes disznóval. Ez is kérdi tőlük, hová szaladnak?

— Jaj komám — így mondja a nyúl —, Isten tudja ki van, mi van a róka komám lyukába, de annyi szent, hogy van valami. Gyerünk vissza, hátha hárman ki tudnánk kurgatni.

Visszamentek hát mind a hárman. Most már a töviskes disznó kiáltott be a lyukon:

— Ki vagy, mi vagy a róka koma lyukába?

A kecske újfent csak azt mondta:

Nyúzott kecske vagyok,
Fogam olyan, mint egy nyárs,
Lábam meghasít,
Körmöm megcsikar,
Az orrommal cuccantok,
A szememmel pislantok,
Hopp, hopp, hopp!

De a töviskes disznó nem ijedt meg, ha' összegömbölyödött, s a rókalyukba úgy karingott befelé, mint a hordó, aztán úgy belevágta magát a kecske nyúzott oldalába, hogy az egybe elszaladt onnan, s talán még most is szalad, hacsak a lakzisok elnem fogták.

(Bóta, 1912.) (Puskás Borcsa után.)

JEGYZETEK

A következőkben az Istvánffy Gyula által gyűjtött mesékre vonatkozó alapvető tudnivalókat ismertetem.

A mesék típus meghatározásait az Aatti Aarne-Smith Thompson-féle nemzetközi típuskatalógus második, átdolgozott kiadása alapján állítottam össze. Jeleztem ezenkívül minden szöveg elemzése során Berze Nagy János Magyar népmesetípusok c. munkájának és Kovács Ágnes készülő Magyar Népmesekatalógusának típusszámait is. A típusszám megjelölésén túl körvonalaom a típus jellegzetes tulajdonságait és a változatnak a kialakított magyar típusképtől való esetleges eltérését.

Nem törekedhettem egy-egy mese egyéni hangvételének elemzésére, mivel a meseszövegek nagy része — még a tájszólással lejegyzettek is — átirtak vagy emlékezetből való lejegyzés eredményei. Nem jelzem egy-egy szöveggel kapcsolatban a megfelelő magyar és nemzetközi irodalmat sem, úgy vélem, a megadott típusszámok, illetőleg az idézett katalógusok ehhez elegendő útbaigazítást nyújtanak.

Istvánffy Gyula, Palóc népköltési gyűjtemény. Kézirat, EA 4637

TRÉFÁS MESE

Aarne—Thompson 1882 A

Berze Nagy 1961 A**

Magyar Népmesekatalógus 1962 II*

A változatcsoport annyira szerteágazó, hogy alig lehet elkülöníteni egy-egy redakciót. A parodisztikus motívumok, epizódok állandó körforgásban vannak a típuson belül. Gyakran szerepel önálló meseként, de ismerjük mesekezdő, vagy mesevégző formulaként is. A típus jellegzetesége, hogy a főhős egyes szám első személyben mondja el képtelen kalandjait.

NEMTUDOMKA

Aarne—Thompson 314

Berze Nagy 314

Magyar Népmesekatalógus 532+314

A magyar meseanyagban két önálló nemzetközi típus állandósult kontaminációja adja a típust. Szövegünk nem követi minden esetben a típusvázlatot, bizonyos motívumok elmaradtak, de a mese szerkezetének érthetőségén ez nem változtat. A mese egész Európában ismert.

ÖRDÖG JANKÓ

Aarne—Thompson 1725

Berze Nagy 1725

Magyar Népmesekatalógus 1725

A Magyar Népmesekatalógusban a típus gyakran kapcsolódik az ördög, mint szolga (819*) típushoz. Az ördögöt megbünteti a pokol ura azzal, hogy szolgáljon annál a gazdánál, akinek ellopta egyik munkaeszközét, utolsó falatját. Számos változatban az ördög helyett egy furfangos legény kerül a gazdához, akinek házánál észreveszi a kikapós menyecske fondorlatait, s agyafúrt módon megbünteti a szoknyavadász papot és a hűtlen asszonyt.

AZ ÖRDÖG ÉS A KIRÁLY

Aarne—Thompson 313+1062+1051+125 C*

Berze Nagy 313+1062+1051+134*

Magyar Népmesekatalógus 313+1154*+1062+1051

Ritkán kontaminálódik két különböző meseműfaj egymással. Esetünkben egy tündérmese kezdőmotívumai néhány jellegzetes Ostoba ördög meseivel keveredtek olyan ötvözetben, hogy nincs kontraszt a két típuscsoport között. A változaton — újszerűsége ellenére is — bizonyos szürkülés észlelhető. Nem minden esetben követi a típusvázlatokat, s vannak típusba nem sorolható motívumai is.

A HOLLÓVÁ LETT TIZENKÉT TESTVÉR

Aarne—Thompson 451

Berze Nagy 451

Magyar Népmesekatalógus 451

A típusban a hetes szám gyakori, de ismert a tizenkét holló esete is. A változatok többségében a hősnő bizonyos munka elvégzését vállalja bátyjai szabadulásáért, esetünkben némaságot fogad. A típusnak irodalmi múltja van.

ÁRVA JULISKA

Aarne—Thompson 613+554

Berze Nagy 613+554

Magyar Népmesekatalógus 613+554

A két típusból kontaminálódott változat — szokatlanul — női főhőssel jelentkezik történetünkben. Az Igazság és Hamisság típus két elvont fogalom — ezeket férfiak testesítik meg — harcáról szól, cselekedeteikkel igazolják mindkét fogalmat. Esetünkben a történet magvát a lány erőpróbái alkotják, a kezdőmotívum mintegy ürügyként szolgál.

ZÖLDLEVÉL KIRÁLYFI

Aarne—Thompson 303+511 A

Berze Nagy 303+340*

Magyar Népmesekatalógus 303+(511 A)

Több típusból összeállt kerek változat, egy sereg olyan motívummal bővülve, melyek nem sorolhatók típusba. Az ilyen módon összeállt változat tanulságos lehet fejlődéstörténetileg, de mindig felveti az egyszerűség

gyanúját. Egyike a gyűjtemény legérdekesebb szövegeinek. A 301, 318*, 319*, 590 I* stb. típusok változataival egyetemben hasznos adatokkal szolgál a hitvilág kutatóinak.

BABSZEM JANKÓ

Aarne—Thompson 700+650 A

Berze Nagy 700+650+530 C

Magyar Népmesekatalógus 700+650 A+530 II*

Szokatlan kontamináció, ebben az összetételben, szinte egyedülálló változatunk. A keveredés ellenére, a történet összefüggő, kerek. A típus tiszta változata következő mesénk.

PIPAKUPAK GYEREK

Aarne—Thompson 700

Berze Nagy 700

Magyar Népmesekatalógus 700

A mese annak ellenére, hogy egy típusba sorolható a Babszem Jankó mesével, mégis külön történet. Az apró emberkével történő csodálatos események ötvözik a két változatot egy típussá. Hívebben követi a magyar mesék típusvázlatát. A típus népszerűségét parasztságunk körében magyarázza, hogy gyakran szerepelt ponyván is.

HALCSUKA NEVÉBEN

Aarne—Thompson 675

Berze Nagy 675

Magyar Népmesekatalógus 675

A cigány főhős ebben a típusban ritka, rendszerint egy lusta fiú rendkívüli szerencséjének következtében történnek a bonyodalmak. A típusból bizonyos motívumok kimaradtak, egyes helyeken eltér a változat.

SÖTÉTSÉG ORSZÁGA

Aarne—Thompson 328 A*

Berze Nagy 319

Magyar Népmesekatalógus 319*

Az elrabolt égitestekről szóló mese egyik jellegzetes típusa a magyar meseanyagnak. Jellemző a típusra, hogy gazdag cselekménysorozat során jut el a hős megérdemelt jutalmához. Mesénk ennek a dús motívumú típusnak szűrkébb, egyszerűbb változata.

HOLLÓ JANKÓ

Aarne—Thompson 554

Berze Nagy 554

Magyar Népmesekatalógus 554

A típus rendszerint más típusok szerves részeként fordul elő. Bizonyos cselekménysorozat kapcsán használja fel a hős az állatok segítségét. Mesénk önálló változat, ennek következtében egyszerűbb is. Hiányzanak azok a motívumok, melyek kerekké teszik a történetet.

AKIT NÉGYSZER AGYONÜTTEK

Aarne—Thompson 1537

Berze Nagy 1537

Magyar Népmesekatalógus 1537

Az agyonütött holttest visszacsempészése egy sereg tréfás kalandot von maga után. Mesénk kezdőmotívumai nem tartoznak szorosan a típushoz. Az európai népek körében hasonlóan kedvelt történet, társadalombírálata miatt.

A FÉLIG NYŰZOTT KECSKE

Aarne—Thompson 161

Berze Nagy 161*

Magyar Népmesekatalógus 212 B*

Szokatlan motívummal kezdődik a történet: a fiú lakodalma s ebből következően a kecske nyúzása nem természetellenes, de ebben a típusban ismeretlen motívum, s a történet elejét, mintegy levágja. A típus rendszerint versbetéttel ismert, ezek a néhány soros versikék, verstanilag rokonságot mutatnak. Mesénk versbetéte romlott, valószínűleg Istvánffy emlékezetből írta le a történetet.

ZSÍROS-BUJDOS BALÁZS

Aarne—Thompson 315+590

Berze Nagy 315

Magyar Népmesekatalógus 315+590

A hűtlen anya, vagy testvér, aki szeretőjéért feláldozza fiát, illetve testvérét, Európa-szerzte ismert motívum. A típus rendszerint önállóan fordul elő, mesénkben azonban halvány nyomát találjuk más típusoknak is. A vak házaspár (321) megjelenése ebben a típusban szokatlan, rendszerint a 301-es mesetípussal kontaminálódik.

TANCIKA-MARCIKA

Aarne—Thompson 500

Berze Nagy 500

Magyar Népmesekatalógus 500

Ebben a típusban teljesen új variáns mesénk, pesszimista hangvétellel. A csúnya lány valamilyen módon boldogulni akar, ha meghatározott időre is, s ha tudja is, hogy végzetes következményei lesznek a rövid boldogságnak. A szegény sorból való felemelkedés jellemzője a típusnak, s mesénkben is megvan ez, de a gonosz leány a paraszti törvények szerint nem érheti el a boldogságot.

A KIS FEKETE EMBER

Aarne—Thompson 1000+1008

Berze Nagy 1000+1008

Magyar Népmesekatalógus 1000+1018 IV*+1008

A nemzetközi katalógus a Szolga szerződése típuscsoportot egy sereg olyan apró mesetípusból állítja össze, mely önmagában is funkcionál, de valójában epizódok csupán. Nehéz az eligazodás ebben a típuscsoportban, mert nincsen állandó formája. Az adott epizódok rendszerint helyi, al-

kalmi redakciók menetébe illeszkednek úgyszólván minden elmondásnál többé-kevésbé módosuló rendben. Mesénk színtelen variánsa ennek a típusnak, mindössze három motívumból áll.

AKIT AZ ÖRDÖG SZERETETT

Aarne—Thompson 407 B

Berze Nagy 407

Magyar Népmesekatalógus 407 B

A Halott vőlegény típussal sok rokonságot mutató változat. Mesénk utolsó motívumai eltérnek az ismert típus vázlatától, kimaradt a király meggondolatlansága, a virágból lett leány vezeklése, bujdosása az ördög elől. Azon típusok közé tartozik, melyekben a néphit még elevenen él. A halott kivitele a házból archaikus temetkezési szokásra utal.

KÍGYÓRAJ VITÉZ

Aarne—Thompson 425 A

Berze Nagy 425 A

Magyar Népmesekatalógus 425 A

Az európai meseanyag egyik legelterjedtebb típusa. Nevét tulajdonképpen Apuleiustól kapta — Amor és Psyché. Változatai aszerint különböznek, hogy az elvarázsolt férj milyen állat bőrében rejtőzik. Gyakran keveredik más típusokkal. Mesénkben a típus jellegzetes jegyei fellelhetők, mégis szürkének mondhatjuk változatunkat.

KISS GABRIELLA

ÁRA 24.— Ft.